

HADTUDOMÁNY

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

A TARTALOMBÓL

A NATO-tagságról és
a Partnerség a békéért programról

Magyarország katonai stratégiája

Az önkéntes, a sorozott haderő

A manőver és az idő

Az ENSZ-feladatokban való részvételről

Kiképzés erdős-hegyes terepen

A háborús és békevezetés

Az informatika katonai alkalmazása

Hozzászólások
a balatonkenesei konferenciához

A közgyűlésről, a szakosztályi
konferenciákról és a pályázati felhívásról

IV. évfolyam
2. szám
1994

A tanulmányok szerzői

Balló István alezredes, egyetemi doktor

Dr. Csengery Attila, orvos ezredes

Hautzinger Gyula ezredes, tanszékvezető

Holló József vezérőrnagy,
a hadtudomány handidátusa

Dr. Kada Sarolta orvos őrnagy

Dr. Kiszely Ilona orvos alezredes

Magyar László ny. alezredes,
a BHKK kutatója

Molnár István ezredes, apsiráns

Móricz Lajos ny. ezredes,
a hadtudomány doktora

Mórocz Lajos ny. vezérezredes,
a hadtudomány doktora

Nagy Tibor alezredes,
a hadtudomány kandidátusa

Pintér István alezredes, aspiráns

Dr. Pozsgai Attila orvos alezredes

Simon Sándor ny. altábornagy,
a hadtudomány doktora

Szabó András százados,
informatikai fejlesztőmérnök

Szendy István őrnagy, aspiráns

Dr. Szombati Gyula orvos alezredes

Török László ezredes,
a hadtudomány kandidátusa

Varga Mihály ny. alezredes,
újságíró, szerkesztő

Várhegyi István ny. alezredes,
a hadtudomány kandidátusa,
c. egyetemi docens

A társasági élet rovat közleményeinek
összeállításában részt vett:

Dr. Iván Dezső ny. ezredes

Dr. Turcsányi Károly ezredes

Horváth István ny. ezredes

A Magyar Hadtudományi Társaság folyóirata

Felelős kiadó:
DR. MÓRICZ LAJOS,
a társaság elnöke

A folyóirat
szerkesztőbizottsága

Elnök:
HORVÁTH ISTVÁN
(főszerkesztő)

Tagjai:
dr. Barna Géza,
Balta Ferenc,
Béres Endre,
dr. Bertalan György,
dr. Fülöp Imre,
dr. Gáspár Tibor,
dr. Turák János,
dr. Opál Sándor,
Orodán Sándor,
dr. Pataky Iván,
dr. Pekó József,
dr. Szenes Zoltán,
Zimits Rezső.

Szerkesztőbizottság és kiadó:
1581 Budapest,
Hungária krt. 9—11.
I. ép. I. em. 53. sz.
Tel.: 134-07-40/1359 mellék

Levélcím:
1581 Budapest, Pf. 15.

Szedte:
TRÜKK Bt.

Nyomtatta:
MSZH NYOMDA

Felelős vezető:
Nagy László

ISSN 1215—4121

HADTUDOMÁNY

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

IV. évfolyam

2. szám

1994. június

Tartalomjegyzék

BIZTONSÁGPOLITIKA

Simon Sándor:	Teljes jogú NATO-tagságot!?	3
Nagy Tibor:	Partnerség a békéért	13

HADTUDOMÁNY—HADÜGY

Mórocz Lajos:	A manőver és az idő	21
Varga Mihály:	Magyarország katonai stratégiája	32
Magyar László:	Sorozott, zsoldos, hivatásos, önkéntes, professzionalista?	39
Török László:	Az ENSZ-feladatokra való felkészítésről	50

VEZETÉS—KIKÉPZÉS

Pintér István:	A háborús és a békevezetésről	65
Szabó András:	Szemléletváltozás az informatika katonai alkalmazásában	75
Holló József:	Az erdős-hegyes terepen folytatott harctevénységekre való felkészítésről	83

FÓRUM

Móricz Lajos: A hadtudományi kutatások főbb irányairól 93

Hozzászólások

☐ Molnár István: A Magyar Hadtudományi Társaság
II. országos konferenciájához 95

☐ Hautzinger Gyula: Jobb és olcsóbb, de kisebb hadsereget! 99

☐ Várhegyi István: Az elektronikai infrastruktúra fogalma,
helye és szerepe az országvédelemben 105

☐ Szendy István: A tűzéség fejlesztéséről 110

Balló István: Emlékezés egy régi fegyvernemre 113

TÁRSASÁGI ÉLET

H. I.: Az MHTT közgyűléséről 116

Szombati—Pozsgai—
Csengery—Kada: A Magyar Honvédség
repülőállományának egészségi állapotáról
(repülőorvosi konferencia) 118

T. K.: A haditechnikai szakosztály konferenciájáról 128
Pályázati felhívás (20. oldal)

KÖNYVSZEMLE

M. L. PATAKY I.: '68 forró nyara 131

H.—N.—S. KOZMA—HÉJJA—STEFANCSIK:
Katonaföldrajzi kézikönyv 132

*A folyóiratunkban megjelenő cikkeket szakmailag nem bírálthatjuk,
azok tartalmáért a szerző felel!*

Simon Sándor

Teljes jogú NATO-tagságot!?

A rendszerváltozás s ezzel együtt a külpolitikai orientációváltás kinyilvánítása óta folyamatosan napirenden van országunk NATO-hoz való csatlakozásának kérdése. Az eltelt négy év alatt tisztázódott, hogy a meghatározó szerepet betöltő politikai erők — néhány szélsőség kivételével — manapság már a fejlődés és a biztonság alapvető feltételének tartják a nyugat-európai szervezetekhez való mielőbbi csatlakozást és a NATO-tagságot. A csatlakozás és a tagság megszerzése azonban csak hosszabb, viszonylag bonyolult folyamatba illeszkedve, számos feladat és feltétel tisztázása, illetve teljesítése révén mehet végbe. Érthető tehát, ha újra és újra felmerülnek a kételyek nemcsak az utakat és módokat, hanem egyáltalán a megvalósíthatóságot illetően is. Ezt tükrözi az alábbi cikk szerzőjének írása is.

A szocialista világrendszer váratlan és földindulásszerű, drámai gyorsaságú szétesése az egész világon, de az európai és a közép-ázsiai régióban is gyökeresen új, ez ideig soha nem volt történelmi helyzetet teremtett.*

Véget ért ugyan a hidegháború (legalább is így értékeli a nemzetközi politika), de új, ismeretlen és kiszámíthatatlan veszélyek jelentek meg a világ e régiói országainak horizontján.

A különböző országokat, szervezeteket és szövetségeket ez a kétes értékű győzelem váratlanul érte (de egyáltalán van igazán győztese a hidegháborúnak?), és ami ma már jól látható, teljesen felkészületlen helyzetben találta. Az ez ideig meglévő (bár kényes) erőegyensúly drasztikus megbomlásával jelentősen megnőtt és hovatovább beláthatatlan méretűvé növekedhet az úgynevezett korlátozott regionális függetlenségi és az etnikai háborúk veszélye. Nagyon fontos lenne mielőbb tudomásul venni, hogy Európa mesterséges megosztottságával együtt a térség sokéves mesterséges nyugalma is a semmibe hullott.

A közel fél évszázados fegyverkezési hajsza és a vele együtt járó hidegháború jól érzékelhetően nemcsak a szovjet világbirodalmat döntötte romba, hanem súlyos gazdasági és mentális válságba sodorta a különböző szövetségeket, a nagy, a közép- és a kis országok egész sorát különösen Európában.

Európa stabilitása, mozgásának kiszámíthatósága egyik napról a másikra lát-

* Gondoljunk csak arra, hogy a volt Szovjetunió köztársaságai szövetségének (FÁK) csatlakozásával az EBEÉ-hez és az Észak-atlanti Egyesültműködési Tanácshoz az „szövetségek” már Kínáig érnek. (Az is elgondolkodtató, hogy Oroszország a békepartnerséghez, sőt a NATO-hoz való csatlakozási szándékát is már többször említette.) Ilyen geopolitikai helyzet nem volt a mongol világbirodalom létezése óta.

ványosan megingott. Az egész „európai építmény” békéje — s nem csak a volt szocialista országokban — törékennyé vált.

Mindezt annak figyelembevételével célszerű áttekintenünk, hogy az élesen és gyorsan változó helyzetben a már meglévő világ- és az európai szervezetek, valamint a kapkodva létrehozott vagy átalakuló szervezetek nem tudtak időben reagálni az eseményekre. A helyzet ma is az, hogy e szervek képtelenek a konfliktusokat megelőzni, és úgy tűnik: még egy ideig a már meglévő *konfliktusok hatékony kezelésére is alkalmatlanok*. Ennek egyedüli és hatékony eszköze egyelőre a gazdasági szankció, a fegyveres fenyegetés, illetve a „bombázás diplomáciája”. Ez ma egyébként valóban a legnehezebb és legbonyolultabb probléma, különösen ha figyelembe vesszük, hogy a földünkön jelenleg is több mint 80 olyan konfliktus létezik ahol — a jelenleg egyre általánosabb felfogás szerint — valakinek „rendet kellene teremteni”. De kinek, hogyan és mivel?!

Az Európában kialakult helyzetet természetesen lehet különbözőképpen értelmezni, a lényeg mégis az, hogy pillanatnyilag képtelenek vagyunk helyes választ adni a történelmi kihívásokra. A meglévő és korábban jól működő szervezeteknek mindenekelőtt önmaguk sorait kell rendezniük, amely igen lassan halad. Ez vonatkozik a NATO-ra is. Jól mutatja ezt (többek között) Kissinger volt amerikai külügyminiszter 1992. novemberi „helyzetértékelése”: Varsó, Budapest, és Prága túl korán hozakodott elő a NATO-tagság igényével, akkor, amikor az Észak-atlanti Szövetség még azt sem tudta, mihez kezdjen önmagával. Kissinger szavain érdemes elgondolkodni. Ő „esetleg” olyat is tudhat, amit mi jelenleg még nem tudunk?

A robbanásszerű politikai, társadalmi változásokat megelőző és követő euforikus csodavárás — a korábban sokak által táplált s mára már nagyrészt meghíusult reményekkel együtt — a térségünkben jelentős bizonytalansági tényezővé vált. A gyors jólét megszületésének álma messze tűnt, s az alapvető gondot egyelőre a gyorsan növekvő elszegényedés, a bizonytalanság és a társtalanság okozza.

E folyamatot nevezik sokan (nem egészen végiggondoltan) a „világ kettéosztottsága végleges megszűnésének” vagy a „kétpólusú világ megszűnésének”. E fogalom pár értelmezésére hasznos lenne több figyelmet fordítani, mivel ezzel kapcsolatosan már olyan véleménynel is találkozattunk miszerint: ...csakhamar nyilvánvalóvá vált, hogy a bipoláris világrend hajdan irigyelt osztrák vagy finn utat ígérő modelljének követése az új körülmények között nemcsak lehetetlen, hanem az *egypólusúvá vált világban értelmetlen is.**** *Egypólusú világ? És ebből kiindulva még következtetéseket is megfogalmaznak!*

Kelet-Európa, a Balkán, a Szovjetunió (sőt a volt orosz birodalom) első és a második világháború után kiépített struktúrája — az ideológiai, a politikai, az etnikai vetélkedés és a gazdasági ütközetek csapásai alatt — úgy omlott össze, mint a kártyavár. S most szinte „hiányzik” valami! Hiányzik a könnyen érthető világpolitikai orientáció: ez itt a Kelet, az ott a Nyugat; ez itt a vasfüggöny, aki a fal innenső felén van, az a szövetséges, aki azon túl van, az ellenség.

* Emlékezzünk! A Népszövetség már 1920. november 15-i ülésén így határozott: „A Népszövetség főfeladata minden háborút csírájában elfolytani”. És mi lett az eredmény?

** NATO kézikönyv. Bp. 1993. 3. old.

Ilyen egyszerű volt. De ez már csak a múlt. A régi világrend nincs többé, az új még egyáltalán nem látható.

Ez még akkor is tény, ha már ismét felbukkan a nemzetközi irodalomban a többpólusú világrend kialakulásának „váza” (Észak-Amerika, Európa, Ázsia).

A kialakult helyzetet — politikai, gazdasági, etnikai, katonai stb. — feszültségeket át- meg átszővi az a gyötrő kérdés: merre tart igazán a darabokra hullott szocialista világrendszer, mit akarnak a volt szocialista országok, mit akarnak a nyugati országok, mit akarhat a földünk mintegy 2,5—3 milliárd embere, aki még nem próbálta ki igazán sem a kapitalizmust sem a szocializmust. És ha ki akarja próbálni?

Csak emlékeztetünk, hogy a mexikói indiánok tízezrei e napokban folyó megmozdulásaik során így fogalmaznak: „Ha élni akarunk, szocializmust kell építeni!”

Egyébként ma már tapasztalatként mondhatjuk, hogy a volt szocialista országok népei a régi rendszer temetése közben (vagy előtte!) nem gondolták (de mások sem) igazán végig, hogy mi lesz a „temetés” után. Feltehetően ez lehet egyik oka a társadalmak elbizonytalanodásának, a politikai és a gazdasági destabilizálódásnak, a zavar növekedésének, a félelemnek és a katonai szövetséges keresése túlzott igényének.

A keletkezett „betegség” diagnózisa térségünkben az alábbi lehet: az egyre növekvő nyomor fenyegetésétől megszületett a félelem, melyből viszont gyorsan felröppent a bizalmatlanság és a nacionalizmusok „fekete madara” is.

Mindezek következtében szövetkezést újabb szövetkezés, tárgyalást tárgyalás, csatlakozást csatlakozás ér, de úgy tűnik, hogy az út nehéz lesz és lassan vezet el (csak nagy „vargabetűkkel”) az óhajtott legkedvezőbb megoldáshoz.

Egyelőre azt látjuk — pl. a Balkán vagy a kaukázusi népek esetében —, hogy futószalagon szervezett s a legtöbbször csak igen szerény eredményeket hozó tárgyalássorozat nem más, mint a „háború folytatása a tárgyalások eszközével”, miközben a szenvedélyek egyre jobban fellángolnak és a gyűlölködés a végletekig fokozódik.

Minden (politikai, gazdasági, ideológiai) szempontot figyelembe véve nem tévedünk túl nagyot, ha azt állítjuk, hogy az egyes országok (régión) általános helyzete rosszabb lett és elmaradásuk a fejlett országoktól nagyobb, mint korábban bármikor, amit mindenképpen figyelembe kellene venni!

Ebben a bonyolult nemzetközi helyzetben — úgy tűnik — a fejlett Nyugat egyelőre nem akarja (vagy talán nem is tudja?!) belátni, hogy a gyökeresen más történelmi háttérrel és hagyományokkal, más-más sajátosságokkal bíró kelet-európai társadalmakat nem lehet egyik napról a másikra és főleg olcsón saját képére formálni. (Vagy az is lehet, hogy ezt az érintett keleti országok sem látják be?)

Mindezt még csak tovább nehezíti, hogy jelenleg a nyugati polgári társadalmakat is jelentős belső problémák kötik le. Miközben nekünk azt is jól kellene érteni, hogy a Kelet és a Nyugat közötti lázas azonosságkeresés, a mielőbbi beolvadás elérése nem az elsiertt szerződéses és különböző egyezmények, csatlakozások és belépések gyümölcse lesz!

Mi, magyarok már ezer éve törekszünk — igaz váltakozó eredményességgel — arra, hogy kifejezzük Nyugathoz való tartozásunkat. Sok tapasztalattal rendelkezünk, ami alapján elmondhatjuk, hogy az igazi átalakuláshoz, a nyugati értékek hatékony átvételéhez, illetve közvetítéséhez jól átgondolt politika, széles körű jogi, gazdasági és biztonsági garancia szükséges..

Ma már jól látható, hogy a világ érdekszférái újrafelosztásának kemény — ha

úgy tetszik, könnyörtelen — évtizedei következnek. Olyan küzdelem, amelyben az érdekeltek nemcsak a piacokért, a nyersanyagért és az energiaért, hanem az ember-milliók gondolkodásáért, lelkéért is megütköznek.

A nagy kérdés, az, hogy a világ erőtereinek — előzőekben jelzett — átrendeződése hozott-e valóban kedvezőbb feltételeket az elmaradt országok számára. *Valóban érdekelt-e a fejlett Nyugat az érintett régiók modernizálásában, s ha igen, azt demokratikusan vagy a „rend diktatúrájával” látják-e megoldhatónak.* Még igen sok kérdésre kell igazi válaszokat találnunk a végleges döntések kialakításához.

A világméretű és hosszú ideig tartó átrendeződésben meg kellene találnunk végre a kis államok helyét és szerepét is, miközben azt is hasznos lenne tisztázni: miért és kinek lenne érdeke a kis államok egymást taposó tülekedése a jobb pozíciók, a Nyugat „kegyeinek” megszerzéséért, s kell-e az ilyen áron szerzett „kegy”.

Ebben a világméretű „átrendeződésben” mindenképpen számolnunk kell azal, hogy az egyesülési és szövetségi tömörítés mellett a homogén nemzetállamok megteremtésére való törekvés — ez történelmi törvényszerűség — is erőteljesen jelen van. Így tehát arra is szükséges gondolni, hogy a volt Szovjetunió utódállamai, az egész Kelet-Európa, a Balkán, az iszlám világ, az úgynevezett harmadik világ, de még Közép és Nyugat-Európa is bizonytalan irányú mozgásban van. Még minden szakadhat és csoportosulhat, sőt átcsoportosulhat és ütközhet. A játszma még jórészt nyitott, s játszma vége még egyáltalán nem látható.

Az előzőekben felvázolt helyzetben *Magyarország abban látja a megoldást*, hogy erejét megfeszítve igyekszik mind szorosabbra fűzni kapcsolatait a fejlett nyugat-európai és más országokkal. A diplomáciai vagy más természetű lépések sorában az utóbbi időben a fontos politikai, gazdasági és katonai területeken egyre inkább kirajzolódó törekvéseink indokolásához (vagy igazolásához) szinte minden fórumon egyre gyakrabban felbukkan az a szándék és óhaj, *hogy előbb-utóbb a NATO* teljes jogú tagjai legyünk.*

A témát mind a hivatalos politikai, mind az állami, valamint szűkebb értelemben a katonai szférában nagyon egyértelműen értékelik, amit így lehetne összegezni: *biztonsági problémáink a NATO-hoz való csatlakozással azonnal megoldódának, vagy: biztonsági garanciákat számunkra igazán csak a NATO adhat.*

Arra a kérdésre tehát, hogy belépni, vagy nem belépni, a hivatalos válasz egyértelműen az, hogy IGEN!

A NATO-val kapcsolatos elképzelések az elmúlt években ezernyi (nem túlzás) nyilatkozatban, riportban láttak napvilágot. Meg kell mondani, hogy e nyilatkozatok és elemzések ezreiből egyáltalán nem alakult ki egységes kép sem a NATO-ról, sem a „felek” igazi szándékairól.**

Két különböző álláspont azonban mindenképpen jól érzékelhető. A volt szocialista országok túlnyomó részéről a feltétel nélküli igen! A NATO-országok részéről — akik maguk is keresik önmagukat és főleg az esetleges bővítés feltételeit — a türelemre intés, az egyértelmű várni!- gondolat és álláspont van érvényben.

* Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (North Atlantic Treaty Organization)

** Még olyan véleményt is hallottunk, hogy „a nem vállalható múltunkkal való végleges szakítás szimbóluma a NATO-tagságunk.” Valóban csak ez lenne a célunk? Különben is a múltunk akkor is megmarad, ha „véglegesen” szakítani akarunk vele.

Tekintsük át röviden a belépni vagy nem belépni kérdését az utóbbi évek különböző nyilatkozatai tükrében!

Manfred Wörner, a NATO főtitkára

„Az Észak-atlanti Szövetségnek nem áll szándékában megváltoztatni az európai erőegyensúlyt, és azt sem tervezi, hogy kelet felé kiterjessze a katonai tömb határát.” (1991. ápr. 25.)

„A NATO döntéseit a szervezeten belül hozza meg, és nem engedi, hogy a felosztatott Varsói Szerződés egykori tagországai belebeszéljenek a védelmi tervezésbe.” (1991. nov. 18.)

„A NATO-nak meg kell védenie cselekvőképességét, óvnia kell magát a felhígulástól, nem adhatja fel kollektív biztonsági szövetség jellegét, vagyis nem válhat második EBEÉ-vé.” (1992. febr.)

Dick Cheney (az USA volt hadügyminisztere)

„Az új helyzetben módosítani kell a NATO politikáját, s bizonyos kelet- és közép-európai országok számára lehetővé kell tenni a NATO-tagságot.” (1992. de.)

Volker Rühe (német védelmi miniszter)

„Jelenleg nem időszerű, hogy Magyarország biztonsági garanciákat kapjon az Észak-atlanti Szövetségtől.” (1993. ápr. 6.)

Kissenger (volt amerikai külügyminiszter)

„A békepartnerség sem kielégítő. Ez az együttműködés homályos multilaterális intézmény formában jut kifejezésre.” 1994. január)

Jeszenszky Géza (külügyminiszter)

„A magyar politika arra törekszik, hogy a NATO-nak teljes jogú tagja legyen beleértve a részvételt az integrált katonai szervezetben. A teljes jogú tagság természetesen távolabbi cél lehet csak.” (1993. október)

Boross Péter (miniszterelnök)

„Az ország mindaddig nem érezheti magát biztonságban, amíg nem csatlakozhat teljes jogú tagként a NATO-hoz. Ez diplomáciánk első számú célkitűzése.” (1994. febr.)
(Kiemelések a szerzőtől!)

Ide kívánczik még egy rövid idézet a NATO alapító okmányából: „a Felek egyhangú megegyezéssel ...a szerződéshez való csatlakozásra hívhatnak meg minden más európai államot, amely képes arra, hogy elősegítse a szerződés elveinek továbbfejlesztését és hozzájáruljon az észak-atlanti térség biztonságához...” (Kiemelés a szerzőtől!)

Ebben az összefüggésben lesz érthetőbb az alábbi apró sajtóhíradás, ami több magyar napilapban (már 1992 márciusában) is megjelent: „A NATO igen pontos kritériumokat tervez kidolgozni azon keletközép-európai országok számára, amelyek őszintén érdeklődnek a szervezetbe történő belépés lehetősége iránt... A tagállamok között egyetértés van, hogy e kritériumok alapján lehetne kiválogatni az esetleges új tagokat.”

E kritériumok mindmáig nem ismertek, nyilván mert ilyenek még nincsenek.

Az előzőekben említettekkel kapcsolatosan egy sor kézenfekvő és elgondolkodtató következtetést vonhatunk le, vagy ha úgy tetszik, kérdést tehetünk fel magunknak a csatlakozni vagy nem csatlakozni, illetve belépni vagy nem belépni témában.

A legfontosabb talán az lenne — mielőtt bármit is eldöntenénk —, hogy miért és milyen feltételek mellett hívnak majd meg teljes egyetértésben a NATO-országok bennünket a csatlakozásra.

Jelenleg sokan — mind idehaza, mind külföldön — úgy foglalnak állást, nyilatkoznak és hosszú távú programokat fogalmaznak a NATO-hoz való csatlakozás vagy a távolmaradás mellett, mintha az kizárólag a mi óhajunktól függne. (Sőt többben már a témával kapcsolatosan népszavazást is emlegetnek. Vajon a nép már tudja, mire kéri szavazatát?) Tudomásul kellene venni, hogy a NATO jelenleg érvényes alapszerződése szerint a NATO-hoz nem jelentkezés, hanem csak a NATO-országok egységes felkérése alapján lehet csatlakozni. Vagy lehet, hogy ez is változni fog? Ha igen, hogyan?

Úgy gondolom tehát, nem tévedünk túl nagyot, ha azt állítjuk, hogy a belépés (csatlakozás) feltételei esetünkben — de mások esetében is — nagyon szigorúak és differenciáltak lesznek. Közbevetőleg megemlíthjük, hogy még az sincs egészen végiggondolva, hogy a politikai és a katonai, vagy csak a politikai integrációhoz akarunk-e csatlakozni, s hogy melyikhez miért, vagy miért nem.

Azt is megemlíthjük — mintegy emlékeztetőként —, hogy az alapító tagok közül a *franciák 1966-ban kiléptek a katonai integrációból*, a francia katonákat kivonták minden bizottságból, nem vesznek részt az infrastrukturális programok finanszírozásában stb. A *spanyolok 1982-ben be sem léptek* a katonai integrációba. Sajátos „csatlakozást” láthatunk a NATO szárnyain, Görögország, Törökország, illetve Hollandia, Dánia és Norvégia esetében is. Talán nem lenne haszontalan — végleges elhatározásunk előtt — tisztázni a fentiekkel kapcsolatos miérteket, hogy amikor majd felkérnek bennünket tudjuk, mit vállalunk. Vagy „biankó belépési csek-et” akarunk kiállítani? Ez aligha képzelhető el!

Amikor azt mondtuk, hogy a feltételek szigorúak és differenciáltak lesznek, akkor arra is gondoltunk, hogy mindenképpen számolni lehet és kell néhány dologgal.

1. A NATO egyesített fegyveres erőit a *szövetség parancsnokságának alárendeltségébe* a tagországoktól átadott csapatok képezik *már békében*, amelyek az adott ország területén kívül is állomásoztathatók. Ebben az összefüggésben tekintsük át a jelenlegi helyzetet:

Belgium: Két tartalék hadosztály kivételével szárazföldi erőit átadta a NATO-nak. Ezek az Északi Hadseregcsoport állományába tartoznak, és Németország területén állomásoznak.

Dánia: Szárazföldi erői a NATO alárendeltségébe tartoznak. Haditengerészeti erői csak háború esetén, a parlament jóváhagyásával tartoznak a NATO alárendeltségébe. (Csak megemlíthjük — bár ez most aligha játszik szerepet —, hogy a Varsói Szerződés hadseregeinek meghatározott része csak a teljes harcckészültség elrendelése után került a VSZ főparancsnokságának alárendeltségébe.)

Norvégia: Bár alapító tag, de nem vesz részt a katonai integrációban.

Hollandia: Szárazföldi erőinek jelentős része, légierijének teljes állománya a NATO-hoz tartozik; haditengerészete csak háború esetén.

Törökország: Hadereje teljes egészében a NATO alárendeltségébe tartozik (a haderő fenntartásához a NATO-tól jelentős támogatást kap).

Görögország: A szárazföldi erők — egy-két hadosztálynyi erő kivételével — és a légierő teljes állománya a NATO alárendeltségébe tartozik.

A NATO északi és déli szárnyán elhelyezkedő tagországok különböző státusza nyilván megfontolt „alku” eredménye, de mindenképpen összefügg a *korábbi hadászati* (geostratégiai) *helyzettel*: az egykori Szovjetunió megakadályozása abban, hogy kijusson az Északi-tengerre, az Atlanti-Óceánra, illetve a Földközi-tengerre. Alighanem ezt szolgálta az is, hogy *Olaszország szárazföldi erőinek* nagyobb része, a légierő teljes állománya a NATO alárendeltségébe került (haditengerészete csak háború esetén).

Az a kérdés tehát jogosan merülhet fel bennünk, *mi mit, hogyan és miért akarunk*. A történelmi helyzet és a feltételek gyökeres átalakulásával ugyanis mindezen kérdéseket a NATO egészét illetően — nyilvánvalóan — újra kell gondolni. Úgy gondolom, hogy a NATO-nak *mindenekelőtt meg kell találnia és határoznia önmagát*, s csak ezt követően kerülhet sor a NATO katonai integrációjának esetleges *bővítésére* vagy *szűkítésére*, vagy — tekintettel a NYEU növekvő szerepére* — a katonai integráció jelenlegi struktúrájának *gyökeres átalakítására, esetleg megszüntetésére, „feloldására”*.

2. A feltételek között azzal is számolni lehet, hogy az ország területén NATO-bázisok kerülnek létrehozásra. Jelenleg majd minden tagország területén találunk NATO-bázisokat. (Egyébként, mint ismeretes — a tagsági viszonyunktól függetlenül —, Magyarország területén az Országgyűlés határozata alapján a NATO AWACS felderítőrepülői őrzésként működnek. Igaz, hogy ENSZ-missziót teljesítve egyelőre bizonyos megkötöttségekkel. Sőt esetleg még azzal is számolni lehet — a *jelenlegi* NATO-alapszerződés szellemében —, hogy magyar katonák állomásoznak ideiglenesen vagy tartósan más NATO-ország területén, illetve más NATO-ország csapatai Magyarország területén.

3. Azt is újra végig kellene gondolni, hogy a teljes jogú NATO-tagsággal követelményként azonnal megjelenhetnek a fegyveres erők fejlesztésével, tudományos-technikai kutatásokkal, a hadszíntér (infrastruktúra) fejlesztésével, a hadiipari fejlesztéssel, az összeköttetés és a híradás fejlesztésével, az anyagi-technikai biztosítással, az egységes légvédelemmel, a parancsnokok és a törzsek felkészítésével, a polgári védelemmel stb. kapcsolatos közös érdekű (politikai, gazdasági, ideológiai, katonai) NATO-feladatok.

Hogyan is mondtotta a NATO főtitkára, M.Wörner 1992 novemberében Brüsszelben? „A NATO-val kapcsolatosan nem lehet »félig teherbe esni«. Nem várható, hogy az atlanti szervezetben tagságra törekvő államok, köztük Magyarország számára a jövőben létrehoznánk a társult tagsági státust. A NATO-nak nincsenek intézményei a társult tagság formulára.”

A témával kapcsolatosan érdemesnek látszik néhány további kérdést is megemlíteni, amiket hasznos lenne jobban megvizsgálni. A NATO-tagországok jelentős része jelenleg elsősorban a politikai és a gazdasági szerepváltásban látja az új helyzetben jelentkező problémák megoldási lehetőségét. (Wörner szerint egyelőre csak az angolok és az amerikaiak tartanak ki az eredeti katonai funkció elsőbbsége mellett.)

* Csak megemlítjük, hogy a NYEU már 1992 januárjában komolyan tanulmányozta a lehetőségeket, miként járulhatna hozzá a NATO-blokádhoz vagy annál szélesebb akcióhoz. A szervezet főtitkára (Willem von Eekelen) kijelentette, hogy a NYEU a maga eszközeivel készen áll garantálni a Szerbia ellen hozott ENSZ-rendszabályok sikeres végrehajtását.

Hogyan tükrözi e gondolatot a békéről és együttműködésről elfogadott Római nyilatkozat (Észak-atlanti Tanács 1991. nov.)? „Azoknak a kihívásoknak, amelyekkel ebben az új Európában szembenézünk (ma a legfontosabb kihívások: az általános nemzetközi biztonság fenntartása; a bármikor bekövetkezhető nukleáris katasztrófa elhárítása; a tömegpusztító eszközök elterjedésének megakadályozása — a szerző megjegyzi), egy intézmény nem képes egyedül megfelelni, csak egymással kölcsönösen összekapcsolódó intézmények keretében, amelyek Európa és Észak-Amerika országait összekötik. Következésképpen olyan európai biztonsági építményen dolgozunk, amelyben a NATO, az EBEE, az Európai Tanács kölcsönösen kiegészíti egymást (és itt van még a Nyugat-európai Unió is — (a szerző megjegyzi). Az együttműködés regionális keretei szintén fontosak lesznek.”*

Csak megemlítjük, hogy ezen értekezlet házigazdája, Andreotti olasz kormányfő nyomatékosan aláhúzta, hogy „egyelőre le kell fékezni és hűteni egyes országok túlzott lelkesedését a NATO-hoz való közeledésben” (azóta ez már megtörtént, csak úgy tűnik, több jelentkező ország még nehezen akarja ezt tudomásul venni).

Újra és újra felmerülhet bennünk a kérdés: nem lenne elegendő, ha valóban tartalommal tudnánk megtölteni a már meglévő kereteket: Észak-atlanti Együttműködési Tanács (alakuló ülése 1991. december) Partnerség a békéért (alakította a NATO 1994. január, hazánk aláírta 1994. február 8.-án) stb.

Mindezt annak figyelembevételével fontos átgondolni, hogy 1992 márciusától a volt Szovjetunió köztársaságainak zöme (FÁK) is csatlakozott az Észak-atlanti Együttműködési Tanács működési folyamatához. A FÁK-országai fontolgatják csatlakozásukat a Partnerség a békéért mozgalomhoz is. (Közirev orosz külügyminiszter: „Oroszország közel áll ahhoz, hogy aláírja a NATO békepartnerségi programjához való csatlakozásról szóló megállapodást”. De olyat is mondott az orosz külügyi tanács márc. 10-i ülésén, hogy „ha Keletnek és Nyugatnak nem sikerül kidolgozni az együttműködés mechanizmusait, a jugoszláviai és más konfliktusok megoldásokhoz való eljutás sem lehetséges.”)

Bátran mondhatjuk: 1991 decemberében új korszak vette kezdetét Európa és a világ történetében, amikor megnyílt az Észak-atlanti Együttműködési Tanács alakuló ülése. Az egykor kibékíthetetlen ellenségek, nemrég még két — egymás totális megsemmisítésére, de legalább is állandó megfélemlítésére létrehozott — katonai szövetség országainak képviselői ültek tárgyalóasztalhoz, hogy túllépve Európa megosztottságán, új kort kezdjenek. A szoros együttműködés és konzultációk korát, amely a valódi biztonsághoz és együttműködéshez vezet. „Ami tegnap még csupán okos látomásnak tűnt — egy egységes szabad Európa —, ma valósággá válik.” (M. Wörner megnyitó beszédéből 1991. dec. 20.)

E kérdés „érdekességét” még csak fokozza, hogy Oroszország (Jelcin) már 1991 decemberében bejelentette csatlakozási szándékát a NATO-hoz, miközben nyomatékosan kijelentette, hogy támogatja a „Vancouvertól keletre, egészen Vlagyivosztokig”*** terjedő biztonsági rendszer megalkotását.

* NATO kézikönyv 1993. Bp. 128. old.

** Az USA nyugati partvidékétől Oroszország távol-keleti partvidékéig.

Végül is meddig terjedne az Észak-atlanti Együttműködési Tanács, illetve a Partnerség a békéért esetleges hatásköre. És ha Oroszország (és a FÁK) valóban be akar lépni a NATO-ba?* S ha nem kéri fel csatlakozásra a FÁK-ot, akkor miért nem? Ha esetleg belép, akkor meddig terjedne a NATO? Mi lenne a NATO feladata? Hogyan tekintene e szervezetre Ázsia? Ez még a mostani NATO lenne (aligha)? Már is egy sor (sokak által feleslegesen eltúlzottnak mondható) megválaszolhatatlan kérdés merül fel az emberekben.

Mindenekelőtt talán az, hogy a helyzet, a követelmények és a feltételek pontos (de legalább általános) ismerete nélkül célszerű-e fontos dokumentumokban parlamenti vagy kormányzati szinten megfogalmazni és elfogadni az alábbiakat:

„... olyan konkrét kül- és s biztonságpolitikai, katonai együttműködést kezdeményezünk, amely fokozatosan elvezet a teljes jogú NATO- és NYEU-tagság feltételeinek megteremtéséhez.”**

„Az MK célja a teljes jogú csatlakozás a már létező nemzetközi biztonsági szervezetekhez, így a NATO-hoz és a NYEU-hoz.”***

Sőt: egyes tudományos munkában már arról írnak, hogyan és mit kell (kellene) tenni (a közeli években, illetve azonnal), hogy a Magyar Honvédség *minden tekintetben megfeleljen* a NATO-hoz történő csatlakozásnak. Úgy véljük, itt jóval bonyolultabb folyamatokról van szó. S egyáltalán miért kellene eretnekségnek tartani azt, ha valaki nem a feltétel nélküli csatlakozást ajánlja? Most már olyan elfogadhatatlan nézettel is találkozunk ugyanis, hogy ez — mármint a csatlakozás igenlése — valamiféle demokratikus „hovatartozást” is kifejez.

Végül is tudjuk mi már, mit akar pontosan a NATO? Nem! Előbb-utóbb esetleg felmerülhet még az a kérdés is, hogy mivel az ellentétes „póluson” támadó jellegű katonai szövetség nincs (reméljük, ez hosszú ideig így is marad), meddig van szükség békében, NATO jellegű *katonai szövetségére*. És mi, magyarok *ezek után pontosan mit is akarunk?*

Mindezen, csak vázlatosan érintett gondolatok alapján, úgy értékelhető, hogy fontos lehetne — a kialakult történelmi helyzetet még körültekintőbben értékelve — hazánk biztonsága érdekében a fő figyelmet az eddigiek mellett az alábbi kérdésekre is fordítani.

- Az ország biztonságának, stabilitásának, kiszámíthatóságának fokozására és az ezt alátámasztó szilárd, jól felszerelt fegyveres erő megteremtésére. Mert az ország honvédelmi képességének fenntartásában a Magyar Köztársaság alapvetően a saját erejére: nemzetgazdaságának erőforrásaira, fegyveres erőinek felkészültségére és elszántságára, illetőleg a polgároknak a haza védelme iránti hazafias elkötelezettségére és áldozatkészségére épít. (1993. évi CX. törvény. 1.§. 1. pont) *Ez döntő fontosságú és sokat jelentő cikkely.*
- Az ország gazdasági fejlődésének (gazdasági biztonsága megteremtésének) meggyorsítására, a fejlődés (a gazdasági fejlesztés) prioritásainak még gondosabb meghatározására, az életszínvonal határozott emelésére.

* Még akkor is, ha jelenleg ezzel ellentétes kijelentések hangzanak el felelős orosz politikusok (katonák) részéről.

** Az MK biztonságpolitikájának alapelvei 4. pont, Hadtudomány 1993/2. sz.

*** Az MK honvédelmi alapelvei. 16. pont, Hadtudomány 1993/2. sz.

- Tekintettel geopolitikai (geostratégiai) helyzetünkre, további és félreérthetetlen lépéseket kell tennünk a kapcsolatok határozott erősítésére közvetlen szomszédainkkal, a szomszéd országokban élő magyar kisebbség, a velünk egy hazában élő más anyanyelvű népek létfeltételeinek sokoldalú biztosítására.
- A két- és többoldalú (regionális) szervezetekben a gazdasági, kulturális, kereskedelmi és tudományos stb. területen maximálisan kihasználni a kínáló lehetőségeket.
- A magyar biztonságpolitikai célkitűzésekkel összhangban kiépíteni és sokoldalúan erősíteni kapcsolatainkat az Észak-atlanti Együttműködési Tanácsba, valamint a NATO által létrehozott Partnerség a békéért programban, a Nyugat-európai Unióban (NYEU) részt vevő államokkal, és minden lehetséges lépést megtenni ezen szervezetek hatékony működésének és együttműködésének elősegítése érdekében.

Ha mindezen — sokoldalú biztonságpolitikai — tevékenységünk kevésnek bizonyulna, akkor és csak akkor forduljunk a már békében működő (létrehozott, létrehozandó) katonai szervezethez (szövetséghez) a teljes jogú tagság igényével.

Az említett kérdések figyelemre méltó összefüggéseire egyébként jól rámutatnak az alábbi gondolatok is.*

„Az első demokratikus szabad választások után 1990-ben az új kormány rendszerváltást kitűző programjában többek között szerepelt a magyar fegyveres erők és eszközeinek korszerűsítése, az önálló és kifejezetten védelmi célokat szolgáló nemzeti hadsereg létrehozása. E célok mellett is megfogalmazódott, hogy az ország fegyveres erői felett a kormány visszaszerezze, visszakapja kizárólagos rendelkezési jogát, szuverenitását...” Majd: „A transzatlanti kapcsolatok erősítése iránti elkötelezettségünkől fakad, hogy az ország biztonságát hosszabb távon is megalapozzuk a nyugat-európai integrációkba, így a NATO-ba történő teljes jogú betagozódásunk révén. Ezt a nagyon fontos alaptételt már a hadsereg átalakításának kezdetén tekintetbe vettük és az ennek megfelelő változásokat a követelményeknek, illetve céloknak rendeltük alá...” vagy másutt: „A békepartnerségtől tehát mindenekelőtt azt várjuk, hogy a program végrehajtásával elhárul minden akadály Magyarország azon eltökélt szándéka elől, hogy a szükséges feltételek teljesítésével a NATO teljes jogú tagországa válnon.” Mindezeket talán hasznos lenne újra és újra végiggondolni, miközben összevetjük a citátum első bekezdésének korszakos jelentőségű mondanivalóját a NATO által még meg sem fogalmazott „felvételi” követelmények hiányos ismeretével. (Megjegyzés és kiemelések a szerzőtől.)

Az elmondottakat úgy lehetne összegezni, hogy a hangsúlyt ma ne a teljes jogú NATO-tagságra, hanem az annak feltételeit megteremtő politikai, gazdasági, ideológiai és katonai biztonságra tegyük, s ennek érdekében olyan sokoldalú szerződésekre és együttműködési formákra törekedjünk, amelyek jellegükből kifolyólag máris sokoldalú biztonságpolitikai garanciákat teremtenek hazánk számára.

* Elhangzottak a Konrad Adenauer Alapítvány égisze alatt — 1994 márciusában — megtartott konferencián dr. Turján Sándor, az MH helyettes államtitkára előadásában. (Magyar Honvéd 1994/12. szám, márc. 25. 14—15. old.)

Partnerség a békéért

A Partnerség a békéért program — mint a NATO-tagállamok és a többi európai ország közötti politikai és katonai együttműködés rendszerének kialakítására vonatkozó elgondolás — egy hosszabb folyamatban jött létre. Magyarország a közelmúltban aláírta a programhoz való csatlakozás okmányát. A teendők áttekintése és a további feladatok értelmezése céljából az HM Oktatási és Tudományos Tanácsa 1994. március 22-én kibővített szekcióülésen megtárgyalta a program általános és magyarországi vonatkozásait. Az ülésen elhangzott előadások és felszólalások alapján az alábbiakban közreadjuk a tanácskozásnak a program lényegére, jellemző vonásaira, kereteire, gyakorlati előkészítésére, és a nemzetközi-jogi vonatkozásaira utaló főbb megállapításait.

A Partnerség a békéért program, eltérően az ÉAET-ben vállalt tagságtól, nem a tagállamok közös terveit, megmozdulásait és ezekkel kapcsolatos elhatározásait feltételezi, hanem a kétoldalú kapcsolatokra és megállapodásokra alapozza az együttműködést. Ugyanakkor a program nagy mozgás- és szelekciós szabadságot biztosít az Egyesült Államoknak, valamint a többi NATO-tagállamnak a kelet- és a közép-európai államokkal való együttműködés különböző területein.

Mivel a programhoz való csatlakozás formája is a kétoldalú szerződés lesz, a többi állam nem szólhat bele az egyes államokkal kötött megállapodásba. Ez lehetővé teszi például azt, hogy az egymással területi, etnikai és más kérdésekben vitában álló országok között különbséget tegyenek a felajánlandó együttműködés területei és módjai vonatkozásában. Biztosítja továbbá az Egyesült Államok számára azt is, hogy az általa fontosnak tartott partnereknek olyan programokat ajánljon fel, amelyekhez a többi ország nem csatlakozhat.

Az új együttműködési program lehetőséget ad a NATO és a csatlakozó államok közötti, az eddigieknél szorosabb együttműködésre mind politikai, mind katonai téren. Az együttműködés fontos kérdései lesznek: a válságkezelés, a békefenntartás és a humanitárius segélyakciók. A szűkebb katonai együttműködés területén a tisztképzés, a szakmai és a technikai konzultációk, a közös csapatgyakorlatok és más katonai szakkérdések megoldása kerül napirendre.

A csatlakozó országok jogot szereznek arra, hogy azonnal és közvetlenül a NATO-hoz forduljanak konzultálási céllal, ha területi integritásukat, függetlenségüket vagy biztonságukat bárki vagy bármi fenyegeti.

A Partnerség a békéért program igen figyelemreméltó és előrevivő lépés az európai biztonság erősítése és kiszélesítése útján.

A NATO-nak a keletközép-európai államok irányába tanúsított magatartásában ma a Partnerség a békéért program tekinthető a legfontosabb elemnek, s egyben

olyan kezdeményezésnek, amely — szemben több életképtelen elképzeléssel — valóban *reális lehetőségeket tartalmaz a politikai és katonai együttműködés megvalósítására* a NATO és a többi európai állam között. Ily módon ez a program nyújtja a legnagyobb reményt az európai biztonság megteremtésére. A Partnerség a békéért program tehát *nemcsak azért a legjobb út a NATO-tagsághoz való közelítésre, mert nincs más út, ez az egyetlen lehetőség, hanem azért is, mert a tagság elnyerése előtt, a kapcsolatok kiépítésének időszakában is növeli a biztonságot.*

A Partnerség a békéért program kapcsán fontos kiemelni, hogy az ahhoz való csatlakozásunk *nem zárja ki részvételünket más együttműködési formákban.* A különböző együttműködési programokat — ÉAET (NECC), Partnerség, katonai együttműködés — tehát továbbra is szükségesnek kell tartanunk. Ennek indokait a *különböző együttműködési formák egymáshoz való viszonyával* lehet leginkább jellemzni:

- *AZ ÉAET (NECC) együttműködés ezek közül a legszélesebb és a legáltalánosabb, s a leginkább politikai szinten mozgó, amely egyaránt magába foglalja, a NATO-tagállamokat, valamint a volt VSZ-tagállamokat, értve ezen a szovjet utódállamokat is.* Ennek következtében azonban nagylétszámú tagságot és akkora problémacsoportot ölel fel, hogy az együttműködésben hatékonyan nagyon nehezen lehet előrelépniük, mert ott ahol mi egy adott problémát az asztalra tennénk és elvárnánk, hogy komolyan vegyék, nekünk ugyanilyen komolysággal kellene foglalkoznunk a közép-ázsiai köztársaságok hasonló jellegű problémáival is. Erre viszont sem időnk, sem energiánk, sem módunk, sem lehetőségünk nincsen. Az együttműködés tehát a konzultáció szintjén valósulhat meg olyan kérdésekben, amelyek valamilyen fokon túlmutatnak az EBEÉ-együttműködésen, lehetőség nyílik az előbb említett országcsoportokba nem tartozó országok — semlegeseek, el nem kötelezettek — bevonására is. Ezért ez az együttműködési forma egy ideig továbbra is nélkülözhetetlennek látszik.
- *A katonai együttműködés keretében számtalan olyan dolog valósulhat meg, amely „alacsonyabb szintű” annál, hogy akár a partnerségi program keretében, akár a NATO-nál valami nagyon magas szinten, akár az előbb említett ÉAET-együttműködés keretén belül napirendre kerüljön.* Ugyanakkor ezek annyira konkrét együttműködési formák, annyira operatív kérdések, hogy nem lehet lemondani róluk. Ezért ez az együttműködési forma nagyon hatékony választ kínál, akár a teljes NATO-megoldásban, akár úgy, hogy a NATO-országok egy csoportja vagy egyes NATO-országok a NATO felhatalmazásával, tudomásával, koordinálásával kétoldalú alapokon kerüljenek megoldásra. Ez tehát nagyon hasznos és valószínűleg hosszabb ideig fog élni.

A Partnerség a békéért programnak — az előzőekhez viszonyítva — van egy hatalmas előnye, nevezetesen az, hogy az együttműködés jellegénél fogva testre szabott. Ha tehát nekünk valamilyen biztonságpolitikai aggályunk, fájdalomunk, konzultációs kérdésünk, vagy problémánk van, akkor annak legalábbis az asztalra tételére a 16+1-es keretben individualizált kapcsolatrendszer lehetőséget ad. Ez hallatlan nagy plusz az eddigiekhez képest.

A programhoz való csatlakozás *nem jelent automatikus NATO-tagságot, és nem is feltétele a valamikori NATO-tagságnak, de a csatlakozás és a program végrehajtása elősegíti annak a kapcsolatrendszernek a kialakulását, amelyben erősödhetnek a NATO-tagság feltételei.*

A program előkészítése, a csatlakozás kinyilvánítása és az együttműködés tartalma *három okmányban realizálódik*, egyrészt a NATO, másrészt minden egyes csatlakozó ország részéről.

Az *első okmány* a NATO-csúcsról kiadott felhívás, amely lényegében a NATO döntését hozza a világ tudomására. Ennek egyenes folytatása a *második okmány*, amely a *keretmegállapodás* címet viselhetné. Ez tartalmazza többek között azokat a pontokat, amelyekhez a csatlakozni akarók kinyilvánítják szándékukat azzal, hogy aláírják a keretmegállapodást. Ebben legfőképpen a demokratikus fejlődés melletti elkötelezettség — ideértve a parlamenti ellenőrzéstől kezdve az átláthatóság biztosításáig — szerepel, továbbá ez az okmány tartalmazza az elfogadott nemzetközi normák szerinti együttműködésben, valamint a békefenntartásban való részvétel vállalását. A területek globális jelzésén túl azonban ez a dokumentum sem foglalkozik a konkrét együttműködési programokkal. Ezeket a *harmadik dokumentum* rögzíti, amelyet *jelentkezési, vagy felajánlási* dokumentumnak nevezhetünk.

A *felajánlási dokumentum* tartalmazza egyrészt mindazokat a válaszokat, amelyeket a csatlakozó állam ad a keretdokumentumban a NATO által vázolt kapcsolódási pontokra: mi az amit már megtettünk a demokratikus fejlődés útján, és mi az, amit szándékozunk — és mi módon, milyen ütemben — megtenni. Másrészt ebben a dokumentumban szerepel az a kérdéscsoport, hogy *milyen területeken kívánunk együttműködni a NATO-val*. Ezt szigorúan saját érdekeink, biztonságpolitikai felfogásunkból kiindulva, konkrét területek megnevezésével, konkrét felsorolásokkal, együttműködési formák megnevezésével kell összeállítanunk. Ugyancsak ebben a dokumentumban sorolják fel azokat az objektumokat, illetve intézményeket, amelyek az együttműködés keretein belül elsősorban számításba jönnek, s amelyek — lista formájában — átadásra kerülnek.

A *magyar felajánlási dokumentum* előkészítését a Külügyminisztérium — ideértve a vezérkar illetékes szerveit — végzi, de más intézmények és szervezetek is bevonásra kerültek. Kormány szintű egyeztetésre — közigazgatási államtitkárok között — a közeljövőben kerül sor, ezt követően a kormány tárgyalja az okmányt. Az *átadás egy kormányjegyzék formájában történik*, mégpedig úgy, hogy a dokumentumot nem tekintik véglegesnek a felek, hanem olyan okmánynak, amely az együttműködés induló szakaszában a területeket és az együttműködési formákat körvonalazza, de nekünk lehetőséget ad arra, hogy egy hasonló szintű okmánnyal azt bármikor módosítsuk, kiegészítsük és az igényeinkhez jobban hozzáigazítsuk.

Ennek a folyamatnak vannak olyan vonatkozásai is, amelyek a kormány hatáskörén túlnyúlnak, s egyértelműen *parlamenti felhatalmazást* igényelnek. Ilyen például a közös hadgyakorlatok kérdése. Természetesen ehhez az Országgyűlés felhatalmazása kell, ennek a dokumentumnak a véglegesítése tehát egy határozattervezettel kerül a parlament elé. Ebben a kormány arra kér felhatalmazást, hogy 1200 főig — logikusan értelmezve a vonatkozó felszereléseket — kb. egy hónapos időtartamra kormányhatáskörben lehessen eldönteni, hogy békefenntartás, együttműködés címszó alatt magyar katonák gyakorlatokat folytassanak külföldön, az illetékes parlamenti bizottságok egyidejű tájékoztatásával.

A magyar felajánlási dokumentum egy *preambulummal* kezdődik, amelyben az ENSZ, az EBEÉ és az Európa Tanács tagjaként, az Európai Unió társult országaként elkötelezettségünket, prioritásainkat említjük meg, kiemelve a szabadságjogokat, az emberi jogokat,

a stabilitást. A preambulum foglalkozik azokkal az általános politikai lépésekkel is, amiket már megtettünk, hiszen több országnál ezen a téren kicsit előrébb vagyunk, gondoljunk csak olyan fontos — a parlament által is jóváhagyott — alapokmányokra, mint a biztonságpolitikai és a honvédelmi alapelvek, valamint a honvédelmi törvény.

A második nagy fejezet tartalmazza a konkrét politikai, biztonságpolitikai, katonapolitikai együttműködések területeit. Elsőként a legfontosabb magyar érdekeket rögzítjük, közöttük a konzultációt Magyarország területi integritását, politikai függetlenségét vagy biztonságát fenyegető veszély esetén, s a veszély elhárításához szükséges közös intézkedések megvitatását. Ezután a javasolt tevékenységek rögzítése következik, részletezve, hogy az adott kategóriákban milyen együttműködési formákat képzelünk, illetve azokhoz milyen intézményi háttérrel biztosítunk. Ezek között szerepel a külpolitikával, a biztonságpolitikával, a védelmi kérdésekkel foglalkozó magyar tudományos intézetek, kutatók részvétele a NATO által szervezett kutatási programokban; kutatási anyagok, publikációk cseréje; ösztöndíjas képzés.

A dokumentumban egy alfejezet foglalkozik az átláthatóság előmozdításával, a nemzetvédelmi tervezés átláthatóvá tételével.

Egy másik alponthan a javasolt együttműködési formák szerepelnek, köztük a NATO-val történő katonai együttműködés, értve ezen a gyakorlatokat, továbbá a békefenntartó, kutató, mentő és humanitárius tevékenységeket.

A dokumentumot egy olyan lista zárja, amely az együttműködésre kijelölt objektumokat, intézményeket és szervezeteket sorolja fel.

A Partnerség a békéért program második okmánya — az úgynevezett keretmegállapodás, amelyet Jeszenszky Géza a NATO brüsszeli főhadiszállásán aláírt — valahol a szabályos nemzetközi jog és a „puha jog” között helyezkedik el. A szabályos nemzetközi joghoz formailag közelebb áll valamivel, tartalmilag viszont kevésbé. Formailag azért áll közelebb hozzá, mert a legszabályosabb nemzetközi jogi okmányról van szó, abban az értelemben, hogy a NATO megfelelő tisztségviselői a megfelelő magyar tisztségviselővel nemzetközi egyezményt írtak alá és mint ilyen nemzetközi egyezmény kötelező. A kötelező voltához természetesen nem kell ratifikáció. Ugyanakkor a tartalmát illetően közelebb áll a „puha joghoz”, mégpedig azért, mert voltaképpen nem tartalmaz olyan kötelezettségeket, amelyeket minden további nélkül egy az egyben alkalmazni lehetne, fel lehetne használni, inkább olyan előírásokat tartalmaz, amelyek későbbi kötelezettségvállalásban öltenek testet.

Az egyezmény legfontosabb eleme a konzultálási lehetőség, amelyre közvetlen veszély esetében kerül sor a NATO és az egyezményt aláíró országok politikai vezetői, illetve kormányai között. Ez nemzetközi jogi szempontból azért is érdekes, mert emlékeztet a NATO alapokmányára. Ez az okmány ugyanis — a közhiedelemmel ellentétben — ennél sokkal többet vagy lényegesen sokkal többet nem mond. A 4. cikke ugyanis a következőt állapítja meg: „... a Felek tanácskozni fognak egymással, valahányszor bármelyikük véleménye szerint a Felek egyikének területi épségét, politikai függetlenségét vagy biztonságát veszély fenyegeti.” Ez tehát semmi más nem jelent, mint azt, hogy amennyiben bármelyik fél úgy érzi, hogy az ő biztonságát veszély fenyegeti, akkor a NATO megfelelő szervének azonnal össze kell ülnie és a kérdést meg kell vitatnia. Hajszálpontosan ugyanezt írja elő a Partnerség a békéért program keretegyezménye is.

A Partnerség a békéért keretmegállapodása semmilyen garanciát nem tartalmaz. Hasonlóan ahhoz, hogy a NATO alapító egyezménye közvetlen garanciát csak nagyon átvitt értelemben tartalmaz, mert megfogalmazza ugyan az 5. szakaszban, miszerint a felek megegyeznek abban, hogy egyikük vagy többjük ellen Európában vagy Észak-Amerikában intézett fegyveres támadást mindnyájuk ellen irányuló támadásnak tekintik és ilyenkor segítséget fognak nyújtani a megtámadott félnek. A segítségnyújtás vállalása kötelezettséget jelent. *Ez a kötelezettség azonban semmilyen formában nem automatikus*, ti. az 5. szakasz a következőképpen folytatódik: „...a többi féllel egyetértésben minden szükséges intézkedés megtételével, beleértve a fegyveres erők alkalmazását is”. A többi féllel egyetértésben kitétel nyilvánvalóan azt jelenti, hogy a NATO jelenleg 16 tagú vezető szerve valamelyikének, például az Észak-atlanti Tanácsnak, döntenie kell arról, mégpedig egyhangúlag, hogy milyen konkrét akciót foganatosítanak bármilyen külső fenyegetés esetében. *Az egyhangú döntés nagyon lényeges kitétel*, mert azt jelenti, hogy bárkinek vétőjoga van, s ha valaki a vétőjogával él, akkor a határozatból nem lesz semmi. Ezek a szakaszok 1949-ben fogalmazódtak, abban az időszakban, amikor a hidegháború pár évvel korábban kitört. Következésképpen ez a szakasz ezzel a rendelkezésével 1949–1991 között a Varsói Szerződés felosztásáig nagyon egyértelműen szolgálta a NATO tagállamainak az érdekeit és nagyon egyértelmű garanciákat biztosított számukra. Mindenki tudja ugyanis, hogy nincs ugyan automatikus védelmi kötelezettség, hanem csak egyhangúlag lehet döntenie az esetleges közös fegyveres fellépés tekintetében, de *azt is mindenki tudja, hogy ha a NATO tagállamai közül bárkit bármilyen külső támadás veszélye fenyegetne, vagy egy ilyen támadás esetleg már be is következett, akkor a NATO gépezete automatikusan megmozdul*.

Ma mindenki számára teljesen világos, hogy a NATO-t jelen pillanatban semmilyen külső támadás veszélye nem fenyegeti.

A NATO alapokmánya ma még tartalmazza a közös védelmi kötelezettséget, de eléggé biztosak lehetünk abban, hogy *ez a közös védelmi kötelezettség tulajdonképpen nagyjában-egészében értelmét veszítette*. Ugyanis egy idő óta — amióta a NATO egyáltalán katonai erőit bármilyen célra mozgósítja és felhasználja — *távrolról sem közös védelemről van szó*, hanem olyan NATO-akciókról, amelyek olyan térségekben következnek be, ahol a nemzetközi békét és biztonságot valamilyen veszély fenyegeti. Például az Arab-Öbölben vagy az Arab-Öböl térségében vagy Boszniában, esetleg később máshol. A NATO tehát nem ezt a szóban forgó szakaszát fogja alkalmazni, pontosabban semmilyen szakaszát nem fogja alkalmazni a washingtoni alapító szerződésnek, hanem *úgy cselekszik, mintha egyszerűen egy létező katonai szervezet keretében egy ad hoc koalíció alakulna*, amely más külső államokkal együttműködve hajt végre valamilyen hadműveletet. A NATO alapokmányát ebben az értelemben a tagállamok a politikai helyzet, a nemzetközi politikai helyzet változása következtében „elfelejtik”, és amit helyette csinálnak az nem más, mint a meglévő infrastruktúrára való támaszkodás és annak felhasználásával koalíciós hadműveletek folytatása.

Itt sokkal nagyobb szerepe van annak, hogy a NATO keretében létrejött egy nagyon szoros katonai integráció, egy meglehetősen komoly infrastruktúra, több regionális parancsnokság, amiből adódóan hatékony fegyveres erővel tudnak támogatni bármilyen katonai akciót és ezeknek a lépéseknek igen nagy jelentőségük van.

A NATO mint közös védelmi szervezet természetesen megmarad, de a közvetlen fenyegetettség-veszély hiányában ez a szervezet nem fogja kiterjeszteni hatókörét mind a 16 állam vonatkozásában a világ más térségeire. A Partnerség a békéért programnál voltaképpen arról van szó, hogy a program keretében *nem jogilag, hanem gyakorlatilag* ilyen helyzetbe kerülnek a szerződést, megállapodást aláíró külső államok is.

A már említett konzultálási lehetőség mellett az egyezmény a következő előírásokat tartalmazza:

- a Partnerség a békért program az Észak-atlanti Tanács — tehát a legfelsőbb politikai és nem a katonai szerv — irányítása alatt fog működni;
- a NATO és a vele együttműködő országok elsősorban békefenntartó és az egyes háborúkban mentő humanitárus akciókat fognak végrehajtani;
- 1994-től közös békefenntartó hadgyakorlatokat fognak tartani;
- képviselőket hoznak létre, mégpedig Brüsszelben, közvetlenül a NATO főhadiszállásának komplexumában, továbbá a programot aláíró államok katonai képviselőt küldhetnek a NATO fegyveres erők Mons-i főparancsnokságán működő tervező csoporthoz;
- a csatlakozó államoknak demokratikus ellenőrzést kell létrehozniuk a hadsereg felett, ez a polgári ellenőrzést és a parlament által végzett ellenőrzését jelenti;
- a csatlakozó államoknak átlátható védelmi tervezést és költségvetést kell kialakítaniuk. Ezen egyrészt azt kell érteni, hogy a közvélemény számára váljon nagyjában-egészében áttekinthetővé hogy mi történik, másrészt azt, hogy a NATO számára váljon egyértelművé, hogy mi történik az egyes csatlakozó országokban. Az adatcsere konkrét előírásait később fogják külön megállapodásban rögzíteni.

Végül az okmány beszél olyan — talán készenléti erőknak nevezhető — elit alakulatokról, amelyek az alkotmányi rendelkezések keretein belül ENSZ hadműveletekben, vagy az EBEÉ békefenntartó akcióiban a NATO-csapatokkal közösen vennének részt. A NATO-val való közvetlen együttműködésnek feltételezhetően lesznek konkrét megjelenési formái, s a Magyar Honvédség részt vesz a közös akciókban.

Az érintett országok biztonsága szempontjából *többet tartalmaz az egyezmény, mint bármi, amit eddig a NATO ezen országok számára nyújtott.* Többet tartalmaz az egyezmény, mert ami eddig történt — mindenekelőtt az Észak-atlanti Együttműködési Tanács megalakítása — a tulajdonképpen inkább ara volt jó, hogy szocializálja azoknak az országoknak a katonai elitjét, amelyek a NATO-tól messze estek. Azok a tanácskozások, amelyek az ÉAET keretében lezajlottak, túlságosan sok eredményt nem hoztak. Többet tartalmaz tehát ez az egyezmény és azért tartalmaz többet, mert *ennek a programnak a segítségével tényleg szoros együttműködést lehet kiépíteni a NATO-val anélkül, hogy bármiféle tagságra vagy társulási viszony kialakítására kerülne sor.* Meg kell jegyezni, hogy a NATO alapokmányának semmilyen rendelkezése nem szól semmilyen társulási viszony létrehozásáról, nem tartalmaz ilyen előírást, ezt a fogalmat a NATO alapokmánya nem ismeri és nincs és értelme a dolognak, mert jól láthatjuk a Közös Piacnál, hogy a társulás tulajdonképpen nagyon keveset jelent és — minden ellenkező híresztelés ellenére — nagyon-nagyon messze van a tagságtól. A társulás — a Közös Piac esetében — csupán azt jelenti, hogy bizonyos szorosabb együttműködési forma létesül a két fél között és kereskedelmi könnyítéseket biztosítanak, de koránt sincs arról szó, hogy ez valamilyen jelentős

előrelépést jelentene az Európai Unióba való belépés útján. Ha a NATO-nak lenne ilyen egyezménye, akkor ugyanez vonatkozna arra is.

Az egyezmény nem tartalmaz olyan kitételt, amely arra utalna, hogy a NATO a vele kapcsolatba lépő országokat megvédi egymástól. Szó nincs róla, semmilyen formában. De ha azok az aggodalmak, amelyeket néhányan megfogalmaznak, mármint hogy Oroszország ismét visszatér korábbi politikájához — vagyis először megpróbál egy nagy Oroszországot létrehozni, amely az eredeti szovjet vagy orosz birodalomnak a hellyel-közzel történő helyreállítását jelentené, és ez a birodalom valamilyen formában fenyegetné a többi európai ország biztonságát —, akkor a NATO azonnal visszatérne ahhoz a politikájához, amelyet 1949-től napjainkig folytatott, azaz a feltartóztatás doktrínájához. Akár van tehát papír erről, akár nincs, egy esetleges orosz terjeszkedést — Ukrajna vagy Belorusz, vagy Moldova határain túl terjeszkedő politikai mozgást — a NATO a maga eszközeivel feltétlenül megakadályozna. Nagyon nehezen menne az ilyen irányultságú lépések megtétele, az erről való döntéshozatal, mert azt tapasztalhattuk az elmúlt időkben, hogy a Kelet és a Nyugat közötti feszültség csökkenésével, illetve megszűnésével a NATO-tagállamok a saját belső döntéshozatali mechanizmusait tekintve nehéz helyzetbe kerültek.

*

A Partnerség a békéért című programmal kapcsolatos feladatok újszerűsége a legszélesebb körben igényli a tudomány munkásainak, műhelyeinek aktív közreműködését. A téma természetesen alapvetően politikai jellegű, s így elsősorban politikai döntéseket igényel, de a politikai szerveknek, a témát gondozó hivataloknak nagy segítséget nyújthat a tudományos elemzés, a tudományos háttér.

Az ilyen munka megtervezésében, módszereinek alkalmazásában még nincsenek — nem lehetnek — konkrét tapasztalataink. A politikai és a katonai együttműködés tudományos megalapozásában, az erre vonatkozó ajánlások kidolgozásában azonban rendelkezünk bizonyos gyakorlattal. Erre támaszkodva *az látszik célszerűnek, ha a felajánlási okmány fejezeteihez, alfejezeteihez igazodva folytatjuk a kutatásokat az együttműködési területek módjai, formái, illetve az újabb területek feltárása érdekében. A már kidolgozott felajánlási dokumentum nem végleges, és soha nem lesz az. Annak minden tétele folytonosan gazdagítható és az igények szerint kiegészíthető.*

Az együttműködés — mind anyagi-technikai és logisztikai, mind szervezeti, vezetési területeken, de az alkalmazási elvek, a felkészítés, a kiképzés tekintetében is — végtelen sok feltétel meglétét tételezi fel. A tudományos munkában ezeknek a feltárására, megteremtésére, kialakítására kell törekedni. Külön is nagy figyelmet kell fordítani a magyar tudományos intézetek, kutatók részvételére a NATO által szervezett oktatási programokban, a kutatási anyagok, publikációk cseréjére, az ösztöndíjas képzésre.

Mindezek érdekében a programhoz kapcsolódóan *célszerű olyan átfogó kutatási témákat megfogalmazni, amelyek felölelik a politikai és a katonai együttműködés alapkérdéseit, s a kutatócsoportokat ennek megfelelően kialakítani. Feltétlenül szükséges, hogy ezekben a kutatásokban részt vegyenek a Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet, a Magyar Hadtudományi Társaság és más műhelyek kutatói is.*

Nagy Tibor

Pályázati felhívás

Az 1994. április 29-i közgyűlés jóváhagyása alapján az MHTT térképész- és katonaföldrajzi, kiképzési, vám- és pénzügyőrségi, valamint nemzetbiztonsági szakosztálya pályázatot hirdet hadtudományi témájú tanulmányok, értekezések készítésére.

1.) Térképész- és katonaföldrajzi szakosztály

Pályázatot hirdet a tematikus és digitális térképek témájában. A pályázat célja: hozzájárulni az újszerű katonai térképek tartalmi és formai alakításához.

2.) Kiképzési szakosztály

Pályázatot hirdet olyan tanulmányok megírására, amelyek — kapcsolódva a honvédelmi alapelvekben, a honvédelmi, a katonák jogállásáról szóló és a különböző oktatási (felső- oktatási, közoktatási, szakoktatási) törvényekben foglaltakhoz — a Magyar Honvédség különböző állománykategóriái (sorállomány, hivatasos és tartalékos tisztek, tiszthelyettesek; katonai akadémiai, főiskolai hallgatók, honvéd középiskolai növendékek; szerződéses és továbbbbszolgáló katonák) alap- és továbbképzésének, katonai felkészítésük rendjének hatékony, gazdaságos, időtakarékos megoldásait mutatják be tudományos igényességgel.

3.) Vám- és pénzügyőrségi szakosztály

Pályázatot hirdet olyan tanulmányok megírására, amelyek „A vám- és pénzügyőrség szerepe a magyar gazdaságban” átfogó témakörön belül bemutatják a vám- és pénzügyőrség alsó-, közép- és felsőfokú szerveinek szerepét a költségvetési bevételek biztosításában. Egyes szakterületeket kiemelve foglalkozzanak a vámok, az adók beszedése, a pénzügyi bűncselekmények, szabálysértések felderítése terén jelentkező aktuális és újszerű feladatokkal. A pályaművek tartalmazzanak olyan elveket, illetve gyakorlati megoldásokat, amelyek elősegítik a jogszabályokban előírt hatékonyság nagyfokú növelését.

4.) Nemzetbiztonság szakosztály

Pályázatot hirdet olyan tanulmányok megírására, amelyek a Magyar Köztársaság biztonságának aktuális tartalmi kérdéseivel, a nemzetbiztonsági szolgálatok (MK IH, MK NBH, MHKFH, MH KBH) alkotmányos rendeltetésükből adódó főbb feladataival foglalkoznak. A pályázatok kapcsolódjanak hazánk biztonságpolitikája aktuális kérdése-

hez, a nemzetbiztonsági feladatok problémáihoz, soron lévő feladataihoz. (A pályázatok konkrét témáiról a szakosztály titkára ad tájékoztatást.)

Pályázati feltételek

A pályázatok jelígesek, terjedelmük ne haladja meg a 30 gépelt oldalt. A pályaművek beküldési határideje 1994. november 1. (A nemzetbiztonsági szakosztálynál október 1.) A pályaművet zárt borítékban kell beküldeni, megcímezve a jelígevel és a szakosztállyal (például: „Rózsa” kiképzési szakosztály. Külön zárt, jelíges kis borítékban kell megadni a szerző nevét, lakcímét, személyi számát és adósávját.) Csak az MHTT tagjai pályázhatnak!

Olyan tanulmányokkal lehet pályázni, amelyek az eredményhirdetésig írásos formában még nem jelentek meg. A pályaművek az elbírálást megelőzően más kiadványokban nem publikálhatók.

A pályaműveket az adott szakosztály elnöksége által felkért bírálóbizottság értékeli. Az értékelések alapján a szakosztályelnökségek rangsorolják a tanulmányokat és döntenek a díjazásról.

A Hadtudomány című folyóirat a díjazott, illetve publikálásra érdemes írásokat folyamatosan leközlí és azok első közlésére igényt tart.

A pályázatokat 3 példányban kell beküldeni a Magyar Hadtudományi Társaság címére: 1581 Budapest, Postafiók 15. (A nemzetbiztonsági témájú tanulmányokat — az MH, illetve BM futárszolgálat útján — a szakosztály titkárának: Szalai Mihály alezredes, a Magyar Honvédség Katonai Biztonsági Hivatal oktatási és tudományszervezési osztály, 1885 Bp. Pf.: 25. címre kell beküldeni.)

A szakosztályok az eredményes pályamunkák díjazására 100 000 Ft-ot kapnak az alábbi elosztásban:

1 db	I. díj	30 000 Ft,
2 db	II. díj	20 000—20 000 Ft,
2 db	III. díj	15 000—15 000 Ft.

A pályázatok értékelésére, az eredményhirdetésre a szakosztályok 1994. decemberi évszázó értekezletén kerül sor.

Az MHTT elnöksége a közeljövőben központi pályázati felhívást ad ki, amelynek részleteit jelenleg dolgozzák ki.

Mórocz Lajos

A manőver és az idő

A szerző — folyóiratunk 1994/1. számában *A hadseregnek új harcászatra van szüksége* címmel megjelent cikkhez kapcsolódva — elemzi a manőver és az idő szerepét a siker kivívásában. Értelmezi a manőver lényegét, végigkíséri fejlődését az ókortól napjainkig és bemutatja tartalmának bővülését. Foglalkozik a tér és az idő összefüggéseivel, különös tekintettel a vezetési ciklusidő — vagyis az eseményekre való reagálás ideje minél nagyobb mérvű csökkentésének szükségességével. Kifejti azon nézetét, hogy az „új harcászatban” a manőver jelentősége nem csökken, hanem a korábbiakhoz képest is megnövekszik.

1.) A manőver értelmezése

Eddigi felfogásunk szerint a manőver a harc és hadművelet alapvető eleme, meghatározott térben és időben végrehajtott dinamikus tevékenység, melyben általában érvényesül a tűz és a mozgás összhangja. A tapasztalat azt mutatja, hogy a fegyveres erők haderőnemei egymástól különböző közegben, illetve dimenzióban (földön, levegőben, vízben) fejtik ki tevékenységüket. Ezért a manőver általános fogalma mellett — ami minden haderőnemre vonatkozik — vannak olyan sajátosságok, amelyek éppen a környezet és a harcban, hadműveletben megoldandó feladatok miatt eltérőek, és csak az adott haderőnem manőverére jellemzőek: a hadászati rakétacsapatok manővere például a kozmikus térben, röppálya megtétele útján valósul meg; a légierő nem terepszakaszokra, hanem a légtér valamelyik körzetébe jut ki stb.

A manőver — elsősorban a szárazföldi haderőnemre vonatkoztatva — *nem más, mint a csapatok (erők) harccselekmények közbeni új irányokba, terepszakaszokra, körletekbe történő szervezett mozgása*, az ellenséghez viszonyított előnyös helyzet felvétele, továbbá a szükséges erő- és eszközcsoportosítás időbeni létrehozása, a saját erőknek az ellenség csapása alóli kivonása, valamint a megszabott vagy újonnan jelentkező feladatok eredményes végrehajtása céljából.

A manőver útján valósul meg *védelemben* a veszélyeztetett irányok megerősítése; az ellenlökéseket, ellencsapásokat végrehajtó csoportosítások létrehozása, a saját erők kivonása a fölényben levő ellenség csapásai alól; szükség esetén vagy előre megfontoltan kedvező védelmi terepszakaszra történő visszavonulás.

A manőverek fő formái *támadásban*: az erő kifejtés áthelyezése egyik irányból a másikba; az ellenség erőinek szétverésére, ellenállásának megtörésére irányuló egy-

vagy kétoldalú átkarolás; megkerülés s bekerítés. A harccselekmények formáitól függetlenül manővernek számít a csapatok átcsoportosítása is.

Irányát tekintve a manőver lehet: mögöttes területről az arcvonal felé, az arcvonal mentén, valamint az arcvonaltól a mögöttes területre való mozgás.

Az irányító parancsnokságok szintjétől, a résztvevő erők nagyságától és az általuk megoldandó feladatok jelentőségétől függően megkülönböztethető hadászati, hadművelleti és harcászati manőver. *Hadászati manőver* a legfelső katonai vezetés irányítása alatt, a haderőnemek nagyobb csoportosításainak bevonásával hadászati célok elérése érdekében végrehajtott művelet. *Hadművelleti manőver* seregtestszínű parancsnokok elhatározása alapján és irányítása mellett, haderőnemi és fegyvernemi csapatok részvételével hadművelleti célok elérése érdekében végrehajtott művelet. *Harcászati manőver* — magasabbegység-(egység-, alegység-) parancsnokok elhatározása alapján és azok vezetéseként összefegyvernemi és fegyvernemi csapatok részvételével harc feladatok megoldása céljából végrehajtott művelet.

A csapatok a manőverüket alegység-, egység-, magasabbegység-, seregtestkötelékben, szervezetszerű harc- és szállítóeszközökön, valamint közúti, vasúti, vízi és légi szállítás alkalmazásával hajtják végre. A harctevékenységi körzetekben a manőver rendszerint a kialakult helyzettől függően harcrendben, harc előtti vagy menet alakzatban történik. A manőver a *tűz és a mozgás* meghatározott összhangja, melyen belül a tűz (tüzérség, légierő, harci helikopterek) előkészíti és támogatja a manővert. A manőverező harceszközök pedig többek között saját tüzükkal fejtik ki közvetlen fizikai és pszichikai hatásukat és ellenséggel szemben.

2.) A manőver fejlődésének áttekintése

A manőver fejlődése az első világháborúig

A manőver — az ellenséghez viszonyított kedvező helyzet megszerzése és kihasználása — az írott történelem óta nagy szerepet játszott a hadviselésben. A manőver megkülönböztetett ismérve elsősorban a mozgékonyság volt. Az ókorban manőver céljára a leginkább mozgékony csapatokat (könnyű gyalogság, lovasság, harci szekerek, harci elefántok) alkalmazták. A fegyveres küzdelem a harc eszközeinek fejlődésével, a csapatok mozgékonyságának, a vezetés lehetőségeinek a növekedésével, továbbá a hadművészet fejlődésével összhangban a manőver mérete, helye és szerepe a győzelem kivívásában egyre nagyobb teret nyert.

A manőver jelentős szerepet játszott a klasszikus hadviselésben. Döntő ütközeteknek rendszerint a manőver ütközetei bizonyultak. Az időszámítás előtti 490-ben vívott marathóni csatában a görögök döntő győzelmet arattak, mert a perzsa erők mindkét szárnya ellen átkarolást hajtottak végre. Időszámításunk előtt 371-ben Epameinondasz thébai hadvezér a csatarendben nem egyenlően osztotta el erőit, hanem azok zömét mélységben tagolt falanxokban, a balszárnynon összpontosította. Visszaszorította, majd felgöngyölítette a spártaiak jobbszárnyát és döntő győzelmet aratott. Itt a hadtudomány egyik fontos alaptétele megvalósításának érvényesülését figyelhetjük meg, történetesen azt, hogy az erők zömének a főirányban történő összpontosítása a manőver alapját teremtette meg.

Az egyik döntő klasszikus csata, amely a későbbiek során lényegesen kihatott a katonai gondolkodásra, az időszámítás előtt 216-ban lezajlott cannaei ütközet volt, melyben a Hannibál vezette 50 ezer fős karthágói erő 72 ezer fős római sereggel állt szemben. A római légiók vezetésének az volt a sajátossága, hogy az azok feletti parancsnoki teendőket — naponkénti váltással — Gaius T. Varro, illetve Lucius A. Paulus konzul látta el. Ezt a karthágóiak pontosan felderítették. Hannibál úgy döntött, hogy akkor bocsátkozik harcba a rómaiakkal amikor a becsvágyóbb és agresszívabb konzul, Varro — a soros hadvezér, mert az jobban megfelelt terveinek.

Hannibál a karthágói csatarend közepén a könnyű fegyverzetű gallokat állította fel. Az arcvonal természetes akadályokra támaszkodott és a szárnyakon a lovasságot helyezte el Hasdonbel parancsnoksága alatt. Hannibál elgondolása szerint a saját erők középső részének fokozatosan vissza kellett vonulni a római roham elől. A terv sikerült. Varro nagy erőkkel visszaszorította a karthágóiak hátráló centrumát, és ezzel csapdába került. Hasdonbal mindkét szárnyán szétverte a római lovasságot.

Hannibál — szárnyakról a lovassággal és a centrumban az addig visszavonuló gallokkal — támadásba ment át, bekerítette és felszámolta az összezsúfolódó római erőket. Róma történelmének egyik legsúlyosabb vereségét szenvedte el. A manőver eme klasszikus példája bizonyítja, hogyan lehet jó felderítés, parancsnoki előrelátás és megtévesztés útján kisebb erőkkel, nagyobb ellenséges erők felett győzelmet aratni. Canne az ellenség bekerítésére irányuló manőver, a katlancsata (Kesselschacht) későbbi megvalósítására irányuló elgondolások és azok végrehajtását elősegítő hadmozdulatok előfutára és mementója maradt.

A középkori és a kezdeti újkori hadviselés Európában zömmel a nem nagy létszámú zsoldos hadseregekkel egyenes vonalú harcrendben, frontálisan folyt. Az ún. kordonhadászat időszakában a csapatok többségében egyenletes határ menti elhelyezésével főleg védelmi tevékenységgel zárták le az ország területének mélységébe vezető irányokat. A meglévő erőkkel a várakat, valamint a hozzájuk kapcsolódó területeket védték, illetve ellenőrizték. Manővert elsősorban az ellenség felvonulási útvonalainak elvágása, utánpótlásának zavarása és erőinek kimerítése céljából alkalmaztak. Ezzel szemben Ázsiában a mongolok mesterei voltak a manővernek: széles arcvonalon önálló oszlopokban nyomultak előre, majd váratlanul az ellenség legsebezhetőbb pontjaira összpontosultak.

A 18. század végén, a 19. század elején a manőver ismét fontos részévé vált az európai hadviselésnek. Napóleon nagy gondot fordított a manőverre, legalábbis pályájának felfelé ívelő szakaszában. A tehetséges hadvezérekkel rendelkező francia forradalmi hadak alkalmasabbak voltak a gyors harcászati és hadművelleti manőverre, mint az európai monarchiák hivatásos hadseregei. A franciák részéről a hadtestszervezeti rendszer bevezetése megkönnyítette a csapatok vezetését. Mindegyik hadtest önállóan tudott mozogni és harcolni, Napóleon sikere éppen azon alapult, hogy a döntő helyen és a megfelelő időben az ellenség gyenge pontjain tudta összpontosítani és ütközetbe vetni hadtesteit.

A napóleoni csaták megvívásának klasszikus módja az általa alkalmazott „manoeuvre sur les desriees” (bekerítő manőver az ellenség hátában) volt, amivel legalább harmincszor aratott győzelmet 1796 és 1815 között. A napóleoni manőver lényege abból állt, hogy az ellenséget színlelt támadással állásaihoz szögezte, majd elképesztő gyorsasággal annak oldalába és hátába került, és harcra vagy megadásra

kényszerítette a szemben álló sereget. Ellenfelei rendszerint elvesztették biztonságukat, mivel nem az általuk kiválasztott terepen és eredeti elgondolásaik szerint kellett harcolniuk. Több esetben az ellenség arcvonalának középső részére mért nagy erejű csapást, majd az áttörés után jutott ki annak hátába és vágta el az utánpótlási vonalaktól. A gyorsaság, a meglepés és a nagy erejű csapás képezte a napóleoni manőver lényegét harcászati és hadműveleti szinten egyaránt, s mindez szinte előrejelzése volt a 20. századi manőverező hadviselésnek.

A hátultöltő puska, később a géppuska megjelenése, a távíró-összeköttetés bevezetése, a vasúthálózat kiépítése a 19. században új lehetőségeket teremtett a manőverező tevékenységekhez. Ebben az időben a megnövekedett tűzerővel rendelkező gyalogság szívós védelmével szembeni frontális támadás egyre nagyobb nehézségekben ütközött.

Helmuth von Moltke porosz tábornok felismerte az ellenség arcvonala és szárnyai ellen irányuló egyidejű összpontosított támadás szükségét és jelentőségét. Megfogalmazta a katlancsata (Kesselschlacht) gondolatát, melynek célja az ellenség bekerítése volt. A Moltke által 1866-ban Ausztria, 1870—71-ben Franciaország ellen vezetett hadjáratok jól bizonyították elméletének helyességét és kivitelezhetőségét.

Az első világháborút megelőzően a fegyverek technikai korszerűsítése a tűzerőség és a géppuska tömeges elterjedése eredményeként a gyalogsági tűzerő jelentősen megnövekedett, és előtérbe helyezte, illetve szükségessé tette a tűzerő és a támadó harcászati közötti összefüggések vizsgálatát. Figyelemre méltó, hogy mind a német, mind a francia vezérkar háborús tervei támadóelgondolásra épültek.

Alfred von Schlieffen tábornok, a német vezérkar főnöke 1905-ben kidolgozta a Franciaország elleni támadás tervét. A terv lényege: a mozgósított német hadsereg jobb-szárnyának Hollandián, Belgiumon és Észak-Franciaországon keresztül végrehajtott hadászati manővere — a francia hadsereg balszárnyára, oldalába és hátába irányuló csapás — volt, annak bekerítése, szétverése a háború megnyerése céljából. Az eredeti terven az ifjabb Moltke 1914-ben módosított ugyan, de az elgondolás változatlan maradt.

Manőver az első világháborúban

A nyugati arcvonalon az 1914 augusztusában indított, kezdetben sikeres német támadás a franciák ellenállása következtében elakadt. A döntő jelentőségű marne-i csata után a németek védelembe mentek át, a Schlieffen-terv kudarcot vallott. Az arcvonalak nyugaton megmerevedtek. 1914 végére jóval szélesebb és nem összefüggő arcvonalon lényegében hasonló helyzet alakult ki a keleti fronton is. Mindkét hadszíntéren nyilvánvalóvá vált, hogy a holtpontról csak az arcvonalak felnyitásával (áttörésével) lehet elmozdulni.

1917- és 1918-ban a németek újszerű védelmi és támadó harceljárásának formájában a manőver ismét megjelent a nyugati hadszíntéren. Védelemben a németek — az előretolt állások lövészárkainak sűrűn történő megszállása és minden talpalatnyi föld szívós védelme helyett — az erők és eszközök zömét a védelem mélységében, műszakilag kiépített és erős tűzrendszert alkotó állásokban helyezték el. Miután a szövetséges erők leküzdötték a harcelőőrsők vonalát, és előrenyomultak a mélységbe, egyre nagyobb ellenállásba ütköztek. A tűzerő megbontotta a támadók harcrendjét és lefékezte lendületüket. Amikor egyes irányokban a támadás kifulladt, a német védők

erőteljes ellenlökéseket hajtottak végre a támadók bekerítése és az eredeti helyzet visszaállítása céljából. Ez lényegében mozgékony, manőverező védelem volt.

Támadásban a német csapatok sűrű csatárláncok alkalmazása helyett a „beszivárgó” taktikát követve, megerősített gyalogosalegységekből képzett rohamcsoporthoz igyekeztek megkerülni az ellenség megerősített pontjait, állásait pedig — ha arra lehetőség nyílt — a szárnyak felől és hátulról birtokba venni. A tüzerőt első sorban a manőverek támogatására összpontosították. A tartalékokat a beékelődés áttöréssé történő kimélyítése érdekében vonták előre és alkalmazták (az esetek többségében sikertelenül). A harcászati eredményeket nem tudták hadműveleti sikerre kibővíteni. Ennek legfőbb oka a manőver egyik lényeges tényezőjében, az ütemben, a szemben álló felek mozgása egymáshoz viszonyított gyorsaságának különbségében keresendő.

A németeknek ugyanis gyalog kellett előnyomulniuk lövontatású tűzérsséggel és utánpótlással, miközben a szövetségesek vasúton mozgatták hadműveleti tartalékaikat a célból, hogy a hátsóbb terepszakaszokon újabb védelmi állásokat építsenek ki az elől áttörtek, illetve összeomlottak helyett. Minthogy a gyalogos és a ló mozgékonyaságára vasúti mozgékonyasággal tudtak reagálni, ez azt jelentette, hogy hadműveleti szinten a szövetségesek képesnek bizonyultak „kimanőverezni” a németeket.

A háború második felében a harckocsik és a repülőgépek alkalmazása a szövetségesek részére sem hozta meg a várt eredményt — a védelem mély áttörését s az ellenség oldalába és hátába való kijutást —, de a jövőt illetően sok tekintetben előremutató volt. Kezdeti formában ugyan, de érzékelődött, hogy ez a két, egymástól eltérő dimenzióban — a földön és levegőben — harcoló új fegyvernem partnere egymásnak. Perspektivikus harceszközök, melyek a szemben álló feleknél a feltartóztatás helyett a mozgékonyaság hordozói és — együttműködésben a hagyományos fegyvernemekkel, így a gyalogsággal és a tűzérsséggel — dinamikát, mélységi sikereket, manőverezési lehetőségeket adhatnak a jövő támadó hadműveleteinek.

A manőver elméletének fejlődése a két világháború között

Nem véletlen, hogy már az első világháború alatt, de különösen az azt követő években Douhet olasz repülőtábornok mellett — aki a légi uralom megszerzésében és az ellenség stratégiai pontjainak bombázásában látta a háború megnyerhetőségének lehetőségét — több harckocsizó tiszt, illetve elméleti szakember a hadseregek motorizációja, a páncélos és a gépesített csapatok fejlesztése és a légierővel való együttműködése mellett szállt síkra.

Jóllehet elgondolásaik a részleteket illetően eltértek egymástól, de mind az angol Basil Liddel Hart százados és J. F. C. Fuller vezérőrnagy, valamint a német Heinz Guderian tábornak, a francia Charles de Gaulle ezredes, mind pedig Mihail Tuha-csevszkij szovjet marsall és mások kifejtették, hogy a következő háborúban — amely mozgékony manőverező jellegű fegyveres küzdelem lesz — a harckocsifegyvernemre, a páncélos- és gépesített csapatokra az egész hadszíntérre kiterjedő hadműveleti szerep hárul, s fő feladatukat a harcászati sikernek hadműveleti sikerre kifejlesztése képezi.

Jellemző, hogy a páncélosháború teoretikusai a harckocsiktól és a légierőtől első sorban a volt „adósság törlesztését”, az áttörés megvalósíthatóságát várták. Kevés kivételtől eltekintve az igazi manővert — az ellenség gyenge pontjaira, oldalába és hátába való kijutást — a védelem kemény magjának, a megerősített terepszaka-

szok harcászati, sőt hadműveleti mélységű áttörése után képzelték el. Az M. Tuha-cevszkij által vezetett akkori szovjet szakértők — a mély hadműveletek elméletének kidolgozói — szerint a döntő sikert mind harcászati, mind hadműveleti tekintetben csak az ellenség főcsoportosításának teljes mélységében való egyidejű szétverésével lehetséges elérni. Ennek alapvető eszközét a nagy tűzerővel, páncélvédettséggel, manőverezőkészséggel, gyorsasággal rendelkező harckocsikban, illetve azok magasabbegységekbe és seregtestekbe szervezett tömeges alkalmazásában látták.

Guderian 1937-ben megjelent, *Vigyázat, páncélosok!* című könyvében összegezte a harckocsik első világháborús alkalmazásának tapasztalatait és a fejlesztésükre szervezeti struktúrájukra, feladataikra vonatkozó német nézeteket. Kifejtette, hogy a német hadvezetés felismerte a harckocsik nagy hatótávolságú manőverező-képességét és összefogott bevetésükkel az ütközetek és a háború gyors eldöntésének lehetőségét. „Átütő sikert, olyan áttörést akarunk, amely az üldözésre való áttérést, a védők további ellenállást kifejtő arcvonalának felgöngyölítését teszi lehetővé...” „Törekedni kell, hogy a harcászati sikert hadműveletivé fejlesszék ki!”

Mint ismeretes, Franciaországban nem hozták létre a de Gaulle által szorgalmazott „instrument de manoeuvre”-t, páncéloshadsereget, Angliában is a konzervatív szemlélet győzött és többszöri kísérlet után csak 1938-ban állították hadrendbe az első páncélosadosztályt. A manőverező hadviselés elmélete és gyakorlata, az ennek megfelelő hadseregszervezés és felkészítés az 1930-as évek második felében leginkább a Németországban és a Szovjetunióban valósult meg. Mindkét ország katonai doktrínája a hadászati tevékenység fő formájának a támadást tekintette. 1936-ban német szakemberek jelenlétében a szovjet hadsereg két katonai körzetben mutatott be az akkori időszak korszerű hadviselési elveire — a mély hadművelet elméletére — támaszkodó, a harckocsizó csapatok, a légierő és a légideszant-alakulatok szoros együttműködésében végrehajtott, nagyszabású kísérleti gyakorlatot.

Ma már nem titok, hogy a szovjet és a német katonai szakemberek széleskörűen együttműködtek mind a katonai-elméleti, mind a katonai-technikai kérdésekben. A legfelső katonai vezetők körében végrehajtott szovjetunióbeli stálini tisztogatások következtében az élenjáró elméletek gyakorlati megvalósítása megszakadt, sőt a spanyol polgárháború tapasztalatainak hibás értékelése következtében a korábban létrehozott — a manőverező harctevékenységekre hivatott — harckocsi- és gépesített hadtesteket önálló dandárokká fejlesztették vissza. Németországban másként alakult a helyzet. Hitler minden támogatást megadott a páncéloscsapatok fejlesztéséhez. Így a második világháborút megelőző évek során szervezetét, nagyságrendjét, korszerű technikával való ellátottságát, felkészítését és vezetettségét illetően a német hadsereg teljes mértékben alkalmassá vált a manőverező hadviselés, „a villámháború” végrehajtására.

Manőver a második világháborúban

A második világháború első éveiben, 1939—41-ben a manőver ismerete és a tisztíkar ennek megfelelő felkészítése volt az a tényező, ami lehetővé tette, hogy a németek a döntő helyen — általában az ellenség gyenge pontjait kihasználva — az esetek többségében erősebbek voltak. Megfelelő példa erre a lengyel hadsereg főerőinek gyors szétverése 1939 szeptemberében, majd Franciaország lerohanása 1940 májusában. Ez utóbbi esetben — miközben a francia haderő túlnyomó része a Ma-

ginot vonal mögött védett — a németek összes páncélos erőik kétharmadát az ardennei erdőkkel szemben összpontosították, ahol a francia szárazföldi csapatok leggyengébb hadosztályaiból álló törekeny csoportosítás rendezkedett be védelemre.

A németek belgiumi és hollandiai inváziója északkeletre, Belgiumba vonzotta a mozgékony brit és francia tartalékokat. A németek főcsapása — a szövetséges főparancsnokság nagy meglepetésére — az addig áthatolhatatlannak vélt Ardenneken keresztül bontakozott ki: elsöpörte a fedező erőket. A németek előretörték a Maas folyóig, átkeltek azon és gyorsan elérték a La Manche csatornát. Mindez nagy pánikot keltett a szövetséges, elsősorban a francia csapatok körében. Ennél a hadászati manővernél a jó felderítés, a váratlanság, a főcsapás irányában létrehozott jelentős erőfölény eredményezte a döntő sikert.

A Szovjetunió ellen 1941–42-ben a Barbarossa terv szerint támadó három német hadseregcsoport — a villámháború elveit, a manőver minden szintjét és formáját alkalmazva — mélyen behatoló páncélos ékekkel végrehajtott merész hadműveletekkel szétzúzta a szembenálló szovjet erők hadászati első lépcsőjét, és őriási területeket vett birtokba.

A németek manőver iránti érzékét és elhivatottságát korábban és a mostani szakértők is geostratégiai, továbbá történelmi helyzetükkel magyarázták, amiben szerintem nem kevés igazság van. Németországot a század első felében körülvevő, elsősorban a kontinentális hadszíntéren fellelhető ellenséges erők a hagyományosan nyugatról és keletről fenyegető potenciális támadás veszélye, illetve a saját geostratégiai terjeszkedésének lehetséges változata arra készítette, hogy nagy történelmi szomszédai várható katonai túlerejével szemben, élenjáró hadászatot: a manőver koncepcióját — kisebb erőkkel, a gyenge pontokra támadva —, a nagyobb erők szétverésére irányuló katonai elképzelést alkalmazza. Ez a második világháború első éveiben sikerült is.

A szovjet hadsereg védelme 1941–42-ben egyes, hadászatiilag, hadműveletileg fontos terepszakaszokon menet közben létrehozott, hevenyészett jellegű volt. A csapatokkal végrehajtott manőverek elsősorban a veszélyeztetett irányok lezárására, a hátsóbb terepszakaszokra való visszavonulásra, ellenlökések, ellencsapások végrehajtására koncentráltak, amelyek lokálisan lassították ugyan a németek támadási ütemét, de tényreésüket hónapokon keresztül nem tudták lényegesen megakadályozni.

Az 1941 decemberében Moszkva alatt végrehajtott szovjet ellentámadás, az 1942 második felében, 1943 elején lezajlott sztálingrádi, majd az 1943 nyarán vívott kurszki csata, illetve az ott elszenvedett vereségek megrendítették a németek támadóerejét. A kezdeményezést a szovjet hadsereg ragadta kézbe, a haditevékenységek alapvető formája a hadászati támadás, a főirányban mért mély frontális csapás volt az ellenség csoportosításának szétdarabolása és megsemmisítése céljából. Emellett voltak az ellenség nagyobb csoportosításainak bekerítésére irányuló hadműveletek is.

A háború második felében végrehajtott szovjet támadó hadműveletek során a hadműveleti manőver fő eszközei az ellenséges védelem harcászati mélységének át-törése után, illetve közben ütközetbe vetett, légierővel támogatott, harckocsi- vagy gépesített csapatokból álló, ún. gyorscsoportok (harckocsihadseregek) voltak. A harcászati-hadműveleti, egyes esetekben a hadászati manőver alapvető formáit az átkarolás, a megkerülés és a bekerítés képezte.

Nyugaton az 1944. júniusi *normandiai* partraszállás után — mely a történelem eddigi legnagyobb tengerideszant-hadművelete volt — a szövetséges csapatok elsősorban a tömeges tűzre (légicsapásokra), erő- és anyagi fölényre támaszkodva nyomultak előre.

Manőver a második világháború után

A második világháború után, az '50-es évektől kezdve a hidegháború végéig, az *atomhadászat* fénykorában a manőver fő formája az ellenség főcsoportosításaira, atomeszközeire, stratégiai objektumaira mért atomcsapás és azok következményeinek gyors kihasználása volt — a főerőktől kiküldött, a hadszintér mélységében tevékenykedő hadművelési manővercsoportokkal. Később a korábbi, az erőt alkalmazó ún. *felörlő* hadviseléshez képest előrelépést jelentett a NATO által elfogadott — inkább hagyományos fegyverek alkalmazására épülő *légi-földi hadművelet* elmélete.

A második világháború után elsősorban kisebb államok részvételével hagyományos eszközökkel vívott, közel másfélszáz „háború”, fegyveres konfliktus során a hadviselés módszerei, továbbá a manőver formái nem változtak lényegesen. Ugyanakkor jelentős minőségi fejlődésen mentek át a manőver eszközei a repülőgépek, a harckocsik, a tűzeszközök. Növekedett a csapatok mozgékonyasága, ütközésképesége és a vezetés lehetősége. Egyre nagyobb jelentőséget kapnak a rádióelektronikai eszközök, azok alkalmazásának célja: az ellenség vezetésének, fegyverrendszereinek lefogása, bénítása, az ellenség megtévesztése, a saját vezetés, az erők és eszközök védelme. A korábbi tapasztalatok felhasználásával, új eljárások kimunkálásával tovább bővültek a szembenálló fél meglepését, fizikai és morális sokkolását eredményező lehetőségek. Ezt bizonyítják többek között az 1967. és 1973. évi arab—izraeli háborúk, 1982-ben a Falkland-sziget birtoklásáért lezajlott angol—argentín összecsapás és az 1991. évi Öböl-háború tapasztalatai is.

A tömegpusztító fegyverek korlátozása és csökkentése mellett a tudomány legújabb vívmányain alapuló hagyományos „intelligens” fegyverek valóságos reneszánszukat élik. Az idő a hadviselés évezredei során a manőver létjogosultságát igazolta, de tételeinek bizonyos átgondolását teszi szükségessé.

3.) A manőver tartalmának bővülése

A nyugati hadseregekben, elsősorban az amerikai hadseregben, napirenden van a kisebb haderőstruktúrával felelősségteljes feladatok megoldására való készenlét megvalósításának kérdése. Ez a nagy összefüggések vizsgálatát, a *közvetlen stratégia*tól a *közvetett stratégia* felé történő elmozdulást igényli. A közvetlen stratégia az ellenség súlypontjával szembeni harcot jelentette. Ez a hadviselés területén az ellenség tömeges tűzzel, nagyobb fölényrel történő fokozatos megsemmisítését vagy legyengítését, a tűzerő, a mozgékonyaság hangsúlyozását irányozta elő. A közvetett stratégia az ellenség gyenge pontjai elleni harcot tételezi fel. A hadviselésben ennek következtében előtérbe kerülnek: az ellenség megtámadása a legkisebb ellenállást feltételezett helyeken, a mozgás, a sebesség, a váratlanság, az emberi tényezők, a gondolkodás, a parancsnoki műveltség.

A manőverező hadviselés gondolkodást igénylő tevékenység, tudományos alapokon nyugvó művészet. A manőverezés elmélete alapvetően a lehetőségekből me-

ríti erejét, a beszámított kockázat és a váltakozó körülmények, valamint az ellenség által kikényszerített és ki nem kényszerített hibák kihasználása, mindig inkább az akaratok győzelmét jelenti, amit meglepetésekkel lehet elérni, elveszíteni lehet viszont a késlekedő és helytelen válaszlépések miatt.

A manőver lényegéhez tartozik, hogy az ellenség átkarolására vagy megkerülésére irányuló mozgás nem mindig manőver. Pl. az olyan ellenség harcászati vagy hadművelleti megkerülése, amelyik kitalálta elgondolásunkat, megerősítette szárnyait és felkészült az ellenlépésekre, formálisan kielégíti ugyan a manőver fogalmát, de nem felel meg a manőver lényegének. Ugyanakkor a váratlanul végrehajtott éjszakai támadás olyan ellenség ellen, melyet legyöngített az erők veszélyeztetett szárnyakra való átcsoportosítása, a harcrendjébe beszivárgó csapatok hatoltak be, harcálláspontjára pedig légicsapást mértek, jól szemlélteti a manőverezés lényegét még akkor is, ha az alkalmazott eljárás lényegében frontális támadás. Mindezek figyelembevételével a manőver újszerű felfogásához érkeztünk el, miszerint a manőver nemcsak az ellenség oldalába és hátába irányuló mozgás és tűz összhangja, hanem annak időben történő felderítésére, a rádióelektronikai harc eszközeinek széles körű alkalmazására, az ellenség megtévesztésére, tevékenységének váratlan megelőzésére irányuló parancsnoki elgondoláson alapuló fizikai és pszichikai tevékenység is.

A manőverező hadviselésben végső cél elsősorban nem az ellenség fizikai megsemmisítése, hanem olyan pszichikai, morális és fizikai hatásoknak való alávetése, ami megtöri, felbomlasztja ellenálló képességet és engedelmességre kényszeríti.

Megjegyzésként itt említem meg, hogy harcászati szabályzataink a bekerítést nem tartják manőverformának, mert annak létrejöttére csak az arcból történő tevékenység, az átkarolás vagy megkerülés eredményeként kerülhet sor. Az a véleményem, hogy a szárazföldi csapatok és a velük együttműködő légierő szervezeti-technikai lehetősége, a légi szállítású csapatok, légideszantok és légi rohamosztagok széles körű alkalmazása az ellenség hátában, hadműveletileg fontos és érzékeny körzetekbe, a légterén keresztül végrehajtott „függőleges átkarolás” már a harctevékenységek kezdeti fázisában bekerítéshez vezethet. A bekerítés tehát mint manőver nemcsak egymás után, hanem arcból, szárnyakról és az erre alkalmas csapatokkal az ellenség hátából indított egy idejű harctevékenységekkel is megvalósulhat.

4.) A manőver és az idő összefüggései

Mint szó volt már róla: a manőver meghatározott időben és térben végrehajtott dinamikus tevékenység. A manőverező harceljárás kizárja az ún. vonalharc-tevékenységet és területet átfogó tevékenységekre koncentrál. A manőver rendelkezésére álló és egyre korszerűsödő harceszközök mind a támadó, mind a védelmi tevékenységek során relatíve részben kitágítják, részben összezsugorítják a teret, és fontos jelentőséget adnak az időnek.

A manőver sikere megköveteli az ellenség gyors felderítését, értékelését, a késlekedés nélküli ellentevékenységet, az együttműködést, a szilárd, operatív vezetést, de mindenekelőtt azt, hogy gyorsabban mozogjunk, gondolkodjunk és cselekedjünk, mint az ellenség.

Az ellenféllel szembeni időelőny megszerzésének mindig nagy szerepe volt, s ez

még inkább így lesz a jövőben. Az időelőny konkrét időt alapul vevő, matematikailag kifejezhető érték, mely összegezi, viszonyba állítja a szemben álló felek időszükségletének mennyiségét a helyzet értékelésétől az arra való reagálásnak a befejezéséig.

Egy-egy folyamat ciklusideje több részdőből állhat, mely alapvetően két nagy csoportra tagozódik: a *vezetési ciklusidőre* (az ellenség-objektum felderítésére, értékelésére, a feladatszabásra, az együttműködés megszervezésre, az ellenőrzésre. Szükség esetén más vezetési tevékenységre fordított idő) és a *végrehajtási ciklusidőre* (a feladat megkapásától a végrehajtás befejezéséig eltelt idő).

A szerző 1978-ban megvédett, *Az összefegyvernemi hadsereg vezetése hatékonyabbá tételének útjai és módszerei támadó hadműveletben* című kandidátusi értekezésében javaslatot tett az időelőnynek, mint fogalomnak az elfogadására és erőviszony-számvetések mellett az időviszonyok mindenkorai összevetésére is. Ez akkor hadtudományi körökben nem kapott megfelelő figyelmet.

Mostanában a manővert érintő tér—idő összefüggésben egyes szakemberek szerint az időnek jelentős szerep jut. Igen lényeges kérdés az ellenség megelőzése, „lekörözése” a döntéshozó-reagáló ciklusidőben. John Boyd, az amerikai légierő nyugalmazott ezredese — a koreai háborúban (1950—1953) lezajlott légi harcok tapasztalatait a szárazföldi csapatokra is vonatkoztatva — kidolgozott egy elméletet, amely a manőver lényegének a szemben álló erők és eszközök viszonylagos idő-, illetve ütembeli reagálását emeli ki. Az ezredes szerint a harctevékenységek során a szemben álló felek felderítik, figyelik egymást, helyzetértékelést végeznek, döntenek majd annak alapján cselekszenek.

Feltételezve, hogy a kölcsönös cselekvés eredményeként megváltozott a korábbi helyzet, ismét kezdődik a figyelés, s ezzel együtt az új ciklus folyamata. Az a fél, amelyik ellenfelétől következetesen gyorsabban esik át ilyen cikluson, időelőnyhez s ezzel gyakran döntő előnyhöz jut. Amikor a lassúbb fél cselekszik, a gyorsabb fél a ciklus folyamataiban már előbbre tart, mást csinál, s nem azt, amit nála figyeléssel megállapítottak.

A lassúbb fél minden ciklusban egyre jobban elmarad, az időeltérés, amellyel a cselekvése késik, tovább növekszik, helyzete gyorsuló ütemben romlik. Egy adott pontnál a lassúbb pánikba esik vagy teljes tétlenségbe zuhan. Fizikailag többnyire még sértetlen, de már vereséget szenvedett. Az ilyen felfogású manőver elsődleges hatása inkább lélektani, mint fizikai. Példa erre a Franciaország elleni 1940. évi német hadjárat. A franciák számos lépése elvileg helyes lett volna, csak időben mindig elkésett. Az 1991-es Öböl-háborúban a szövetségesekkel szembekerült iraki erők zöme szétesett, amikor szinte egyidejű csapások érték arcból, szárnyból és a hadtápterületen.

Az időelőny megszerzésének módjai logikusan mindazok az elemek, amelyek az összdő, az adott ciklus sommázatát adják. Így:

a) *Az ellenség felderítésére fordított idő csökkentése.* Ennek fontos eszközei a kozmikus, a légi, a rádióelektronikai, az ügynöki, a földi felderítés, megfigyelés eszközeinek technikai korszerűsítése, zavarvédelme, az információk pontosságának és átfutási idejének lényeges javítása.

b) *A felderítés útján szerzett információk értékelésének operativitása, a feladatszabás, az együttműködés és az ellenőrzés a szemben álló felek időciklusának legfrekvenciáltabb láncszeme, mivel ettől függ a foganatosítandó rendszabályok, a megteendő lépések sikere.*

A felderítő — azonosító —, önrávezető, intelligens fegyverrendszerek korában a technika pillanatok alatt érzékel és dönt („látom, megsemmisítem”). Más a helyzet a

katonai szervezeteknél, ahol emberi agyak, parancsnokok, törzsek útján, illetve közreműködésével valósul meg a vezetési ciklus. Az idő, a gyorsaság, a pontosság nagyban függ a parancsnokok, a törzsek képességétől, felkészültségétől, a rendelkezésükre álló vezetéstechnikai eszközök lehetőségétől és a munka-, illetve a vezetési módszerektől.

A parancsnokok, a törzsek szerepe a csapatok és a korszerű harctevékenységek irányításában nemcsak az időelőny megszerzése szempontjából lényeges. Legalább ilyen fontos olyan gondolkodásmód kialakítása, elsősorban felülről lefelé, amely szüli, inspirálja a kezdeményezést, a kreativitást, a teljesítményorientált, a feladat megoldásához cselekvési szabadságot biztosító vezetési stílust. A parancsnok, a törzsek felkészítésének menetében — gondolom — a fentiekre érdemes figyelemmel lenni.

c) *A végrehajtás eszközeinek tökéletesítése*, elsősorban a gyorsaság, pontosság, a megbízhatóság és az ellenségre tett hatás kiváltása szempontjából.

A Magyar Köztársaság katonai doktrínája védelmi doktrína. Következésképpen az állásvédelem nem szorulhat ki a védelmi hadművelet elméletéből és gyakorlatából. Ugyanakkor a széles és mély sávokban, különböző védelmi övekben és terepszakaszokban való gondolkodás mellett több figyelmet kellene fordítani a támadó ellenség lehetséges „gyenge pontjaira”, a védelem manőverező elemeinek: a légierővel támogatott ellencsapások, ellenlökések, légi rohamosztagok, páncéltörőtűzszakaszok, mozgó záróosztagok, lesállítások, vándorharckocsik és -lövegek több változatú alkalmazására. A védelmi tevékenység mellett nem szabad megfeledkezni a támadó tevékenységről sem annak érdekében, hogy a bennünket ért agresszió esetén minél több veszteséget okozzunk a támadó ellenségnek, időt nyerjünk, megőrizzük akcióképességünket és elkerüljük a jelentős veszteségeket.

IRODALOM

- 1) Paul T. De Vries: Manőver és a háború hadműveleti szintje (ford. HM-4 cf. 9164); Military Review, 1983. 2. 13—34. pp.
- 2) George Higgins: A német és amerikai hadműveleti művészet: ellentét a manőver kérdésében (ford. HM-4 CF 10.352); Military Review, 1985. 10. sz. 22—29. pp.
- 3) Robert H. Scales: A manőver és a tüzérő viszonyáról, összhangjáról (rövidített fordítás az Army amerikai folyóirat 1986. évi 12. számából)
- 4) Zdzisław Galewski: Manőver a korszerű körülmények között vívott harctevékenységekben (ford. HM-4. CF. 10.755) Mysl Wojskowa, 1986. 10. sz. 20—26. pp.
- 5) V. M. Gordienko: A manőverező védelem (ford. HM-4 CF 11.559) Vojennaja Mysl, 1989. 9. 25—34. pp.
- 6) I. N. Vorobjev: A manőverező védelem elméletének és gyakorlatának kérdései (ford. HM-4 CF 11.746) Vojennaja Mysl, 1990. 9. sz. 34—40. pp.
- 7) Richard D. Hooker: A manőverező hadviselés újrameghatározása (ford. HM-4 CF 12.018) Military Review, 1992. 2. sz. 50—58. pp.
- 8) John F. Antal: Manőver a felőrlő hadviselés szemben (ford. HM-4 CF 12.104) Military Review, 1992. 10. sz. 21—33. pp.
- 9) Szemelvények a burzsoá katonai teoretikusok műveiből. 2. A páncélos háború elméletének képviselői (ford.); ZMKA. 1971. 115. p. 127. p.
- 10) Szemelvények a burzsoá katonai teoretikusok műveiből. 3. A páncélos háború elméletének képviselői (ford.); ZMKA. 1972. 54. p.
- 11) John F. Antal: A felőrlő hadviseléssel szemben (ford.) HM-4. CF 12104. 26. p., Military Review, 1992. 10. sz. 21—33. pp.

Varga Mihály

Magyarország katonai stratégiája

Magyarország Mohács óta — a szabadságharcok rövid időszakai és a két világháború közötti szűk évtizedek kivételével — nem rendelkezett önálló katonai stratégiával. Ez azzal járt, hogy nem lehetett önálló katonai elmélete, a két rövid időszak pedig nem tette lehetővé a világszínvonalal lépést tartó s belső felismerésekre épülő magyar hadtudományi gondolkodás ki- fejlődését, ilyen stratégia meggyökeresedését. A függetlenségét, szuverenitását visszanyerő Magyarország nemzeti stratégiájának megalkotása — a nem jelentéktelen előzmények ellenére — a '90-es években vette kezdetét. Az országos kiemeléssű társadalomtudományi kutatások (OKTK) keretében pályázatot elnyert dr. Kovács Jenő, a hadtudomány kandidátusa végezte el — két köz- reműködő: dr. Dombrádi Loránd, a hadtudomány doktora és dr. Ölvedi Ignác, a hadtudomány doktora segítségével — a téma elméleti kérdéseinek komplex kidolgozását. A két kötetre tervezett mű első részéből ismerhet meg az olvasó néhány gondolatot.

Bevezetőjében dr. Kovács Jenő megállapítja, hogy az önálló magyar nemzeti stratégia szinte a nulláról indult el. Ennek oka az önálló államiság hosszú ideig tartó hiánya volt, a másik — ami persze a szuverenitás hiányának a velejárója volt —: a hadtu- domány ismeretvilága teljes egészében hiányzott a nemzeti tudomány köréből. A stratégia gyakorlatában szerzett tapasztalatok is kezdetiek. A stratégiaalkotás folya- matában most tehát olyasmit kell megteremteni, amely korábban egyáltalán nem létezett, vagy csak elemeiben fordult elő.

A jól átgondolt és megvalósított katonai stratégiának sorsformáló szerepe van: békében szolgálhatja a biztonságot, hozzájárulhat a háború nélküli élethez; hábo- rúban megteremtheti a kedvező béke feltételeit. A stratégia tehát a nemzet felemel- kedésével jár, s a bukás, a romlás okozója, ha rossz vagy nincs.

Múltbéli céljától ma a katonai stratégia abban tér el, hogy elsősorban a bizton- ságra, a béke megtartására s nem a háborúra irányul. Ezzel együtt változatlanul őrz- i azon örök sajátosságát, hogy a fegyveres erőszak eszköze és számol az egyensúly olyan mérvű felbomlásával, amely fegyveres konfliktusba, háborúba torkollhat. A katonai stratégiának ezért a nyugalom időszakában is folyamatosan mérlegelnie kell azokat az okokat, amelyek háborúhoz vezethetnek és tisztában kell lennie a háború lehetséges cél- jával, eszközeivel és módjaival.

A kiérlelt katonai stratégia nem csak a háború kezdetével vagy a fegyveres küzdelemmel, illetve a kiképzéssel, valamint a hadseregfejlesztéssel foglalkozik. Ezek mélyén ugyanis ott van egy esetleges háborút követő béke csírája is. E kettő együttes létezése azért realitás, mert jelenkori stratégiánk a két világháború közötti

változattól eltérően nem tekinti ellenségének sem a nagyhatalmak valamelyikét, sem a Trianon által a rovásunkra előnybe került szomszédos országokat. Mindezek miatt *jelenlegi stratégiánk két pólus — a biztonság s az esetleges háborút követő béke — között helyezkedik el.* Ezen pólusok nélkül megalapozatlan, félig kész vagy legjobb esetben is csupán a részletek kidolgozására vállalkozó elmélet- és gyakorlathalmaz lenne katonai stratégiánk.

Ma céljainak eszköztárából a háború kiiktatására törekszik a politika. A háború lehetőségének mérlegelése, lehetséges céljának, eszközeinek és módjainak a tanulmányozása azonban egyáltalán nem jelent sem háborús katonai stratégiát, sem háborús szándékot, hiszen az előbbieket csak az adott konkrét helyzetben elengedhetetlenül szükséges alapos eligazodást, tájékozódást szolgálják. *A helyzetváltozásokban történő eligazodás és a szükséges intézkedések megtétele megerősítheti a békés biztonságot s kialakíthatja a háború elkerülésének reális lehetőségét, de az esetleg elkerülhetetlen háború megóvásának útjait, módjait is.*

Ellentmondáshoz vezet, hogy bár az országnak évszázadokon át nem volt katonai stratégiája, ám nemzeti hadseregei mégis léteztek, s a hadseregeket stratégiai célok vezérelték. Sőt a mindenkori országgyűlés honvédelmi törvényeket hozott; az országban színvonalas tisztképzés folyt; a hadtudomány is fejlődött és sokan nyerték el e tudomány különböző tudományos fokozatait.

Nulláról indult-e el tehát az önálló magyar katonai stratégia fejlődése? Igen, mert a *hadsereg vezérletét szolgáló stratégiák a múltban nem a nemzeti érdekekre épültek: az uralkodó katonai stratégia mindig a domináló nagyhatalom (osztrák, német, szovjet — a szerk.) érdekeit, a honvédelmi törvények pedig a társadalmi rend védelmét szolgálták* (ami az 1868 és 1989 között hozott vonatkozó törvényekből kiolvasható — a szerk.). A honi hadtudomány pedig főként alkalmazó tudomány volt.

Igaz, az alkalmazás sem kevés, mert a hadszíntér viszonyainak, az ország geopolitikai, geostratégiai helyzetéből fakadó nehézségeinek elemzését is el kellett végezni. Egyébként az ilyen természetű kutatások bármely hadseregben elengedhetetlenek, mivel eredményei a harci alkalmazás, a kiképzés és a felkészítés feltételeit teremtették és teremtik meg. Vagyis tiszteletre méltó az az eredmény, amit a hadtudomány a haditechnika alkalmazásának, a kiképzés, a hadkiegészítés, a mozgósítás vagy a csapatvezetés problémáinak vizsgálata során elért. Ám mindez nem a stratégiát, hanem a taktikát — azon belül is a közvetlen alkalmazást — szolgálta. Így az a helyzet állt elő, hogy napjainkra a harcászat, a hadművellet terén gazdag tapasztalatok, kiforrott készségek akkumulálódtak, miközben kiforratlan a hadászati gondolkodás, szegényes a stratégiaformáló tapasztalat. Részletek tehát állnak rendelkezésünkre, de részletekből a stratégiát nem lehet felépíteni.

Dr. Kovács Jenő okkal emeli ki, hogy *hadászatból nem lehet stratégiát faragni annak ellenére, hogy a stratégia magában hordja a taktika lehetőségeit, képességeit is. A hadművészet két tudományterülete közötti kapcsolat pont fordított: a hadászat summáz mindent s ezáltal megadja a harcászat irányvonalát is.* A fordított alapállás nagy tévedésekhez vezet. Mély beidegződések átértékelése előtt áll tehát a Magyarországon meghonosodott hadelmélet. A nemzeti önállóság követelményiből fakadóan a hiányzót, a hadászatot kell megteremtteni s annak szellemében a meglevőt, a harcászatot kell átformálni.

A mű szerzőjének és segítőinek törekvése éppen az, hogy elősegítsék a hiányzó

hadászat kialakítását és a meglevő harcászat átalakítását. Az új kialakítása, a meglevő átformálása nem megy máról holnapra, s nem történik meg vita nélkül. Az egyoldalúságot viszont éppen a vitában történő megmértetés segíti kiküszöbölni.

□ *Dr. Dombrády Loránd a Magyar katonai stratégiái elképzelések 1927-től 1938-ig című — a szerző által felhasznált — tanulmánya az akkori korszak realitásával kezdődik. Trianont követően a magyar katonai vezetők, de a politikusok előtt sem volt kétséges, hogy az átalakítandó magyar katonai stratégiát hagyományosan a magyar külpolitikára és ennek megfelelően a katonapolitikára hatással bíró, a békerendszerrel elégedetlen, abba belenyugodni képtelen s az újrarendeződést megvalósító vesztesek vezetésével alakuló szövetségi rendszer fogja meghatározni. Így az (a támogatás hogyanjától függően) lehet védelmi vagy támadó jellegű. Ehhez olyan létszámú, felszereltségű magyar hadseregbe van szükség, amely képes megfelelni a támogató szövetségesek érdekeinek s a közös vagy általuk fedezett fegyveres konfliktus — háború — követelményeinek.*

Magyarország gazdasági potenciáljának elégtelen volta (például önálló akcióra való képtelensége) miatt az érintett vezetők és vezető szervek a támogatás minden téren történő igénybevétele mellett döntöttek — más alternatíva egyébként sem igen létezett részükre —, s a támogatásért fizetendő „ár” kérdése sem akkor (a húszas évek végén), sem pedig tíz évvel később nem merült fel. Az akkori politika tehát — amely talaja volt a magyar katonai stratégiának — az olasz-német szövetség jegyében alakult. A húszas évek második felében az ország tényleges — jórészt elszigetelt — helyzetéből adódóan csak egy indirekt katonai védelmi stratégia kidolgozására, az ehhez szükséges erők megteremtésére kerülhetett sor. De azzal a kidolgozók eleve számoltak, hogy ez idővel egy vagy több irányban alkalmazott direkt — támadó — stratégiába nőhet át.

A magyar hadvezetés modernül felszerelt, mozgékony, megfelelő szövetségi rendszeren belül támadó hadműveletekre is képes hadseregben gondolkodott. Az akkor megjelent, a kor modern elméleteire támaszkodó tanulmányok is ezt támasztják alá. S még a kis államok közötti konfliktusokat is csak a szövetségi rendszerek által támogatott összetűzéseként képzelték el. Vagyis elithadseregben gondolkodtak — von Seeckt elméletét lemásolva —, szövetségi rendszerben képzelték el Magyarországot, számoltak a szövetséges támogatásával, a fő hadászati elvet pedig a támadásban látták.

1932-ben az akkor még fennálló tilalom ellenére bevezették az általános hadkötelezettséget. Megkezdtek a gyorsan mozgó alakulatok alapjainak a lerakását a motorizált csoportok (gépkocsizó lövészzásad, motorkerékpáros szakasz, gépvontatású üteg) felállításával. A katonai vezetés véleménye szerint: ha világháború törne ki, Magyarország jelenlegi (akkori) állapotában „jól felfogott érdeke ellenére nem maradhat ki”, mert a revíziót másként nem tudja végrehajtani. Háborúba sodródhatunk tehát akarunk ellenére a hivatalosan vallott revíziós politika, az ország földrajzi elhelyezkedése és határozott olasz orientációja miatt. A vezérkar kénytelen volt leszögezni a kormány számára, hogy a magyar hadsereg (még) nincs abban a helyzetben, hogy háborút viseljen. Ha pedig mégis kitörne a háború, törekedni kell a kisanant egységének megbontására, hogy „egyszerre csak eggyel kelljen megküzdeni”. S ez alatt kell megteremteni a Magyarország számára szükséges hadviselés feltételeit (revízió végrehajtását csak így tudták elképzelni).

A magyar vezérkar emlékirata szerint a honvédség 1935-ben, de még 1936-ban sem lesz felkészülve bármiféle háborús alkalmazásra s külső támadások esetére ki-

dolgozott védelmi tervek csak halogató harcokat vehetnek figyelembe. Ezért joggal merült fel a kérdés: *felvegye-e megtámadtatás esetén a hadsereg egyáltalán a kilátástalan harcot. Kialakult olyan nézet, hogy még az ország megszállását is el kell tűrni, mert az biztosabb a leveretésnél, s a tárgyalások során le tudunk ülni a tárgyalóasztalhoz. A vezérkar vezetői ezzel szemben azt a véleményüket terjesztették, hogy a helyes eljárás a teljes semlegesség, de ha megtámadnak bennünket, védekeznünk kell.*

Amikor már nyilvánvalóvá vált, hogy a kisantant három állama földi ereje (hadosztály alapon számolva) körülbelül hétszerese, a repülőerőké tizenegyszerese a magyarnak, a vezérkar egyrészt levonta a következtetést: a küzdelmet a sikerre való kilátással felvenni nem tudjuk; másrészt — de az előzőekkel szoros kapcsolatban — megállapították, a honvédség alkalmazásával mégis számolni kell, hiszen a jelenlegi (a 30-as évek közepén) európai feszültség mellett akarunk ellenére is konfliktusba kerülhetünk. Politikai célkitűzéseink miatt ugyanis a kisantant konfliktus esetén akkor is megtámad bennünket, ha semlegesek akarnánk maradni. Végül pedig szövetségeseink, illetve a velünk baráti viszonyban levő országok (Olaszország, Ausztria, Németország, Lengyelország) gyengeségünket ismerve oldalunkon beavatkoznak a konfliktusba.

A vezérkarnak kisantanttal szembeni fellépést konkretizáló hadművelleti tervvel kapcsolatban megemlítjük, hogy Rátz Jenő, a vezérkar új főnöke 1936 decemberében megállapította, hogy 1940 körül háború lesz, amelyből Magyarország már geopolitikai helyzeténél fogva sem maradhat ki. Az is világos volt számára, hogy ebben a háborúban Magyarország Németország oldalán fog részt venni.

A fegyverkezés a kisantantállamok hallgatólagos tudtával folyt, a helyzet megváltozásával megteremtődött a feltétele annak, hogy a hadsereg a védekezés helyett a támadást tűzze ki céljául, s olyan akcióra történő felkészülés került előtérbe, amelyek révén az elcsatolt területek visszaszerzése megtörténhet. Arra is rájöttek azonban, hogy bármilyen kedvező is a külpolitika alakulása, a magyar stratégiai elképzelés csak a támadás fő erejét képező gyorscsapatokkal valósítható meg. Ehhez viszont meg kellett kezdeni a páncélos és gépesített erők fejlesztését.

Az 1938. március 5-én Győrben meghirdetett 1 milliárdos újrafelfegyverzési program jól jelzi a háttérben megbúvó szándékot: *három év alatt kívánták a honvédséget felkészíteni a feladatok végrehajtására.* Mik voltak ezek a feladatok? A magyar honvédség egyenjogúsítása, a szomszédos államok fenyegetésével szembeni védelmi kondíciók megteremtése s az elszakított területek legalább részbeni visszaszerzésének lehetővé tétele olasz — később pedig meghatározó módon —, német segítségével.

□ Ahogy azt előre látták, Magyarország — miután elvesztett területeinek egy részét visszaszerezte — belesodródott a második világháborúba.

Dr. Övedi Ignác Magyarország katonai stratégiája és hadászata a második világháború utolsó évében (1944. január 1-jétől október 15-ig) című résztanulmányával azt világítja meg, mik voltak a politika és a hadászat kölcsönhatásai, vitái, nézeteltérései, valamint mi lett az események végkifejlete. Addig az évig hazánkban a politika és a hadászat kapcsolata megfelelt a korszerű követelményeknek. Vagyis a hadászat elismerte a politika vezető szerepét, sokszor éles összecsapások mellett, de döntését tudomásul vette. Ez a viszony azonban 1944. október 15-én megszűnt: a hadászat szembefordult a politikával, ami országunkat a végső katasztrófába sodorta.

Pedig ekkor is meg kellett volna őrizni az addigi viszonyt. Hiszen a háború kikerülhetetlenül elérte határainkat, sőt Magyarország hadszínterré vált, s a harci cselekmények mindennapiakká váltak a Duna—Tisza táján. S történt mindez annak ellenére, hogy Kállay miniszterelnök már 1943 őszén megtette az első óvatos lépéseket ahhoz, hogy Magyarországot kivezesse a háborúból, és visszavezesse a nem hadviselő státusba. Szándékáról így beszélt Mussolininak: *„Ha Magyarországnak sikerül olyan állapotban megérnie a háború végét, ahogyan én elképzelem, akkor megmenekült, akár a németek győznek, akár a szövetségesek. Ezt a feltevésemet csak egyvalami dőlhetné meg: az, ha a németek megszállnák Magyarországot.”*

Fontos megjegyezni: bár elég korán felismerték a megszállás lehetőségét, sem az országot, sem a honvédséget nem készítették fel erre. A vezérkar — a hadászat vezetője — azzal volt elfoglalva, hogy próbáljon valami elfogadható választ adni arra, hogyan lehetne a vesztesre álló háborúból kiugrani, és a Németországra nézve egyre rosszabbodó hadihelyzetet Magyarország javára fordítani. Szombathelyi Ferenc vezérezredes — Werth utódja a vezérkari főnöki székben — azonban a bolsevizmus veszélyétől megrémülve, de megrémülve az olasz „fasizmus összeomlása és Mussolini bukása” miatt is, képtelen volt szakítani Hitlerrel: *„...Érdekeink ma még mindig Németország mellé állítanak.”* Ezek azok a dilemmák, amelyek miatt az akkori hadászat saját magát fosztotta meg a cselekvéstől, magára hagyta a politikát, s nem tudott javaslatot tenni a cselekvésre.

A következőkben ismerjük: Magyarországot a németek megszállták, megkezdődött a magyar zsidók tömeges deportálása a német haláltáborokba; de kezdetét vette a szövetségesek részéről Magyarország bombázása is. Mindezekre sem a politika, sem a katonapolitika, sem a hadászat hatékonyan nem reagált. Elvetélt gondolatok, zűrzavart és kapkodást bizonyító zavaros nyilatkozatok, magyarázatok elhangzottak ugyan, de ezek nem tudták érdemi alapját képezni az értelmes és tudatos cselekvésnek.

Pedig Anglia és Amerika nem hagyta magára Magyarországot. Londonból például Barcza György követünkön keresztül azt üzenték Budapestre: *a magyar kormány hallgasson a józan észére és ne várja meg, míg a szovjet csapatok elérik az ország határait, vagy „ami még rosszabb, ne kövessék el azt a hihetetlen baklövést — csaknem bünt —, hogy a szovjet hadsereggel szemben megkísérlik a fegyveres ellenállást. Az ilyen vakmerő kalandorság nem csupán a magyar hadsereg teljes megsemmisítéséhez vezethet, de politikailag a németekkel egy kategóriába helyezné az országot.”*

Sem Horthy, a kormányzó, sem Kállay Miklós miniszterelnök, sem a honvéde-
zérkar nem vette figyelembe az amerikaiak által is támogatott angol intelmeket. Ennek következményeként kezeltek úgy bennünket a szövetségesek a háború után, ahogy kezeltek. Még annak ellenére is, hogy időközben kiderült: *Magyarország német megszállásával az önálló magyar politika lekerült a napirendről s csak a Veessenmayar által sugallt és jóváhagyott politikát lehetett folytatni. Attól kezdve mindenben a németek diktáltak, a honvédség alkalmazásában is. Magyar politikai stratégiáról és hadászatról ekkor nem beszélhetünk.*

Igaz az is, hogy a Lakatos-kormány kinevezésével Horthy lélegzethez és bizonyos mértékű cselekvési szabadsághoz jutott. Ha óvatosan is, de a nyilvánvaló és fenyegető tények hatására elkezdte a háborúból való kilépés előkészítését s ennek első etapját, a fegyverszünet megkötését. *Tragédia, hogy a hadászatot (vezérkart) ehhez*

már nem sikerült megnyernie, mert az — a hadurát elárulva — a németekkel és a magyar szélsőjobboddallal szövetkezve megdöntötte az addigi rendszert és meghiúsította a tervbe vett fegyverszünet megkötését. Tény az is, hogy Horthy és rendszere még önmaga védelmében sem tudott fegyvert fogni a szélsőjobbos fordulat ellen. A háborúban való részvételiünk katasztrófája ezzel teljessé vált.

□ Dr. Kovács Jenő a műve szerves részét képező, *A kutatandó téma geopolitikai, geostratégiai alapvetése* című tanulmányában áttekinti a geopolitika-geostratégia kérdései iránt hirtelen megnőtt érdeklődés okait, a diszciplína ismeretvilága fejlődésének hosszú és bonyolult történetét s fogalmi apparátusát. Mindezek ellenére csak két megállapítást van módom kiemelni. A nagy államok, szuperhatalmak érdekei makrojellegűek. A kis államoknak ehhez kell igazodniuk. Adaptációjuk akkor sikeres, ha igazodás közben — nagyhatalmi szemmel esetleg lokálisnak tetsző — nemzeti érdekeik érvényesülhetnek. A másik az a tény, hogy földrajzi helyzeténél fogva Magyarországnak nincs döntő pozíciója az európai térségben, csak Kelet-Közép-Európában s azon belül is a Kárpát-medencében van hatalmi viszonyokat is érintő szerepköre. Itt Magyarország a térség kulcsállama, miután területe felöleli a Kárpát-medence központi területeit. Ennek minden vonatkozását tartalmaznia kell politikánknak és katonai stratégiánknak.

A magyar katonai doktrína című tanulmányában dr. Kovács Jenő az új magyar katonai stratégia előzményei közé sorolja az 1957 és 1987 között létező magyar katonai doktrínát. Ennek fő jellemzője volt, hogy bár a szovjet katonai elvekre alapozódott, szellemiségében és tartalmában is távol állt a szovjet katonai doktrínától. A katonai doktrína megnevezés helyett szereplő honvédelmi politika a hatvanas évek végéig a politika centrumában állt. Azt követően a politika periferiájára sodródott s így is kezelték.

Végül a szerző *A kutatandó téma hadtudományi alapvetése. A komplex kutatás fogalmi apparátusa* című tanulmányában megállapítja, hogy Magyarországon a porosz—osztárak, később a szovjet hadtudomány játszott domináns szerepet. Bár e hadászatok jelentősen különböztek egymástól, az alaptételeket illetően közös nevezőn voltak. Mindkettő a direkt hatású hadviselést vallotta. Az angol—amerikai indirekt hatású hadászat csak a kétpólusú világ összeomlása után tudott elterjedni a térségben.

Nagy értéke a műnek — és e részének is —, hogy igyekszik nem elveszni a részletekben, s mindenekelőtt az elméleti összefüggések feltárásával foglalkozik. Ezért érdekes lépésről lépésre nyomon követni, hogy koronként és korszakonként mit értettek stratégia, katonai stratégia, hadászat stb. alatt.

Clausewitz szerint például a politika a cél, a stratégia a cél elérésnek útját, tervét fejezi ki. *A katonai stratégia sikere vagy sikertelensége elsődlegesen a politikai célok és katonai lehetőségek közötti összhangtól vagy diszharmoniótól függ. De csakis azok a politikai célok tekinthetők megalapozottaknak, amelyek teljesíthetőségét a katonai stratégia visszaigazolja.*

Persze az előbbieket lehet manipulálni is. Gondoljunk csak arra, hogy a kongresszus előtt McNamara védelmi miniszter így indokolta a vietnami háború megindítását: „minden anyagi és technikai megfontolás szerint a háború megnyerhető”. Ma már tudjuk, hogy ezek McNamara vágyait tükrözték: az USA súlyos veszteségeket szenvedve, vereséggel volt kénytelen elhagyni Vietnámot, az általa választott hadszínteret. Miért következhetett ez be? Mert a politika a vágyak délibábját hitte

valóságnak (Johnson elnöknek ez felelt meg.) A valós katonai tényezőket pedig senki sem tárta fel, mert nem volt rá igény, szükség (a vereség után viszont már jelentkezett ilyen igény, de akkor már késő volt).

A szerző természetesen foglalkozik a háború, a fegyveres konfliktus, a totális háború és a háborús küszöb alatti fegyveres tevékenységek fogalmával is, továbbá a politika, a háború, a hadviselés általános összefüggéseivel a 19. és a 20. század egyes jellegzetes időszakaiban.

□ Befejezésként (egyetértve a szerzőnek a magyar katonai stratégia kialakításának folyamatára levont következtetéseivel) megemlítem, hogy *a katonai stratégia vezérfonalát és megvalósítása feladatait* (a nemzeti politikából eredően) *a katonai felső vezetésnek kell meghatároznia az országos főhatóságok közreműködésével. A katonai stratégia alapvetően nemzeti ügy, ezért valamennyi tárca kezényomát magán kell viselnie. A hadászati tervezés sem csupán katonai, hanem nagymértékben tárcaközi feladat is.*

Nem véletlen, hogy a szerző többször is rámutat: a katonai stratégia (vagy anyanyelvünkön: a hadászat) elméleti vonatkozásaiban a hadtudomány magva; gyakorlati megnyilvánulásaiban az állam törvényhozó és kormányzati szerveinek, valamint a katonai vezetés célkitűző, tervező, szervező, irányító tevékenysége. Tágabban értelmezett tárgya (vagyis objektuma) azonos a nemzeti nagy stratégia fő kérdéseivel és részstratégiáinak fő területével. Eme közös objektum: békében a biztonság, konfliktus esetén annak megoldása, háborúban a fegyveres küzdelem és a békekötés.

A katonai stratégia, amely nem tölti ki teljesen a más stratégiákkal is közös objektumát, az a nemzeti nagy stratégiába rosszul illeszkedő, félig kész, esetleg szűk látókörű eszmének, gyakorlati tevékenységnek bizonyul. De a tétel fordítva is igaz: az a nemzeti nagy stratégia (vagy annak részei), amely erőforrásaival nem járul hozzá kellően az objektumot alkotó tényezők feltételeinek megteremtéséhez, egyoldalúnak, szűkkeblűnek vagy felelőtlennek minősül.

Leszögezhetjük: azzal, hogy dr. Kovács Jenő elkészítette Magyarország katonai stratégiája első — és nyilvános — részét, megteremtette a magyar katonai stratégia elméleti alapjait. Nemcsak rajta, másokon is múlik, hogy ezen alapra milyen „épületet” húzunk fel. Ez is hozzájárul ahhoz, hogy a jövőben jobban eligazodjunk a helyzetek változásában, a változatokban s időben megtegyük a szükséges intézkedéseket. Mindezek erősíthetik az ország békés biztonságát, és segíthetnek kialakítani a háború elkerülésének reális lehetőségét, de az esetleg elkerülhetetlen háború megívóásának útjait, módjait is.

Magyar László

Sorozott, zsoldos, hivatásos, önkéntes, professzionalista?

Folyik a polémia a politikai és társadalmi szervezetekben, pártokban, szakmai vitákon arról, hogy a haderőreform megvalósítása során milyen típusú, összetételű, milyen modellen alapuló hadsereg felelne meg legjobban az ország igényeinek, lehetőségeinek, a biztonságpolitika által meghatározott katonai követelményeknek. Számos gondolat lát napvilágot a sajtó hasábjain is, így a Népszabadság február 7-i számában Szűcs László, 28-án Farkas Henrik, majd a Magyar Honvéd március 4-i számában dr. Bokros László, valamivel később pedig a Népszabadságban e cikk szerzőjének írását olvashatjuk. Szerkesztőségünk kérésére a szerző — érintve a hazai vita lényegét is — cikkében mintegy összefoglalva áttekinti a témához kapcsolódó főbb kérdéseket.

A témakör a biztonságpolitikai és a honvédelmi alapelvekben, a honvédelmi törvényben, az éves parancsnoki értekezleteken, a katonák jogállásáról szóló törvény előkészítése során a szolgálati élet különböző területein, nem utolsósorban a hadtudományi kutatásokban is kiemelt szerepet tölt be. Sajnos a vitákban keverednek a hivatásos, a profi, a zsoldos katona fogalmai. Szerencsére ma már porosnak tűnik a régi tiszti politikai foglalkozások brosúráinak lózungjaira emlékeztető magyarázat, a brit és az USA-haderők zsoldos mivoltjának emlegetése, szemben a saját hazáját védő néppel. Nem tudom, milyen érzelmeket váltana ki mondjuk a Budapesten évek óta dolgozó amerikai tiszti összekötőcsoport vezetőjében, aki szintén ezredes, ha szemtől szembe azt mondanánk: te, távol országodtól, valamiféle érdekeket védelmezél itt zsoldosként, én pedig a hazámat védem hivatásosként. Mondom, nem tudom, de vélem, hogy legalábbis amolyan diplomáciai „kikérem magamnak” kerekedhetne ebből.

Elvárható lenne, hogy a viták végére érve megtudjuk, mi a hivatásos, mi a profi, mi a különbség közöttük. S mert a gondolatsor a Magyar Honvédséghez kötődik, végül azt is tudnunk kellene, mi a jó magyar megoldás. A vitákban nem vagyunk egyedül. Európában a Varsói Szerződés megszüntetése s az általános fegyverzet- és haderőcsökkentés kapcsán Belgium, Hollandia, Spanyolország, Olaszország, Németország szakértői vizsgálják fegyveres erőik átalakításának lehetőségeit — az általános hadkötelezettség feladásával — az önkéntes haderőre. Másik gond, hogy a vitákban a különböző szempontokhoz hozzárendelt példák: Nagy-Britannia, Egyesült Államok, Svájc, Svédország, Ausztria, Izrael említése mellett szót sem kap a

történelmi és geopolitikai háttér, ami megmagyarázhatná, hogy például Svájcnak miért elegendő az összesen mintegy 600 fős hivatásos tisztikar, és Izraelnek miért van szüksége arra, hogy szinte minden épkézláb állampolgára profi módon kiképzett és adott pillanatban profi módon harcoló katona legyen.

Az egységes értelmezés érdekében megpróbálom leírni a fent felsorolt fogalmak valóságos tartalmát.

Hadkötelezettség. A civil lakosságnak a törvények alapján a fegyveres erőbe való kötelező besorolásának rendszere. A sorozás összetett folyamat, amely katonai, politikai, gazdasági, demográfiai és ideológiai kérdéseket tartalmaz. Különösen a viszonylag erős liberális demokrata társadalmakban áll a viták központjában, esetenként a tartalmában meglévő egyenlőség, az állampolgári kötelesség és az állam hatalmi szerepe hangsúlyozása miatt. A korszerű hadkötelezettség azon az elven alapszik, hogy az állampolgár (rendszerint férfi) kötelessége a haza védelme. Ez az elv a nacionalizmus, az egyenlődsdi, az állampolgárkatona koncepcióhoz kapcsolódik. (Nemzetközi katonai és védelmi enciklopédia — 1993)

Zsoldos. Történelmünk klasszikus példája Mátyás király — idegenekből verbuvált — Fekete Serege. Modern értelemben azok a Vietnámot megjárt, helyüket nem lelő, mára már kiöregedő volt amerikai és más nemzetiségű katonák, akik jó pénzért hajlandóak részt vállalni mindenféle olyan kétes értékű akciókban, amelyekben a gyilkos eszközeinek kitűnő kezelése kapja a főszerepet. Megmaradó szabad idejükben pedig szélsőséges érzelmű, fegyverszerelmes, jómódú fiatalok magánképzésével foglalkoznak az erdők mélyén. Vagy a legidősebb zsoldospéldák azok az orosz, iszlám, német, magyar és ki tudja még, milyen származású önkéntesek, akik keményvalutás napidíjért fognak fegyvert a délszláv területen harcoló felek valamelyikének oldalán. A fenti zsoldosok kétségtelenül profi módon kezelik fegyvereiket, de nem a hazájuk védelmére és az alkotmányra felelősödött olyan professzionális haderő tagjai, amilyent elképzelünk magunknak a jövőt illetően. És — tetszik, nem tetszik — valamilyen módon ide sorolandók (talán „puhazsoldosként”) a teljesen más erkölcsi alapozottságú és nemzeti, illetve nemzetközi jogi háttérű, az egyes régiók, térségek vagy talán az egész világ békéjéért tevékenykedő katonák és rendőrök az ENSZ kék felségjele alatt. De micsoda különbség: ezek saját nemzeti kormányuk külföldi munkavállalásra szóló engedélyével, felmentve saját haderejük készenléte alól, szintén keményvalutás napidíj ellenében és önként állnak a nemzetközi szervezet, ha úgy tetszik, egy „idegen hatalom” szolgálatába, ahol bizonyos politikai értelemben és csak közvetve védelmezik hazájuk érdekeit.

Hivatásos vagy profi. Szótárilag nincs különbség. Ugyanolyan, mint a „camping — tábor”. Nyelvi ficam. Ugyanarra a fogalomra két szó. De az élet nem szótár, így lassan-lassan önálló tartalmat kapott a két szó. Mai értelemben *hivatásos* az, aki szakmáját egy életre vállalta, azt gyakorolja, kitart mellette, szereti, áldozatra is képes érte, s mindezt el is várják tőle, és ezért természetesen ellenszolgáltatásban is részesül. Mikor milyenben? Ahogyan produkál, amilyen a lehetőség, ahogyan értékelik produktumát, amilyen a környezete, amennyi jut rá és még lehetne sorolni.

Katonai értelmezésben a hivatásos jelző ma is a fentieket tartalmazza, egyben megkülönböztetést jelent a szerződéses, a tartalékos és más állományúaktól. Sajnos az élet megmutatta a fogalom haszontalan oldalát is: itthoni katonai körökben is-

mert, hogy az elmúlt évtizedekben már az indulás is a nem kívánt irányba tolódott, mert a tisztképző főiskolákra zömmel olyanok jelentkeztek, akiknek gyenge középiskolai eredménye nem tette lehetővé egyetemi felvételüket, ugyanezen okok komolyabb munkahelyek betöltésére sem adtak lehetőséget, és ezért a katonai pályán próbálkoztak. Egy-egy évfolyamon a kiválóan végzettek száma ritka volt, mint a fehér holló. Mégis mindegyiküket — akik egyáltalán elvégezték az iskolát — felavatták hivatásos katonaként. S ha nem okoztak világraszóló botrányt, ha nem sértették meg naponta a szolgálati előírásokat — és még lehetne sorolni, hogy mit nem tettek és mit tettek —, akkor rendre előléptek, megkapták az illetményemelést, a jutalmakat, a kitüntetések; kitöltötték 35–40 év szolgálati idejüket anélkül, hogy távozásuk után kezük, munkájuk nyoma fellelhető lett volna. Szerencsére a hivatásosok közül számosan saját ambíciójuk, emberi tartásuk, szakadatlan önfejlesztésük, nem utolsósorban egészséges becsvágyuk révén — és sokszor a hadseregben belül működő rendszer ellenére — szakmájuk profijává fejlődtek.

Profí. Olyan önkéntes katona, aki szakmájára a meglévő lehetőségek alapján a legalaposabban felkészült, mindenkor munkahelyén önállóan döntésre képes, együttműködésre kész, teljesítményorientált, kreatív, rendszeres önképző, ismeri szakmája nemzeti és nemzetközi eredményeit, azokat fel is használja, felelősséget vállal, magát folyamatosan olyan szellemi és fizikai kondícióban tartja, ami lehetővé teszi a megbízható, magas színvonalú eredményes munkavégzést. Természetesen a közösség érdekében végzett profi munka profi színvonalú elismertségre tarthat igényt.

Nyilvánvaló, hogy a profizmus fenti megvilágítását lehetne bővíteni, részletezni, de talán ennyi is elegendő a hivatásos és a profi közötti különbség érzékeltetésére. Világos ezek után, hogy *a hivatásos katona nem feltétlenül profi, és a profi katona egyáltalán nem biztos, hogy zsoldos.*

Ma a világon *teljesen önkéntes haderőt működtet* Nagy-Britannia, az Egyesült Államok, Kanada, India, Ausztrália, Pakisztán és Japán.

Ilyen megvilágításban például a Szűcs László állította: „békében Nagy-Britannia és az USA hadserege hivatásosnak tekinthető” — nem állja meg a helyét. Mert e két haderő békében és háborúban önkéntes és professzionális. Tárgyi tévedés, hogy „az amerikaiak nagyobb (világ)háború esetén ugyancsak a hadkötelezettséget vennék elő”. Az USA-ban 1973-ban bevezetett, az önkéntesség alapján működő *total force* (totális erőfeszítéssel működő) haderőszervezet nem ismeri a hadkötelezettség fogalmát, ugyanakkor kemény kötelezettséget ró az aktív állományt elhagyó tartalékosokra katonai ismereteik szinten tartása (évi 26 hétvégi továbbképzés és háromhetes tábori gyakorlat, minimálisan a 20. „szolgálati év” betöltéséig) és háborúban való részvételük vonatkozásában. Utoljára Carter elnök tett valamiféle kísérletet arra, hogy az önkéntesség mellett megállapítható legyen: hány katonai szolgálatra alkalmas fiatalember van egyáltalán, de az összeírási próbálkozás sikertelen maradt. A *total force* nagybani tartalma, hogy az USA-haderő reguláris és a Nemzeti Gárda erőiből áll (a Nemzeti Gárda az államok kormányzóinak alárendeltségébe tartozó, a reguláris aktív állományból eltávozott, de annak harckésztségi szintjén álló fegyveres erő).

A reguláris erő az aktív és a tartalékban lévő állományt öleli fel. A reguláris erőhöz önként jelentkeznek a fiatalok és négy-, nyolc-, tizenhat évi vagy a teljes munkaképes életük idejére vállalnak szolgálatot. A professzionális követelményeknek meg-

felelően senkitől nem igénylik, hogy szeresse is, amit csinál és kitartson mellette (lásd a „hivatásos” jellemzését), de azt igen, hogy *amit csinál — akár csak négy évig is —, azt profi módon tegye*. A teljesítményorientált követelmény (évente újra kezdődő pontozásos értékelés) majdnem egyenes következménye, hogy aki jó eredményt ér el, az valószínű profi a munkaterületén, jogosult az előlépésre, meg is szereti munkáját és ki is tart mellette. De aki nem teljesít, az nem ülhet babérjain, várva a soros és mindig megkapott előléptetést, kitüntetést stb. (lásd hivatásos), hanem némi türelmi idő után elköszönnek tőle.

Professzionalizmusra utal a tisztképzés módszere is, ami alapvetően az értelmes ember tartalmas és eredményes életre nevelését, a civil és a katonai élet átjárhatóságát tűzi ki céljául. A sokféle megoldás és lehetőség közül kettőt emelek ki: *a profitiszt-képző akadémiák* (West Point — szárazföldi, Colorado Springs — légierő és Annapolis — haditengerészet) négyéves tisztképzését és *a civil egyetemeket végző hallgatók tartalékosiszt-képzését*.

Az akadémiák alapvető felvételi követelménye a kitűnő értékelésű középiskolai végzettség és a kiváló egészségi állapot, valamint az avatásig tartó nőtlenség. Mivel rengeteg a jelentkező, a jelölteknek meg kell szerezniük államuk kongresszusi képviselőjének, szenátorának vagy az USA elnökének (mindegyiküknek meghatározott éves ajánlási kvótája van) ajánlását. Az akadémiákon, az életre nevelés és a civil — katonai élet átjárhatósága érdekében, 80—85 százalékban polgári tantárgyak oktatása folyik, a West Pointon például a négy év alatt mintegy 5400 óra matematika, fizika, biológia, történelem, kémia, nyelv, jog, gazdaság, politikatudomány, nemzetközi ismeretek stb. kötelező meghallgatása mellett 360 óra jut általános katonai ismeretekre és 315 óra testnevelésre. Minthogy 7300 órán való részvételt kell igazolni és maximálisan 7600 óra teljesíthető, így a hallgatók a 140 fakultatív témájú tanulócsoportokban 1225—1525 órát tölthetnek el. A fakultatív csoportok a kötelező tantárgyak jobb megismerését segítik elő olyannyira, hogy egyes kiemelkedő hallgatók a negyedik év végére tudományos fokozatot is elérhetnek.

A négy sikeres év után felavatott hadnagyok beosztási helyeiken *egy évig elődjük segítségével* délelőttönként a gyakorlatban végzik beosztásuk szerinti feladataikat, délután önképzés keretében elméletben ismerkednek a beosztás szakmai követelményeivel. Az év leteltével vizsgát tesznek és „full officer” — teljes értékű tisztté válva átvesszik elődjüktől a beosztást. A polgári egyetemek hallgatói közül a katonai pálya iránt érdeklődők tanulmányaik harmadik évétől kezdődően a tartalékos-tiszt-képző testület (leszerelt és nyugdíjas tisztek) segítségével az általános katonai ismeretek tárgyban kapják meg az előírt óramennyiséget, majd pályájuk az akadémiát végzett tisztekéhez hasonlóan alakul. A tartalékosiszt-képzésben részesült pályán maradók és az akadémiát végzettek közötti különbség (az utóbbiak végül is négy évig az iskolán katonai rendben és nőtlenségi viszonyokban éltek) évek alatt eltűnik. Kitűnő példa erre a néhány hónapja nyugdíjba távozott Powers tábornok, aki West Point-i végzettséggel töltötte be a vezérkari főnökök egyesített bizottságának elnöki pozícióját, az USA fegyveres erőinek legmagasabb katonai beosztását, és ugyanebben a beosztásban az a Shalikasvili tábornok követte, aki közlegényként induló katonai pályáját egyetemen szerzett tartalékosiszt-képzésben elért tiszti beosztásban folytatta és jutott el a csúcsig.

Ennyit a profizmusra való felkészítésről. De ez a fajta felkészítés segíti a demokratikus emberi jogok szem előtt tartását azzal, hogy először is *nem kötik valamiféle hivatástudatos kötelezettséggel és szankciókkal a tisztet aktív élete végéig a hadsereghez, hanem lehetővé teszik, hogy ha bármilyen okból (egészségügyi, családi, munkahelyi stb.) elhagyni kényszerül a hadsereget, akkor végzettségének, szakmájának megfelelő civil munkakörben tudjon elhelyezkedni. Ebből a szempontból ez vonatkozik a nyugdíjba vonulókra is. Az előléptetési rendszer szigorú követelményei miatt ugyanis a követelményeket nem teljesítőket nyugdíjba küldik: századost 20, őrnagyot 24 év szolgálati idő után 41, illetve 45 éves életkorban. Az alezredes 28 szolgálati év után 49—50 évesen, az ezredes és dandártábornok 30 szolgálati év után 51—52 évesen, a vezérőrnagy 35 szolgálati év után 56 évesen, és maximálisan 62 éves életkorig lehet különös elbírálás alapján, nélkülözhetetlenség esetén tábornokot vizsgatartani. A fiatal életkorú nyugdíjazás lehetővé teszi, hogy a leszerelt tiszt polgári pályán folytassa aktív tevékenységét.*

Az „egyenruhás állampolgár” ez esetben azt jelenti, hogy a profi katona bizonyos korlátozásokat szenved emberi és állampolgári jogaiban másokhoz képest, de azt is jelenti, hogy a „haza védelme köteletségének” mindenkre vonatkozó törvényéből — ami azt is tartalmazza, hogy a hazát sokféle módon lehet védeni — a katona éppen a legnehezebbet: a fegyveres küzdelmet vállalja önként, ezáltal részben mintegy mentesítve e feladat alól a társadalom többi részét, ugyanakkor ezzel egyféle egészséges nimbuszt is teremt ennek a foglalkozásnak.

Mindezt a társadalom megfelelő mértékben honorálja. Először is a civil társadalomban hasonló végzettségűekkel hasonló értékű katonai beosztással és a beosztással járó tisztességes alapilletménnyel. Másodszor a számtalan címen jogos illetménypótlékokkal (éjszakai pótlék, ejtőernyős pótlék, orvosi pótlék, az ország területén eltérő mértékű létfenntartási összeg kiegyenlítését szolgáló pótlék és még hosszan lehetne sorolni), amelyek összege elérheti az alapilletmény felét is. Harmadszor a szolgálattal összefüggő, és a civil ruhás állampolgárhoz képest számos kedvezményt nyújtó szolgáltatással. Ilyen például a beosztásnak, a társadalmi rangnak és a törvényeknek megfelelő (két különmű gyermek esetén három hálószoba kötelező) ingyenes szolgálati lakás (azért ingyenes, mert szolgálati, s ezért nyugdíjba vonuláskor el kell hagyni); a PX katonai áruházlánc — amelyet kizárólag katonák vehetnek igénybe, árai ÁFA-mentesek; teljesen ingyenes egészségügyi ellátás a családtagok részére is; kedvezményes, mondhatni „filléres” utazási tarifák; a közepes fekvésű éttermi árakhoz viszonyított mintegy 10 százalékos áron működő közétkeztetés, amelyet hétvégeken a családtagok is igénybe vehetnek és így tovább.

Mindezeket összegezve érthető, hogy miért választják önként oly sokan a hosszú távon biztos megélhetést nyújtó katonai szolgálatot. Természetes, hogy a jól megfizetett számítógépes programozó mérnök csak akkor megy katonai pályára, ha ott jobbak az életkörülményei, biztosabb a keresete és az egész életútja.

Érdeemes néhány szót fordítani az alapilletményre, amelynél a beosztást és a leöltött szolgálati időt veszik figyelembe. Táblázatba foglalták a teljes fegyveres erő érintő alapilletmény-kategóriákat. Ezt a táblázatot 1947-ben állították össze, mindmáig érvényben van, függetlenül attól, hogy a katonák létszáma állandóan változott, vagy hogy a sorkötelezettségről áttértek az önkéntes haderőre. Az összeállítás

ún. komputerizált alapilletmény-tábla. Minden év szeptember utolsó hetében, az elmúlt költségvetési év értékelésekor megállapítják az inflációs növekedés százalékos értékét, és ennek alapján az elnök javaslatára a kongresszus meghatározza a következő költségvetési évre érvényes kötelező minimális órabért, valamint a közszolgálati bérek és nyugdíjak emelésének százalékát, ami október 1-jén lép hatályba (a naptári évhez kötődő adózás és egyéb pénzügyi technikai okok miatt az 1980-as évek vége felé áttértek az emelt illetmények január 1-jei hatálybalépésére).

Havi alapilletmény dollárban az USA-haderőben, 1989. január 1-jétől december 31-ig

Szolgálati idő években	0—2	2	3	4	6	8	10	12	14	16	18	20	22	26
Tisztek														
Vezérezredes	0—10	5710,80	5911,80	5911,80	5911,80	5911,80	6291,60	6291,60	6291,60	6291,60	6291,60	6291,60	6291,60	6291,60
Altábornagy	0—9	5061,30	5193,90	5304,30	5304,30	5304,30	5439,30	5439,30	5665,80	5665,80	6291,60	6291,60	6291,60	6291,60
Vezérőrnagy	0—8	4584,30	4721,40	4833,60	4833,60	4833,60	5193,90	5193,90	5439,30	5439,30	5665,80	5911,80	6291,60	6291,60
Dandártábornok	0—7	3809,10	4068,00	4068,80	4068,80	4250,40	4250,40	4496,70	4496,70	4721,40	5193,90	5551,20	5551,20	5551,20
Ezredes	0—6	2823,30	3102,00	3305,10	3305,10	3305,10	3305,10	3305,10	3305,10	3417,30	3957,60	4159,80	4250,40	4496,70
Alezredes	0—5	2257,80	2651,40	2834,70	2834,70	2834,70	2834,70	2920,50	3077,40	3283,80	3529,50	3732,00	3845,10	3979,20
Őrnagy	0—4	1903,50	2317,80	2472,30	2472,30	2518,20	2629,20	2808,60	2966,40	3102,00	3237,90	3327,60	3327,60	3327,60
Százados	0—3	1768,80	1977,60	2114,10	2339,10	2451,00	2538,90	2676,30	2808,60	2877,90	2877,90	2877,90	2877,90	2877,90
Főhadnagy	0—2	1542,30	1684,50	2023,50	2091,60	2135,40	2135,40	2135,40	2135,40	2135,40	2135,40	2135,40	2135,40	2135,40
Hadnagy	0—1	1338,90	1394,10	1684,50	1684,50	1684,50	1684,50	1684,50	1684,50	1684,50	1684,50	1684,50	1684,50	1684,50
Tisztek, aktív 4 év tiszthelyettesi vagy warrant tiszti szolgálat után														
Százados	0—3E	0,00	0,00	0,00	2339,10	2451,00	2538,90	2676,30	2808,60	2920,50	2920,50	2920,50	2920,50	2920,50
Főhadnagy	0—2E	0,00	0,00	0,00	2091,60	2135,40	2202,90	2317,80	2406,30	2472,30	2472,30	2472,30	2472,30	2472,30
Hadnagy	0—1E	0,00	0,00	0,00	1684,50	1799,40	1865,70	1933,20	2000,70	2091,60	2091,60	2091,60	2091,60	2091,60
Warrant tisztek (zászlósok)														
	W—4	1802,10	1933,20	1933,20	1977,60	2067,30	2158,50	2249,10	2406,30	2518,20	2606,40	2676,30	2762,70	2855,10
	W—3	1637,70	1776,60	1776,60	1799,40	1820,40	1953,60	2067,30	2135,40	2202,90	2268,60	2339,10	2430,00	2518,20
	W—2	1434,30	1551,90	1551,90	1597,20	1684,50	1776,60	1844,10	1911,60	1977,60	2046,90	2114,10	2180,70	2268,60
	W—1	1195,20	1370,40	1370,40	1484,70	1551,90	1618,80	1684,50	1754,10	1820,40	1888,20	1953,60	2023,50	2023,50
Közlegény, tisztes, tiszthelyettes														
Haderőnem tiszth.	E—9	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	2096,10	2143,50	2192,10	2242,20	2292,30	2337,00	2459,70
Egység tiszth.	E—8	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	1758,00	1808,10	1855,80	1904,10	1954,20	1999,20	2048,40	2168,70
Főtörzsőrmester	E—7	1227,30	1324,80	1374,00	1422,00	1470,60	1517,40	1566,00	1614,60	1687,80	1735,80	1784,10	1807,20	1928,70
Törzsőrmester	E—6	1056,00	1150,80	1198,80	1249,80	1296,30	1343,40	1392,90	1464,60	1510,50	1559,40	1583,10	1583,10	1583,10
Őrmester	E—5	926,70	1008,60	1057,50	1103,70	1176,00	1224,00	1272,60	1319,40	1343,40	1343,40	1343,40	1343,40	1343,40
Szakaszvezető	E—4	864,30	912,60	966,30	1041,30	1082,40	1082,40	1082,40	1082,40	1082,40	1082,40	1082,40	1082,40	1082,40
Tizedes	E—3	814,20	858,90	893,40	928,80	928,80	928,80	928,80	928,80	928,80	928,80	928,80	928,80	928,80
Őrvezető	E—2	783,60	783,60	783,60	783,60	783,60	783,60	783,60	783,60	783,60	783,60	783,60	783,60	783,60
Közlegény	E—1	699,00	699,00	699,00	699,00	699,00	699,00	699,00	699,00	699,00	699,00	699,00	699,00	699,00

Magyarázat a táblázathoz:

Az alapilletmény meghatározásakor a szolgálatban eltöltött éveket és a beosztást veszik figyelembe. Ebből következően:

- Azonos beosztásban lévőeknek azonos az alapilletményük, csak az eltöltött szolgálati időre eső különbség ad megkülönböztetést (pl.: ezredparancsnok, repülőing.-pk.; hajóegység-pk.; tengeraltájtörő, cirkáló, romboló stb.; osztályvezető stb., valamennyien a 0—6 beosztási csoportba tartoznak. Ettől eltérni nem, lehet, pl. nincs 0—5 csoportú epk.).
- A beosztásba való kinevezéssel egyben meg kell adni a beosztási csoport rendfokozatát. Pl.: a 0—6: ezredes (vagy kapitány a haditengerészetnél).
Mint ahogy a rendfokozat mindenkin nyilván látható, és ez egyben a beosztási csoportot is megmutatja, önmagában tekintélyteremtő. Nem fordulhat elő, hogy ugyanolyan beosztásban főhadnagytól alezredesig minden rendfokozatú megtalálható lenne, ami egyébként diszkrimináció lehetne, mert ugyanazt a munkát végzné az egyik főhadnagyi, a másik alezredesi illetményért.
- Az E—8 és az E—9 beosztások nálunk ismeretlenek. E—9 = haderőnemenként egyetlen tiszthelyettes (tehát összesen négy) a rangidős tiszthelyettes, aki a haderőnem vezérkarának a tagja, mondhatni érdekképviselő. E—8 = Ugyanez megtalálható minden egység, magasabb-egység vezetésében.
- Az USA-haderőben ismeretlen a pénzjutalom. Ez is a szubjektívizmus kiküszöbölésének egyik módja. Minden pénzügyi költségkeret beépül az illetményrendszerbe.

Néhány példa az 1989-ben érvényben volt komputerizált alapilletmény-táblázatból (dollár/hó): közlegény 699,00; őrmester 10 év szolgálat fölött 1319,40; főörzsászalós 10 év szolgálat fölött 2135, 40; kezdő hadnagy 1338, 90; őrnagy 10 év szolgálat fölött 2966, 40; ezredes 20 év szolgálat fölött 4496,70; vezérezredes 20 év szolgálat fölött 6291,60. A számok abszolút értéke érdektelen a jelen vizsgálódás szempontjából, de érdekes az arányok érzékeltetésére. Például a 20 évnél több szolgálati idővel bíró ezredes alapilletménye 3,36-szorosa a kezdő hadnagynak. De az is ki-fejeződik, hogy a 10 év szolgálati idővel bíró őrmester közel azonos értékű a kezdő hadnaggyal. A katonák társadalmi megbecsülését jellemző legfontosabb adat azonban, hogy az 1947 óta tartó komputerizálás következtében a vezérezredesi alapilletmény esetenként túllépi a miniszteri fizetés szintjét, mert ez utóbbit ritkább idő-közökben — általában négyévenként — módosítják. Ilyen esetben az a szabály, hogy a vezérezredes komputerizált illetményösszegét nyilvántartják, de csak a miniszter fizetésével azonos összeget fizetik ki. S ez természetesen csak a tábornok alapilletményére vonatkozik, az összes pótlékát, kiegészítő illetményét nem érinti, gyakorlatilag összjövedelme — a korábbiakban leírtakat figyelembe véve — a miniszter fizetésének másfélszerese is lehet.

Fontos szempont az is, hogy adózást tekintve csak az alapilletményt kell figyelembe venni, amelyből évi 16—25 százalék az adó (nincs családi pótlék, így a tól—ig a gyermekek számától függ). Az illetménypótlékok éppen a pluszteljesítményt vagy az eltérő létfenntartási lehetőségeket kompenzálják, éppen ezért adómentesek.

A 30 év szolgálati évvel elérhető teljes nyugdíjra (az alapilletmény 75 százaléka) jogosult katonák nyugállományba távozásukkor tekintélyes végkielégítést kapnak, hiszen el kell hagyniuk szolgálati lakásukat és véglegesen le kell telepedniük.

A csak vázlatosan ismertetett anyagi és társadalmi megbecsülés az éves katonai költségvetés 60—65 százalékát emésztí fel. A meghirdetett katonai költségvetés csökkentését a Clinton-kormányzat az infrastruktúra és a fegyverrendszerek fenntartása mellett csak létszámcsökkentéssel valósíthatja meg. Ezt úgy oldják meg, hogy drasztikusan csökkentik az önkéntesek felvételét és a tisztképzést, másik oldalon pedig, például az Európából hazatértek közül, a nyugdíjkorhatárt elérőket nyugdíjas állományba helyezik még akkor is, ha minősítésük szerint alkalmasak lennének magasabb beosztás elérésére, ezek végkielégítési összegét 30 százalékkal megnövelik (így az már elegendő például egy 6—8 szobás ház azonnali megvételéhez), illetve a teljes nyugdíjjogosultságot még el nem érőket azzal ösztönzik, hogy leszerelésük esetén teljes nyugdíjat és természetesen végkielégítést kapnak. Az eltávozók helyeit nem töltik fel.

Ha tehát ismerjük a sorozott, a hivatásos, az önkéntes profi és a zsoldos fogalmak mögötti tartalmat, akkor világos, hogy *elhibázott és indokolatlan az az álláspont, miszerint „a profi hadsereg, mint elgondolás, tehát gyökereiben hibás a hazai viszonyok között, mert a honvédelem ügyét el akarja szakítani a társadalomtól, valamiféle olyan cinizmussal, hogy legyen 50—70 ezer zsoldos katona, aki, ha kell, áldozza fel életét.”* Ugyancsak *hátborzongató a mély konzervatívizmust takaró, a „magas fokú öntudaton alapuló szolgálati viszony” vagy az „elhivatott hivatásos keret” megfogalmazás.* Ezek a vég nélküli, este nyolcig-tízíg tartó okتان és a munkavégzés szempontjából felesleges, de öntudaton alapuló régi munkanapokat, meg a mai katonák létminimum alatt vagy annak közelében lévő, de „elhivatott” életkörülményeit juttatják eszembe.

És itt kapcsolódom Farkas Henrik gondolataihoz. Miért lenne a társadalom szempontjából erkölcsösebb a sorozott állományúak önfeláldozó, „életem árán”-magatartása? *A társadalom egy bizonyos szűk rétege — többnyire olyan réteg, amely közelében sem járt életében az egyenruhának — kényszerítő intézkedést, törvényt hoz a társadalom egy másik rétegére, hogy ez utóbbi „élete árán” is gyakorolja „hazafias kötelességét”, amikor önként az esetleg eszébe sem jutna.* Sajnos ez így kétszeresen is hibás, mert a demokráciát nemcsak beszélni, de élni is kell tudni, másrészt pedig a Matroszov-féle hőstett (amikor egy német betonbunker kilövényülésére vetve magát, élete árán három másodpercig akadályozta a kilövést) nem jellemző a korszerű harcmódorra. Sokkal inkább a túlélés, az egyes katonáé, az alegységeké-egységeké, az egész országé. Az ugyan önfeláldozó, *de a pillanatnyi helyzetét megoldani nem képes, fegyverét alig ismerő, ám hazafias elhivatottsággal teli halott katona senkit és semmit nem tud megvédeni.*

Így nézve érthető, hogy az önkéntes profi hadsereg egyáltalán nem szakítja el honvédelem ügyét a társadalomtól, legfeljebb úgy viszonyul a társadalomhoz, mint a vállalkozók operaházi bálja: lehetett irigykedni rájuk, lehetett csodálkozni rajtuk, ámulatba esni és gyűlölködni. De attól még a vállalkozók a társadalom tagjai, sőt mai gazdaságunk mozgatórugói. Különös fejlődési fokozat lesz, amikor majd a társadalom által megbecsült honvédtisztek vesznek részt egyenruhában ezen a bálon a vállalkozók egyik leggyümölcsözőbb kapcsolata eredményeként, vagy a honvédség bálján megjelennek a vállalkozók, mint a „hadseregszállítók” legjobbjai.

Nem lehet társadalmilag igazságosnak, az emberi jogok szempontjából elfogadhatónak tartani azt a gyakorlatot, amely az egyenlő jogok és kötelességek alapjára hivatkozva írja elő a sorkötelezettséget, miközben „diszkriminál”: a „sorköteleseknek csak 30 százaléka állítható szolgálatba”, mert százból hetven fiatalember egészségügyi, családi, és ki tudja még, milyen okokból mentesül. A mai állapotok ismeretében nincs abban semmi megbotránkoztató, ha a szülők nem nagy örömmel engedik fiaikat a honvédség kezei közé. Nem beszélve arról, hogy a harminc százalék egy része is csak azért van ebben a kategóriában, mert nem eléggé művelt, vállalkozó szellemű, önálló természetű ahhoz, hogy elég dörzsölt legyen a szolgálat elkerüléséhez.

Egyszerűen megvalósíthatatlan az ország előrejutása szempontjából az, hogy az egyik oldalon a gazdaság korszerűsítését, piacgazdaságra való áttérését, a vállalkozói magatartás és szellem érvényre jutását, a nyugati orientációt, a NATO-hoz való közeledést szándékoljuk, a másik oldalon korszerűtlen, konzervatív elveken nyugvó, majd-hogynem félféudális belső viszonyokat tükröző, magatartásában a második világháború előtti múltba visszatekintő hadsereget tartunk működésben. (Kelemen József altábornagy, helyettes államtitkár: „miközben európai léptékű törvényeket hoznak a katonák jogállásáról, laktanyáink fűtetlenek, fürdési lehetőség nincs, gond van az étellemezzel.”) *A fentieket figyelembe véve a társadalom egészséges életvitele, a demokrácia és az emberi jogok gyakorlati megvalósulása fogja életre hívni az önkéntes professzionális hadsereget.*

Nem lehet mit kezdeni Szűcs László azon állításával, hogy „ma a korszerű haderőknél a harcolók és a biztosítók (ide sorolva: szakács, személygépkocsi-vezető, raktáros, őrkatona, lakatos, szerelő stb.) aránya egyre rosszabbul alakul...” Ez a megfogalmazás korszerű értelemben azt jelenti, hogy például adott számú harcoskatonára, mondjuk 100 harcosra kevés, ad abszurdum, mondjuk 1 fő biztosító jut. Ez tényleg rossz. Mert azt jelenti, hogy a 100 harcosból igen nagy rész, esetenként mind a 100 fő

biztosító feladatot végez ahelyett, hogy harcolna. De úgy is felfogható, hogy a biztosítás olyan jól szervezett, mondjuk egy helyett 100 fő, aminek következtében mind a 100 harcos a feladatával foglalkozhat, azaz harcolhat. Ez viszont jó. Biztos, hogy nem olcsó. De gondoljuk végig, mennyi a költségráfordítás egy profi harcosra és mennyi a biztosításra, s mibe kerül ez, ha a biztosítást profi harcossal oldom meg.

Sokan érvelnek úgy — sajnos kellő tárgyi ismeret nélkül és mert szeretik a dolgok könnyebbik végét megfogni —, hogy az USA és Magyarország nem hasonlítható össze. Való igaz, sem a terület, sem a lakossági létszám, sem a gazdaság és még sok más nem vethető össze. Valószínű az is, hogy az ott jól működő megoldások „lekopírozása” itt nem hozna azonos eredményt. De a demokrácia gyakorlati működése (ez egyébként NATO-felvételi követelmény, amit persze pontokba szedve nem részleteznek, hiszen az már a belügyekbe való beavatkozást súrolná) számtalan és nálunk is megvalósítható példát nyújt. Ilyen szempontból még sok tartalék lehetőség van a költségvetésben, közelebbről a katonai költségvetésben.

A működő demokrácia egyik pillére az adófizető állampolgár és befizetett filéreinek szentsége és az emberi jog. Ezek alapján az USA állami apparátusában például két embernek van személyigépkocsi-használati joga, ahogyan ott mondják, heti hét napon át, napi 24 órán keresztül. Ezek: az USA elnöke és az alelnök. (Csak zárójelben: civil állami vezetők közül szintén csak ők ketten részesülnek „szolgálati lakás” ellátásban.) Tőlük alacsonyabb beosztásúaknak (minisztertől a portásig) szolgálati ügyeik intézéséhez, munkaidejükben, beosztásuknak megfelelő minőségben, szolgálatigépkocsi-használati joguk van, a miniszternek állandó, a többieknek taxi-rendszerű megoldásban. A szolgálaton (munkaidőn) kívüli közlekedés módja, tehát a munkahelyre való bejárás, hazautazás, hétvége stb., az adófizetők tisztelete és az egyenlő emberi jogok alapján: magánügy. Ide tartozik még a gépkocsivezetők napi hat órára maximált, túlóramentes munkaideje. Ezt rendkívül szigorúan ellenőrzik, betartják a munkaadók és a szakszervezetek egyaránt.

Mindez a hadsereg is vonatkozik, akár civil, akár egyenruhás a gépkocsivezető, bár ez utóbbi csak elvétve található. (Amikor egy miniszterről kiderült, hogy szolgálati gépkocsin rendszeresen hazaszállította magát, a sofőrt pedig ellenszolgálatás nélkül titokban túlóráztatta, aki nem mert ellentmondani, és a gépkocsivezető kollégák jelzése alapján egyik délután a szakszervezet tettenéréses vizsgálatot indított, estére az elnök már nyilvánosan bejelentette minisztere menesztését.) Érdeemes meggondolni, hogy nálunk a jelenlegi állapotokhoz képest mekkora költségmegtakarítást jelentene ez gépkocsi és az üzemanyag mennyisége tekintetében.

A biztosítóerőkkel kapcsolatosan feltett kérdésre is van igen egyszerű, költségkímélő válasz: „katona az, aki fegyverrel védi hazáját”, következésképpen mindazon beosztásokat — egészen a hadszíntérig — ahol nincs fegyver (átvitt értelemben például a rádiólokátor is az), békeidőszakban a költséges profi katonák helyett polgári állományúakkal kell ellátni. (A polgári állományúaknak nem kell ingyenes lakást, egyenruhát stb. biztosítani és nem részesülnek a katonákat illető kedvezményekben.) Háborús időszakban pedig külön elbírálás alapján kell a polgári személyekkel betölthető beosztásokat kijelölni. A hadsereg tulajdonában lévő minden személy- és tehergépkocsi vezetője tehát polgári alkalmazott, de valamennyi szakács, pincér, takarító, szakmunkás, minden típusú szerelő, raktáros és még lehetne sorolni, egyszóval akinek

nincs a kezében fegyver, az nem katona, hanem civil. Háborús viszonyokban sem okoz ez különös problémát, hiszen ezek a civilek zömükben leszerelt tartalékosok, akik ismerik a katonai életet. Ez a magyarázata annak, hogy az Öböl-háború idején mintegy 7000 ilyen polgári alkalmazott önként azonnal „beöltözött”, és szinte saját munkaeszközeivel folytatta munkáját az Öböl-térségébe áttelepülve.

Jellemző módon *a fenti civil megoldás működik a nyugati, főként pedig a NATO-országok haderőiben, de alig észlelhető a még ma is tömeghadsereget fenntartó országokban (Kína, Oroszország), illetve a volt VSZ-országokban.* Hasznos lehet néhány adattal illusztrálni az elmondottakat. Az amerikai fegyveres erők szakszolgálati műhelyeit — tehát a fizikai munkát — irányítók létszáma 1980-ban 455 fő volt, 43 százalékban civil, míg 1988-ban 558 fő, 49 százalékban civil. Másik adat, ami ugyan nem a szakmunkásokkal függ össze, de idekíváncozik: a Pentagon magas szintű vezetői beosztásainak civilizését igazolja a tábornoki vagy admirálsi rendfokozattal jelzett beosztások betöltése felsőfokú végzettséggel bíró civilekkel, politikai vagy szakmai kinevezés útján. 1970-ben 2315 ilyen vezetői beosztást 42 százalékban civilek láttak el, majd 1979-től kezdve több a civil, mint a tábornok az ilyen beosztásokban, „az USA nemzetvédelmi minisztériumának vezetését többé nem a katonák uralják”. 1980-ban a 2363 vezetői beosztást 53 százalékban civilek töltötték be, majd 1988-ban az 1068 tábornokkal szemben 1360 civil volt, 54 százalékos többséggel.

A civilizációval tulajdonképpen nem is kellene valamiféle új haderőreformra várni a Magyar Honvédséget illetően. A NATO-hoz való közeledés is megkívánná, de az is, hogy eleget tegyünk a törvénynek: *katona, „aki fegyverrel védi hazáját”.* A katona az, amit a szó jelent, nem pedig az „élete árán is” szakács, pincér, gépkocsivezető, udvari munkás és a jó ég tudja még, micsoda. Jó lenne tudni, hogy ma hány sorkatona végez ilyen, az egyenruha tekintélyét egyáltalán nem emelő munkát. Ugyanakkor, ha jól értelmezzük, az érvényben lévő adótörvények szerint ezek a munkák egyféle „feketemunkaként” foghatók fel. Hiszen a költségvetés bizonyos számú sorkatona kiképzésére, ellátására, fenntartására, illetményére ad bizonyos összeget azért hogy ennek ellenértékeként a sorkatona ellássa katonai feladatát. De gépkocsivezetőnek, konyhai munkásnak, pincérnek stb. ma meghatározott fizetése van, ami után jövedelemadót fizet, bizonyos tevékenységek pedig ÁFA-illetékesek. Az ilyen sorkatonákkal elvégzett munkákra ki nem fizetett valóságos munkabérek és ezek vonzatai tulajdonképpen nem jelennek meg a honvédség fenntartásához szükséges költséggráfordításokban. Mindemellet ki tudná megmondani, *hány munkahelyet teremthetne a honvédség, ha a katona azt tenné, ami a dolga, s a többi az olcsóbb civil munkaerő.* Érdekes, hogy manapság éppen az ellenkező tendencia érvényesül, amikor egyre több polgári munkahelyet igyekeznek elkatonásítani. Nem beszélve arról, hogy CFE-szerződésben csak katonai létszám szerepel, a polgári állomány létszáma nem esik semmilyen korlátozás alá.

A pártok gyakorlata, hogy választási programjaikban a katonai kérdésekkel, a hadsereg reformjával foglalkoznak, tiszteletre méltó és szinte elengedhetetlen. De *elegendő lenne, ha programjaik csak alapfelgondolásaikat tükröznék szándékukat illetően* (profhi hadsereg, hadkötelezettség stb.). Ugyanis a mögöttük álló, még oly jó katonai szakértői gárda jószándéka ellenére sem képes konkrét, teljes átfogó, a védelem minden igényét tartalmazó, a katonai cselekvés minden területére kiterjedő prog-

ramokat felvázolni. Eerre csak a választások után hatalomra kerülőknek lesz lehetősége, hiszen az összes valós adat, akár a meglévő fegyverzetéről, akár a hadművelleti elképzelésekről, mindezek állapotáról, az előerő-szükségletéről és így tovább, kizárólag a hatalom birtokosának kezében van és lesz. Ilyen szempontból üres jóslat az 50—70 ezer fős, és szükség esetén 4—5-szörösére növelhető hadsereg.

A hadsereg reformjához az kellene, hogy a hadsereg „gazdája”, az Országgyűlés:

1.) pontosan határozza meg: mit vár el a hadseregétől, az mit, mikor, hol, hogyan, mivel és kivel tegyen az ország védelméért; 2.) a felsorolt feladatokra milyen összeget biztosít (középtávon, hosszú távon és évente) a végrehajtás számára; 3.) rendszeresen és módszeresen ellenőrizze az 1.) pont megvalósulását és a költség-ráfordítások célszerűségét.

Amikor majd mindez a demokrácia szabályai szerint már működik, akkor a lehetőségek adják a pontos hadsereglétszámot, ami a szükségesség tükrében talán közelít a svájci 3500 fős aktív állományhoz, de az is lehet, hogy 20 ezer fő lesz, vagy 80 ezer. Amíg a fent leírt folyamat nem működik megbízhatóan, addig a létszámadatokat sajnos csak találgatni lehet. Ugyanakkor való igaz, hogy történelmi, politikai, katonapolitikai szempontból az időszak kedvez a haderőreform végrehajtásának, mert — miután viszonylag nyugodtak a körülmények, különösen, ha a nemzetbiztonsági törvényben elfogadott és a határok sérthetlenségét deklaráló sorokat további megnyugtató államszerződések követik — az zavartalanul végrehajtható. A nehézséget, a majdnem leküzdhetetlen nehézséget a gazdasági körülmények jelentik. Ehhez kell az Országgyűlésnek a honvédség helyzetét megértő, a szükségességet felismerő és elismerő döntése, figyelembe véve azt is, hogy az adófizető állampolgár inkább költene a haza jól megszervezett, számon kérhető fegyveres védelmére, mint az általa feleslegesnek, pazarlónak ítélt költségvetési tételekre.

Persze a realitásokat elemezve, nem vitás: a hadkötelezettség teljes eltörlése, az önkéntes-hivatásos hadseregbe való azonnali áttérés ma hazánkban nem szerepelhet gyakorlati programként. Ennek azonban szerintem nem elvi-morális, hanem elsősorban gazdasági okai vannak. Az áttérést azonban a programból kiiktatni nem szabad, az odavezető út az önkéntes-szerződéses katonák arányának növelése, ami a sorozott hadseregben belül is racionális elem.

Török László

Az ENSZ-feladatokra való felkészítésről

A világban a nemzetközi békét és biztonságot fenyegető új kihívások kerülnek előtérbe, amelyekre a mintegy 180 független államot átfogó, globális biztonsági szervezetnek is megfelelő választ kell adnia. Ebben a világszervezet lehetőségei jelentősen bővültek, ami azonban egyre nagyobb terhet is ró az ENSZ-re, amelyből a tagállamoknak saját érdekében is megfelelő részt kell vállalniuk. Miután a hazánkban zajló rendszerváltozás nyomán a Magyar Köztársaság is növekvő mértékben vesz részt a nemzetközi béke és biztonság garantálását célzó katonai műveletekben, szükségesnek látszik az eddigi tapasztalatok összegzése, amelynek alapján talán használható következtetések is vonhatók a jövőbeni feladatokra történő tudatosabb, célirányosabb felkészülésre. Az alábbi cikk az ENSZ-feladatokra felkészítés megalapozásához és megszervezéséhez igyekszik segítséget nyújtani.

A magyar részvétel az ENSZ-békefenntartásban

Az ENSZ a Magyar Köztársaságot 1988 óta kéri fel — most már rendszeresen — részvételre különböző békefenntartó akciókban.* Azóta szinte minden ilyen feladat felmerülésekor megkeresik állandó ENSZ-képviselőtünket, de szűkös lehetőségeink miatt nem tudtunk eleget tenni minden felkérésnek. Ismereteim szerint eddig az alábbi katonai missziókban vettünk, illetve veszünk részt.

- 1988. augusztus — 1991. január között az iraki—iráni háborút lezáró tűzszüneti megállapodást ellenőrző UNIIMOG-ban;
- 1991 áprilisától a Kuvait felszabadítását követően létrehozott UNIKOM-ban;
- 1992 júliusától az angolai polgárháborút lezáró megállapodások ellenőrzésének második fázisában, az UNAVEM-II-ben;
- 1993 elejétől Mozambikban;
- 1993 szeptemberétől Ugandában;
- néhány megfigyelőnk tartózkodik jelenleg Cipruson és Grúziában.

Emellett a magyar rendőrök részt vettek a namíbiai választások előkészítésének és

* A vietnami háborút lezáró párizsi békeszerződés alapján 1973—1975 között megfigyelői feladatban történt magyar részvétel nem ENSZ-felkérés alapján, hanem a megállapodást aláíró felek (az Amerikai Egyesült Államok, a Vietnami Demokratikus Köztársaság, a Dél-vietnami Felszabadítási Front, a Vietnami Köztársaság) felkérésére történt. Ezért nem sorolható az ENSZ-békefenntartó akciói közé annak ellenére, hogy a feladat hasonló volt az ENSZ-missziók során végrehajtandó feladatokhoz.

lebonyolításának segítségével és jelenleg mintegy 100 rendőrünk tartózkodik Kam-bodzsában az ottani békeépítés folyamatának ellenőrzésére és az új adminisztráció megszervezésének segítésére (e cikk a rendőri missziók tapasztalatainak feldolgozásával nem foglalkozik).

Békefenntartás az iraki—iráni határon

Az ENSZ Biztonsági Tanácsa 1987. július 20-án az 598-as számú határozatában döntött arról, hogy fel kell állítani egy katonai megfigyelőkből álló, többnemzetiségű békefenntartó erőt, amelynek feladata az Irak és Irán között később megkötendő tűzszüneti megállapodás előírásai betartásának verifikálása, ellenőrzése és felügyelete lesz.

A katonai megfigyelők első csoportjai 1988. augusztus 10-én érkeztek Irakba és Iránba. Az első magyar kontingens 1988. augusztus 16-án reggel érkezett meg Bagdadba és tisztjeink augusztus 20-án 03.00-kor elfoglalták felállítási helyüket az ellenőrző pontokon az irak—iráni tűzszüneti vonal közelében. A hivatalos felkérés 15 magyar katonai megfigyelő kiküldésére 1988. augusztus 10-én érkezett meg Budapestre. Ez azt jelenti, hogy a részvételi döntésre, a személyek kiválasztására, az ENSZ által meghatározott szigorú orvosi vizsgálatra, a felkészítésre, a felszerelésre, a kiutazásra összesen 6 nap állt rendelkezésre.

Ezt a feladatot ilyen szűkre szabott határidőn belül csak úgy lehetett megoldani, hogy a HM részéről a legmagasabb szinten (miniszter, vezérkari főnök) is foglalkoztak az üggyel. Ez lehetővé tette azt, hogy felesleges áttételeket, bürokratikus akadályokat kiiktassanak és a végrehajtásban részt vevő szervek (2. Csoportfőnökség, személyügyi, egészségügyi és hadtápszervek) első kézből kapták az utasításokat. Mindezeket túl azonban kellett az, hogy elérhető legyen legalább 15, katonailag, nyelviileg és emberileg megfelelő honvédtiszt, aki képes és kész volt vállalni az ismeretlen, veszélyeket sem nélkülöző feladatot.

Joggal merülhet föl a kérdés, hogyan volt érvényesíthető az önkéntesség elve. Ebben az esetben nyilván nem lehetett szó önként jelentkezésről vagy pályázat kiírásáról. Ezért először ki kellett gyűjteni a személyügyi nyilvántartásból azokat a személyeket, akik felkészültségüknél fogva alkalmasak lehettek ilyen feladat végrehajtására. Ez mintegy 30 fő előzetes kiválasztását jelentette. A 30 főből 20 fő mindenféle rábeszélés nélkül önként vállalta a feladatot. Aki nem érezte elég erősnek magát, vagy családi, esetleg más okok miatt nem tudta vállalni a feladatot, semmilyen hátrányt nem szenvedett előmenetelében. Azt is mondhatnánk tehát, hogy az önkéntesség elve formailag némi csorbát szenvedett ugyan, de tartalmilag hiánytalanul érvényesült. Természetesen nagyon fontos az, hogy a formai követelményeket is kielégítsük és ennek a feltételei a pályázati rendszer bevezetésével mára már kialakultak. Azt is látni kell viszont, hogy a pályázó nem minden esetben kerül ki-helyezésre. E téren a mérce ugyanis igen magas és nem tőlünk függ. Kizáró ok lehet a szakmai vagy nyelvi alkalmatlanság. Az elvárások szintjét itt is az ENSZ határozza meg. Emellett pedig a Magyar Honvédség érdeke is azt diktálja, hogy rátermett, a feladatot végrehajtani képes katonákkal képviseltesse magát. Éppen ezért továbbra is lesz válogatás és a pályázati rendszer csak azt teszi lehetővé, hogy ma már a ténylegesen önként jelentkezők közül lehet válogatni.

Az első kontingens kihelyezése parancsnoki döntés alapján 10 hónapra szólt.

Ezt az időtartamot persze nem indokolta semmi, csak az motiválta, hogy a vietnami kiküldetés is 10 hónapra szólt. Az ENSZ szabályai szerint ui. a fegyveres békefenntartókat 6 hónapra, a katonai megfigyelőket pedig 12 hónapos időtartamra kérik, de minimálisan 6 hónapos szolgálatot várnak az utóbbiaktól is. A küldő ország ezt csökkentheti ugyan, de akkor a váltás költségeit az ENSZ nem vállalja át. Mivel az akkori katonai vezetés mereven ragaszkodott a 10 hónapos terminushoz, az első kontingens váltását 1989. június 15-én végrehajtották. Miután a 15 főből 2 fő ENSZ-kérésre, illetve egy fő esetében egy idő előtti váltás miatt folytatta szolgálatát, akkor csak 12 fő utazott ki. Az időközben a HM és a honvédség vezetésében bekövetkezett váltások után kialakult új vezetés rugalmasabbnak bizonyult, és az ENSZ elvárásait figyelembe véve a második kontingens váltását — heti lépcsőzéssel — 12 hónap után, 1990. július 1-ig hajtották végre. Így Irakban összesen 46 magyar honvédtiszt teljesített hosszabb-rövidebb ideig szolgálatot.

A 2. és 3. kontingensek kiválogatására és felkészítésére természetesen már elegendő idő állt rendelkezésre, amit továbbra is a 2. Csoportfőnökség felügyelt. A váltásokhoz szükséges személyeket továbbra sem pályázat útján válogatták, hanem előzetes személyügyi szűrés útján. Ezeknél viszont a merítési kör már lényegesen szélesebb volt, mert míg az első csoportnál csap Budapest helyőrségből tudtak válogatni, addig a további csoportoknál ez kiterjedt az MH teljes körére, így a csapattól is több tiszt kerülhetett be. Ez egyébként egyáltalán nem rontotta az összetételt, amit bizonyít az, hogy mindhárom magyar kontingens elismerést vívott ki munkájával. A részben szaknyelvi, részben pedig feladatcentrikus felkészítés ezekben az esetekben 20—20 fős csoportokban már folyamatos volt, hiszen akkor már ismert volt, hogy mit, hogyan és milyen körülmények között kell Irakban tenni. Az is kiderült, hogy a közvetlen felkészítésre egy hónap elegendő, sőt ebben a konkrét esetben még sok is volt, mert jóval korábban megkezdheték a felkészítést a feladatra, amire lehetőséget nyújtott a bőségesen rendelkezésre álló idő és a felhalmozódott tapasztalat.

A napi élet tennivalói természetesen nem véletlenszerűen alakultak, hanem egy hadműveleti szabályzat előírásai szerint, amit SOP-ben (Standing Operating Procedures) rögzítettek. Ez a felállítást követően minden ENSZ-missziónál rövid időn belül elkészül az ENSZ-titkárság által kiadott útmutató alapján. Ebben pontosan szabályozzák az élet- és munkakörülményeket, kezdve a hadműveleti feladattól a megfigyelők jogállásán keresztül az egészségügyi vagy fegyelmi repatriálásig, mindent a legapróbb részletekig. Egy ilyen szabályzat általában több száz oldalra tesz ki és tartalmát minden megfigyelőnek pontosan ismernie kell. A tanulásra nem nagyon tudnak a helyszínen időt biztosítani, mert a kikerkezés után 2—3 nappal a megfigyelőt már ki is helyezik a felállítási helyre, ahol aztán kezdő megfigyelőként a saját kárán sajátítja el a szükséges ismereteket. Ennek elkerülése érdekében célszerűnek látszik az általános, minden ENSZ-misszióban szükséges ismereteket itthon megszerezni. Az iraki tapasztalatok azt mutatják, hogy tisztjeink gyorsan tanultak, ami kiképzésük és kiképzettségük színvonalát dicséri. Ennek köszönhetően a két és fél éves működés alatt Irakban adtunk 3 körzetparancsnokot, 2 körzetparancsnok-helyettest, 7 bagdadi törzstisztet, 6 csoportparancsnokot, 14 szektor-törzstisztet, ami a 46 főt figyelembe véve igen jó arány. Az UNIIMOG-ba kérték tőlünk

egy ezredesi rendfokozatú személyt is, akinek kiutaztatására már nem kerülhetett sor. Összességében a magyar honvédtisztek jól vizsgáztak mind az ENSZ illetékesei, mind pedig a többi résztvevő nemzet tisztjei előtt.

Békefenntartás az iraki—kuvaiti határon

Kuvait felszabadítását követően, 1991 áprilisában kezdte meg működését a második olyan békefenntartó misszió, amelybe magyar honvédtisztek bekapcsolódtak. Mint ismeretes, Kuvait felszabadítása több mint egy hónapig (1991. január 16. — 1991. február 27.) tartó intenzív légi tevékenység és három napig tartó sikeres szárazföldi hadművelet nyomán 1991. február 27-én fejeződött be.

Az ENSZ BT 1991. április 3-án a 687-es számú határozatában döntött arról, hogy az iraki—kuvaiti határ mentén létrehozott demilitarizált zónában katonai megfigyelőkből álló békefenntartó erőt állít fel, és felkérte a főtítkárt a mielőbbi jelentéstételre. Ezt követően — a főtítkárt jelentése alapján — a BT 1991. április 10-én a 689-es számú határozatában döntött az UNIKOM (United Nations Iraq—Kuvait Observation Mission) felállításáról 6 hónapos időszakra azzal, hogy a mandátum szükség szerint további 6 hónapra meghosszabítható. Feladata egy, a két ország határa mentén húzódó, 15 km széles (10 km Irakban és 5 km Kuvaitban) demilitarizált övezet elfoglalása és ellenőrzése, illetve megfigyelése, a tűzszüneti megállapodás betartásának ellenőrzése, ellenséges tevékenység megakadályozása.

Az UNIKOM-mal kapcsolatban szinte kísértetiesen azonos helyzetben találta magát a magyar katonai vezetés, mint ami az UNIIMOG első kontingense esetén történt. Itt is alig egy hét állt rendelkezésre a kiválogatás, a felkészítés és az útba-indítás feladataira és a március utolsó napjaiban született döntés alapján 7 katonai megfigyelőnk 1991. április 5-én már Kuvaitban volt. Ekkor is a 2. Csoportfőnökség kapta a feladatot. Különbőség persze volt, mert rendelkezünk az UNIIMOG 3. kontingensének 4 főnyi tartalékával, akiket felkészültnek minősíthettünk. A többiek azonban egy héttel az indulás előtt kezdték meg a felkészülést és a konkrét felkészülésre csak egy hét állt rendelkezésre.

A kihelyezés időtartama itt az ENSZ-előírások szerint már eleve 12 hónapra szólt, tehát a tanulságokat azért levontuk. Ez a misszió napjainkban is működik és várhatóan hosszú távon számolnunk kell fennmaradásával. Az első kontingens váltása 1992 áprilisban megtörtént és jelenleg 6 tisztünk teljesít szolgálatot Kuvaitban. A második kontingens felkészítésének feladatait már nem a 2. Csoportfőnökség utód-szervezete, hanem a VK HDM Főcsoportfőnökségen létrehozott nemzetközi kapcsolatok koordinációjával foglalkozó osztály irányította, amelyen belül azóta megalakult az ún. ENSZ-alosztály. Ez jelenleg is végzi az ENSZ-feladatokkal összefüggő koordináló, szervezési, felkészítési és egyéb feladatokat. A felkészítést a ZMKA-n folytatják különböző szakértők bevonásával. Elismerve az ENSZ-alosztály munkatársainak tisztességes, lelkiismeretes hozzáállását, felkészültségüket (hiszen ott többségében volt megfigyelők dolgoznak), néhány megjegyzést szükségesnek tartok.

Jónak és szükségesnek tartom azt a törekvést, hogy az ilyen feladatok menedzselésére kiküldönített, a bevont személyek oldaláról nézve profi szervezetet hozott létre a vezérkar. Az eddigi ad hoc jellegű megoldáshoz viszonyítva ez előrelépést jelent, és ez a szervezet szükségszerűen meg is tudja oldani a kapcsolódó feladato-

kat, de csak szükségszerűen. Ezt is csak azért, mert pillanatnyilag kis létszámú, tiszti megfigyelő csoportok (alig több mint 30 fő) felkészítését, menedzselését kell elvégezniük, de ez a néhány fős alosztály számára óriási feladatot jelent. Hosszabb távon ez minden valószínűség szerint nem lesz fenntartható. Az ENSZ szerepének bővülésével és a Magyar Honvédség irányában felmerülő követelményekkel a mostani viszonylagos összhang bizonyára megbomlik. Számítanunk kell ugyanis arra, hogy egyre több lesz a felkérés és nemcsak katonai megfigyelőket, hanem fegyveres békefenntartókat, esetleg a béke kikényszerítésére ütőképes harci alegységet is kérnek tőlünk, nem is beszélve az olyan, speciális szakismeretet igénylő feladatokról, amely az UNSCOM-ban (az iraki vegyi fegyverzet és harcanyagok megsemmisítését ellenőrző megfigyelő csoport) szolgáló két tisztünkkel szemben követelmény. Erre a jelenlegi szervezet sem méreteit, sem képességeit, sem pedig kompetenciáját illetően nem lesz képes. Ilyen feladatot csak egy, a Magyar Honvédség felsőbb vezetői szintjéhez (pl. a VKF-hez) közvetlenül csatolt, kikülönített ENSZ-kiképzőközpont tud megnyugtatóan megoldani.

Miért nem elegendő az a vezetési szint, amelyen ez az alosztály működik? Azért, mert annak a szervezetnek — amelynek a feladata az ENSZ-katonák felkészítése, kihelyezése, gondozása és szakirányítása, és amely a Magyar Honvédség összérdekein túlmutat, a Magyar Köztársaság kül- és biztonságpolitikai érdekeit kiszolgálja és biztosítja — alkalmasnak kell lennie a HM, a KÜM, az MH különböző szerveivel, a csapatok parancsokságával, a tanintézetek vezetésével, a hadkiegészítő parancsnokságokkal történő koordinálásra, együttműködésre. Ezt pedig egy alosztály szintű szervezet aligha képes megoldani, vagy pedig csak magas szintű katonai vezetők (VKF, VKFH-k) segítő közbeavatkozásával.

E rövid kitérő után visszatérve az UNIKOM-ra: a végrehajtandó feladat közben változott. A kezdeti időszakban a mintegy 400 katonai megfigyelőn túl, akik 43 nemzet fiaiból rekrutálódtak, fegyveres békefenntartó és műszaki csapatok dolgoztak az Irak által telepített aknamezők és egyéb műszaki záruk felszámolása érdekében. Az idők során azonban a feladat klasszikus, tűzszünetet ellenőrző-megfigyelő feladattá vált, amelyben katonai megfigyelők és katonai rendőrök teljesítenek szolgálatot.

A főparancsnokság Umm-Qasr székhellyel működik, amíg a megfigyelők az alárendelt 3 szektorparancsnokság irányítása mellett 6—6 megfigyelőponton 5—5 fővel hatják végre megfigyelői feladataikat.

Békefenntartás Angolában

Az angolai ENSZ-békemisszióra egy, a hidegháború tipikus megnyilvánulási formájának minősíthető, 16 éves polgárháború lezárását követően került sor, amelyben a közvetlen szereplőkön, az MPLA-n (marxista kormánypárt) és az UNITA-n és fegyveres erőiken kívül az „internacionalista segítségnyújtás” ürügyén Angolába vezényelt kubai, illetve a harcokba minduntalan bekapcsolódó dél-afrikai csapatok is részt vettek. Az eszközökben nem válogató véres polgárháború lezárásához az esélyt a világpolitikában végbement gyökeres változások, valamint a Dél-afrikai Köztársaságban megindult demokratizálási folyamat adta meg. Az amerikai, szovjet (majd orosz) és portugál közvetítésével megkötött bicesi békeszerződés lényege az volt, hogy első lépcsőben ki kell vonni Angola területéről a külföldi (kubai, dél-

afrikai) csapatokat, második lépcsőben le kell szerelni a kormányerők (FAPLA) és az UNITA-erők (FALA) csapatait, majd külföldi (brit, francia, portugál) támogatással az ország szükségleteinek megfelelő nagyságú, demokratikus hadsereget kell létrehozni ENSZ-megfigyelők ellenőrzése mellett, ezt követően választásokat kell tartani és ezúton megteremteni a békés, demokratikus fejlődés feltételeit. Itt tehát többlépcsős, komplex feladatról volt szó, amelynek a második fázisába az UNAVEM-II-be kapcsolódott be kezdetben (1991. július 15-én) öt, majd (1991 szeptemberében) további tíz magyar katonai megfigyelő.

A feladat végrehajtását pluszfeladatként a HIEK (a CFE-szerződés alapján létrehozott Haderőcsökkentési Információs és Ellenőrző Központ) kapta meg, amelybe belekapcsolódott a VK CFE-ügyekkel foglalkozó munkacsoportja is. A felkészítésre ez esetben 6 hét állt rendelkezésre, ami természetesen nem túl sok. Ebből a 6 hétből 2 hét a döntéshozattal és a kiválogatással telt el, a felkészítés a résztvevőknek négy hétig tartott, ami elég is volt. Ebben az alábbiak játszottak szerepet:

- a VKF első helyettese személyesen felügyelte a felkészítést és a kihelyezést, ami azt jelentette, hogy megfelelő kompetenciával rendelkező vezető megfelelő súlyt kölcsönzött az ügynek;
- a HIEK parancsnoka maga is volt ENSZ-megfigyelő, így pontosan tudta, milyen módon és milyen követelményekre kell kiválogatni és felkészíteni a jelölteket;
- a HIEK állományából több olyan tisztársunk is bekapcsolódott a felkészítésbe, akik már maguk mögött tudtak egy ENSZ-missziót;
- éppen akkor fejeződött be a jövődöbéli CFE-ellenőrtisztek kiképzése, akik közül a nyelvtudás birtokában viszonylag könnyű volt válogatni annál is inkább, mert az ellenőri tanfolyamra is előzetes szűrés után kerültek be a tisztek és a kontingens parancsnoka is túl volt már egy ENSZ-misszión.

Így az 1991. július 15-én kiinduló első öt fő megfelelő felkészítés után került kihelyezésre és minden gond nélkül kezdhette meg a feladatok végrehajtását. A helyi felkészülés után két héten belül megfigyelőink kihelyezésre kerültek Angola legtávolabbi pontjaira is. (Abban, hogy a második lépcsőben kiutazó 10 főnek több mint 2 hónapot kellett várni a kihelyezésre, az angolai békefolyamat lelassulása játszotta a döntő szerepet.)

Az első magyar kontingens tagjai számára az itthonról elképzelhetetlenül mostoha körülmények közötti létezés, megmaradás adta fel a leckét, legalábbis az első félév során. A második kontingens tagjai azonban a már kiépült ENSZ-infrastruktúra „áldásait” élvezve közelről szemlélhették, milyen egy polgárháború, sokszor az egymásra tüzelők keresztvívásában dekkolva, szerencsére áldozatok nélkül. Ebből itt most csak egy dolog érdekes: tisztjeink becsülettel megállták a helyüket. Az a 33 fő, aki Angolában teljesített, illetve teljesít szolgálatot, a korábbiakhoz hasonlóan jól vizsgázott.

A tapasztalatok összefoglalása

Az ezen fejezet bevezetőjében felsorolt három misszió mindegyike *hivatásos tisztekből álló, kis létszámú (max. 15 fő) csoport* kiállítását, felkészítését, kihelyezését, utánpótlásának, váltásának biztosítását tette szükségessé. Bár voltak különbségek az egyes csoportok feladatra való felkészítését, ügyeinek kezelését illetően, de mindegyikre igaz az, hogy ezt a feladatot ad hoc jelleggel, egyébként más alaprendeltetésű

szervezetből ideiglenesen kikülönített csoport végezte, általában az alaprendeltetéséből fakadó kötelezettségek teljesítése mellett. Ezt a módszert a kényszer szülte és nyilván annak is köszönhető volt, hogy a felkérések egyre-másra rövid határidővel jöttek, a Magyar Honvédség számára tehát előre nem tervezhető feladatot jelentettek.

Az, hogy eddig minden misszióban eredményesen szerepeltek kiküldötteink, azt bizonyítja, hogy a feladattal megbízott honvédségi szervek és személyek sikeresen birkóztak meg az addig nem ismert pluszfeladattal és honvédségünk rendelkezett ENSZ-feladatra alkalmas tiszti állománnyal. Az is igaz viszont, hogy a tervszerűség követelménye nem nagyon érvényesülhetett és a feladattal megbízott szervek és személyek csak az alaprendeltetésből fakadó feladatok rovására voltak képesek eredményesen dolgozni.

Az ideiglenesség — annak minden következményével együtt — megnyilvánult abban is, hogy a három katonai misszió felkészítését, a menedzselést három különböző honvédségi szerv végezte. Az UNIIMOG és az UNIKOM esetében ezt a feladatot a VK. 2. Csoportfőnökségből kikülönített team végezte, az UNAVEM-II a felkészítéstől az első csoport váltásáig a HIEK terheit gyarapította, míg az UNIKOM- és UNAVEM-váltások felkészítése és kezelése már a vezérkar HDM. Csoportfőnökség más ügyekért (CFE, Nyitott Égbolt stb.) felelős osztályán megalakult, néhány fős ENSZ-alosztály felelőssége, amely szervezet önmagában csak összehangolni képes a kapcsolódó feladatok végrehajtását. Ezért a Mozambikba indított csoport, valamint az UNAVEM és UNIKOM váltásainak felkészítését csak a ZMKA segítségével tudták megoldani.

Az eddigiek során nem állt rendelkezésre e területre szakosodott, felkészült kiképző és oktatói állomány. A felkészítésben részt vevő személyeket véletlenszerűen (KÜM, HM, eu.szolgálat, VK, volt ENSZ-katonák stb.) választották ki, ami szintén az esetlegességre vall.

A felkészítés során használt szakanyag rendszerezetlenül vagy egyáltalán nem állt rendelkezésre, az oktatási kérdéseket egyedi jóváhagyás alapján dolgozták fel. A szakanyagokat az egyes missziókból hazatért személyek hozták magukkal és ezekre támaszkodva, valamint saját tapasztalataik alapján próbálták meg felkészíteni a kiküldésre tervezett állományt.

Az elmúlt öt év alatt ily módon mintegy 100 főt kellett fölkészíteni és kihelyezni ENSZ-szolgálatra. Ez éves átlagban 20 főt jelent, amely létszámot jó személyügyi kiválogatás alapján, a felkészítő szerv és személyek pozitív hozzáállásával sikerült megfelelően előkészíteni.

Komoly nehézséget okozott a hivatásos állomány idegen nyelvi felkészültségének egyoldalúsága. Rendkívül szűkös létszámkeret állt rendelkezésre olyan tisztekből, akik az ENSZ-követelményeknek megfelelő szinten beszéltek a békefenntartó missziók hivatalos nyelvét, az angolt. Mint közismert, az idegen nyelvek tanulása elég hosszadalmas folyamat, ezért a hirtelen jött felkéréseknek csak úgy tudunk eleget tenni, hogy olyan honvédségi szervektől vontunk el aránytalanul nagy létszámot, amelyeknek (a nemzetközi kapcsolatokban érintett szervek) alaprendeltetésük miatt szükségük volt az angol nyelvtudásra. Tehát nemcsak a felkészítéssel megbízott szervek, hanem ezek is túlterheltté váltak.

Az általános katonai műveltség és a speciális katonai szakismeretek területén szerencsére igen jó szinten álltak tisztjeink, és bírták az összehasonlítást az ENSZ-

missziókban részt vevő más nemzetek megfigyelőivel. Erre szükség is volt, mert az ENSZ részéről a katonai képzettségre vonatkozó elvárásokat rendkívül általánosan határozták meg, amely nem nagyon adott eligazítást a felkészítéshez. Általában tehát saját fantáziánkra volt bízva az, hogy mit is oktassunk. Majd később, a tapasztalatokra támaszkodva lassan kialakultak azok az oktatási témák, amelyek jól hasznosultak a gyakorlatban. Így váltak folyamatosan tantárgyakká a jelöltek számára a térképészeti, a vegyivédelmi, a fegyverzeti, a műszaki ismeretek, a gépjárművezetés nehéz terepen, a híradás angol nyelven stb. A legelső magyar kontingens kihelyezését megelőzően persze ezekre egyáltalán nem volt idő, hiszen a hivatalos felkérést követően egy héttel tisztjeink már Irakban voltak. Az ezt követő csoportok felkészítésében aztán fokozatosan beépültek azok a tapasztalatok, amelyeket az „első fecskék” szereztek.

Az ENSZ-katonákkal szemben támasztott konkrét elvárásokat mindig az adott feladat jellege határozza meg. Amennyiben a feladat a megkötött megállapodás betartásának ellenőrzése, megfigyelése, verifikálása, akkor hivatásos tisztekből álló, általában kis létszámú (10–15 fő), csapattapasztalattal, századparancsnoki szintű ismeretekkel rendelkező, vegyes rendfokozati összetételű csoportot kérnek. Ha a feladat szűkebben vett békefenntartás, akkor könnyűfegyverzettel felszerelt komplement alegységet (század, zászlóalj), szakalegységet (híradó-, műszaki század, vegyivédelmi század, szállítószázad stb.) kérnek. A tisztí állománnyal szemben követelmény az angol nyelv ismerete is, míg a beosztotti állománnyal szemben az adott szakterület magas fokú ismerete. Ez érthető, hiszen pl. egy műszaki alegység éles harci körülmények között teljesíti majd a szolgálatát.

Általános követelmény minden ENSZ-katonával szemben:

- kiváló fizikai és egészségügyi állapot;
- pszichikai tűrőképesség, kiváló idegállapot;
- jó alkalmazkodóképesség;
- rugalmasság;
- kiváló katonai szakképzettség.

Összességében alkalmasság arra, hogy rendkívül nehéz körülmények között képes legyen akár harci feladat végrehajtására is.

Természetesen az ENSZ-katonák nem „supermanek”, és ha a fenti követelményeket kielégítik, megfelelő felkészítéssel a várható feladatok jó szintű végrehajtására alkalmassá tehetők.

A felkészítésre országonként eltérő gyakorlat alakult ki. Általánosnak tekinthető azonban az, hogy a nagy ENSZ-es múlttal rendelkező országok mindegyikében e feladatra kikülönített szerv vagy szervezet menedzseli a felkészítést, kihelyezést, váltást és az összes kapcsolódó tennivalót. Kikülönített központokat hoztak tehát létre, amely az ENSZ-katonák kiképzésével, felkészítésével, nyilvántartásával, a kiküldendő csoportok összeállításával és kihelyezésével, a kihelyezett állomány ügyeinek intézésével, a kontingensek utánpótlásával és váltásával foglalkozik.

A felsorolt gondok ellenére az eddigi tapasztalatok azt mutatták, hogy hivatásos tisztjeink jól megállták helyüket. Ennek bizonyítására talán elegendő az a tény, hogy a felkérések száma növekszik és szinte minden békefenntartó missziónál számolnak a magyar részvétellel. Ez a nemzetközi elvárás, valamint az itt tárgyalt problémák viszont arra köteleznek bennünket, hogy e téren többet tegyünk mind

szervezeti, mind a tartalmi oldalról. A növekvő elvárásoknak ugyanis képtelenek leszünk eleget tenni, ha záros határidőn belül nem teremtyük meg a tudatos felkészítés, kiképzés és menedzselés feltételeit. Annak tudatában, hogy elhatározott szándék e feltételek megteremtése, néhány általános tapasztalat áttekintése után javaslatot teszek a megoldás egyik lehetséges, általam helyesnek vélt változatára.

Az ENSZ-feladatokra felkészítés néhány kérdése

Melyek lehetnek azok a lehetőségek és egyben tevékenységi körök, amelyekbe a Magyar Honvédség tisztjei és katonái bevonhatók?

A kérdés megválaszolásánál abból kell kiindulni, hogy *katonai megfigyelőkre* — 10—15 fős csoportokkal számolva — folyamatosan szükség lesz. Ezt támasztja alá az a tény, hogy katonai megfigyelőink teljesítenek szolgálatot jelenleg Kuvaitban, Angolában, Mozambikban, míg a karabahi EBEÉ/ENSZ misszió előkészítése gyakorlatilag megkezdődött. Miután magyar honvédtisztek eddigi ENSZ-misszióik során tekintélyre tettek szert, valamint hazánk nemzetközi megítélése igen kedvező, mind több ilyen felkéréssel számolhatunk.

A következő, létszámát tekintve nagyobb méretű feladatkör, amelyre igény fogalmazódhat meg az MH-val szemben, az a *fegyveres békefenntartás*. Ez esetben számolhatunk század—zászlóalj erejű kötelék kihelyezésével. Ennél nagyobb kötelékre valószínűleg nem lesz igény. Ezt az eddigi gyakorlat alapján is feltételezhetjük, de valószínűsíthető bizonyos politikai megfontolások alapján is. Nem célszerű ugyanis egy-egy ország túlsúlyossá tétele egy ilyen természetű akcióban, mert az olyan féltelmet kelthet, hogy valamely hatalom saját önös érdekeit kísérli meg érvényesíteni, ezért inkább több országot vonnak be, kisebb szervezeti egységekkel. Természetesen ez csak általában igaz, mert konkrét esetben — mint például a délszláv térség — ettől az elvtől szükségszerűen el kell térni. Ebben két tényező játszhat szerepet. Az egyik: a helyzet összetettsége miatt ebben a térségben hosszabb távon fennáll az a lehetőség, hogy a „klasszikus” békefenntartásról át kell térni a béke kikényszerítésére. Ez pedig olyan katonai szervezetek alkalmazását igényli, amely legalább néhány napig képes védelmi harctevékenységet folytatni, amíg a béke kikényszerítéséhez elegendő létszámú és harci képességgel rendelkező erők be nem érkeznek. A másik faktor pedig a tervezett békefenntartáshoz szükséges erők nagysága. Az eddigi elgondolások ugyanis például a délszláv válságnál mintegy 70 000 fős békefenntartó erővel számolnak arra az esetre, ha sikerül az eddig kialakított békekeretet elfogadtatni a felekkel. Ilyen nagy létszámú békefenntartó erő csak úgy állítható ki, ha a katonai nagyhatalmak arányosan nagyobb létszámú egységeket, illetve magasabbegységeket bocsátanak az ENSZ rendelkezésére. Ezek egyébként alkamasabbak mind a kikényszerítő műveletekre történő áttérésre, mind pedig a tervezett biztonsági zónák védelmére. Miután azonban — politikai döntés alapján — a délszláv térség ügyeitől a Magyar Köztársaság igyekszik távol tartani magát, e térségben történő alkalmazással az MH-nak nem kell számolni.

Amennyiben az ENSZ BT a világ más térségeiben a béke katonai eszközökkel történő kikényszerítését határozná el, a Magyar Honvédségnek belátható időn belül akkor sem kell számolnia harcos erőkkel a beavatkozásra. Ez abból az egyszerű

tényből fakad, hogy rövid távon a Magyar Honvédség nem érheti el a kompatibilitásnak azt a fokát, amely szükséges lenne az együttes harci alkalmazáshoz akár az amerikai, akár a NATO fegyveres erőkkal. Márpedig nélkülük egyelőre a béke kikényszerítése fegyveres úton nem valósítható meg. Ugyanakkor ilyen természetű nemzetközi katonai akcióban számolhatnak velünk harcbiztosító alegységek erejéig. Ezek lehetnek vegyvédelmi műszaki egészségügyi szervezetek. Ezek közül csak egészségügyi csoport kihelyezésében van tapasztalatunk.

Nemzetközi törzs felállítása esetén 1—2, nyelvtileg és hadműveleti-harcászati szempontból kiválóan felkészült magyar tiszt bevonására is lehet számítani. Erre annál is inkább van esély, mivel egyre több tisztünk folytat nyugati katonai tanintézetekben tanulmányokat, illetve mind több tisztünk rendelkezik ENSZ-tapasztalattal, így sem nyelvi, sem katonai-szakmai akadály nem lehet kizáró ok.

A fentiekben túl szükség lehet *speciális szakismeretekkel rendelkező tisztek* kihelyezésére is, amint az az iraki vegyifegyver-arsenál megsemmisítésének ellenőrzésére felállított ENSZ-ellenőrzőcsoport esetében is történt.

Az ENSZ békefenntartó kontingenseibe általában *katonai rendőri alegységeket* is szoktak szerezni, amelynek a feladata részben őrzés-védelem, kommandánsi, illetve más rendészeti feladatok ellátása. Erre a feladatra tiszthelyettesi rendfokozatú, katonai rendőrök-ből álló alegységeket vonnak be. (Ez nem azonos a rendőri megfigyelői státusszal!) Ilyen megkeresés hozzánk eddig nem érkezett, de ez nem zárható ki a jövőben.

Mindezen feladatkörök mellett esetenként igény merülhet fel ezredesi, esetleg tábornoki rendfokozatú személy kiküldésére is különböző vezetői feladatok ellátására.

A szerteágazó igényeket kielégíteni csak komoly odafigyeléssel, megfelelően kialakított „ENSZ-politikával” lehet, amelynek nélkülözhetetlen eleme egy célszerűen kialakított kiképző központ.

A felkészítés alapelvei

Szükségesnek tartom, hogy egy megfelelő hatáskörrel felruházott, a feladatra orientáltan szervezett, önálló ENSZ-kiképzőközpontot felállítsunk a jövőbeli magyar ENSZ-katonák kiválogatására, kiképzésére, a kontingensek kihelyezésével összefüggő feladatok ellátására, az ENSZ-szolgálatot teljesítő személyi és egyéb (kapcsolattartás a családokkal, pénzügyek stb.) ügyeinek intézésére, röviden a Magyar Honvédség ENSZ-feladataival összefüggő tennivalók menedzselésére.

Nem tartom célszerűnek ezt a kiképző központot egy, az MH gyakorlatában kialakult ezred vagy más hasonló keretben felállítani, mert:

- egy ilyen szervezet túlságosan költséges lenne;
- nem lenne képes megfelelni a gyakran és gyorsan változó követelményeknek, amelyet alapvetően a kezelendő konfliktus jellege, a felállítandó ENSZ-kontingens mandátuma, a helyszínen végrehajtandó feladatok tartalma határoz meg és szinte minden esetben egyedi;
- az ilyen szervezet működéséhez szükséges harci technikai eszközök, fegyverzet, gépjárművek stb. feladatra bevetés esetén nem helyezhetők ki, mert az ENSZ csak új vagy alig igénybe vett technikát hajlandó fogadni és finanszírozni;
- számításaim szerint így módon csak szűkös létszámkeretet (maximum 1 zászlóaljat) tudnánk felkészíteni, amelynek csak mintegy a felét (vagy ke-

vesebbet) lehetne egy lépcsőben kihelyezni, hiszen a kiküldötték folyamatos (6 havonkénti) váltására, valamint az esetleges veszteségek pótlására is biztosítani kell tartalékot. Ha ilyen keretben próbálunk gondolkodni, akkor szükségszerűen beszűkülne a választási lehetőség;

- az ezredszervezet túlságosan nagy létszámú (kb. 150 fő) állandó törzsállomány felállítását igényelné, amelyből ENSZ-szolgálatra — a működőképesség fenntartásának követelménye miatt — nem lehetne kihelyezni senkit;
- a kihelyezésre tervezett állományt akkor is a keretben kellene tartani, ha törtenetesen hosszabb ideig nem jelentkezik igény az ENSZ részéről;
- gondot jelentene a megfelelő minőségű oktató-kiképző állomány összeállítása a behatárolt illetménykategóriák miatt;
- a kiképző ezred szükségszerűen a sorkatonai kiképzés ismétlése irányába csúszna el, holott ENSZ-feladatra csak a kötelező katonai szolgálatukat már letöltött, tehát kiképzett katonák vehetők figyelembe, akiknél nincs szükség az alapkiképzés megismétlésére, hanem speciális, az ENSZ-békefenntartás követelményeire orientált képzést kell kapniuk.

Biztos vagyok abban, hogy az itt felsorolt ellenérvek még bővíthetők lennének csak úgy, mint az általam nem jó megoldásnak minősített ezredszervezetű kiképző központ mellett szóló érvek is. Ezért joggal merül fel a kérdés: milyen érvek szólnak egy más szervezetű kiképzőközpont felállítása mellett. A kérdésre adandó választ az alábbiakban tudnám összefoglalni:

- a létrehozással kapcsolatos feladatkomplexum megoldására egy célszerűen szervezett, az MH szervezetének megfelelő szintjére helyezett (VKF-közvetlen vagy nagyon közeli), megfelelő kompetenciával rendelkező szervezet lehet képes, amely az illetékes polgári és katonai szervekkel együttműködve tud csak eleget tenni a vele szemben támasztott követelményeknek;
- a jelenlegi, de valószínűleg a jövőben is szűkös anyagi-pénzügyi források a költségtakarékosságot parancsoló követelménnyé teszik. Ezért arra kell törekedni, hogy az ENSZ-feladatra számításba vett állomány „ENSZ-kiképzése” támaszkodjon az MH kiképzési rendszerében elsajátított katonai alapkiképzésre, ezekre az ismeretekre alapozva egyfajta továbbképzés keretében adjon speciális ismereteket, miközben felhasználja az MH tanintézeiteiben, kiképzőbázisain megtalálható lehetőségeket. A költségtakarékossághoz az is hozzájárulna, ha az ilyen kiképzésre bevont személyeket a lehető legrövidebb ideig tartanánk állományban. Ugyanakkor a törzs és a kiképzőállomány folyamatosan ki lenne használva, és nem folytatna „alibi” kiképzést csak azért, hogy elfoglaltságot biztosítson az ENSZ-feladatra várakozóknak;
- a rugalmasság követelményének csak akkor tudunk eleget tenni, ha megfelelő nagyságú, különböző alapképzettséggel rendelkező létszámból meríthetünk és nem szűkítjük mesterségesen lehetőségeinket (pl. egy gépesített lövészképzésre orientált kiképzőszervezet adta lehetőségekre). Ez ugyanis főleg béketeremtő akcióra történő bevetést tenne lehetővé, ami nem túl gyakori az ENSZ béketeremtő-fenntartó feladatai körében. (Ilyenre eddig ENSZ-zászló alatt alig volt példa, csak ENSZ felhatalmazással végrehajtott béketeremtő akcióra került sor.)

A várható ENSZ-feladatokból kiindulva a kiképző központnak két, jellegében egymástól eltérő feladatra kell felkészíteni tiszteket, illetve katonákat. Valószínűsíthetően folyamatos lesz az igény az ún. katonai megfigyelők iránt, akik csak tisztek lehetnek, jó angolnyelv-tudással. A másik feladat pedig az, amikor kézfegyverekkel felszerelt békefenntartók kerülnek kihelyezésre. Ez esetben az adott alegység (század, zászlóalj) szervezetébe tartozó összes állománykategória felkészítéséről (tisztek, tiszthelyettesek, katonák) gondoskodni kell.

A kiképző központ szervezetét is a fentieknek megfelelően kell létrehozni, két, egymástól részben eltérő, részben egymást átfedő kiképzési program végrehajtásának igényével. A kiképzést-felkészítést megítélésem szerint célszerű lenne két, egymástól időben is elkülönülő szakaszban végrehajtani. Az első szakaszban, az *alapkiképzés* időszakában olyan ismereteket kell elsajátíttatni mind a hivatásos, mind a katonáállománnyal, amelyek minden ENSZ-feladat végrehajtása során szükségesek lehetnek, míg a második szakaszban — a konkrét *feladatra felkészítés* időszakában — az adott ENSZ-misszióra történő felkészítés valósulna meg. Az alapkiképzés során végre lehetne hajtani egy utólagos szűrést, aminek nyomán el lehetne dönteni, hogy kik azok, akik semmiképpen nem alkalmasak ENSZ-feladat végrehajtására, és azoktól végleg meg lehetne válni. Akik alkalmas minősítést kapnának, azokat — hivatásosok esetén — visszahelyeznék eredeti beosztásukba azzal, hogy ENSZ-felkérés esetén rendelkezésre állnak. A katonáállomány pedig tartalékállományba helyezve — a konkrét feladatra felkérést követően — kerülne ismét aktivizálásra a felkészítés, a kihelyezés időszakára megfelelő szerződéses feltételek mellett.

A tiszti állomány alapkiképzése — függetlenül attól, hogy katonai megfigyelői feladatra vagy pedig fegyveres békefenntartó alegység parancsnoki beosztására tervezzük — együttesen hajtható végre, elválasztva a tiszthelyettesek és a katonák alapkiképzésétől. A tiszthelyettesek és a katonák alapkiképzése ugyancsak együttesen hajtandó végre, az előbbtől eltérő tematika alapján, amelyre később térek ki.

Az alapkiképzésre bevont állomány — függetlenül az állománykategóriától — pályázat útján kerülne kiválogatásra, hasonlóan a jelenlegi gyakorlathoz.

Tisztek esetében szükségesnek látszik meghatározni az alábbi feltételeket: minimálisan 3 éves csapatszolgálat, századparancsnoki vagy annál magasabb szintű képzettség, illetve gyakorlati tapasztalat, középfokú angol nyelvismeret, egészségügyi alkalmasság és 45 évnél alacsonyabb korhatár. Tiszthelyettesek esetén 35 évnél alacsonyabb korhatár, minimálisan 3 éves csapatgyakorlat, alapfokú angol nyelvismeret és egészségügyi alkalmasság. A katonáállománynál letöltött vagy legalább 6 hónapos sor-katonai szolgálat, egészségügyi alkalmasság és hajlandóság feladat végrehajtására. A katonáállományt illetően célszerűnek látszik elsősorban azok közül válogatni, akik sor-katonai szolgálatuk utolsó időszakában vannak, mert őket nem kell újra „beöltöztetni” és önkéntes vállalással ideiglenes szerződés-jogviszony alapján az alapkiképzés idejére visszatarthatók. A már leszerelt, de a formális feltételeknek megfelelőek sem zárhatók ki a pályázás lehetőségéből, ők tartalékos szolgálatra vonulnának be, önkéntes jelentkezésük alapján. A tiszthelyettesi és a katonáállományúaknál azt is célszerű lenne kikötni, hogy milyen szolgálati ágakhoz tartozók jelentkezhetnek, pl. gépkocsivezető, gépésített lövész-, műszaki, vegyvédelmi, hadtáp-, híradó-, őr- és komendáns- stb. feladatban jártas személyeket kellene előnyben részesíteni.

A harci technikai eszközöket illetően egyértelműnek látszik, hogy a kiképző-járművek, gyalogsági járművek, kézfegyverek nem biztosíthatók másként, mint központi keretből, megfelelően felkészítve a feladatra műszakilag és egyéb, az ENSZ által megszabott követelményeknek megfelelően. Azaz az a technika, amin a kiképzés-felkészítés folyik, nem vehető számításba kihelyezendő eszközként. Ezért felmerül a kérdés, hogy kell-e a kiképző központnak kiképzőtechnikával rendelkezni, beleértve a karbantartó-javító háttérbázist is, vagy pedig más megoldást lehet találni. Megítélésem szerint maga a kiképzés-felkészítés megoldható a két katonai főiskolával együttműködésben, és akkor jelentős eszközigénytől lehetne eltekinteni, ezzel pedig rengeteg pénzt lehetne megtakarítani.

A kiképző központtal szemben támasztott követelmények

A kiképző központnak a fő feladat: a kiképzés-felkészítés. A működtetés érdekében továbbá az alábbi funkciókat kell ellátnia:

- megfelelő szintű alárendeltségben kapcsolattartás az érintett polgári és katonai szervezetekkel, esetleg külföldi kiképző központtal;
- az igényeknek megfelelő személyi állomány kiválogatása, a kiképzés-felkészítés során a személyügyek intézése, a kiképzett állomány nyilvántartása, szükség esetén bevonultatása, vezénylések és szerződések ügyeinek intézése, a hozzátartozókkal kapcsolattartás a kihelyeztetés ideje alatt, a feladat befejeztével a kivonással, a visszahelyezéssel, illetve a tartalékállományba helyezéssel összefüggő tennivalók elvégzése;
- alapkiképzés, majd a konkrét felkészítés végrehajtása, együttműködésben az MH szakszolgálatával és intézeteivel;
- pénzügyi, anyagi és hadtápbiztosítás a teljes folyamat időszakában;
- egyéb, járulékos funkciók.

A fentiek funkciók és feladatkörök által behatárolt szükségleteknek megfelelően szervezett kiképző központnak képesnek kell lennie a felmerülő feladatok ellátására. Ebből az is következik, hogy egy ötös tagozódású szervezet (parancsnokság, személyügyi osztály, kiképzési osztály, hadtáp-pénzügyi részleg, kiszolgálórészleg pl. T-ügyvitel, nyomda, javító-karbantartó, őr és biztosító, gépjármű stb.) létrehozása célszerű. A kiképző központon belül kiemelten kell kezelni a személyügyi és a kiképzési szakterületet, mert az elvégzendő feladatok mennyisége és nagysága ezt teszi szükségessé. A kiképzési osztály súlyozott kezelésének indokolásához azt kell megnéznünk, hogy mit is kellene tanítani, oktatni az alapos felkészítés érdekében. Itt külön kell választani a tiszti, illetve a tiszthelyettesi és a katonállomány képzését.

A katonai megfigyelőtiszteknek és a fegyveres békefenntartó alegységek parancsnoki állományának alapkiképzése keretében az alábbi témákat kell zömében angol nyelven oktatni:

- általános ismeretek az ENSZ-ről, az ENSZ alapokmánya, a békefenntartó műveletek tapasztalatai, az ENSZ-katonák jogi helyzete, státusza;

- az ENSZ-békefenntartó szervezetének általános felépítése, működési elvei*;
- a békefenntartó missziókban felmerülő feladatok, azok végrehajtásának követelményei, módszerei (megfigyelés, járőrözés, közvetítés, ellenőrzés, kivizsgálás, légi műveletek, jelentési rendszer, szolgálatellátás stb.)*;
- a rádióforgalmazás szabályai, nyelvezete a gyakorlati ismeret szintjén (fontosságát nem lehet eléggé hangsúlyozni, mert életek függhetnek tőle.)*;
- hadtápismeretek*;
- gépjárművezetés különleges terepviszonyok között;
- térképészeti, tereptani ismeretek (a lehetőségek szerint angol nyelven);
- általános katonai ismeretek (műszaki, vegyivédelmi, egészségügyi stb.).

Számításaim szerint a fentiek elsajátítása összesen 240 tanóra (előadás, gyakorlati foglalkozás, szeminárium) során elég jól megoldható, ami napi hat órával (az intenzív fizikai felkészítésre, ellenőrzésekre, vizsgáztatásra stb., napi két óra tartalék idővel) számolva nyolchetes alapkiképzést jelent.

Az így kiképzett tisztí állomány megfigyelői feladatra — 2 hetes közvetlen felkészítés (orvosi szűrés, oltások, beöltöztetés, a konkrét helyszín és feladat megismertetése stb.) után útba indítható, azaz mindösszesen 2,5 hónapot venne igénybe a kiképzés-felkészítés. A fegyveres békefenntartó alegységek parancsnokainak azonban az alegységekkel együttes közvetlen felkészülésre hosszabb időt kell biztosítani.

A tiszthelyettesi és a katonállomány alapkiképzését és közvetlen felkészítését a fentiektől eltérő időmegosztásban szükséges végrehajtani. Ezt az indokolja, hogy ezzel a kategóriával szemben az ENSZ-missziók nem ugyanolyan követelményeket támasztanak, mint a tisztekkel szemben. Nekik nem feltétlenül kell tudni angolul, a „hadműveletek” tervezésben, szervezésében nem vesznek részt, többnyire csak végrehajtói szinten, tisztek irányítása és felügyelete mellett végzik munkájukat, a munkavégzés során más nemzetek békefenntartó alegységeivel parancsnokaik közvetítésével működnek együtt, saját nemzeti kötelékben vagy csoportban élnek és dolgoznak. Ezért alapkiképzésük viszonylag rövid idő alatt végrehajtható a kiképző központban, illetve a rendelt intézetekkel együttműködésben.

Az alapkiképzés során az alábbi témakörök oktatása, illetve visszaellenőrzése látszik célszerűnek:

- általános ismeretek az ENSZ békefenntartó műveleteiről, az ENSZ-katona jogállásáról, általános feladatairól;
- a békefenntartó műveletekben adódó feladatok végrehajtásának követelményei (őrzés-védelem, komendánsszolgálat, ellenőrző pontok működtetése, szállítás, szállításbiztosítás stb.);
- katonai szakismeretek (műszaki, vegyivédelmi, egészségügyi), amelyek a különleges körülmények közötti túléléshez szükségesek;
- gépjármű-, harcjárművezetőknél vezetési gyakorlat nehéz terepen, műszaki katonáknak műszaki, vegyivédelmi, egészségügyi stb. ismeretek;

A fenti ismeretek elsajátításához mintegy 120 tanóra (előadás, gyakorlati foglalko-

* A jelölt ismeretek elsajátítását a New York-i ENSZ-titkárság által kiadott SOP (hadműveleti szabályzat) alapján, angol nyelven kell megoldani és ennek oktatására csak ENSZ-tapasztalattal rendelkező kiképzőket lehet bevonni.

zás) szükséges, ami napi 6 órával számolva 20 munkanap, azaz 4 hét intenzív alapképzést jelent, itt is bekalkulálva a napi két óra tartalék időt egészségügyi szűrésre, vizsgákra, testnevelési képzésre.

A közvetlen felkészítésére e kategóriának viszont hosszabb időt kell biztosítani, amelynek időtartamát a konkrét feladathoz kell igazítani. Ha ugyanis egy szállítószázadra vagy ennél nagyobb alegységre van igény, a közvetlen felkészítéshez — az alegységparancsnokokkal együtt — egy-másfél hónapra van szükség, mert meg kell alakítani az alegységeket, össze kell kovácsolni a csapatot, gyakoroltatni kell velük honi körülmények között a végrehajtandó feladatot, miközben meg kell kapják az adott feladat végrehajtásához szükséges általános tájékoztatókat, ismereteket is, mint pl. országismeret, egészségügyi-higiéniai követelmények stb. A közvetlen felkészítés időszaka viszont lerövidíthető, ha pl. egy műszaki szakaszt vagy vegyi-védelmi szakaszt, tehát kisebb alegységet kér az ENSZ.

A fegyveres békefenntartó alegységek felkészítésében, kihelyezésében és működtetésében semmilyen tapasztalatunk nincs, ezért nagy szükség van a nemzetközi tapasztalatcserére.

Az eddigiekben nagy vonalakban ismertetett feladatok végrehajtását tisztek esetében 30—30 fős csoportokban, míg a tiszthelyettesi és a katonaaállomány esetében egy-egy alapkiképzési ciklusban 3 szakasszal számolva (a szakasz- és a rajparancsnokok tiszthelyettesek, a kiképzőszázad parancsnoka, helyettese és a szolgálatvezető a kiképző központ állandó állományából) lehetne megoldani. Így egy naptári évben mintegy 150 tiszt, 750 tiszthelyettes és katonai alapkiképzése lenne végrehajtható.

A katonai megfigyelők kihelyezés előtti közvetlen felkészítése a kiképző központ keretében, míg a fegyveres békefenntartó alegység (amennyiben igény lesz rá) közvetlen felkészítése — a kiképző központ aktív közreműködésével — valamely erre kijelölt bázisalakulat vagy intézet keretében történne.

A kiképző központ alárendeltségét illetően úgy látom célszerűnek, hogy az a vezérkar közvetlen szerve legyen, pl. VKF általános helyettesének közvetlenül alárendelve, a korábbiakban már leírt indokok miatt.

*

Az eddigiekben kifejtett gondolatok legfeljebb az útkeresés irányához adnak ötletet, amely azonban további vizsgálódással, felmérésekkel, tapasztalatcserékkel finomítást igényel. Javaslataimat elsősorban a mintegy 2 éves ENSZ-megfigyelői szolgálatom során szerzett tapasztalatokra alapoztam, miközben kevés ismerettel rendelkezem a jelenleg érvényes szabályozást, az MH anyagi-pénzügyi lehetőségeit, az említett tanintézetek kapacitását, a bennük rejlő lehetőségeket illetően. A megfigyelőtisztek utánpótlásának biztosítására a HDM Főcsoportfőnökség illetékes szerve által a legutóbbi időszakban kialakított gyakorlat mintha az általam javasoltakkal összhangban lenne. Azaz a tisztek ún. *alapkiképzést* kapnak, majd a rövidesen kiutazók és a közvetlen tartalékok megkapják a *közvetlen felkészítést*. A most alkalmazott gyakorlat tapasztalatai sok tekintetben bővíthetik az e tanulmányban felvetett javaslatokat. Mindez reményt ad arra, hogy az ENSZ-feladatokra felkészülés mind szervezeti, mind tartalmi oldalról célszerűbbé és szervezettebbé váljék, ami jövőbeli ENSZ-katonáinknak és egyben a Magyar Honvédségnek is fontos érdeke.

Pintér István

A háborús és a békevezetésről

Az MHTT kiképzési szakosztályának Az általános és katonai vezetőképzés célja, tartalma, szinterei és lehetőségei címmel rendezett vitája keretében ismertették az alábbiakban közölt tanulmányt. A szerző a vezetéstudomány eredményeit és a katonai vezetés tapasztalatait felhasználva, a háborús és a békevezetés kapcsolatrendszerében bemutatja a vezetési felfogásban történt változásokat, a fokozódó követelményekhez igazodva vázolja a vezetés modelljét, elemzi a vezetési módszerekben tapasztalható ellentmondásokat, s rámutat arra, hogy a háborús és a békevezetés önállósodása, elkülönülése az a két elem, amelyre a katonai vezetés új felfogásának épülnie kell.

A katonai vezetés elméletében a legutóbbi időkig prioritást kapott a háborús vezetés és felkészítés rendje és aránytalanul kevés figyelem fordult a békevezetési feladatok megoldására. Emiatt békevezetési ismereteiket a parancsnokok elsősorban a gyakorlatban sajátították el, és ez épült rá a háborús vezetés módszereire. Ezzel diszharmonia jött létre a feladatok és módszerek között annál is inkább, mert a békevezetést hatékonyan szolgáló módszertan nem terjedt el a kívánt mértékben. Azok a csoportos interakción alakuló vezetési módszerek, amelyek a polgári életben jelentős szerepet töltenek be, az adaptáció hiánya miatt meg sem jelenhettek az egyirányú ráhatást feltételező katonai vezetés területén, az egyszemélyi parancsnoki vezetés rendszerén belül.

A kutatások olyan szervezeti jellemzőkre hívják fel a figyelmet, amit a hadtudománynak, illetve a katonai vezetés elméletének tanulmányozni, elemezni kell, mert az átalakulás és a hadseregfejlesztés nem képzelhető el ezen ismeretek nélkül. A katonai vezetés elmélete olyan lineáris-törzskari modellre épül, amely a szabályok és a parancskoordináció alapján, jól szervezett bürokrácia alapján működik. Az empirikus tapasztalatok azt mutatják, hogy a szándékok és a valóság között eltérés van, mindenekelőtt azért, mert a bürokráciának számos kedvezőtlen hatása van, és az emberi cselekvés nem szorítható be a feltételezett „szervezeti embertevékenység” gondolati és személyiségstruktúrájába. A szervezeti magatartás az egyén szerepértelmezésének, személyiségének, érték- és szükségleti rendszerének megfelelően alakul ki, és túlmutat azon, amit a szervezet elvár tőle.

A kutatások azt mutatják, hogy a hadseregben is jelen vannak az információs viszonyok. A parancsnok döntése közel sem önálló, hanem közös munka terméke; és legfeljebb a korlátozott racionalitás jellemzi, mert nem működnek kellő hatékonyság-

gal az információs csatornák, pontosabban: a vezetői információs rendszer meglehetősen alacsony hatékonyságú, de a racionalitásnak egyéb korlátai is vannak.

Ugyanakkor számos munka és elemzés foglalkozott a honvédség konfliktus-potenciáljával, a humánkonfliktusok kérdéseivel, az egyéni és a szervezeti konfliktusokkal bizonyítva azt, hogy a katonai vezetés rendszerén, elméletén és gyakorlatán belül egy sor olyan ellentmondás rejtőzik, aminek megoldása a közeljövő feladata. Ezek között a legfontosabb a háborús és a békevezetés különválasztása, illetve a vezetésfelfogás kiszélesítése: az egyirányú befolyásolás helyett az interaktív, a kölcsönös egymásrahatást feltételező csoportvezetés modelljének alkalmazása katonai viszonyokra.

Az elmúlt két év eredményeire és tapasztalataira építve kívánom ráirányítani a figyelmet olyan kérdésekre, amelyek megoldása előttünk áll. A kutatások a szervezeti kultúra olyan dimenzióit vetítik elénk, amelyek megmutatják a szervezetfejlesztés startvonalát, de akadályozó és segítő tényezőit is.

A vezetésfelfogás változása

Ha a vezetéselemélet fejlődési vonulatában kívánjuk elhelyezni a magyar katonai vezetés- és irányításfelfogást, akkor azt kell mondanunk, hogy az elsősorban eltárgyasult irányzat, a klasszikus iskola nézetrendszerére épül. Taylor gondolatisága erős kulturális örökségünké vált, és ez megfelel a csapatvezetés szellemének, a háborúban, rendkívüli körülmények között folytatott egyirányú befolyásolás szükségleteinek.

Az az egyirányúság, ami a katona „humán-haditechnikai eszköz” értelmezéséből fakad, mára tarthatatlan. Tökéletesen megváltozott az a szervezet, amelyre ez a katonai vezetésfelfogás épült.

Váltani kell! Ez a váltás meglehetősen nehéz lesz, hiszen az elmúlt évtizedben a katonai vezetővé válást olyan képzési és továbbképzési rendszer segítette, amely elsősorban a háborús vezetés, a koalíciós hadviselés, az egy irányba történő alkalmazás szituációs tényezőire épült, és a békevezetés problémája is csak mint az erre történő felkészülés merült fel.

Az áttörést az is nehezíti, hogy a hadsereg döntésre jogosult vezetőállománya elsősorban mérnöki szemlélettel gondolkozó szervezettervezők szakértelmére támaszkodhat, és a szakmai vitákban sem jelennek meg a humán szervezettervezési irányzatok, gondolatok. Arról nem is beszélve, hogy a hadsereg számára egy logisztikai inkrementalista modell szerinti szervezetfejlesztés lenne a legkedvezőbb, amely magába foglalhatná a lépésenkénti váltást, a humán- és a technikai-technológia oldal azonos értéken történő megfélemlítését.

Nem eretnek gondolat, csupán tény, hogy *a hadsereg háborúra készül, de békében él*. Környezetünk konfliktusgócaira is figyelve azt mondhatjuk, hogy Európában mára jelentősen csökkent egy azonnali háború kirobbanásának az esélye, ezért a szervezet—egyen kapcsolatába pusztán annyi korlátozó mechanizmust szükséges beépíteni, amennyi kockázatmentesen átvezeti a hadsereget egyik állapotából a másikba. Pusztán militarista alapállásból nem tarthatók fenn olyan kötöttségek, amelyek jelentősen túlnőnek a békeviszonyok mindenki által közmegegyezéssé aláve-

tettségen, mert anakronisztikussá válnak a szervezetbe integrálódott vagy integrálódni készülő egyének számára. A katonában és polgárban ez sokkal egyszerűbb módon merül fel: vagy menekül a hadseregből, és a nagyarányú kiáramlás erre is példa, vagy ódzkodik a hadseregtől, mint a szervezettel szembeni viszonyulásban ez megjelenik, illetve tükröződik a katonai pálya alacsony presztízsértékében. A leírt ellentmondások csak éleződni fognak a jogállamiság által kikényszerített állampolgár-katona megjelenésével, és a vezetőknek a mai paternalista alapú „gondoskodást” meghaladó jogrendszer követelményeivel összhangban kell majd biztosítaniuk a beosztottak szükségleteinek kielégítését, személyiségének védelmét. A mai feladatcentrikus magatartásnak és szervezeti rendnek ki kell egészülnie egy beosztottközpontú szervezeti beállítódással is.

A fejlett országok hadseregei korábban találkoztak ezzel a problémával, így tapasztalataik példaértékűek lehetnek számunkra, ha képesek leszünk szervezeti kultúránk keretei közé helyezni tapasztalataikat. A változás iránya tehát nem lehet más, mint a háborús és a békevezetés különválása, a vezetők és a beosztottak kapcsolatában az együttműködés megjelenése, a csoportdinamika és a szociálpszichológia, a humán tudományok törvényszerűségeinek érvényesülése az autoriter, a kényszerítő hatalomra építő katonai vezetői magatartásnak a rovására.

A változás — az interakcióra épülő magatartás felé történő elmozdulás — rendkívül plasztikusan jelenik meg abban a Katonai pszichológia című kézikönyvben, amely ez évszázad háborúinak tapasztalataira építve foglalkozik a vezetés ilyen irányú feladataival is. A könyv arra is példa, hogyan lehet (kell) amerikai, angol, izraeli, új-zélandi kutatók munkáit összehangoltan egységes szerkezetbe foglalni.

„Egyetemesíteni” a tapasztalatokat, és kiegészíteni a nemzeti kutatásokat! Ugyanakkor érdemes lenne tanulmányozni az US Army FM 22—100 Military leadership szabályzatot is, amely pontokba foglalva teszi kézzelfoghatóvá és a bürokratikus keretek között értelmezhetővé a katonai vezetés (csoportvezetés) szervezeti feladatait.

A vezetés „új” felfogása

A hadsereg számára a vezetés „új” felfogása meglehetősen régi alapokra helyezhető. A század 20-as éveiben jelent meg az Emberi viszonyok (Human Relations HR) tana, amely az emberi tényezőre építve máig is ható vezetéselméleti irányzat.

A csoportdinamika kutatásának a kezdete Lewin, Lippit és White klasszikus kísérletéhez kapcsolódik. A vezetéselméletben korán megfogalmazódott a felismerés: ugyanazon csoport teljesítménye jelentősen függ attól, hogy vezetője hogyan viselkedik, illetve milyen a csoport együttműködése vezetőjével, a vezető szempontjából pedig rendkívül fontos a csoportban rejlő erők hasznosítása.

„A csoportdinamika gyakorlati alkalmazása (vagyis a csoportdinamika technológiája) azt jelenti, hogy bizonyos célok elérése végett hasznosítjuk azokat az ismereteket, amelyek megvilágítják ezeknek az erőknek a működését.”

Mára kutatások sora bizonyította, hogy a vezetők és a munkacsoportok együttműködése a legérzékenyebb vezetési stílusformáló erő. A legismertebb stílustipo-

lógiaik is erre a feltételezésre épültek. Blake-Mouton, Fiedler, Handy, Tannenbaum és Schmidt, Vroom és Yetton munkássága bizonyítja ennek helytállóságát.

A vezetést alapozó tudományok közül a pszichológia a vezetést csoporton belül értelmezi. Az 1976-ban kiadott Munkapszichológia című könyvben a különböző vezetésfogalom-magyarázó elméletek összefoglalásaként a következőket olvashatjuk. „Az elméletek közös jellemzője ... hogy a vezetés emberekre irányul és az interakciók olyan speciális válfaját képviselik, amelyben a csoport egyik tagja (a vezető) tudatosan megkísérli csoport másik tagja vagy tagjai viselkedésének a befolyásolását.” Hasonló felfogást tükröz a mindenki számára érthető Katonapszichológia című könyv, amely a Bundeswehr vezetéssel kapcsolatos felfogására jellemző módon foglalkozik az interakció és befolyásolás különböző kérdéseivel eltérő viszonyok és feltételek között, és ad pragmatikus utasításokat, alternatív választási lehetőségeket a gyakorló alegységparancsnokok számára, és többször hivatkozik a már jelzett US Army FM 22—100 szabályzatra.

A csoportdinamika, a csoportokon belüli kommunikáció, a szerepekből adódó befolyásolás azt erősíti meg, hogy az egyoldalú befolyásolás — vezetés — pszichológiailag magyarázhatatlan és értelmezhetetlen. A vezetői és a csoportszerepek azt mutatják, hogy csoporton belül meglehetősen változékony és személyiségekhez kötődő tekintély- és hatalomhordozó-eloszlási viszonyok uralkodhatnak. A kutatások azt mutatják, hogy minél inkább kiszolgáltatott egy munkacsoport, annál zártabb kifelé, aktív a belső munkamegosztás, és erős a csoportkohézió, azaz annál erősebb az egyénre gyakorolt hatása, de ezzel együtt a környezettől történő elzárkózása is. Esetlegesen a parancsnoki hatalommal szemben is.

A leírtak alapján egyértelmű a következtetés, hogy az egyirányú befolyásolás időleges hatású, és tartósan fenntarthatatlan állapotot jelet. Ez utóbbi értelemben — a szaktudományok által bizonyítható módon — tudománytalan is.

A vezetés „új” felfogása tehát nem jelent mást, mint kitörést a klasszikus katonai vezetésfelfogás egyirányúságából egy szélesebb alapokon nyugvó, egymásra hatást feltételező dinamikus felfogás felé.

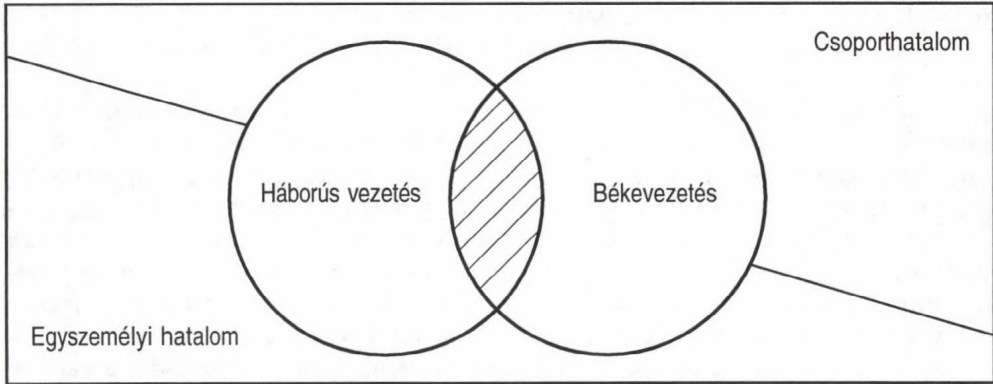
A katonai vezetés modellje

Minden modell mesterséges konstrukció, és meghatározott igények kielégítésére szolgál. A katonai vezetés új modelljében megjelenik:

1. *a háborús vezetés*, mint a honvédelmet szolgáló legmagasabb politikai cél elérését biztosító szaktevékenység, amelynek hatalmi eszköztárát, befolyásolási és szankcionálási lehetőségeit a honvédelmi törvény és végrehajtási utasítása tartalmazza;
2. *a békevezetés*, mint a háborúra történő felkészülést, nevelést, kiképzést biztosító szaktevékenység, amelynek módszertanát, tartalmát az állam hatályos jogszabályai és végrehajtási utasításai határozzák meg;
3. *az egysemélyi és a csoport hatalom egymásra hatása*, amely mind háborús, mind a békevezetés folyamataiban ha eltérő mértékben is, de megjelenik.

Ennek megfelelően, miként az az ábrán látható, a háborús és a békevezetés elkülö-

nülése, önállósodása lesz az a két elem, amelyre a katonai vezetés új felfogásának rá kell épülnie.

Az átfedés mutatja: *egyrészt* szükség van arra, hogy a békeviszonyok között begyakoroljuk az egyirányú befolyásolást biztosító vezetői tevékenységeket, hozzá szokjunk frusztráló hatásainak elviseléséhez; *másrészt* az egész vezetési folyamatba be kell építeni a csoportdinamika hatásrendszerét, amelynek kikapcsolása pszichológiailag lehetetlen vállalkozás lenne. Azaz meg kell tanítani a parancsnokokat arra, hogy munkacsoportjaikkal érdemi kommunikációt folytathassanak.

A felvázolt modellnek létezik egy másik vetülete, amely arra épül, hogy a Magyar Honvédség szervezete három, jól elkülöníthető egységre bontható, és ezeken belül a feladatok, valamint megoldóik — a szereplők — különbözősége miatt változik a vezetői munka tartalma, de a munkastílus és mindezek alapján a vezetési stílus is. A felosztás rokon vonásokat mutat a szervezetszociológiai kutatások legújabb eredményeivel és hasonló ahhoz, amely a Military Psychology című könyvben található. A különbség a szervezeti viselkedés (vezetés és pszichológia) megközelítési különbségéből fakad.

Az első szint: a végrehajtók szintje, az egységek szervezete, amely két jelentős állománycsoportra osztható, mégpedig a sorállományra és a kiképzésüket, ellátásukat, munkájuk összehangolt vezetését végző állandó állományra. Ez utóbbi is jelentős részben fiatal, és szakmai kompetenciája megteremtésének a kezdetén áll.

A második szint: a kerületek és az őket közvetlenül irányító haderőnemi szervezetek, amelyek jelentős részben állandó (hivatásos) állományból állnak, akiknek szakmai hozzáértése, a feladatokra történő rátekintése profi „igazgatási” munka végzését biztosítja. A kiképzés helyébe tehát az igazgatás lép.

A harmadik szint: a legfelsőbb irányítás területe, ahol a katonai szakmai tevékenység mellett megjelenik a politika is. A szereplők magasan képzettek, és a katonai szaktevékenység is eltolódik a politika irányába. Ezen a szinten a feladatok strukturálatlanok, megoldásuk egyedi közelítést igényel, és makroszintű társadalmi problémákkal kapcsolatos.

Ha visszatérünk az egységek, az önálló szervezetek problémájára, akkor arra is azt kell mondanunk, hogy mindegyik legalább három, markánsan elkülönülő érdekcsoportra bomlik.

Az egyik a parancsnok és törzse, amely a szervezet irányítását végzi, és a parancsnok legitim hatalmát erősíti.

A másik az ellátást és szolgáltatást végző szervezetszoport, amely anyagi eszközök birtoklása révén jelentős hatalomra tesz szert.

A harmadik a kiképzést végző alrendszerek, amelyek rendkívül kiszolgáltatottak az előző kettővel szemben.

A Magyar Honvédségen belül létezik egy sajátos szervezeti *diszharmónia* is, amely a katonai szervezet felépítéséből fakad. A hadsereget általában lineáris-törzskari jellemzőkkel írjuk le, és az egyértelműség, a feladatok miatt ez nagyon hatékony munkára — harcra — ad lehetőséget. Ugyanakkor békében egy sor funkcionális tevékenység fellazítja ezt az egyértelműséget, és a fegyvernemek, a szolgálati ágak önálló hatásrendszert alakítanak ki egységszinten, mindenekelőtt a nagy létszámú változó állománnyal rendelkező, a kiképzést végzők tekintetében. Végeredményben egy mátrixszervezethez hasonló viszonyrendszer alakul ki rengeteg koordinációs problémával és együttműködési zavarral, aminek kezelésére a katonai vezetők nincsenek felkészítve.

A hadseregben kialakult vezetési módszerek, koordinációs mechanizmusok a harc és a hadműveletek sikeres megvívására irányulnak, és alapvetően háborús körülmények között hasznosak, eredményesek. Ha abból a feltételezésből indulunk ki, hogy a feladatok determinálják a vezetési módszereket, úgy azt kell mondani: a háborús vezetés eszköztára jórészt alkalmazhatatlan a békeviszonyok között. Hiszen a mindennapok során — a parancsnokoknak inkább anyagi-pénzügyi, jogi, oktatási, kiképzési feladataik vannak, humánkonfliktusokat kell megoldaniuk, semmint menetet vagy védelmet kellene szervezniük. Az egységek békeműködése inkább hasonlít egy gazdálkodó-nevelő intézmény működéséhez, semmint a hagyományos hadseregképhez. Ez az a kihívás, aminek a parancsnokoknak meg kell felelniük. Ez az az ismerethalmaz, amit a parancsnokok elsősorban a munkában sajátíthatnak el. Ennek korszerűsége ugyanakkor több mint vitatható, hiszen a környezet hatásaitól elzártan, pragmatikus szempontok és elméleti alapozás, rendezés nélkül zajlik. Az autodidakta önképzés minden előnye mellett magában foglalja a cél- és aránytévesztés lehetőségét.

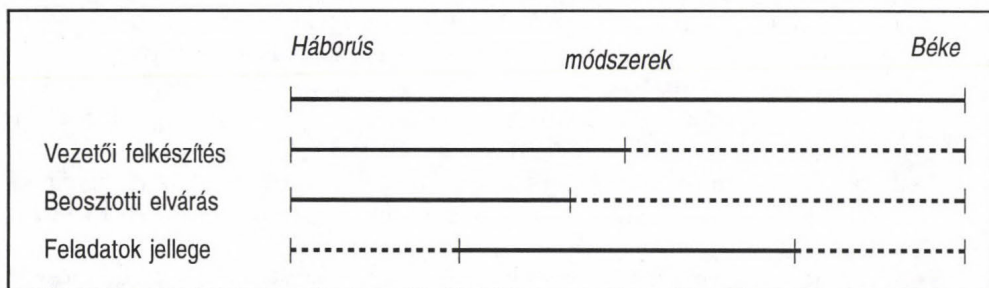
Az ellentmondások megjelenése a vezetési módszerekben

A vezetési módszerek olyan sajátos eljárások, amelyek abban segítik a vezetőt, hogy feladatait eredményesen végrehajtsa. A vezetési módszerek célja, hogy közelebb hozza egymáshoz a tevékenységet és a környezeti, szervezeti feltételeket, a vezetői követelményeket. A vezetési módszerek körébe tartozik mindazon ismeretek és gyakorlati tevékenységek összessége, amely meghatározott körülmények között biztosítja valamely feladat eredményes végrehajtását. A vezetési módszer olyan eszköz a vezető kezében, amely kitágítja lehetőségeit, növeli esélyeit, gazdagítja személyiségét. Különösen akkor, ha olyan módszert is eredményesen tud alkalmazni, amely egyébként távol áll személyiségétől.

Ha a vezetési módszerek oldaláról vizsgáljuk a katonai vezetés helyzetét, akkor abban megjelennek azok az ellentmondások, amelyeket az előzőekben fel-

soroltuk, hiszen minden lehetséges modellelem behatárolja a lehetséges vezetési módszereket is.

Ha a háborús és a békevezetés szervezeti dimenziói közé helyezzük a békevezetési módszereket, akkor a következő vázlatot kapjuk.

A vezetői felkészítés tehát elsősorban a háborús oldalra tevődik; a beosztottak elvárásai inkább a békevezetés oldalára helyeződnek, és a feladatok zöme is ezen található.

Az ellentmondások strukturális problémákhoz és feszültségekhez vezettek. A struktúraértelmezés szélesebb, mint ami a katonai tudatban általában él. Amikor struktúráról beszélünk legtöbbször arra az organogramra gondolunk, amely kis négyzetek és a közöttük levő vonalak képében a szervezeti hierarchiát, illetve a szervezeti alrendszerek egymáshoz való viszonyát mutatja be. Ha a szervezetben zajló folyamatokat is átgondoljuk, akkor nyilvánvalóvá válik, hogy a szervezeten belüli munkamegosztás — irányítás, döntés, információ, szolgálati út, hierarchia, hatáskörök, munkacsoportok, kommunikációs háló, informális kapcsolatok — struktúrát alkotó és a struktúrához kapcsolódó sokszoros elemként létezik. A szervezeti struktúra tehát részstruktúrák rendezett halmaza.

Minden szervezetnek van egy látható, formális része és létezik egy láthatatlan, informális megjelenése, amely élettel tölti meg a mérnöki, a közgazdasági, a műszaki, a katonai technikai, a katonai technológiai (kiszolgálás, harc stb.) alapokon és felfogáson alapuló, úgymond „leghatékonyabbnak” elképzelt struktúrát. Az egyikben a ráció és a szervezeti elvárások jelennek meg (mint az elképzelt háború immanens szükségletrendszere, illetve az erre történő felkészítés feladatai), míg a másikban a szervezetet alkotó szubjektumok — egyének és munkacsoportok — szükségletei (mint a mindennapok békekörülményeihez és viszonyaihoz kapcsolódó, a civil környezetből is táplálkozó viszonyrendszer). A szervezet működése a kettő egymásrahatásának eredője lesz. A hatékony működés feltétele: a két rendszer közelítése oly módon, hogy a formális rendszert nyitottá kell tenni, fel kell készíteni informális előnyeinek integrálására, és diszfunkcionális hatásainak a kiküszöbölésére. De biztosítani kell azt a feltételrendszert is, ami elfogadhatóvá teszi a formális rendszer kötöttségeit, a „háborúra” felkészülés nehézségeit.

A leírtak alapján egyértelmű, hogy bonyolult egymásra hatások alakulnak ki annak eredményeként, hogy az egyes struktúraelemek is hatnak egymásra. A hadsereg sajátos jellemzője, hogy minden ellentmondás és konfliktus azonnal odaren-

delődik a struktúra meghatározó részéhez, a hierarchiához és a döntésre jogosult egyszemélyi parancsnokhoz. A probléma nem is oldódhatna meg ezen kívül, hiszen az egyszemélyi felelősség kiterjed a szervezet egészére.

A strukturális problémák tünetei sokfélék lehetnek, mert bonyolult átalakítási és oksági összefüggések alakulnak ki.

- Érzékelhetően nem elég konzekvens a feladat-, felelősség- és hatáskörök érvényesítése. Intézményesül a felelősség át- és elhárításának rendszere. A feladat—felelősség—hatáskör összhangja általában a hatáskör elvonásával sérül.
- Akadozik a formális jelentési kötelezettségek rendje, előtérbe kerül az elvárt tartalom a valóság tükröztetésének a rovására.
- Romlik a kommunikáció hatékonysága, a vezetői információ rendszerein kívül erőteljes az informális információs rendszer működése, tartóssá válik az információhiány.
- Gyengül a szervezeti ellenőrzés hatékonysága, mindenekelőtt az ellenőrzési ismérvek ellentmondásai és a tevékenységek szubjektív megítélhetősége miatt.
- Az erők és eszközök átcsoportosítása a békefeladatoknak megfelelően folyik, ezért megjelenik a munkacsoportok és az alegységek között a hatalmi pozíciókért folyó harc, a feladat el- és áthárítása az erőforrások feletti rendelkezés érdekében.
- A szervezeti célok rovására csoport- és egyéni célok kerülnek előtérbe.
- Irreálisan megnő a hierarchiák közötti távolság.
- Állandósul a szervezetben a hiány, és kedvezőtlen hatásai megjelennek a feladatok végrehajtásában, az emberi magatartásban is, mert hiányosan működik a motiváció, és alacsony a morális színvonal.
- Mindezek következményeként állandósul a döntésképtelenség, jelentős a döntések inkonzekvenciája, és ez tovább növeli a szervezeti konfliktusokat.

Békében is küzdelemben

A felvázolt problémák mindegyikének közös jellemzője, hogy hiányként jelenik meg. Ilyen lehet: pénz, anyag, ember, ismeret, szabály, norma, érték, tehát valamilyen ellentmondás a kell és a van, a szükséges és a lehetséges között. A vezetők igazi harca — „magánháborúja” — ezen a területen zajlik. A hiány az erőforrás-korlátozott szervezet természetes kísérő jelensége, normálállapota, és ehhez járul hozzá a hadsereg intézményesült érték- és normarendszere is. A parancsok a hiány — rá nézve frusztráló — hatásainak elkerülése érdekében közvetlen környezetében, saját hatáskörén belül mindent megtesz annak felszámolására. Ezzel az átcsoportosítással, elvonással az erőforrások korlátozottsága miatt máshol fokozza a hiányt. Sajátos öngerjesztő folyamat következik be, ami károsan hat az emberi erőforrás — a munkaerő, a katonák — hangulatára, munkamoráljára és fegyelmére. Így a hiány szociálpszichológiai hatásrendszerénél fogva vezetési problémává válik. Kornai János elméletét továbbfejlesztve Varga Károly ír a hiány lelki következményeiről, a hiányhoz alkalmazkodás vezetői és beosztotti problémáiról. A pótlás sok esetben „elvonja az időt és a szellemi energiát a tulajdonképpen lényegesebb feladatoktól ...”, így a

szervezeti problémamegoldás és vezetői döntés területén új, az alaprendeltetés feladatai fölé növvő konfliktusmező keletkezik.

Az emberi erőforrások jelentős része elfecsérlődik a helyettesítés intézménysülése miatt, ami a hadsereg beosztási hierarchiájából fakadóan felülről lefelé történik, azaz a tiszthelyetteshiány miatt tisztek végzik a szolgálatvezetői feladatokat, és így halad egészen a zászlóaljig. Itt ugyanis megfordul a rendszer, mert az ezred/dandár vezetésből ritkán lépnek alacsonyabb mezőre, ám annál gyakoribb, hogy a parancsnokság és törzs üres helyeire alulról történik a helyettesítés, ami csak növelheti a hiányt, és felerősíti a századok problémáit. Az elszívás is felfelé folyik, így az alegységeknél állandósul az emberhiány, ennek arányában nő a munka mennyisége és a felelősség. A megvizsgált területeken mindenhol állandósult a panaszkodás a feltételek hiányára, az előljáróra, ami rendkívül kedvezőtlen helyzetet teremt, mert csökkenti a vezetés iránti bizalmat. Mindenki azt érzi, hogy igaza van, de ezt az igazságot semmibe veszik, így azután polarizálódik a szervezet, nőnek az ellentétek. Ezt az ellentétet növeli a lét-, az anyagi és az egzisztenciális biztonságuk a kutatások szerint első helyre került hiánya, ugyanis a vezetés minden szintjén elismert és tudott problémáról és inkubálódásáról van szó.

A háborús és a békeviszonyok hiányjelenségei és a megoldásukra irányuló vezetői kompetencia is mutat némi különbséget. Míg békehelyzetben a hiánypótlás jelentős része az adott szint feladata, addig konfliktushelyzetben elsősorban az előljáróé. A gyakorlatok előkészítése és végrehajtása részben igazolja ezt az állítást, hiszen a felkészülés folyamatában jórészt hiánypótlás zajlik — az előljárók tevékeny közreműködésével. Ez törvényszerűségként is értelmezhető, mert míg békében a hiány pótolható, azaz nem túl merev korlátként jelenik meg, addig konfliktushelyzetben a hiány rendkívül merev korlátot állít az eredményesség elé, amelyet csak az előljárói „gondoskodás” képes ledönteni. Fogalmazhatunk úgy is, hogy a háborús működés és funkcionálás modelljének megalkotásakor megkülönböztetett figyelmet kell fordítani a várható hiányok feltárására, és előzetes kiküszöbölésére. Az a bizonyos korábban jelzett átmenet legfontosabb feladata ezeknek a hiányoknak a kiküszöbölése, azaz a békeműködés nem teremthet több korlátot, esetleges hiányt, amit az átmenetben pótolni ne tudnánk.

*

A kérdés az: hogyan és milyen úton induljunk el az ellentmondások feloldásában, a szervezeti működés javítása érdekében. Valamennyi itt felvetett gondolat behelyettesíthető a humánszervezet-fejlesztés problémakörébe. A Magyar Honvédség számára is új kihívást jelent, mint ahogy jelentett a világ fejlett országai és hadseregei számára. Eredményeiket pedig nehéz lenne kétségbe vonni gazdasági sikerük és az utóbbi években viselt győztes háborúik kapcsán.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Pintér István: Informális viszonyok a katonai szervezetben; Új Honvédségi Szemle 1993/4.
- Pintér István: A vezetés információs rendszeréről; Hadtudomány 1993/3.
- A Magyar Honvédség vezetési, szervezeti viszonyai és a katonatársadalom 1992-ben; kutatási jelentés, ZMKA szociológia tanszék 1992.
- Dobai Pál: Konfliktusok, konfliktushelyzetek a Magyar Honvédség hivatásos állománya körében; Vezetéstudomány 1992/11.
- Dr. Szabó János: Humánkonfliktusok a Magyar Honvédségben; Vezetéstudomány 1992/11.
- Dr. Szabó János: Egyéni konfliktusok és kezelésük. Új Honvédségi Szemle 1993/1.
- Pintér István: Szervezeti kultúra és vezetési stílus; Új Honvédségi Szemle 1992/10.
- Lewin—Lippit—White: Agresszív viselkedési sémák kísérletileg kialakított társas légkörben; In: Csoportdinamika KJK 1975.
- Élesné—Stábel: A vezetési stílust meghatározó felfogásmód és személyiségvonások; Vezetéstudomány 1984/6.
- Papp—Perczel—Völgyessy: Munkapszichológia; Tankönyvkiadó, Budapest, 1976.
- Katonapszichológia; Zrínyi Katonai Kiadó 1993.
- Dr. Szabó János: A katonatársadalom helyzete és az emberi tényező fejlesztésének kiindulópontjai a Magyar Honvédségben a 90-es évek közepén; ZMKA 1992.
- Pintér István: Tanulmányok az MHI egységei szervezeti jellemzőinek köréből; MHI SZRF 1992.
- Szerzői munkaközösség: Vezetés-szervezés II. Aula KK. 1981.
- Robert Tannenbaum—Varren H. Schmidt: Hogyan válasszuk meg vezetési módszereinket? In: Robert S. Sutermeister: Ember és termelékenység; Közgazdasági és Jogi KK. 1966.
- V. H. Vroom—P. W. Yetton: Leadership and Decision — Makeing University of Pittsburgh Press; Pittsburgh 1993.
- Jean M. Guiot: Szervezetek és magatartásuk; Közgazdasági és Jogi KK. 1984.
- Fred E. Fiedler: A hatékony vezetés személyiségtényezői és helyzeti meghatározói; In.: Csoportlélektan; Gondolat KK. 1980.
- C. B. Handy: Szervezetek irányítása a változó világban; Mezőgazdasági KK. 1986.
- Barakonyi Károly—Péter Lorange: Stratégiai management; Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1993.
- Branyiczki Imre: A szervezeti kultúra és a vezetés; Vezetéstudomány 1988. 12.
- Varga Károly: Szervezetfejlesztési füzetek. Vállalati szervezetfejlesztés a felvétel-visszajelzés (FV) módszerével; Iparigazdasági Intézet 1985.
- Pintér István: Gondolatok szervezésről és átszervezésről; Új Honvédségi Szemle 1992/4.
- Handbook of Military Psychology, Edited by Reuven Gal and A. David Manfelsdorff John Wiley Sons; West Sussex, England 1991.
- Varga Károly: Ördögi kör; Magvető Kiadó 1985.
- Kornai János: A hiány; Közgazdasági és Jogi KK. 1982; 1989. (Az idézetek az 1989-es kiadásból valók.)
- Közvélemény-kutatás a Honvédelmi Minisztériumról és a Magyar Honvédségről a lakosság körében; ZMKA szociológia tanszék 1993. okt.

Szabó András

Szemléletváltozás az informatika katonai alkalmazásában

Folyóiratunk 1993. évi 4. számában tanulmányt adtunk közre a Magyar Honvédség informatikai rendszere modelljének megalkotásáról. Az alábbiakban közölt cikk e rendszer jövőbeni alkalmazásának sajátosságait elemzi, rámutatva, hogy az informatikai alkalmazások jellegének — a fokozott követelményekből és a katonai rendszerek sajátos feladataiból adódóan — a későbbiekben szükségszerűen meg kell változniuk.

Az informatikai szolgálat a Magyar Honvédség egyik legfiatalabb szolgálata, mintegy negyedszázados múltra tekint vissza. E rövid idő alatt a szolgálat helye, szerepe, megítélése, sokat változott, mint ahogy változtak az informatika fejlesztési módszerei és alkalmazásának területei is. Mindez a számítástechnikai eszközrendszer gyors fejlődésének volt köszönhető, de szerepet kaptak benne szubjektív tényezők is.

Az informatika honvédségi alkalmazásának megítélése ma sem egyértelmű. A hetvenes években az információk számítógépes tárolását és feldolgozását alapvetően a manuális módszerekkel megvalósuló feldolgozások hatékonyabb és pontosabb végrehajtásának tekintették, amely viszonylag kevés új információt szolgáltatott, és semmiképpen sem változtatta meg azon vezetői tevékenységek jellegét és tartalmát, amelyek érdekében alkalmazták. Ezt tükrözte a szolgálat megnevezése is (REVA), amely vezetésgépesítésre, automatizálásra utal.

A gépesítés (automatizálás) egy meglévő folyamat (technológia) hatékonyabb, kevés emberi beavatkozást igénylő, pontosabb lebonyolítását jelenti, amely magában hordozza egy minőségileg új termék megjelenését, de önmagában nem jelenti azt. Az informatika ennél lényegesen több.

Az informatika tudományterület, amely a számítástechnika hatékony alkalmazását kutatja a szervezetek információ-rendszerében. Az informatika alkalmazása ezeknek a kutatási eredményeknek a felhasználást jelenti a szervezetek funkcionálása során, az informatikai fejlesztés pedig a kutatási eredmények alkalmazása az információfeldolgozási rendszerek fejlesztése folyamán.

Az informatika alkalmazásának eredményét közvetlenül az ember használja fel, alapvető fontosságú tehát az eredményadatok ember által történő értelmezhetőségének és szemléletes megjelenítésének biztosítása. Ebben alapvetően különbözik a fegyver- és folyamatirányítási rendszerektől, amelyek szintén alkalmaznak

számítógépeket, és amelyekben a döntések jelentős részét a bemenő paraméterek alapján a számítógép hozza meg. Azon a ponton, ahol a fegyverirányítási rendszer emberi beavatkozást igényel (igényelhet), az informatikai rendszer részévé válik, és ilyen értelemben informatikai szempontból is jelentősek a benne áramló információk.

Az informatika alkalmazása a szervezetekben az informatikai rendszer segítségével valósul meg. Az informatikai rendszer feladata a szervezetekben, szervezeti elemekben keletkező, illetve azok formális kommunikációs csatornáiban áramló információk tárolása, nyilvántartása, feldolgozása és rendelkezésre bocsátása az emberi döntések hatékony támogatása érdekében. Ezek lehetnek a szervezetre jelentős befolyást gyakorló vezetői (parancsnoki) döntések, lehetnek egyéb jellegűek, az informatikai rendszerek alaprendeltetése azonban mindenképpen a szervezetek vezetési rendszerének hatékony támogatása.

Az informatika alkalmazásának a döntéshozatali folyamat minden fázisában meg kell jelennie, mivel annak hatékony támogatása csak így valósítható meg, vonatkozik ez az információk gyűjtésére és továbbítására is.

A döntéstámogatás hatékonyabbá tétele az informatika eszközeinek alkalmazásával nem merül ki a hagyományos információfeldolgozási rendszerek által szolgáltatott adatok gyorsabb, pontosabb és részletesebb rendelkezésre bocsátásában, amelyet a vezetésgépesítés fogalma takar. A döntéstámogatás sokkal komplexebb kategória, amelynek kritériuma a szervezet alaprendeltetéséből fakadó feladatokra vonatkozó döntések minősége és végrehajtásának hatékonysága.

Az informatika alkalmazásának az elsődleges információk gyors, hiteles és megbízható rendelkezésre bocsátásán túl az információk olyan feldolgozása és rendelkezésre bocsátása áll a középpontjában, amely az elsődleges információk körének bővítésével, megfelelő csoportosításával, összevetésével és feldolgozásával olyan minőségileg új információkat állít elő, amelyek kizárólag az elsődleges adatok révén nem érhetők el.

Az informatikától a katonai vezetők hosszú ideig csupán annyit vártak, hogy szervesen illeszkedjék a kialakult információfeldolgozási folyamatokba, tegye azokat hatékonyabbá, pontosabbá, gyorsabbá és a szolgáltatandó információk köre némi-
leg bővüljön. Egyes részfeladatok gépesítését tervezték végrehajtani ebben az időszakban — amely még a nyolcvanas évek elejére is átnyúlt, és amelynek elemei még ma is sokfelé fellelhetők —, a manuális feldolgozások és nyilvántartások segítésére (egyes helyeken kiváltására) kívánták a számítógépeket alapvetően alkalmazni.

Sajnos ezt a korlátozott célt sem sikerült maradéktalanul elérni, ami csak részben volt tulajdonítható a számítástechnikai eszközrendszer viszonylagos fejletlenségének: komoly problémák mutatkoztak az adatszolgáltatás területén, amely sok esetben megghiúsította a számítógépes adatfeldolgozást és nyilvántartást. Az adatszolgáltató szervezetekben sok esetben többletmunkát jelentett az információk adathordozóra történő rögzítése és továbbítása a központi nyilvántartáshoz, on-line adatszolgáltatás alig létezett.

A nyolcvanas évek közepétől már igényként fogalmazódott meg az adatok olyan feldolgozása, amely új, a manuális feldolgozások lehetőségeit bizonyos tekintetben minőségileg is meghaladó információk (táblázatok, kimutatások) előállítását eredményezi. Ennek az időszaknak — amelynek ma is részesei vagyunk — komoly fogyatékosága ismét-

telten csak az adatszolgáltatás pontatlansága, illetve az, hogy a klasszikus szervezési elveknek megfelelően szorosan kötődik a vezetés munkaciklusaihoz anélkül, hogy operatív feladatmegoldásra alkalmas lenne. Ennek alapvető oka, hogy többségében hiányoznak azok a kommunikációs lehetőségek és korszerű szoftverekre alapozott alkalmazások, amelyek a vezetési ciklusok munkarendjébe szervesen illeszkedő és bizonyos fokig tervezhető, szükségszerű operatív adatszolgáltatást tennének lehetővé. A honvédségben jelenleg alkalmazott informatikai rendszerek döntően a manuális feldolgozások korában kialakult információfeldolgozási struktúrán alapulnak, és sok esetben nincsenek adatátviteli kapcsolatban egymással. Napjainkban a parancsnokok többsége a számítógépek alkalmazását igényli, de döntően még mindig csak a hagyományos információfeldolgozási rendszer kiegészítéseként tudja azt elképzelni. A hagyományos információfeldolgozási struktúrától bizonyos fokig eltérő, számítógépekre alapozott komplex honvédségi informatikai rendszer létrehozásán az informatikai szolgálat dolgozik, a szükséges informatikai modellek kidolgozása folyik, de anyagi lehetőségek hiányában azok megvalósítására a közeljövőben előreláthatólag nem kerül sor.

Az informatikai fejlesztés alapvető irányai

Az informatikai rendszerek fejlesztése a Magyar Honvédségben több fontos irányzatra tagolható.

Mindenképpen erőteljesebben kell *érvényesülnie az informatikai kutatások eredményeinek a Magyar Honvédség kommunikációs rendszere tervezésében és magának a kommunikációnak a lebonyolításában.* Ehhez pontosan meg kell határozni az informatikai szolgálat feladatait a digitális kommunikáció tervezésében, szervezésében és végrehajtásában, el kell ezeket a feladatokat különíteni a hírrendszerek kiépítésétől és üzemeltetésétől, meg kell jelölni azokat a követelményeket és feltételeket, amelyeket a híradó szolgálatnak az informatika alkalmazásához biztosítani kell, illetve amely követelményeknek a számítógépes kommunikáció végrehajtásakor a hírrendszernek meg kell felelnie. Teret kell nyernie annak a szemléletnek, hogy a számítógépek közötti adatforgalmazás a Magyar Honvédség kommunikációs rendszerének szerves részét képezi, amely a korszerű követelményeknek megfelelően egyre nagyobb jelentőségre tesz szert.

Az informatika alkalmazásának fejlesztésében *a második fontos irányzat a napi vezetői tevékenységek operatív döntéseinek hatékonyabb támogatása az informatikai eszközrendszerrel.* A grafikus felületek, a térinformatika és az ún. ablaktechnika alkalmazása az ember—gép kapcsolatot sokkal közvetlenebbé, egyszerűbbé teszi. A lekérdezések operativitása jelentős mértékben megnő azzal, hogy konkrét problémák megoldásához a képernyőn megjelenő kezelői felületek (ablakok) számára különböző alkalmazói programok rendelkezhetők, amelyek egyidejűleg futnak, és amelyek között igen egyszerű az átjárás és az adatcsere. Ehhez hozzájárul olyan szoftverek széles körű alkalmazása, amelyek segítségével felhasználói szinten alakíthatók ki adatkapcsolatok az adatbázisokban, valósítható meg távoli adatok gyors lekérése, illetve olyan programok alkalmazása, amelyek a táblázatkezelést, szövegszerkesztést, levelezést, ügyiratforgalmat és egyéb adminisztratív tevékenységet hathatósan támogatják.

A fejlesztés harmadik irányzata az elsődleges, illetve viszonylag alacsony feldolgozott-sági fokú inputadatok felhasználása a különböző szempontok alapján történő lekérdezések, feldolgozások és megjelenítések végrehajtásához. E törekvés megvalósítása függ az előző két irányzat eredményeitől.

A katonai informatikai rendszerek fejlesztésében negyedik irányzatnak fokozott mértékben a döntési alternatívák kidolgozását kell támogatni. A honvédség békevezetési időszakában a különböző funkcionális területeken igen sok programozott döntés valószínűsíthető meg, a számítógépek az inputadatok feldolgozása alapján tehát jó hatékonysággal kínálhatnak döntési alternatívákat. Az informatika alkalmazásán alapuló döntési alternatívák kidolgozásának a kevésbé vagy alig programozható döntések meghozatalakor is jelentős szerepet kell kapnia.

Háborús körülmények között a katonai tevékenységek tervezésében és végrehajtásában viszonylag kis szerep jut a programozott döntéseknek, tehát a kiindulási információknak egyértelműen megfeleltethető, előre kidolgozott algoritmusok alapján hozott elhatározásnak. A katonai feladatok végrehajtásában rendszerint kompromisszumot tükröz az elhatározás a különböző tényezők között, és többnyire több helyes megoldás létezik egy és ugyanazon feladatra vonatkozóan. Ehhez kapcsolódik a kiindulási adatok sokszor hiányos volta, amely nagyfokú bizonytalanságot okoz a feladatok tervezésében és végrehajtásában.

A harchelyzeteknek a rendelkezésre álló információk elégtelenségéből fakadó hatásait a saját csapatok vonatkozásában modellezéssel, számítógépes szimulációval lehet a legjobban felmérni, és ennek alapján az adott helyzetnek megfelelő döntést hozni. Az optimális döntési változatok kidolgozásának számítógépes támogatása azon az elven alapul, hogy az előjáró szükségszerűen korlátozó tényezőket (peremfeltételeket) állapít meg harcparancsában alárendeltjei számára (lőszerutánpótlás, tüztámogatás stb.), akik ezek függvényében akár ugyanazon harchelyzetben is egymástól jelentősen eltérő elhatározásra juthatnak.

A korlátozó tényezők és a hiányos információkból fakadó bizonytalansági tényezők különböző hatással lehetnek a saját csapatok tevékenységére, az eléjük kitűzött feladatok végrehajtására. E hatások megítélése, súlyozása a különböző körülmények között más és más lehet, és ezzel az optimális döntés kritériumai is változhatnak.

Mindezek együttesen olyan bonyolult helyzetet teremtenek, amelynek egyrészt adekvát, minden szempontból optimális megoldása nem létezik, másrészt a változó feltételek és minőségi kritériumok mellett a harctevékenységek vezetése folyamán hozott döntések erősen szubjektív jelleget kapnak, nagyban tükrözik a parancsnok rátermettségét, képességeit, tapasztalatát. A tapasztalatot és szaktudást a számítógépes szimuláció alkalmazása sem nélkülözheti, jelentős mértékben objektívabbá és gyorsabbá teszi azonban a döntési alternatívák kidolgozását, amellet hogy az egymással sokszor bonyolult kapcsolatban álló korlátozó tényezőket is képes figyelembe venni.

Az informatika alkalmazásának igen fontos területe a meghozott elhatározás (kialakított döntés) alapján az alárendelték számára kiadott intézkedések, feladatszabások összehangolása, az erőforrások egyeztetése, a végrehajtás egyes fázisaiban az időpontok és időtartamok pontos meghatározása, egyszóval a szervezési feladatok koordinálása, támogatása. A katonai tevékenységek tervezésének, a döntésnek és a szervezésnek a hibái, hiányosságai rendszerint a végrehajtás végén válnak világossá, és sokszor nem lehet

egyértelműen megállapítani, hogy a tervezés, a szervezés vagy a végrehajtás során követték-e azokat el.

A háborús tevékenységek vezetésének folyamatában a jelenlegi katonai képzés, illetve a hadtudományi szakirodalom az elhatározás meghozatalára teszi a hangsúlyt, annak elsődlegességét hangsúlyozza. Valóban nehéz — többnyire lehetetlen — elhibázott elhatározás alapján az alakulat elé kitűzött feladatokat maradéktalanul végrehajtani, kövesse azt akár hatékony szervezés és szakszerű feladat-végrehajtás. Az elhatározás meghozatala ilyen értelemben alapvető fontosságú. A rossz szervezés azonban az egyébként jó elhatározás végrehajtását jelentős mértékben megnehezítheti, sőt teljesen megghiúsíthatja.

A katonai tevékenységek vezetésének folyamatában — és ez a békevezetésre is vonatkozik — rendszerint nem a tervezés, hanem a szervezés jelenti azt a kritikus fázist, amelynek hiányosságai nagymértékben lerontják a végrehajtás hatékonyságát, és szélsőséges esetben — egyébként fölösleges, elkerülhető — áldozatokhoz vezethetnek. Rossz szervezés esetén tipikus jelenségek: a tanácstalanság, a fejvesztettség, az egymásnak ellentmondó utasítások, az információhiány, a kapkodás. Az eddigi háborúk tapasztalatai szintén ezt igazolják, és ha végigkísérjük a hadtörténet alakulását — egy-két látványosan elhibázott parancsnoki elhatározástól eltekintve —, közel egyenlő erőviszonyok esetén a csaták kimenetelében döntő szerepet játszott a szervezés hatékonysága és operativitása.

Az informatikát jelenleg a katonai szervezési feladatok támogatására csak elvétve alkalmazzák, pedig az viszonylag jól formalizálható és modellezhető tevékenységet takar, sokkal inkább, mint a tervezés fázisa. A szervezés ugyanis nem más, mint a feladatok végrehajtásához szükséges erőforrások hozzárendelése térben és időben a szervezetekhez és az ahhoz kapcsolódó konkrét intézkedések kiadása. Ehhez jól körülírható matematikai módszerek állnak rendelkezésre, amelyek alapján a számítógépek gyorsan és jó minőségben képesek nemcsak a szervezési feladatok túlnyomó részét ellátni, hanem a szükséges intézkedéseket automatikusan (emberi beavatkozás nélkül) előállítani és szükség esetén azonnal továbbítani. Ez képezi az informatikai fejlesztés ötödik — meghatározó jelentőségű — irányát, amely döntő befolyással bír bármilyen jellegű feladat végrehajtására, és meglátásom szerint a katonai vezetés kulcskérdése napjainkban.

Az informatika katonai alkalmazásának túlnyomórészt a szervezési feladatokat kell támogatnia és részben végrehajtania. A szervezési tevékenység kiinduló információi az erőforrások tulajdonságaiból (helyéből, számából, minőségéből stb.) tevődne össze, ezért békeidőszakban ezek gyűjtése, nyilvántartása és különböző szempontok szerinti csoportosítása kiemelkedő jelentőségű. Jelenleg azonban a honvédségben az informatikai alkalmazások túlnyomó része az erőforrások számbavételénél befejeződik, és csupán a döntéshozatalhoz szolgáltat információkat, értékelhető döntési alternatívák kidolgozása nélkül. A nyilvántartott erőforrásoknak a döntésben meghatározott feladatokhoz történő hozzárendelésére túlnyomórészt az informatika eszközszerének felhasználása nélkül kerül sor. Az informatika akkor fogja a rendeltetésének megfelelő helyet elfoglalni a Magyar Honvédség vezetési rendszerében, ha az előbb felvázolt tervezési és szervezés feladatokat hathatósan lesz képes támogatni az alaprendeltetésnek megfelelően.

A hatékony informatikai alkalmazások területei, főbb tényezői

A polgári szervezetek informatikai rendszereinek jelentős része hatékonyabban képes támogatni vezetési rendszerüket, mint ahogyan az jelenleg a honvédségben megvalósul. Ez több okra vezethető vissza. Az informatikai rendszer alkalmazása ezeknél a szervezeteknél elsősorban nyilvántartási feladatok ellátására irányul, és a szervezet alaptevékenységének jellegéből adódóan már ezzel is lényegesen képes a szervezet működésének hatékonyságát növelni. Ilyenek például a banki rendszerek, vagy a biztosítótársaságok rendszerei. A másik fontos ok, hogy ezeknél a szervezeteknél az alaptevékenység nyereségorientált, azonnal ellenőrizhető tehát az informatika alkalmazásának hatékonysága. A vezetés a napi gyakorlat során saját tapasztalatán keresztül győződik meg arról, hogy az informatika hatékony alkalmazásától, az informatikai rendszer fejlesztésétől nagymértékben függ a szervezet pusztá fennmaradása is, alaptevékenységét nélküle már nem tudná kielégítően elvégezni.

A Magyar Honvédség informatikai rendszereinek többségénél e két tényező együttesen csak kevés helyen van jelen. A pénzügyi-számviteli alrendszer és a hadkiegészítés alapfokú rendszerei azok, amelyek e két feltételnek alapvetően megfelelnek, szervesen beépültek az adott funkcionális terület információfeldolgozási folyamataiba, azonban ezeknél sem annyira a nyereségorientált gazdálkodás, mint inkább a polgári rendszerekhez való csatlakozás biztosítja a visszajelzést az informatika hatékony alkalmazásáról. A tervezési-szervezési tevékenységek minőségének objektív értékelhetősége ugyanis a reális körülmények közötti feladat-végrehajtás hiányában nagymértékben csökken. Ez az utóbbi években a gyakorlatok számának csökkenésével és az azokba bevonható erők és eszközök korlátozásával különösen nagy jelentőségre tesz szert. Ezért az előkészítő tevékenységek ellenőrzésében, a tervek és a szervezési intézkedések mennyiségének megállapításában, objektív értékelésében kiemelkedő szerep jut a számítógépes szimulációnak.

A hadászati-hadműveleti tervezésben az informatikai eszközzrendszer támogatása jelenleg a szárazföldi csapatoknál nem játszik meghatározó szerepet, amelynek alapvető oka, hogy túlnyomórészt nehezen formalizálható tevékenységekről van szó. Ennek markáns kifejeződése, hogy az alkalmazási tervek kidolgozásáért felelős tisztek sok esetben nem képesek saját feladatukat strukturáltan, elemi tevékenységekre lebontva meghatározni, rögzíteni. Ennek oka nemegyszer a szabályozás hiányában vagy ellentmondásosságában rejlik. További akadályozó tényező, amikor a hadműveleti tisztek az informatikai szakállományt nem tekintik partnernek, nem értik világosan törekvéseiket. Az előrelépés érdekében az összefegyvernemi parancsnokok és fegyvernemi tisztek képzése során nagyobb szerepet kell biztosítani az informatika katonai alkalmazása oktatásának. Az informatikai szaktiszték képzése alapvetően a katonai alkalmazásra épül a Magyar Honvédség oktatási intézményeiben, ezért itt viszonylag kisebb az elmaradás, az informatika oktatásának feltételei azonban az eszközök vonatkozásában sok tekintetben elmaradnak a követelményektől, mindenképpen jelentős fejlesztésre szorulnak.

A szárazföldi csapatok vonatkozásában nagy jelentősége van annak, hogy jelentős harc-(hadműveleti) tevékenység az ország erőforrásainak mozgósítása nélkül nem

képzelt el, ami bonyolult tervezési, szervezési feladatot igényel nagyszámú polgári szervezet bevonásával. A polgári szervezetek döntő részének közel sem alaprendeltetése a háborús viszonyok közötti feladat-végrehajtás, ennek megfelelően viszonylag kevés erőfeszítést tesznek az abból adódó feladatok tervezésére, az erőforrások számbavételére, az alkalmazási tervek kidolgozására, a katonai szervezetekkel való egyeztetésre és az információk átadására. Ez informatikai szempontból megnehezíti békeidőszakban a tervezést és a szervezési feladatok előkészítését, a légvédelmi rendszer vonatkozásában azonban kisebb jelentőséggel bír. A szárazföldi csapatoknál azonban az előbb említett tervezési nehézségek ellenére az teszi alapvetően elkerülhetetlenné az informatikai rendszerek hatékony alkalmazását, hogy a helyzetek gyakori és éles változása, illetve a csapatokkal, tűzzel, hadianyaggal és egyéb erőforrásokkal történő manőverezés széles körű lehetőségei és elkerülhetetlen alkalmazása miatt a szervezési feladatok operatív és folyamatos végzése törvényszerű, amelynek minősége és gyorsasága nagyban befolyásolja a harc (háború) kimenetelét.

A légvédelem vonatkozásában biztató kezdeményezések és komoly eredmények tapasztalhatók az informatikai rendszer fejlesztésében. A légvédelmi és repülőhaderőnem alaprendeltetése a légi célok felderítése, azonosítása repülési paramétereik pontos meghatározása, a légi célokra való tevékenység meghatározása és a tevékenység időbeni végrehajtása. Az alaptevékenység végzésében a korszerű informatikai rendszerek igen hatékony támogatást képesek biztosítani a vezetés számára a célok pontos és gyors megjelenítésével, megbízható azonosításával, paramétereik hiteles meghatározásával, tevékenységük prognosztizálásával, a paraméterek és intézkedések időben történő továbbításával, a végrehajtó alakulatok hadrafoghatóságának, harci lehetőségeinek, térbeli elhelyezkedésének és az érvényes harcászati elvek alkalmazásának alapján a tevékenységi alternatívák rendkívül gyors kidolgozásával.

A légvédelmi rendszer alkalmazásában az idő döntő tényező. Minél rövidebb az időtartam a légi célok észlelése (megjelenése) és a tevékenységekre vonatkozó intézkedés kiadása között, annál hatékonyabban akadályozható meg a légi támadóeszközök feladatainak végrehajtása. Az informatika alkalmazásának nélkülözhetetlenségét a légvédelmi és repülőhaderőnemen belül már korábban felismerték, és a lehetőségekhez mérten jelentős anyagi eszközök ráfordításával igyekeznek a feltétlenül szükséges szintű alkalmazását megvalósítani. Ennek alapvető oka, hogy a légvédelem feladatainak végrehajtását békeidőszakban is másodpercekben mérik, hatékonysága azonnal és jól mérhető, az ellenséges szándékú légieszközök tevékenysége sikeres feladat-végrehajtás esetén jelentős veszteséget okozhat, mindamellett a légvédelmi tevékenységrendszer viszonylag jól modellezhető, az információgyűjtés jelentős részben automatizálva van, a fegyverirányítási rendszerek sikeres tevékenységének valószínűsége kisebb mértékben módosul a változó alkalmazási körülmények hatására, az erőforrásokkal való manőverezés lehetőségei némileg korlátozottabbak, mint a szárazföldi csapatok esetében.

Az informatika katonai alkalmazása, az informatikai rendszerek fejlesztése szükségszerű, elkerülhetetlen folyamat a Magyar Honvédságban. Ennek a folyamatnak a honvédelemre fordítható erőforrások beszűkülése ellenére is erőteljesen fel kell gyorsulnia a jövőben.

Ez négy tényezőből adódik.

A katonai informatikai rendszerek fejlesztésébe és üzemeltetésébe bevont erőforrások, az erre fordított kiadások jelenleg csak töredékét képezi a haditechnikai fejlesztésre, a technika és fegyverzet fenntartására, illetve a kiképzésre fordított anyagi és szellemi ráfordításoknak. A rendelkezésre álló erőforrásoknak akár kismértékű átcsoportosításával jelentős informatikai fejlesztések valósíthatók meg a Magyar Honvédségben, amelynek egyik eredményeként már békeidőszakban is komoly megtakarítás érhető el a fegyverzet és a technika karbantartásának, hatékonyabb kiszolgálásának informatikai támogatásával.

A másik tényező: a költséges hadgyakorlatok egy részét nem kell terepen megtartani, mivel a parancsnokságok és a törzsek harcvezetési képességének elsajátítása, a csapatvezetési tevékenységek begyakoroltatása reális visszacsatolás és objektív értékelés mellett térinformatikai számítógépes szimuláció alkalmazásával elérhető. Ehhez járul, hogy a különböző fegyverrendszerek technika kezelésének és alkalmazásának elsajátítása szintén megvalósítható számítógépes szimuláció segítségével, ami jelentős megtakarítást eredményezhet a kiképzés során.

A harmadik tényező: napjainkban informatikai támogatás nélkül a honvédség funkcionális területei közül jó néhány már nem lenne képes ellátni feladatát, és a jövőben ez még inkább így lesz. Vonatkozik ez jelenleg többek között a pénzügy, a hadkiegészítés, a katonai hírszerzés területére, de az anyagi-technikai biztosításra is.

Végül a negyedik tényező — amely a Magyar Honvédség alaprendeltetésének teljesítésére közvetlen kihatással van —: az informatika veszélyeztetettségi időszakban vagy háborús körülmények közötti alkalmazása a konkrét helyzethez jobban alkalmazkodó tervek operatív kidolgozását, a csapatvezetés hatékonyságának növelését, az erőforrások hatékonyabb alkalmazását, a veszteségek jelentős csökkentését teszi lehetővé.

Ahhoz, hogy az informatika katonai alkalmazása a fokozott követelményeknek megfelelően, a következő feladatokat feltétlenül szükséges végrehajtani:

- Mindenképpen növelni kell az informatikai fejlesztésekbe bevonható anyagi és szellemi erőforrásokat.
- Az informatikai szerveket (szervezeteket) a honvédség felső vezetésében és a csapatoknál önálló szolgálatként a katonai vezetés közvetlen alárendeltségébe kell vonni.
- Az informatika alkalmazását nagyobb óraszámban, hatékonyabban kell a katonai oktatási intézményekben tanítani. Ehhez viszont meg kell teremteni a képzéshez szükséges erőforrásokat.

IRODALOMJEGYZÉK

- Dedinszky Ferenc mk. szds.: Számítógéphálózat kialakításának szükségessége a Magyar Néphadseregben; Honvédelem 1989. 1. sz.
- Dr. Horváth Antal egyetemi docens: Matematikai modellek alkalmazása a parancsnoki és törzsmunkában; Honvédelem 1989. 1. sz.
- I. Arinics — G. Bahturin: Az USA hadászati számítógépes programja; Honvédelem 1989. 4. sz.
- J. Bech — B. D. Scott: A harcászati döntéshozatal határainak kiterjesztése; Honvédelem 1990. 2. sz.
- Dr. Munk Sándor: A Magyar Honvédség informatikai rendszerének modellje; Hadtudomány 1993. 4. sz.

Holló József

Az erdős-hegyes terepen folytatott harctevékenységekre való felkészítésről

A szerző a közelmúltban védte meg a témával foglalkozó kandidátusi disszertációját, amelyben felhívta a figyelmet arra, hogy az erdős-hegyes terepen folytatott harctevékenységekre való felkészítésnek a csapatok általános kiképzési rendszerében megfelelő helyet kell biztosítani. Kiemeli, hogy a szárazföldi csapatok felkészítése a különleges viszonyokra — nem utolsósorban figyelemmel az alacsony és középmagas hegységekben vívott harctevékenységekre — a mai körülmények között is a siker záloga lehet. A szerző — a történelmi tapasztalatok, főként a közelmúlt eseményeinek elemzése után — összefoglalja a felkészítés általános elveit, majd a honvédség, azon belül a szárazföldi csapatok funkciójából, feladataiból kiindulva kidolgozza a didaktikai kapcsolatrendszer elemeit: a hegyi felkészítés célját, követelményeit, a kiképzés tartalmát, a kiképzés módszereit és időgazdálkodását. Az alábbiakban részleteket közlünk a szerző disszertációjának megállapításaiból, következtetéseiből és ajánlásaiból.

A hadtörténelem tapasztalataiból is tudjuk, hogy az erdős-hegyes terepen vívott harc különleges eljárásokat, eszközöket igényel, a múlt eseményei számos példát szolgáltatnak arra, amikor a felkészületlenség miatt a csapatok nagy veszteségeket szenvedtek. Ilyen példákat a magyar hadsereget illetően mind az első, mind a második világháborúban is találunk.

A második világháború után a szárazföldi csapatok kiképzése erdős-hegyes terepen folytatott harctevékenységekre fokozatosan előtérbe került. Ez abban a folyamatban ment végbe, amelyben a volt Varsói Szerződés egyesített fegyveres erőit egyre inkább támadó feladatokra készítették fel, s a magyar alakulatok alkalmazási sávjául az Alpok magashegységi körzeteit jelölték ki. Ebben az időszakban a felkészítés témaköreit közel 70–80%-ban erdős-hegyes terep viszonyai között vezették le és gyakorolták. A Varsói Szerződés megszűnte után az erdős-hegyes terepen folytatott harc megvívására való felkészítés háttérbe szorult.

A szárazföldi csapatok felkészítése erdős-hegyes terepen folytatott harctevékenységekre azonban napjainkban is indokolt.

Hazánk földrajzi helyzeténél fogva kulcsfontosságú helyet foglal el a Kárpát-medencében, Középkelet-Európában. Felszínének 32%-át alacsony és középhegység uralja, 15–18%-át pedig erdőség borítja. Adott esetben valószínűsíthető színtere lehet mind egy északi—déli, mind egy kelet—nyugati, illetve fordított irányú haditevékenységnek. A harctevékenységek ilyen adottságok mellett igénylik a katonák speci-

képzését. Ebből kiindulva a csapatokat fel kell készíteni — elsősorban a régió természeti sajátosságainak megfelelően — az erdős-hegyes terepen folytatott harcra.

Az elméleti és a gyakorlati kutatások, a történelmi tanulságok és az újabb kori — a helyi háborúk által igazolt — tapasztalatok szerint az erdős-hegyes terepen folytatott harctevékenység különleges, a síkvidéki, normál terepen vívott harctól lényegesen különböző eljárásokat igényel. Ebből következően az erdős-hegyes terepen folytatott harctevékenységekre való felkészítésben is különleges, az általánostól eltérő eljárásokat, módszereket kell alkalmazni.

Az erdős-hegyes terepen folytatott harctevékenységek szabályait, elveit új harcszabályzatunk tartalmazza, ezek elsajátítása követelmény a csapatok számára. Az ilyen irányú felkészítés követelményét megerősíti az is, hogy a csapatok várhatóan egyre nagyobb mértékben vesznek részt az ENSZ békefenntartó (béketeremtő) feladatainak megoldásában, továbbá az, hogy a Partnerség a békéért program keretében valószínűleg egyre gyakrabban kerül sor katonai együttműködésre az egyes NATO-tagállamokkal.

A témával kapcsolatos problémák éppen abból adódnak, hogy jelenleg a Magyar Honvédségben az erdős-hegyes terepen folytatott harcra felkészítés nincs teljes összhangban az új harcszabályzatok előírásaival és a realitás követelményeivel. Ez gyengíti a kiképzés eredményességét, s adott esetben hátrányos helyzetbe hozhatja csapatainkat.

1990-től ugyanis a szárazföldi csapatok hegyi harcra felkészítése háttérbe szorult, ami legtöbb esetben a korábbi eredmények feladásával, radikális visszafejlesztéssel, esetleg az ilyen kiképzés teljes felszámolásával, a bázisok és az eszközök elhanyagolásával járt. A hegyi felkészítés és kiképzés még terminológiaként is szinte „kiirtásra” került. Az 1987-től jól bevált, modernizált hegyi kiképzést a gépesített lövészcsapatok és néhány fegyvernem programjában csak „bonyolult terepviszonyok közötti felkészítés” címszó alatt sikerült — nagy nehézségek árán — átmenteni és a harcászati kiképzés néhány tárgykörébe beépíteni.

Az új harcszabályzat előírásait és a realitás követelményeit figyelembe véve nyilvánvaló, hogy ezt a hiányosságot a szárazföldi csapatok felkészítésében, kiképzésében meg kell szüntetni, s az erdős-hegyes terepen folytatott harc megvívására való felkészítésnek, a jövőben nagyobb teret kell biztosítani. Ez nem egyszerű feladat, mert a téma — mint minden különleges viszonyokra való felkészítés, kiképzés — átgondolatlan, megalapozatlan beillesztése a kiképzési folyamatba könnyen torzulásokat idézhet elő. Ilyen torzulásnak voltunk a tanúi a néphadsereg időszakájában, amikor is szinte minden kiképzési témakör „magashegyi körzetekben” került levezetésre. Valójában azonban a kiképzés során az ilyen körzetek hatása alig volt érzékelhető.

Ahhoz tehát, hogy az erdős-hegyes terepen folytatott harctevékenységekre való felkészítés a kiképzés rendszerében a megfelelő helyre kerülhessen, elengedhetetlen egy átfogó didaktikai kapcsolatrendszer kialakítása: a cél, a követelmények, a tartalom, a módszer és az idő összhangjának megteremtése.

Ehhez a történelmi tanulságok tanulmányozása, a nemzetközi tapasztalatok hasznosítása mellett feltétlenül szükséges az erdős-hegyes terepen folytatott harcra való kiképzés jelenlegi feltételeinek (bázisok, eszközök stb.) felmérése; az alkalma-

zási körzetek katonaföldrajzi értékelése, s mindezek alapján a felkészítés általános elveinek tisztázása. A cél olyan komplex felkészítési rendszer kialakítása, amely megfelel a korszerű viszonyoknak, szolgálja a Magyar Honvédség érdekeit és harc-készültségét, előkészíti az ENSZ-feladatok megoldásában való részvételét és távlatilag — a NATO-hoz való csatlakozás lehetőségével is számolva — tartalmazza annak egységesítési rendszereit. A magyar sajátosságoknak megfelelően elsősorban az alacsony és a középmagas hegyekben folytatott harc megvívására történő felkészítés alapvető kérdéseit kell kimunkálni úgy, hogy az — mint kiképzési rendszer — a tervezés és az irányítás alapját, illetve vezérfonalát képezhesse a Magyar Honvédség vezetése számára.

A felkészítés alapelvei és követelményei

A történelmi tanulságok és külföldi tapasztalatok, valamint Magyarország hegyes körzeteinek katonaföldrajzi elemzése alapján helyénvaló az a következtetés, hogy a Magyar Honvédség csapatai személyi állományának — a korszerű harc elveinek és alkalmazásának ismerete mellett — rendelkeznie kell olyan képességekkel, melyek birtokában az erdős-hegyes körzetekben is sikerrel tudja megoldani feladatát. A csapatokat tehát fel kell készíteni — elsősorban az adott régió természeti sajátosságainak megfelelően — az ilyen terepen folytatott harc megvívására.

A felkészítés végrehajtásához korszerű bázisokra, gyakorlóterekre, gyakorló- és vezetési pályákra van szükség.

A szárazföldi csapatok erdős-hegyes terepen folytatott harctevékenységekre történő felkészítésének általános elvei közül különösen fontos az alábbiak figyelembevétele.

- 1.) *Alkalmazkodás kialakítása a speciális követelményekhez.* A katonákat fel kell készíteni arra, hogy rövid távolságokon jelentős szintkülönbségek esetén negatív és pozitív célhelyszögeknél és dőlésszögeknél is képesek legyenek a váratlanul felbukkanó célokat megsemmisíteni, aknazárakat telepíteni és műszaki akadályokat leküzdeni. A katonák kapjanak kiképzést a megbízható tájékozódásra, a gyors mozgásra a hegyekben, erdőkben, a mozgást biztosító hegyi felszerelések kezelésére, a helyszínen található eszközök alkalmazására, a hegyi akadályok leküzdésére.
- 2.) *Az önálló cselekvési formák készségi szintű elsajátítása.* A tapasztalatok azt mutatják, hogy a nagyfokú urbanizáció — a technika állandó korszerűsítése, a munka- és életfeltételek kényelmesebbé tétele — a környezet és a természet ismerete szempontjából napjainkban bizonyos káros hatásokat is okozott. Bevonuló fiataljaink egyre kevesebbet ismernek a természetből, emiatt a környezeti jelenségekhez, hatásokhoz való alkalmazkodás, az önálló cselekvés sokszor nehézséget jelent a számukra. A katonának problémát jelent a tájékozódás, a több kilométeres gyaloglás, kevesen tudnak tüzet rakni, ételt készíteni, a terepen a pihenés feltételeit megteremteni, sátot, kunyhót készíteni különösen akkor, ha a helyszínen található szükséganyagokból kell ezt megvalósítaniuk.
- 3.) *A fizikai és a pszichikai teljesítőképesség fokozása.* A katonák és a harci technikai eszközök teljesítőképességét a viszonylagos magasságkülönbségek jelentős mértékben befolyásolják. A kísérletek bizonyították, hogy Kárpátok alacsony és közép-

hegység jellegű előhegyein (600—1400 m) átlagos erőnléttel, fegyverzettel és felszereléssel (30 kg) egy óra alatt 300—500 m szintkülönbséget tudunk megtenni, 3—4 órás igénybevétel után ez a teljesítmény mintegy 15—17%-kal csökkent. [A csoport egy hónapos intenzív fizikai felkészítéssel rendelkezett. A cél az 1492 m-en lévő magaslat elfoglalása volt. A 832 m-en lévő hegyi tó (tengerszem) mellett kialakított első pihenőhelyről (az első táborból) a 25 fő közül a csoport orvosa 8 főt nem engedett tovább]. Megállapítható tehát, hogy már 800—1000 m-es magasságon is szükséges bizonyos akklimatizáció és jelentős fizikai-fiziológiai felkészülés.

- 4.) A *túlélés gyakoroltatása*. A fizikai felkészültség és a természethez való alkalmazkodás problémája a hegyekben vívott harcnál kiemelkedő jelentőséget kap. Több harcászati foglalkozás, gyakorlat tapasztalata felhívta a figyelmet arra, hogy a Magyar Honvédségen belül mindkét kérdést szükséges vizsgálni. Erdős-hegyes terepen nem minden esetben állnak rendelkezésre, vagy használhatók korszerű technikai eszközök, illetve a létfenntartás alapvető eszközei. A katonát fel kell készíteni olyan helyzetek átvészelésére, amelyek adott esetben bizonyos fokú túlterheléssel, nélkülözéssel járnak.

A felkészítés alapelveiből következnek azok a *követelmények*, amelyeket az erdős-hegyes terepen folyó harcra történő felkészítés során figyelembe kell venni. Ezek az *alábbiak*:

- 1.) Indokolt, hogy szárazföldi haderőnk sokoldalúan kiképzett, pszichikailag-fizikailag jól felkészített, mozgékony, könnyen vezethető, önálló feladatokra is alkalmas csapatokkal rendelkezzen, amelyek erdős-hegyes terepen is képesek sikeres harctevékenységet folytatni. Ez a követelmény a szárazföldi csapatoknak ez irányú — a normál terepviszonyokhoz képest különleges — felkészítését is szükségessé teszi egyrészt általánosságban, másrészt az elhelyezési és az alkalmazási körzeteknek megfelelően differenciáltan.

A történelmi példák, a lefolytatott harcászati gyakorlatokon végzett kutatások eredményei, a környező országok hadseregeinél, valamint az alpesi, a kárpátokbeli, a kaukázusi és a skandináv országokban folytatott konzultációk, a hegyi harccal kapcsolatos prognosztikus irodalom, hazánk és környezetének természeti viszonyai alátámasztják azt az álláspontot, hogy az ilyen irányú felkészítésről még korszerű viszonyok között, a hadseregek teljes gépesítése mellett sem szabad lemondani.

- 2.) Az ENSZ békefenntartó, karitatív tevékenységben való eddigi, illetve a jövőben valószínűleg sorra kerülő, a biztonságpolitikai és a védelmi alapelvekben hivatalosan is deklarált részvétel (Angolában, Mozambikban, Irakban, Grúziában — tervezve Hegyi-Karabahban) más-más földrajzi köznyezetben, esetenként erdős-hegyes viszonyok közötti tevékenységet feltételez, ami indokolja a különleges felkészítést. Az utóbbi időben a magyar részvétel iránti igény felerősödése az erre a feladatokra kijelölt tiszti, tiszthelyettesi és legénységi állomány sokoldalú, speciális, többek között a hegyi harcra való felkészítését követeli (ennek érdekében a békefenntartó erőik magyarországi kiképző központjának létrehozását).
- 3.) A korszerű harctevékenységek jellegét figyelembe véve az alacsony hegységekben a szárazföldi csapatok (ezen belül elsősorban a gépesített lövész-, harcko-

- csizó-, tüzer-, felderítő-, műszaki, vegyvédelmi, hadtáp-, híradó-) megerősítő és támogató fegyvernemi alegységekkel együttműködve — kellő felkészítés után —, különleges felszerelések nélkül alkalmasak harcfeladatok végrehajtására. A közepes és magashegységben azonban már különleges viszonyok között felkészített és speciálisan felszerelt, alpesi viszonyokat jól ismerő csapatokra van szükség.
- 4.) A domborzat, a növényzet, a vízrajz, a talajviszonyok, az éghajlat, az évszakok és a napszakok nemcsak jelentősen befolyásolják a harc eredményes végrehajtását de meghatározzák a felkészítés irányait, célját, követelményeit, tartalmát, módszereit, időtényezőit, anyagi-technikai eszközrendszerét, a kiképzés szintereinek kiválasztását, általános feltételrendszerét.
 - 5.) Az erdős-hegyes terepen folytatott harc megvívására történő felkészítés kiterjesztésénél fontos szempont az alaprendeltetésből fakadó felkészítési prioritások felállítása. Elsősorban a gépesített lövész típusú csapatok (gépesített lövésszázalóalak és fegyvernemi alegységek, légimozgékonyaságú, gyorsreagálású erők, felderítő, műszaki, vegyvédelmi, hadtáp-, légvédelmi, rádióelektronikai, fegyverzeti, javítóalegységek, harcokcsizó- és tüzércsapatok, valamint a csapatrepülő) felkészítése szükséges. Prioritást kell kapnia az ENSZ-feladatokra kijelölt állomány felkészítésnek is.
 - 6.) A személyi állomány számára magas túlélési esélyt jelent, ha a korszerű harc elveinek és alkalmazásának ismerete mellett rendelkezik olyan képességekkel, melyek birtokában az erdős-hegyes körzetekben is sikerrel tudja megoldani feladatát. Ennek érdekében fontos a katonák edzettségének, erőnlétének fokozása. A hegyi felkészítés alapját a megfelelő fizikai-pszichikai állóképességi szint jelenti. Az erdős-hegyes körülmények közötti harcra felkészített katona tudását a településeken, városokban vívott harc során is kitűnően kamatoztathatja. A kialakított ügyesség, bátorság, fizikai állóképesség fokozza a biztonságot, a túlélési esélyt.
 - 7.) Fontos követelmény ma az erdős-hegyes terepen folytatott harcra felkészítés minőségének javítása, illetve kiterjesztése a fegyvernemi csapatokra, a harcbiztosító és a kiszolgáló alegységekre is.
 - 8.) A hegyi felkészítés területén a szakemberek nagyfokú fluktuációja (a speciálisan felkészített tisztek, tiszthelyettesek közül a hegyi bázison már senki nem dolgozik) miatt a kiképzőmunka színvonala a kritikus határ alá süllyedt. Ebből következően a szakember-utánpótlás az első számú prioritás.
 - 9.) A személyi-tárgyi, anyagi-technikai feltételek 1993-ra meglehetősen leromlottak, az eszközök nagy része teljesen amortizálódott, a gyakorló pályák egy része a karbantartás, a felújítás elhanyagolása miatt csak részben vagy egyáltalán nem üzemel. A bázisok állapota — különösen a hegyi kiképző központ — a működés és a teljesítés alsó határára süllyedt. A további hanyatlás megállítása érdekében a rendszer sürgős felülvizsgálásra szorul.
 - 10.) Az erdős-hegyes terepen végrehajtott harcászati együttműködési gyakorlatok száma 1980—1993 között — elsősorban gazdasági okok miatt — nagymértékben csökkent, így a harcászati keretbe állított gyakorlási lehetőség szinte a minimálisra korlátozódott. Ezt a tendenciát célszerű megállítani. A Magyar Honvédség szárazföldi csapatainak alaprendeltetéséből fakadó feladatai indokolják, hogy a hegyi fel-

készítés területén elért korábbi eredményeket megőrizzzük, szinten tartjuk, illetve fejlesszük. Első számú feladatként jelentkezik a további hanyatlás megakadályozása, a meglévő bázisok, értékek megóvása, újak létesítési feltételeinek vizsgálata.

Ajánlások a felkészítés irányaira

A parancsok és a törzsek, valamint a csapatok korábbi felkészítésének eredményeire alapozva — felhasználva a történelmi, illetve a helyi háborúk tapasztalatait, a külföldi országokban végrehajtott konzultációkat, a hegyi kiképzés területén végzett vizsgálatokat, kísérleteket és megfigyeléseket —, az új védelmi alapelvek és az ebből fakadó új harcászati eljárások figyelembevételével a szárazföldi csapatok hegyi felkészítésének fejlesztésénél, korszerűsítésénél az alábbiakat célszerű érvényre juttatni.

- 1.) A korábban (1968, 1987) kialakított alapkoncepciók pozitív elemeinek megőrzése mellett történjék meg a hegyi kiképzési követelmények felülvizsgálata és a harcszabályzatokban megjelenő új harceljárási módokhoz történő igazítása, megjelenítése a kiképzési programokban, módszertani utasításokban.

Hazánk erdős-hegyes körzeteiből, valamint az országot övező domborzati-felületi sajátosságokból (a Kárpátok, az Alpok, a Dínári-hegység ölelő hegyláncai) kiindulva *elsősorban a gépesített lövész típusú csapatok* (gyorsreagálású, légimozgékonyosságú erők, deszantfeladatokra felkészített alegységek, különböző harccsapatok stb.), valamint a fentiekkel együttműködő és érdekükben tevékenykedő harcbiztosító és kiszolgáló alegységek, a felderítő-, a műszaki, a vegyvédelmi, a hadtáp-, az egészségügyi, a híradó-, a javító-, az ellátókatonák és -alegységek, gép- és harcjármű-, valamint harckocsivezetők kapjanak ilyen irányú felkészítést. *A honvédelmi, valamint területvédelmi csapatok* felkészítése — az adott régió katonaföldrajzi sajátosságainak figyelembevételével — differenciált legyen.

- 2.) Az erdős-hegyes terepen folytatott harc megvívására történő felkészítés, kiképzés célját, követelményeit, tartalmát, módszereit a *Magyar Honvédség alarendeltetéséből, az ország katonaföldrajzi sajátosságaiból*, terepadottságaink és lehetőségeink reális figyelembevételével, valamint az országhatáron kívüli ENSZ-feladatok *szem előtt tartásával* szükséges kiegészíteni és gazdagítani.

Főként az észak-magyarországi középhegységi körzet megyéi (Pest, Nógrád, Heves, Borsod-Abaúj-Zemplén, az észak- és közép-dunántúli középhegységi körzet (Veszprém, Fejér, Esztergom-Komárom, Pest), a nyugat-magyarországi peremkörzet (Győr-Moson-Sopron, Vas, Zala), a dél-dunántúli dombvidéki körzet, elsősorban a Mecsek és a Villányi-hegység (Somogy, Tolna, Baranya), mint erdős-hegyes területek indokolják a megyéhez, az adott földrajzi, felelősségi körzethez kötődő csapatok ilyen irányú felkészítését, a régió geográfiai sajátosságának megismertetését, az alarendeltetésből fakadó feladatok helyszíni begyakorlását. Az észak-magyarországi régióban diszlokáló csapatoknál (Abasár, Miskolc) célszerű lehet hegyivadászharcra kiképzett alegység (zászlóalj, század) rendszerbe állításának, felkészítésének vizsgálata.

- 3.) *A felkészítés fogja át szárazföldi csapatok valamennyi fegyvernemét és szakcsapatát.* A követelmények alapján a fegyvernemek és a szakcsapatok főnökei dolgozzák ki

a felkészítés rendjét, tartalmát és azt igazítsák az összefegyvernemi csapatok felkészítéséhez. Pontosítsák a vonatkozó szakutasításokat, kiképzési programokat, a katonai tanintézetek tanterveit.

- 4.) *A katonákat és az alegységeket elsősorban alacsony és középhegység jellegű akadályok leküzdésére célszerű kiképezni.* A szárazföldi csapatok katonáit, alegységeit, valamint a főiskolai hallgatókat ajánlott differenciáltan, a fegyvernemek szükségleteinek megfelelően felkészíteni egyszerű hegyi akadályok leküzdésére saját erőből és szükségeszközökkel. A gépesített lövész-, felderítő-, műszaki csapatokkal együtt valamennyi fegyvernemi és szakcsapatot és azokat, amelyek a gépesített lövész- és harcokcsi- harcászati magasabbegységekkel, alegységekkel együttműködnek, célszerű felkészíteni hegyes terepen a harc megvívására, a minden oldalú biztosítással összefüggő feladatok végrehajtására.
 - 5.) *A csapatok felkészítését általában a saját szervezeteikben különleges kötelékek tömeges létrehozása nélkül, a rendszeresített fegyverzettel és harci technikai eszközökkel tervezzék.* A katonák, a csoportok, az alegységek felkészítését, hegyi kiképzését a békehelyőrségekben, laktanyákban meglévő, hegyes terepre jellemző akadályelemekkel kiegészített gyakorlópályákon — akadálypályák, harci ösvények, vezetési pályák, harcszerű lőterek —, valamint külön erre a célra kialakított kiképzési bázisokon kell végrehajtani. A csapatok az előírt harcászati és szakharcászati gyakorlatok egy részét, a gyakorlatok egy-egy mozzanatát erdős-hegyes terepen folytassák le.
 - 6.) *Továbbra is a hegyi kiképzőbázison folytassanak kiképzést a gépesített lövészdandárok zászlóaljai és azok közvetlen fegyvernemi alegységei, a tüzér-, a légvédelmi tüzér-, a felderítő-, a műszaki és a vegyvédelmi alegységek, a tanintézetek főiskolai és tiszthelyettes hallgatói, a hadtáp- és a szállítóalegységek.* A hegyi harc sajátosságainak megfelelő elemekkel kiegészített helyőrségi gyakorlótereken, gyakorlópályákon, lőtereken, vezetési pályákon, valamint harcászati, szakharcászati gyakorlatokon célszerű elvégezni a harcokcsi-, a légvédelmi, a híradóegységek és -alegységek felkészítését.
 - 7.) *A hegyes körzetekben diszlokáló csapatok az adott helyőrséghez közel találnak gyakorlási lehetőséget, indokolt tehát azok mielőbbi vizsgálata.* Ilyen kezdeményezések nagymértékben segítik a felkészülést, ugyanakkor számottevő anyagi megtakarításhoz vezethetnek (utaztatási költségek stb.).
 - 8.) *A parancsnokok és törzsek felkészítésében továbbra is kiemelten kell kezelni az erdős-hegyes terep sajátosságainak tanulmányozását, az ilyen körülmények közötti harctevékenységek feldolgozását, a vezetés gyakoroltatását.* A különböző szintű harcászati, parancsnoki és törzsvezetési gyakorlatokon, a törzskiképzés során célszerű továbbra is feldolgozni és gyakorolni a hegyes körzetekben folyó harctevékenységek előkészítését, megszervezését, vezetését különös tekintettel a magyar földrajzi sajátosságokra, a határkörzetekben található természeti akadályok, az Északi-Középhegység, a Dunántúli-Középhegység, a nyugat-magyarországi peremkörzet, valamint a dél-dunántúli hegységek védelmi hadműveletekben játszott szerepére.
- Ezekben a körzetekben szükséges elsajátítani a járható irányokban a többlépcsős, mély felépítésű védelem rövid idő alatti létrehozását, az álló-, a mozgó- és

a kombinált védelem erdős-hegyes körzetekben való megszervezését, harcászati légideszantok, gyorsreagálású légimozgékonyságú erők, harcelőőrök, megkerülő osztagok alkalmazását, a halogató- és a vadászharc kérdéseit. A nyugvás és nyugvásbiztosítás megszervezését erdőben és hegyekben, a többlépcsős tűzrendszer megszervezésének rendszabályait, a támadás gyors kifejesztését, a megerősített körletek áttörését, a mozgást biztosító osztagok alkalmazását, a magaslatok, átjárók és más fontos objektumok elfoglalását, a harc minden oldalú biztosítását, az utánszállítás, az anyagellátás, a sebesültmentés különböző feladatait. Rendelkezzenek széles körű elméleti és gyakorlati (vizuális) ismerettel Magyarország felszíni, vízrajzi, gazdaságföldrajzi sajátosságairól, tökéletesen ismerjék alkalmazási körzetüket, ugyanakkor ismerjék Európa — ezen belül részletesen Közép-, Kelet-Európa —, valamint az ENSZ alkalmazási területeinek, régióinak természeti viszonyait és azok hatását a harctevékenységre.

9.) *A szárazföldi csapatok felkészítési irányai*

a.) *A gépesített lövészkatonákat és alegységeket képezzék ki az alacsony és közép-hegységekre jellemző terepen való gyors tájékozódásra, előremozgásra, a terepakadályok leküzdésére, a helyi eszközök alkalmazására, nagy célhelyszöggel felbukkanó célok megsemmisítésére egyénileg és kötelékben, a hegyi harc megvívására védelemben és támadásban, önálló harcfeladatok végrehajtására gyalog és harcjárművek alkalmazásával, a vadászharcra, megkerülő osztagban, légideszantban való tevékenységre, a harc minden oldalú biztosítására, az összeköttetés, az után- és hátraszállítás, a sebesültmentés alapvető feladataira, a túlélés, az önfenntartás szabályaira, a pihentetési feltételek megteremtésére, a zászlóalj bonyolult körülmények közötti, a főerőktől elszakadt tevékenységének önálló végrehajtására.*

A csapatoknál a gépesített lövész-, a harckocsi-magasabbegység harcászati gyakorlatain egy-két mozzanatban célszerű feldolgozni az erdős-hegyes terepen vívott harc főbb feladatait. A harcászati gyakorlatokon az együttműködő és támogató fegyvernemi és szakalegységek (egységek), csapatrepülők gyakorlatban hajtják végre a hegyes terepen vívott harc rájuk jellemző feladatokat.

A gépesített lövész- harcászati magasabbegységek (elsősorban a hegyes körzetekben és azok határán diszlokálók) mindenkor rendelkezzenek hegyes terepen folytatott harcra kiképzett alegységekkel.

A gépesített lövészalegységek minden évben vegyenek részt hegyi kiképzésen és hajtják végre a bonyolult viszonyok közötti komplex zászlóaljfoglalkozást Rezi és az újdörögdi bázis lehetőségeinek összekapcsolásával, illetve kihasználásával.

b.) *A harckocsik kezelőszemélyzetét, az alegységeket képezzük ki terepakadályok leküzdésére, tűzfeladatok megoldására nagy célhelyszöggel, védelmi és támadóharc megvívására gépesített lövészalegységekkel, harcászati magasabbegységekkel együttműködve és önállóan. A helyőrségi vezetési pályákon, harcszerű lőtereken, gyakorlótereken létrehozott hegyi akadályelemek, mesterségesen kialakított, dőlést biztosító tereplépcsők, ferde pályák beállításával a kezelő személyzettel begyakoroltathatók a hegyi harc alapfogásai. A harckocsiszázad-, -zászlóaljgyakorlat egy mozzanatát célszerű erdős-hegyes terepre tervezni.*

- c.) A gép- és harcjárművezetőket, a munkagépkezelőket készítsék fel a gépek technikai paramétereinek maximális kihasználására. Valamennyi kerekes gép- és harcjárművezető adott típusra történő kiképzése során, továbbá a láncalpas harcjármű és harckocsivezetők a báziskiképzés alatt hajtsanak végre hegyi vezetési feladatot. A felkészítés során széleskörűen alkalmazzák a szimulátorokat a hegyekben, az erdőségekben való vezetés begyakorlására.
- d.) A tüzéregységeket és -katonákat készítsék fel a hegyes terepen történő tájékozódásra, az előremozgás és a szétbontakozás gyors végrehajtására, tüzelőállások kiépítésére, váltására, terepakadályok szakszerű leküzdésére, löfeladatok végrehajtására, az összefegyvernemi csapatok hegyes terepen folytatott harctevékenységeinek támogatására. A tüzéregységek minden évben összevonás keretében vegyenek részt hegyi kiképzésen.
- e.) A légvédelmi tüzérkatonákat és -alegységeket készítsük fel a hegyes terepen történő tájékozódásra, mozgásra, a gyors szétbontakozásra, az akadályok leküzdésére, a tüzelőállások kiépítésére, gyors elfoglalására, az összefegyvernemi alegységek, egységek tevékenységének oltalmazására, harc- és tűzfeladatok megoldására, a hegyes terep domborzati körülményei között.
- f.) A felderítőkatonák és -alegységek kapjanak képzést a hegyes terepen történő gyors, rejtett mozgásra, a hegyekben való megbízható tájékozódásra, a terepakadályok szakszerű leküzdésére, szükség- és speciális hegyi eszközök alkalmazására, speciális feladatok megoldására, a túlélésre, felderítőcsoport- és felderítő járőr-feladatok végrehajtására. A fentiekén kívül a mélységi felderítőket készítsük fel különleges feladatok önálló végrehajtására. A felderítőalegységek évente kis kihelyezéseken, összevonásokon részesüljenek külön hegyi kiképzésben. A mélységi felderítők összevonását a lehetőségek szerint speciális bázison és az Északi-Középhegység alkalmas területein végezzék.
- g.) A műszaki katonákat és alegységeket képezzék ki az erdős-hegyes terepen való mozgásra, tájékozódásra, a terepakadályok leküzdésére, szükség- és speciális műszaki biztosítási feladatok végrehajtására, a műszaki záruk felderítésére, hegyi akadályok létesítésére, akadályok eltávolítására, erődítési és robbantási feladatokra, teherszállító kötélpályák telepítésére, különböző kézi és gépi sziklamunkák végzésére, hegyi hidak építésére, tábori vízközpontok telepítésére, hegyi útszakaszok, szerpentinek építésére, rombolására, mozgásbiztosító osztagokban való tevékenységre, az átkelés előkészítésére gyorsvízi viszonyok között. A műszaki katonák, alegységek évente egy alkalommal vegyenek részt összevonásokon hegyi kiképzésen.
- h.) A vegyivédelmi katonákat és alegységeket képezzék ki a hegyes terepen történő szakszerű mozgásra és tájékozódásra, vegyi felderítési feladatok végrehajtására, ideiglenes harcrendi elemekben (MOG, HFJ, portyázóosztag stb.) való tevékenységre, a szakfeladatok végrehajtására hegyes terepen, együttműködésre a gépesített lövész- és fegyvernemi alegységekkel.
- i.) A hadtápkatonákat és -alegységeket készítsék fel — szoros együttműködésben az összefegyvernemi alegységekkel — a szakfeladatok, az ellátás, a pihentetés, a sebesültmentés, az után- és hátraszállítás, a komplex feltöltés végrehajtásán

kívül a hegyes terepen történő mozgás végrehajtására, az akadályok leküzdésének alapfogásaira, a hegyekben történő tájékozódásra.

- j.) A *híradókatonákat* és -alegységeket képezzék ki a hegyes terepen történő szakszerű mozgásra és tájékozódásra, a folyamatos összeköttetés létesítésére, fenntartására, az átjátszópontok megfelelő helyének kiválasztására, telepítésére.
- k.) A *szakjavító* katonákat és alegységeket gyakoroltassák ba a technikai kiszolgáló és karbantartó feladatok hegyes terep körülményei közötti gyors végrehajtására, menetek és harctevékenységek során mozgó javítóeszközökkel a javításokra, sérült gépjárművek vontatására, a kiürítésre.
- l.) A *csapatrepülő*k, a harcihelikopter-kötelékkel gyakorolják be alacsony és középhegyi viszonyok közötti manővereket, a hegyvidék domborzati, időjárási sajátosságainak megfelelően a le- és a felszállást, a szárazföldi csapatokkal való szoros együttműködést, a harci és a szállítási feladatokat.

*

Összefoglalva, a szárazföldi csapatok erdős-hegyes terepen folytatott harctevékenységekre történő felkészítése napjainkban is szükséges, intézményes rendjének kiterjesztése a szárazföldi haderőnem valamennyi fegyvernemére és szakalegységére indokolt. A felkészítést differenciáltan, a magyar katonaföldrajzi sajátosságok, valamint a világ más régióiban végrehajtásra kerülő ENSZ-missziók figyelembevételével szükséges tervezni, bázis- és eszközrendszerét kialakítani és fejleszteni.

Móricz Lajos

A hadtudományi kutatások főbb irányairól

Az Országgyűlés által 1993-ban elfogadott biztonságpolitikai és honvédelmi alapelvek kifejezik azokat a politikai nézeteket, amelyeket a Magyar Köztársaság e témakörökben képvisel. Az alapelvek utalnak a belőlük fakadó katonai-technikai követelményekre, de ezeket nem részletezik olyan módon, ahogyan azt a gyakorlati munka tervezése és végrehajtása megkívánja.

E problémát érzékelve a Magyar Hadtudományi Társaság elnöksége és szakosztályai úgy vélik, hogy *a hadtudományi munka középpontjába a katonai-technikai kérdések kutatását* — az esetleges fegyveres konfliktusok kialakulásának lehetőségeit, azok jellegét és elhárításuk lehetséges módjainak kimunkálását, valamint az ehhez szükséges erők és eszközök létrehozásával, alkalmazásával, vezetésével kapcsolatos feladatok, eljárások tisztázását — indokolt állítani, s ezzel megfelelő szakmai, tudományos alapot szolgáltatni a politikai vezetés számára a további döntésekhez.

A kutatások hatékonysága érdekében célszerű megfogalmazni azokat az alaptéziseket, amelyek közös kiindulópontul szolgálhatnak. Ehhez — figyelemmel az említett országgyűlési határozatokra — *a következőket ajánljuk*.

1.) Miután országok közötti háborúval nem számolunk, Magyarország gazdaságának, közigazgatásának és la-

kosságának olyan mérvű mozgósítási felkészítésre, mint amilyen a múltban volt, nincs szüksége. Minden olyan törekvés, amely a régi módszerekhez akar e téren visszatérni — vagyis az országot egy nagy intenzitású konfliktusra vagy „nagy” háborúra kívánja felkészíteni —, ellentétes a jóváhagyott elvekkel.

2.) Az a körülmény, hogy az új honvédelmi törvény az európai államok többségéhez hasonlóan továbbra is fenntartja az általános hadkötelezettség rendszerét, nem kérdőjelezi meg azt az alapelveket, miszerint nem számolunk egyes országok közötti nagy háború lehetőségével. Az általános hadkötelezettség fenntartása kiegészítéseként — az európai államok döntő többségéhez hasonlóan — kiképzett tartalékos állomány biztosítása az alacsony intenzitású konfliktusok esetén is indokolt, tekintettel arra, hogy csak ez teszi lehetővé az esetleges „legrosszabb változatra”, az ország ellen végrehajtott fegyveres agresszió elhárítására való felkészülés követelményének kielégítését.

3.) A Magyar Honvédség állományában önkéntesek és a hadkötelezettség alapján behívottak szolgálnak. Az önkéntes állomány a hivatásos, a továbbbszolgáló és a szerződéses katonákból, valamint a tanintézeti hallgatókból tevődik össze. A hadkötelesek körébe a sorkatonai idejüket töltő tartalékos szol-

gálatra behívottak tartoznak. A honvédség állományában főleg az azonnali készenlétű, gyorsreagálású csapatokat és a szolgálatot önként vállalók arányát célszerű növelni a jelenlegi 30%-ról legalább 50%-ra. Ez azonban nem jelenti azt, hogy Magyarország az általános hadkötelezettség rendszeréről lemondva, belátható időn belül áttérhet az önkéntes (profi, hivatásos) hadsereg fenntartásának rendszerére.

4.) A Magyar Honvédség nagyságát meghatározó elveket, az azokat befolyásoló tényezőket, az európai országok tapasztalatai, a különböző nemzetközi szerződések és országunk gazdasági lehetőségei alapján célszerű meghatározni. A nagyság konkrét meghatározásához a fenti elvek, az alkalmazási elgondolások, valamint a realitások egybevetésére van szükség. A pontos létszámok kialakítása tehát nem a tudományos kutatók, hanem — megfelelő politikai döntés alapján — a vezérkar kompetenciája.

5.) A Magyar Honvédség alkalmazási elveit illetően az eddigi hazai kutatások területén még csak kevés történt. Az alkalmazás kérdéseinek kimunkálása a tudományos kutatásban sem kapott eddig megfelelő támogatást. Így pl. a harcszabályzatok ma még alig veszik figyelembe az ország védelmével kapcsolatos harceljárások sajátosságait. Ezek kialakításához a tiszti kollektívák gyakori tanácskozásaira, a csapat- és a vezetési gyakorlatok célirányos szervezésére, a tanintézeti tanárok és a tudományos kutatók megfelelő iránybeállítására lenne szükség. Mindezekkel egyidejűleg a kiképzés-felkészítés elvi és gyakorlati kérdéseinek megválaszolására is sort kell keríteni.

6.) Bár a Magyar Hadtudományi Társaság több szakosztályában folyó kutatómunka a Magyar Honvédség struktúrájával összefüggésben — és kialakult néhány nézet a gyorsreagálású erőkkel, a légierővel, a kiképző (oktató) szervezetekkel és az anyagi-technikai biztosítási (új fogalommal jelölve: a logisztikai) feladatokat ellátó szervezetekkel, valamint a haderőnemi vezetéssel kapcsolatosan —, a kutatók előtt nyilvánvalóvá vált, hogy a struktúra konkrét problémáinak megoldásához a feltételek és a körülmények kellő ismerete alapján lehet csak érdemben ajánlásokat kidolgozni.

7.) Lényegében hasonló a helyzet a haditechnikai korszerűsítés területén is. A hadtudományi társaság megfelelő szakosztályai és tagjai csak egyes részletkérdések kidolgozóiként tudtak és tudnak érdemben részt venni azoknak a teameknek a munkájában, amelyeket a megfelelő döntés-előkészítés érdekében kutatnak a vezérkar, illetve a főnökségek megbízásából.

Mindezek érdekében a különböző műhelyek kutatási munkaterveit célszerű lenne akként összehangolni, hogy azok figyelme a katonai-technikai témák kidolgozásában olyan közreműködésre irányuljon, amely arányban áll tájékozottságukkal, lehetőségeikkel és hasznos segítséget nyújthat a Honvédelmi Minisztérium előtt álló haderő-fejlesztési, alkalmazási, felkészítési stb. döntések előkészítéséhez és azok végrehajtásához.

Molnár István

A Magyar Hadtudományi Társaság II. országos konferenciájához

A szerző a konferenciának *A hadtudomány a honvédelemért* címmel két kötetben megjelent anyaga alapján fogalmazza meg véleményét a társaság rendezvényéről. A tartalmi és formai észrevételek mellett — továbbgondolva a konferencián elhangzottakat — néhány irányít megjelölve véleményt formál a Magyar Honvédség fejlesztésének lehetőségéről, követelményeiről és az azokat befolyásoló körülményekről.

Örömet és tartalmas elfoglaltságot jelentett számomra a Magyar Hadtudományi Társaság két kötetben megjelent anyagának elolvasása.

Elismerés illet mindenkit, aki a konferencia előkészítésében és lebonyolításában részt vett, illetve előadásával, hozzászólásával gazdagította azt. Bár személyesen sajnos nem vehettem részt a rendezvényen, a konferencia kiadott anyagából azonban érzékelhetően árad az a még szinte sohasem tapasztalt szellemi pezsgés, amely manapság a magyar hadtudományt jellemzi.

Mi okozza ezt az élénkséget? Azt hiszem, minden bizonnyal haderőnk szuverenitásának visszaszerzése az alapvető forrás. Ebből származtatjuk, hogy gyökeresen megváltozott annak feladata és változtak körülményei is nemcsak politikai, hanem gazdasági, biztonságpolitikai, katonaföldrajzi és más egyéb értelemben is. A megváltozott feladatok és az új vagy újszerű körülmények friss gondolatokat követelnek maguknak a hadtudomány területén is. Ma nem elegendő egyszerűen csak adaptál-

ni külföldi példákat a Magyar Honvédséget érintő bármely területre, hanem új, konkrét megfontolásokat kell a gyakorlatban meghonosítani. A pezsgést fokozza továbbá, hogy nem egyszerűen csak új helyzet elé került a Magyar Honvédség és a magyar hadtudomány, hanem olyan időszakban került új helyzet elé, amelyben egyrészt — reméljük, csak időlegesen — végletesen beszűkültek az anyagi erőforrások, s ez sajnálatosan egybeesik a haderő technikai eszközparkjának erőteljes elhasználódottságával, a hivatásos és a közalkalmazotti állomány anyagi elbizonytalanodásával. Másrészt mindnyájan tudjuk, hogy ezen új helyzetben — mint sokszor máskor történelmünkben — nincsenek előttünk jelentős módosítás, változtatás nélkül alkalmazható etalonok. Ide kívánczik nem utolsósorban az, hogy a konferencia talán azt is bizonyítani akarta — amely fényesen sikerült is —: *van önálló magyar hadtudomány*, amely ismeri a ma számára igen fontos kutatható területeket és feltárta számos megoldandó feladatát.

Az is igazodódott — és ez jóleső érzés azoknak akik művelik, illetve figyelik a hadtudományt —, hogy milyen nagy szellemi tőke rejlik tudós szakembereink munkájában, a jelenleg beosztásban lévőkében csakúgy, mint a napi katonai gondoktól távolabb álló, de nagy tapasztalatokkal rendelkező nyugdíjasainkéban. Kérdés persze, hogy az együttgondolkodásból mennyit hasznosít a jelen, a haderő, a honvédelmi és a katonai vezetés. Reméljük, nem csak a mai kutatók és a holnap hadtörténészei csemegéznek majd e jeles gondolatok sokaságából.

Az előadók többségének külön érdeme, hogy nagyfokú realizmusról tett tanubizonyságot. Említem ezt azért, mert a tudományosságba burkolózó fantáziálás helyett témájukat — egy-két kivételtől eltekintve — a szigorú valóságból kiindulva bontották ki, ezáltal lehetővé téve a hiteles, tudományos következtetések megszületését. Habár a témakörökön belül a vélemények széleskörűsége volt a jellemző, nagyfokú egyezés mutatkozott az ország, a hadsereg, a hadtudomány jelenlegi feltételeinek megítélésében.

Hiányérzetem azon a téren van, hogy a szervezők egyetlen külföldi előadót sem hívtak meg a konferenciára. Nem is elsősorban NATO-szakember, távolabbi országok hadtudományi képviselőire gondolok, hanem a szomszédokra. Pedig néhány képviselőjük jelenléte, hozzászólása feltétlenül kölcsönösen hasznos lett volna, hiszen egyik-másik szomszédunk gondjai ugyancsak hasonlítanak a mieinkre. Sőt e gesztus hozzájárulhatott volna a hivatalosan persze már nem létező ellenségkép további bontásához, a kölcsönös bizalomnak a hadtudomány segítségével történő elmélyüléséhez. A konkrét tudományos haszon legfőképpen abban nyilvánulhatott volna meg, hogy van mit mondanunk egy-

másnak akár a biztonságpolitika, akár a haderőépítés, akár a hadsereg és az ember témakörében, hiszen most közel azonos sorsot élünk át. A dolog járulékos hasznaként a társaság e lehetőség felhasználásával is kiléphetett volna a nemzetközi porondra és talán ilyen megmértetésben is részesülhetett volna.

Nincs ma olyan katonai szakember, felelős politikus, akit valamilyen formában ne érdekelne az, hogy *milyen honvédségünk állapota és milyen követelményeknek kell ma és a jövőben megfelelnie, milyen legyen fejlesztésének iránya és mekkora lehet annak üteme*. Mivel az Országgyűlés által elfogadott honvédelmi alapelvek meglehetősen flexibilesek ahhoz, hogy markáns határokat állapítsanak meg e területen, a gazdaság kényszerítő feltételei ellenére is *elméletileg széles* lehetőségeket biztosítanak a Magyar Honvédség átalakítására, fejlesztésére. E témában többek véleményét is olvashatjuk a konferencia dokumentumában.

Számomra azon gondolatok a legérdekesebbek, amelyek a Magyar Honvédség helyzetét, állapotát, erejét, nagyságát vették bonckés alá. Tanulmányozva az e körhöz tartozó előadásokat és hozzászólásokat, úgy gondolom, hogy egyre inkább kikristályosodik az a válasz, amely arra a kérdésre ad feleletet: *milyen követelményeknek kell a Magyar Honvédségnek megfelelnie*. Úgy tűnik, hogy a haderőnek legalább az alábbiakat kell kielégítenie:

- a.) legyen mindenekelőtt finanszírozható;
- b.) rendelkezzen kellő visszatartó erővel, hitelességgel;
- c.) feleljen meg nemzeti sajátosságainak;
- d.) haladjon az európai normák irányába.

Az első két követelmény teljesíthetősége

egyértelműen költségvetésfüggő, illetve a két követelmény gazdaságilag egymással szoros kapcsolatban van, míg a harmadik és negyedik nem jár feltétlenül közvetlen anyagi kötöttséggel. Egyébként mindegyik követelmény békében és háborúban egyaránt érvényesnek látszik.

Egyetértek azzal, hogy békében csak olyan haderőt szabad hosszabb távon működtetni (fenntartani és fejleszteni), amely finanszírozható, ellenkező esetben az óhatatlanul züllésnek, szétesésnek indul és ahogyan azt dr. Turák János ezredes írja: „tengődő hadsereg” válik. A finanszírozhatóságot egyébként nem kizárólag a gazdaság állapota dönti el, befolyásolja azt egyrészt a hatalom szándéka, késztetése bizonyos nagyságú haderő fenntartására, másrészt a vele kapcsolatos társadalmi konszenzus is, amely azt mutatja meg, hogy a társadalom mekkora áldozatot képes hozni biztonságérzetének kielégítésére, veszélyérzetének megnyugtására.

A hitelességgel, kellő visszatartó erővel rendelkező béke- és háborús haderő végső soron nem jelent mást, mint azt, hogy még a jelentős túlerőben levő agresszort is megfontolásra készteti támadó szándéka megvalósíthatóságát illetően.

Ha a haderőt általánosságban vizsgáljuk, azt láthatjuk, hogy annak nagysága, ereje egy alsó és egy felső limit között mozoghat. Az alsó limitet az eleendő visszatartó erőhöz szükséges haderő nagysága és minősége, összességében egy minimális katonai potenciál jelenti, a felsőt pedig a haderő finanszírozhatósága. Minél korlátozottabb egy ország gazdasági lehetősége, annál kisebb az a sáv, amelyen belül a haderő nagysága és ereje még variálható. Végül az egészen szűk gazdasági lehetőségekkel rendelkező országok már nem is képesek kielégíteni a hiteles visszatartó

erőt megtestesítő követelményt, csupán a finanszírozhatóságot, ugyanakkor figyelembe kell venniük azt, hogy kedvező gazdasági fordulat és fellendülés esetén megindulhat az eleendő visszatartó erő kielégítését célzó haderőfejlesztés. Ezzel kapcsolatban célszerű lenne megvizsgálnunk, hogy a mi gazdasági helyzetünk mekkora haderőt képes ma és a közeljövőben fenntartani, és eleendő-e az a hatékony visszatartáshoz.

Az sejthető, hogy a *Magyar Honvédség nagysága ma még mindig túlnő mind a minimális visszatartó erő, mind a finanszírozhatóság keretein*, ezért keresnünk kell azon megoldásokat, amelyek összhangot teremthetnek és még kielégíthetik minkét tényezőt. Olyan megoldások segíthetik az összhang kialakítását, mint például a feladatok ismételt áttekintése, majd ésszerű csökkentése, ezekkel együtt a katonai szervezetek, vezető szervek karcsúsítása, a nélkülözhető beosztások fokozatos megszüntetése, egyes működésképtelen helyőrségek felszámolása, szerződéses kapcsolat polgári szervezetekkel állandó közalkalmazotti státuszok betöltése helyett stb.

Mivel olyan állam vagyunk, amelyik jelenleg az országvédelem szempontjából csak magára támaszkodhat, különös érzékenységgel kell gondolnunk a haderő stabilitását, funkcióképességét. Leszögezhetjük: *békében olyan, finanszírozható haderőt kell fenntartanunk, amely adott esetben azonnal alkalmas alacsony intenzitású fegyveres konfliktusok elhárítására, illetve korlátozottan békefenntartó tevékenységekben való részvételre, potenciálját illetően pedig hiteles visszatartó erőt képvisel, képes rövid idő alatt működtethető háborús szervezetre és vezetési rendszerre átállni, a hadkötelesek folyamatos kiképzését biztosítani.*

Nemzeti sajátosságainknak megfelelően természetesen figyelembe kell

venni az ország politikai berendezkedését, történelmi hagyományait, biztonságpolitikáját, alkotmányát és más jogi normáit, gazdaságát és közvéleményét, de itt kell figyelembe venni szűkebb környezetével való erőviszonyait, valamint honvédelme rendszerét, lehetőségeit, katonaföldrajzi adottságait és más csak az országra jellemző vonásokat is.

Végül az európai normáknak megfelelés sok szálon való megfelelést jelent. Mindenekelőtt ide tartozik a szigorú jogi szabályozottság, a civil ellenőrzés megvalósulása a demokrácia viszonyai között. Ezeken kívül sok más, olyan

norma és intézmény beépítését jelenti honvédségünkbe, amelyek a nyugati típusú hadseregekben már kiállták az idő próbáját. Ilyen a táborilelkész-szolgálat, az érdekképviselések, a logisztikai szervezetek működése.

Engem a sok érdekes előadás és hozzászólás mellett az is vonzott, hogy továbbgondolásra készített mindnyájunkat, az előadókat, a résztvevőket és a konferencia dokumentumát olvasókat egyaránt.

Kívánom a leendő szervezőknek és a résztvevőknek, hogy az elkövetkező konferencia legalább olyan sikeres legyen, mint az 1993. november 17—19-i.

Cikkek, tanulmányok közlési feltételei

A szerzők a szöveget csak a lap egyik oldalára (62 leütés, 30 sor) gépeltessék, másfeles sortávolsággal. A kézirat lehetőleg ne haladja meg a 20–22 gépelt oldalnyi terjedelmet.

A feldolgozott téma szemléletesebb bemutatására vázlatok, ábrák, esetleg jó minőségű fotók (fekete-fehér) is beküldhetők. A vázlatokat lehetőleg tussal (egy színben) elkészítve, arányos méretekkel és nyelvtanilag (szakmailag) kifogástalan szövegezéssel kérjük.

A beküldött cikkekhez, tanulmányokhoz készítsenek 10—12 soros annotációt, amely hűen tükrözi írásuk tartalmát. Külön mellékelten lapon vagy a cikk, tanulmány végén tüntessék fel: teljes nevüket, rendfokozatukat, valamint irányítószámmal ellátott pontos munkahelyi és lakcímüket, esetleg telefonszámukat.

A cikkeket, tanulmányokat, véleményeket, javaslatokat, olvasói leveleket közzétlenül a *Hadtudomány szerkesztőbizottság* címére (1581 Budapest, Hungária krt. 9–11. Pf.: 15.) küldjék meg.

A kézirat közlési ideje — a cikk elfogadása esetén — 3–6 hónap, mivel a folyóirat negyedévenként jelenik meg.

A szerkesztőség fenntartja a jogot a beküldött munkák rövidítésére, a szükséges nyelvtani és formai javításokra. A szerzők szakmai véleményét hűen közöljük, a mondanivalót nem csorbítjuk.

Kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

Hautzinger Gyula

Jobb és olcsóbb, de kisebb hadsereget!

(*Néhány gondolat*

az MHTT II. országos hadtudományi konferenciájának margójára)

Mint arról több helyről is hírt kaptunk, az 1991. évi első, rövid, egynapos konferenciát követően, a múlt év novemberében Balatonkenesén gyülekeztek a Magyar Hadtudományi Társaság honvédelem iránt elkötelezett tagjai, de sok érdeklődő is megismerkedett a háromnapos értekezéssel.

Nem feladatom és nem is vállalkozhatom a konferencia értékelésére. Hogy mégis írok a társaság folyóiratának, annak egyszerű oka van. A konferencián a hadsereg gazdasági helyzetével kapcsolatosan elhangzott felszólalásom — nem is annak tartalma, talán inkább rövidsége miatt — nem került be a konferencia megjelent anyagába. Figyelembe véve viszont a téma fontosságát és aktualitását, lehetőséget kaptam arra, hogy gondolataimat — a napirendre tűzött témákhoz kapcsolódva — külön, a konferencia „margóján” fejthessem ki.

Megtisztelő az alkalom, mert az azóta eltelt hónapok tovább érlelték gondolataimat, és a történetek bár alapvetően nem, mégis alakították a véleményemet.

Balatonkenesén egy átfogó, a fegyveres erőket és testületeket sok irányból érintő tanácskozást tartottak, amely véleményem szerint felvillantotta az aktuális helyzetet (mit is tehetett más?),

utalt a gondokra és a megoldásra váró feladatokra. A felvetett kérdésekből én a hadsereget érintő problémakörből önkényesen kívánok kiemelni néhány kérdést, elsősorban a honvédség anyagi-emberi szempontból meghatározó helyzetét, várható alakulását, ami elsősorban engem is érdekel, s a hadsereg hivatásos tisztjeként személyesen is érint.

A bevezető előadások meghallgatása után, a „megosztott” tanácskozás során több szekció tevékenységében is részt vettem. Úgy ítélem meg, hogy a résztvevők őszinte, jó szándékkal és szakmailag megalapozottan fejtették ki gondolataikat. A hadsereg alkalmazásáról, felhasználásáról szólók nagy többsége azokat a tennivalókat fogalmazta meg, amelyek egy esetleges fegyveres konfliktus esetén — a határ menti fegyveres konfliktustól a totális háború eshetőségéig — követelményként jelentkeznek. Ezek a vélemények a hadművelleti felkészültségről tanúbizonyságot tévők gondolatai voltak. Az előadókat figyelve ugyanakkor minden felszólalás után én még két összetevőt kerestem: *az embert és az anyagi feltételeket*. Meg is találtam mindkettőt, természetesen a szekciók tárgyalt témáitól függően más-más hangsúllyal. Ez is bizonyítéka annak, hogy adott eset-

ben a hadsereg minőségét, eredményes alkalmazását az emberi tényezők és az anyagi feltételek határozzák meg.

Mert mi most a helyzet? A Magyar Honvédség legalább egy évtizedes „lefelé menetelés” után (a jelenlegi szervezeti tekintve) működőképességének lassan a határához érkezett. Állítom ezt abból kiindulva — és itt utalok vissza a hadműveleti gondolkodókra —, hogy a legjobb szándékú, a honvédség átalakulását segítő, alkalmazását tisztázó koncepció is zátonyra futhat a jövőben, ha nem lesz meg hozzá az, ami a hadsereg működéséhez elengedhetetlenül szükséges: a pénz. Ez pedig ebből a hadseregből már jó ideje hiányzik. A '80-as évektől kezdődően tanúja lehettem, hogyan nyílik gazdálkodási szempontból az oló, hogyan válik el a követelménytámasztás a biztosítottságtól. Hogyan éli fel a hadsereg a tartalékait, hogyan romlik az infrastruktúra, és ami mindebből következik: az emberek hangulata.

Lőrincz Kálmán — azóta nyugállományú vezérezredes, a Magyar Honvédség volt parancsnoka — az értekezleten nála kevésszer tapasztalt keserűséggel „rosszkedvűnek”, más kifejezést is használva: „költségvetésinek” nevezte a haderőt.

Vajon kell-e ennél tömörebb kifejezés a hadsereget ma jellemző helyzetre? Pedig ez a hadsereg az elmúlt években tisztességesen betöltötte feladatát. Bár a soraiból „intimpisták”, sárdobálók sokszor próbáltak mindenfélét rákenni, a hadsereg mégis végezte a dolgát. Nyugodtsággal, saját belső átalakulásával, ugyanakkor a veszélyek elhárítására is készen, tette, amit tennie kellett úgy, hogy közben a hadsereg színe-javát adó hivatásos állomány egy részének létfeltételei a létminimum alá süllyedtek, míg a másik része — talán ez a többség — annak kör-

nyékén él, a családok többsége anyagi gondokkal küzd.

Mi idézhette ezt a helyzetet elő, mik voltak az okai?

Biztos vagyok benne, hogy ennek megválaszolása — bár egyelőre várat még magára — a jövőben megtörténik. Annyit azonban már most is megállapíthatunk, hogy a hadsereg, a honvédelem ügyének „lefelé menetelése” régen elindult folyamat.

A múltban olykor tapasztalhattuk, hogy Moszkva „ajánlásainak” jórészt ellenállt az akkori vezetés, nem kergette bele az országot egy, az erejét meghaladó fegyverkezésbe. Ugyanakkor a hadsereget úgy kezelték — amint ezt meg is fogalmazta az akkori első számú vezető —, mint a „kisgyereket, aki anyja szoknyája mögé bújik”. Ha akarta, ha nem, volt ebben a kijelentésben egy kis lesajnálás, no meg egy nagy adag ámitás, hiszen arra utalt, hogy az „ideiglenesen” itt állomásozók „garantálják” békénket és függetlenségünket.

Így nem csoda, ha a hadsereg az ország gazdasági helyzetének a rosszabbodásával évről évre fokozatosan egyre lehetetlenebb állapotba került.

Az 1980-as évek végén a hadsereg gazdasági vezetőinek az értekezletén magam is kénytelen voltam felvetni a hadsereg gazdaságainak fordított alapállású gyakorlatát. Rossz az, ha a gazdaságoknak kell esősorban javasolniuk a parancsnoki állománynak: mi az, amire jut, és mi az, amire nem. Ez a helyzet elvezethet oda, hogy „költségvetésivé” lesz a haderő, és a fiskális szemlélet jut érvényre.

Az elmúlt négy esztendő során az erre hivatottak többször felértékeltek a hadsereg szerepét, más megvilágításba helyezték a haza, az állami lét megvédésének végső eszközét, a fegyveres erőt, de mintha megfeledkeztek volna ezen

értékelés anyagi háttéréről s — tovább megyek — az emberi vonzatáról.

Lőrincz vezérezredes úr a maga személyét illetően — nyilván helyesen — búcsúzása alkalmával elmondta, hogy teljesítette a kapott feladatot, elvezette a haderőt a Magyar Néphadsereg-től, az akkori HM-től a Magyar Honvédségig (és újból a HM-ig). Ez igaz. De érdemes lesz egyszer kissé nyugodtabb időkben azt is feldolgozni, milyen veszteségek árán, és ami a leglényegesebb: milyen állapotban érkezünk el a máig!

Ha a kérdésre válaszolunk, találhatunk ebben az időszakban elismerhető egyéni teljesítményeket, ám nem biztos, hogy pozitív lesz a végeredmény, a válasz.

Véleményem szerint az elmúlt évek talán több, jobb eredményt is hoztattak volna a hadsereg számára. Igaz, a rendszerváltás, a társadalom egészét megmozgató folyamat — lássuk be — nem a hadsereget helyezi előtérbe, és ez bizonyos fokig érthető is. De ha megvolt a felismerés a szuverén haderő létezésének igenlésére, akkor annak működésére, fenntartására is jobban oda kellett volna figyelni.

A helyzet alakulásához természetesen az is hozzájárult, hogy a honvédelem ügyét helyre tevő törvények későn, csak a múlt év során születtek meg (és a hivatásosokat legalább úgy érintő szolgálati törvény még most sem!). A honvédség egy, a rendszerváltozástól bizonyos fokig független, részben már korábban a tervezőasztalon lévő és csak részleteiben módosított elképzelés szerint alakult volna át. Eközben az eltelt évek során a hadsereg fordított költségvetési összeg csaknem felére csökkent. Ezt az alapvető ellentmondást a mintegy ötvenezer fős létszámcsökkenés sem oldja fel.

Úgy gondolom, bizonyos döntések

további elmaradása csak súlyosbíthatja a helyzetet. Az új országgyűlésnek el kell döntenie, hogy szüksége van-e, és ha igen, milyen hadseregre. Az egyre súlyosbodó anyagi-technikai és az ezzel szorosan összefüggő emberi problémák nem görgethetők tovább! Bármennyire is jóhiszemű, de valószínűleg tarthatatlan az a nézet, hogy ezt a hadsereget a jelenlegi létszámában, szervezetében meg lehet tartani.

Ha az elmúlt év végén a költségvetést tervezők a jelenlegi biztosítás duplája körüli összegben gondolkodtak, akkor felmerül a kérdés: hogyan is képzelhető el, hogy ez a hadsereg a mostani elvárások függvényében fenntartható — „félpénzből”.

Pedig a gazdasági helyzet jelentős javulásával sajnos még jó ideig nem számolhatunk. Ha viszont nem lendül fel a gazdaság, nem nő az elosztható érték, akkor a honvédség költségvetési támogatása sem lesz nagyobb. A stabilitás irányába hatna, ha középtávon, legalább egy parlamenti cikluson belül ismertté válhatnának a főbb tervezési számok. A költségvetés jelenlegi rendszerének átalakításával kapcsolatos — a rengeteg „ha kell, ha nem kell”, betervezem — szemlélet gyökeres kiirtásával kiszámíthatóbbá lehetne tenni a hadsereg fenntartását. Így, a reális koncepció, a meglévő állomány ésszerűbb alkalmazása és az eszközök racionálisabb felhasználása mellett meg lehetne kezdeni egy új, a kialakult helyzetet figyelembe vevő, abból kiinduló, valós haderőreformot, amely véget vethet a jelenlegi „tengődési programnak”.

A jelenleg meglévőt megtartani, a támogatás összegét ugyanakkor nem emelni — a hadseregben lévők és a még meglévő tartalékok végső kimerítéséhez vezethet. Láttuk, láthatjuk, ilyen nagy rendszer, mint a hadsereg, nem az egyik

pillanatról a másakra omlik össze, kényszerül térdre. A folyamat hosszú, de a következmény bizonyos. Bekövetkeztét nem lehet pontosan kiszámítani. Ez egyben a legnagyobb veszély is, mert az egyes részek különböző időben mondják fel a szolgálatot, így a teljes működőképtelenség bekövetkezte csak hosszú errodálódás következménye.

Addig, amíg ez bekövetkezik, jó részt jogosnak tekinthetjük a kijelentéseket a hadrafoghatóságról és a hadsereg feladatainak teljesítéséről. De mindig ott van a kérdés: milyen áron. A negatív jelenségek pedig sokasodnak. Soha ennyi gazdasági bűncselekmény (és csodálkozunk, hogy elsősorban a legrosszabb helyzetben lévő tiszthelyettesi kategóriáknál?) nem fordult elő; sokasodnak a technika alkatrész-ellátási gondokból eredő meghibásodások; a fásultságból, a kilátástalanságból eredően gyengül a szolgálati fegyelem; lassan az '50-es, '60-as évekhez viszonyítva relatíve rosszabbak a sorkatonák tartási-ellátási körülményei mint az otthoni. Mindezek a felsorolt — és a még fel nem sorolt — tényezők arra mutatnak, hogy ez a helyzet nem tartható tovább. A drill fokozásával, a szigorító intézkedések újból és újbóli alkalmazásával csak felületi kezelés érhető el, ami csak ideig-óráig lehet hatásos. Ami azonban arra is alkalmas, hogy utána egy minőségében még rosszabb helyzet álljon esetleg be, egy olyan állapot, amikor az egész folyamat visszafordíthatatlanná válik. Abból a helyzetből pedig már csak egy teljesen új hadsereg felállításával lehet kilábalni.

Kikerülhetetlen, de szólni kell a vezetők felelősségéről is. Én még azt tanultam (és tartom ma is!), hogy „követelek, mert tisztellek”. És ez a két cselekvési forma — bármennyire is úgy tűnik — nincs egymással ellentmondásban. Egy

katonai feladat végrehajtásában, annak megoldása érdekében elsődlegesen egyetemes követelménynek kell érvényesülnie, anélkül veszélybe kerülhet az elrendő cél és a cél felé törekvők is. Ugyanakkor a vezetőnek alapvető kötelessége biztosítani mindazon feltételeket, amelyek a sikeres feladat-végrehajtás eszközei.

Mi lehet a kivezető út a jelenlegi helyzetből, ha az anyagi, költségvetési támogatás növekedésére hosszabb távon nem számolhatunk?

A kérdés megválaszolására nem vállalkozom. Inkább néhány gondolatot vetek fel, hogy elkerüljük a legrosszabbat: amennyiben a szolgálatot ma is tisztességgel, hittel vállalók a hadsereget tömegesen elhagyni kényszerülnének, az az ország védelmére hivatott haderő ellehetetlenüléséhez vezethet.

Legelőször is szükséges, hogy *mondja meg a politika, milyen feladatokra kíván hadsereget tartani* a törvények alapján. Ebből következően alapos felmérés szükséges: megfelel-e az elvárásoknak a jelenlegi haderő. Ha nem, újból át kell gondolni, tekinteni a feladatokat és az azokat biztosító lehetőségeket.

A politika és a társadalmi ellenőrzés primátusának — amelyhez kétség nem férhet — ebben is kifejezésre kell jutnia. Csak az elmúlt évtizedek történelmi tanulságait kell elemezni, hogy rájövünk: nemegyszer érhető tetten a politika részéről a sandaság, amikor olyan követelményeket állított a katonák elé, amelyet azok — mindenkor esküjükhöz híven — igyekeztek teljesíteni, de arra a kellő feltételek hiányában képtelenek voltak.

Kellő mérlegkészítés után tehát el lehet és el kell kezdeni a hadsereg átalakítását. Véleményem szerint mindenképpen úgy, hogy a meglévőre támaszkodjunk. Nagyon fontos, hogy *a megma-*

radt érték ne menjen veszendőbe. Ebből is a legfontosabb az a hivatásos és polgári állomány, amely az romló körülmények ellenére is kitart a honvédelem ügye mellett. Ezt megőrizni, a feltételek megteremtése mellett alakítani: a legfőbb feladat. Állítom ezt azért, mert az elmúlt fél évtized kádervesztesége arányaiban a korábbi évtizedekhez nem is hasonlítható. Tudom, ebben benne vannak azok is, akik nem akarták, nem tudták vállalni a függetlenné vált ország új körülmények és követelmények közötti védelmét. De hiszem, hogy ezek száma a kevesebb. A legtöbben azért mentek el — és ez a fájdalmas —, mert egzisztenciálisan ellehetetlenültek, mert a legszen-tebbre esküdtek, ugyanakkor a parancs-ra hivatkozva dobálták őket — mára bebizonyosodott: sokszor értelmetlenül — egyik helyőrségből a másikba, ahogy a gyorsan változó „konceptió” éppen diktálta, közben még a minimális, vagy az előző helyőrségben megszokott feltételeket sem biztosították az állomány részére. Hányszor hallhatta az új helyőrségbe átköltöző, amikor a gyereket bölcsődébe, óvodába — az amúgy is csökkenő számúak egyikébe — kívánta beiktatni: „Miért jöttek ide?” Vajon mit érezhetett az a katona (a rendszerváltozás után!), aki ilyen kérdést kap fogadjistenként?

Véleményem szerint ma ezt az állományt kell és érdemes megőrizni. Ez nem kívánság, ez szükségszerűség! Szükségszerűség azért is, mivel a már vázolt jelenlegi anyagi helyzetben az egyik pillanatról a másikra nem „keletkezik” egy másik hivatásos állomány. Mint a tisztképzésben dolgozó állítom: még várat magára az elithadsereg kialakításához szükséges, magas alapképzettségű, kiemelkedő képességű állomány beáramlása. A másik szempont, amely az állomány megőrzé-

se mellett szól: ahhoz a technikához, amelyet — előreláthatóan még hosszú ideig — kezelni kell, azok az ismeretek szükségesek, amellyel, a meglévő állomány rendelkezik.

Itt nem arról van szó, hogy ne éljünk azzal az értékes szellemi segítséggel, amelyet a fejlett nyugati hadseregek nyújtanak számunkra. (Sőt, ha partnereink készsége megmarad, inkább fokozottabban kellene igénybe venni azt.) De lássuk be: a hadsereg teljes átalakítása — mint az egész társadalomé — hosszú, időben elhúzódó folyamat. Még ha a Magyar Honvédségben meg is jelennek majd a várt új, korszerű fegyverrendszerek, még nagyon hosszú ideig együtt fog létezni az új és a régi. Erre találunk példát más országok (szövetségek) hadseregeiben is. A csere ugyanis nem egyszerű és nem olcsó folyamat.

Az állomány megtartásának szükségszerűségét már érintettem. Arról nem is beszélve, hogy ezek utcára kerülésével, a munkanélküliek számának gyarapításával csak újabb szociális feszültségek keletkezhetnek.

Ezenkívül a meglévő állomány minden ésszerű, a helyzetéből adódó változást elfogad. Ez a meggyőződése. Mi sem példázza ezt jobban, mint a halhatlanul megnövekedett nyelvtanulási láz: ezrek és ezrek próbálják az „egy idegennyelvűség” (vagy az sem) után bepótolni azt, ami elmaradt.

Úgy gondolom, hogy a jövőben minden katonát, embert érintő változást nagy körültekintésnek kell megelőznie, számolva az esetleges nemkívánatos, negatív hatással, mert a legjobb újító szándék is könnyen a visszájára fordulhat. Feltehetően így lesz ez mindaddig, amíg az anyagi feltételek nem biztosítják az egyén szabad választását, ebből következően pedig a mozgását.

A humánoldal mellett, sőt azzal összefüggésben *lényeges és meghatározó kérdés a hadsereg finanszírozása*. Ez legalább olyan bonyolult problémakör, mint az előbbi. Ezért lenne szükség az általam már vázolt, középtávra szóló tervezés–finanszírozás összhangjára, a jelenlegi költségvetési tervezés megváltoztatására. Így lehetne a feladatot—embert—anyagi feltételeket egymástól elválaszthatatlanul szerves egészként szemlélni, s a jelenlegi „tűzoltás” helyett átgondolt folyamatot elindítani. Gyakran hangoztatott nézet és szemlélet, hogy a honvédelem, a haza védelmének kérdése nemzeti ügy, s adott esetben az abban legfontosabb szerepet játszó hadsereg ügye is az.

Bebizonyosodott: a pillanatnyi, a többnyire jó szándékú igények teljesíté-

se, a politikai kívánalmaknak való feltétlen és sokszor építő észrevétel nélküli megfelelés az elmúlt években nem feltétlenül vezetett eredményre.

Mindezek után továbbra is áll a címben felvetett probléma: *jobb és olcsóbb, de kisebb hadsereget?* A kérdés megválaszolása a jövőre vár. A probléma nehéz. Jobbat is, olcsóbban is? Eleve paradoxon. Jobbat, de kisebbet? Ez jobban illik a jelenlegi helyzethez. Hogy mekkorát? Ezt a politika szabta feladathoz és az ország anyagi helyzetéhez kell igazítani. A szakemberek dolga, hogy korrekt, reális számvetések alapján építsék fel a jövő hadseregét, mert addig marad az egyszeri hajóskapitány és a gépész párbeszéde: „Mennyi?” — „Mi mennyi?” stílusban.

Várhegyi István

Az elektronikai infrastruktúra fogalma, helye és szerepe az országvédelemben

A szerző fenti című írásos anyaga hozzászólásként hangzott el az MHTT II. országos konferenciáján (Balatonkenese, 1993. november 17—19.) a II. szekció ülésén. A továbbgondolásra és kutatásra érdemes hozzászólást szerkesztett változatban közöljük.

Az emberiség jövőjét kutató szakértők egyetértének abban, hogy az emberi társadalom fejlődésének következő lépcsőfoka olyan társadalmi formáció lesz, amelyben az információnak kiemelten fontos szerepe és értéke alakul ki. A posztindusztriális társadalomban a szerves társadalmi formációs fejlődés sorát újabban a következők szerint határozzák meg: 1.) mezőgazdaságra orientált, 2.) iparra orientált, 3.) információra orientált társadalmak. Az alapvető és legfőbb érték az információ, amelynek megszerzéséért feszített küzdelem folyik majd az egyes gazdasági és hatalmi régiók (országok, országsoportok) között. Az információ = tudás = hatalom.

Az információ birtoklása a világ dolgaiba való beleszólást, a világ korlátozott erőforrásaiból az előnyösebb mérítés lehetőségét, nagyobb gazdasági, piaci részesedést jelent. Végző soron kedvezőbb hatalmi helyzet kialakítását teszi lehetővé. Az információ birtoklásából adódó kedvező lehetőségek teremtik meg azokat a tovább- és túlélési feltételeket, amelyek nélkülözhetetlenek az egyes régiók és országok fennmaradásá-

hoz és fejlődéséhez. Azt a jövőendő társadalmat, amelyben a „vas—szén—acél” helyett a legfőbb érték az információ lesz, joggal nevezik információra orientált vagy rövidebben információs társadalomnak (IT).

Az információs társadalom nem utópisták által kiagyalt társadalmi alakzat fogalma, hanem az emberiség technikai civilizációjának objektív és szerves fejlődése, illetve a gazdaság globalizációs igényei eredményeképpen kialakuló társadalom. Teljes kibontakozása az egész földgolyón minden bizonnyal hosszú időt (kb. 50—100 évet) vesz igénybe, de az ilyen társadalom kialakulásának folyamata már elkezdődött. A ma élő emberiség ennek a folyamatnak már részese, tudatos vagy tudatosság nélküli részvevője!

Az IT az óriási mennyiségű multimédiás (szöveg, hang, kép, videó) információhalmaz feldolgozásához a számítástechnika rendkívül nagyléptékű fejlődését reprezentáló, legújabb eszközeit veszik igénybe.

A fejlődés tényeit nem, csupán a fejlődési ív főbb állomásait felsorolva utal-

ni kell a következőkre. A nagy teljesítményű személyi számítógépektől (pl. AT—486/586 stb.) a vektoros és skaláris óriásszámítógépekig (SPARC gépek), a párhuzamos működésű sokprocesszoros szuperszámítógépekig (CRAY—II.) terjedően a gazdaság és a tudomány, valamint a haditechnika mindent felhasznál a feladatok gyorsabb, pontosabb, gazdaságosabb megoldása érdekében. Versenyhelyzetekben és kihívásokban ezek előnyt jelentenek számukra.

Az igen nagy bonyolultságú és igen nagy műveleti sebességű integrált áramkörök (VLSIC+VHSIC) miniaturizálása és elemszámainak tömörítése területén a polgári életben (kereskedelmi téren) elérték a 0,4 mikron szélességű vezetőpályás integrált áramkörök (IC-k) kialakítását; katonai vonatkozású kutatásokban pedig már kifejlesztették a 0,1 mikron szélességű vezetőpályás IC-eket. Ezen integrált áramkörökkel felszerelt számítógépek műveleti sebessége millió és milliárd lebegőpontos művelet (MFLOP+GFLOP) másodpercenként. És a fejlődés még nem ért véget!

A 0,001 szélességű vezetőpályák kialakítása és a 10^{15} -en műveleti sebességű, szupravezetős alkatrészekkel működő számítógépek kifejlesztése nincs elérhetetlen távolban. Új elveken működő számítógépeket is csatasorba állítanak majd, mint pl. a CNN cellás rendszerű, az idegrendszert utánzó analóg szuperszámítógépeket, amelyek minőségi ugrást jelenthetnek a számítástechnikában. A digitális információtárolás olyan újabb eszközei, mint a kompaktlemezes tárolók, az optikai háttértárolók milliószoros és milliárdszoros nagyságrendű információk tárolását és visszakeresését teszik lehetővé igen rövid idő alatt. Ezáltal az eseményeket befolyásoló környezeti tényezők egyre nagyobb számú

paraméterét lehet figyelembe venni. A tervezést érintő előrejelzések mennyisége és pontossága nagyságrendekkel javul. Ezek a képességek katonai vonatkozásban a túlélést és a győzelmet eredményezhetik, amennyiben hozzáértő kezekbe kerülnek.

Az IT az információk megszerzéséhez egyre inkább számítástechnikára és csúcstechnológiára alapozott érzékelőket, ún. szenzorokat vesz igénybe. A feldolgozott és korábbi információkkal kiegészített, vagyis értéknövelt információk továbbításához pedig igen nagy teljesítményű távközlés-technikai eszközöket használnak a víz alatt, a föld felszínén, a föld felett és a kozmoszban — fémes vezetéken, fényvezetéken, valamint rádió-, fény-, infravörös- és ultrahullámok segítségével. A csúcstechnológiával készült és számítógéppel támogatott távközlési eszközökön az információk millió és milliárd bit/s (MB/s + GB/s) sebességgel továbbíthatók a multimédiás hálózatokon (ATM/B—ISON) szöveg-, kép/rajz-, videó/és, hanginformációs módokban. Az IT-ben a számítástechnika és a távközléstechnika konvergenciája megy végbe, amely kombinált (számítógépes) multimédiás távközlési terminálok (végberendezések) kialakításához vezet. Köztük a legkisebb típusú — mint pl. a műholdas rádiótelefon — a felhasználó tenyerében is elfér!

Az IT-ben olyan csúcstechnológiára (igen magas szellemi kutatású fejlesztési értékeket magába foglaló technikai eszközökre) alapozott minőségi tömegtermelés folyik, amelyben egy-egy termék előállítását világszerte csupán néhány vállalat végzi. A termékek kibocsátási üteme percekre csökken, mennyisége pedig elérheti a milliós nagyságot. Ezáltal az információs társadalom gazdasága

a szabadversenyt követeli, világgpiaci méretekben gondolkodik, a vám- és pénzügyi akadályokat igyekszik felszámolni.

Az információs társadalom technikai alapjait tekintve tehát három pilléren áll ún.: 1.) magas információtartalommal rendelkező, csúcstechnológiai minőségű tömeggyártáson, 2.) értéknövelt számítógépes információfeldolgozáson, 3.) multimédiás távközlési rendszeren.

Az információs társadalom működését sajátos infrastruktúra biztosítja, amelyet elektronikai infrastruktúrának (EI) nevezünk. Az EI nem más, mint egy adott ország (régió) funkcionális és támogató elektronikai infrastruktúrális rendszereinek és elemeinek összessége.

Az EI funkcionális része különféle rendezőelvek szerint osztályozható. Ágazat szerint: polgári (magán), közszolgálati (kormányzati). A közszolgálati elosztás speciális esete a fegyveres erőket kiszolgáló EI. Rendeltetés szerint: távközlési és nem távközlési. Átviteli közeg szerint: vezetékes és vezeték nélküli. Telepítési módozat szerint: állandó helyű és mozgó rendszerekkel (elemekkel, objektumokkal) rendelkezhet. A támogató EI magába foglalja mindazon feltételrendszereket (kutató- és fejlesztőbázisokat, gyárat, erőműveket stb.), amelyek lehetővé teszik a funkcionális EI működését és fejlődését. Tulajdonképpen másodlagos infrastruktúra, vagyis funkcionális elektronikai infrastruktúrának az infrastruktúrája.

Az EI speciális makrohalmaza a rádióelektronikai infrastruktúra (REI), amely azon funkcionális rendszereket, hálózatokat és eszközöket foglalja magába, amelyeknél az információkat rádióhullámok vagy fényhullámok segítségével továbbítjuk.

Az IT érdekében a REI elemei (ob-

jektumai) az elektromágneses dimenzióban (EMD) működnek, ahol szervezett és szabályozott elektromágneses tevékenységet folytatnak (EMT). Egy adott ország EMT-je kormányzati vagy magánjellegű lehet. A kormányzati EMT-hez tartozik többek között a HM, a BM stb. elektromágneses tevékenysége.

A korszerű fegyveres erők működése nem képzelhető el az elektromágneses energiát alkalmazó (kisugárzó, felderítő, érzékelő, észlelő, vevő, vezérlő, mérő, analízáló, zavaró stb.) elektronikai eszközök tömeges használata nélkül. Ebből adódóan az ilyen eszközökkel felszerelt fegyveres erők, vagyis az ún. elektronizált hadseregek küzdelme kiterjed egy újabb dimenzióra, amelyet „elektromágneses dimenzió” (EMD) nevezünk. Ez kiterjed az elektromágneses frekvenciaspektrum valamennyi frekvenciatarományára, vagyis a 0 Hz-től a 10^{17} Hz-ig terjedő frekvenciákra. Az EMD-ben a fegyveres erők küzdelme fegyveres konfliktus idején az elektromágneses főlény/uralom kivívásáért folyik.

Az előzőekben kifejtettekből világosan kitűnik, hogy az IT-nek „információra orientált hadserege” van, amelyet elektronizált/elektronikus hadseregnek (EHDS) neveznek. Az EHDS fogalma ma olyan hadsereget takar, amelyben a beszerzési, a működtetési és a fenntartási költségeket illetően a csúcstechnológiát, számítástechnikát és korszerű híradástechnikát képviselő, ún. elektronikai hányad elérheti a 70–90%-ot. Az ilyen minőséget képviselő hadseregben természetesen az „elektronizált/elektronikus katona” számítógéppel vezérelt multimédiás távinformatikai kézi híradó teminállal lesz felszerelve, amely számos funkciót lát el pl. híradást, automatikus helyzetközlést, azonosítást, helyzetértékelést, navigációt stb. Ilyen

terminálok kifejlesztése a legfejlettebb ipari országokban már folyamatban van. 2010-ig valószínűleg megjelennek a harcmezőn is. Ez a valósan jelentkező kihívás megváltoztathatja a felderítés és az elektronikai harc profilját, feladatait, módszereit és eszközparkját.

A távközlési hálózat segítségével az IT *rendkívül magas fokon integrált társadalom*. Ezt jól tudják a fejlődés útjára lépő potenciális agresszorok is. Ezért egyik alapvető céljuk az elektronikai infrastruktúra objektumainak és rendszereinek támadása, pusztítása, bénítása, működésének korlátozása, az általuk szolgáltatott információk meghamisítása. Számukra is világos, hogy nem kell az egész EHDS-t megsemmisíteni, elegendő az elektronikai infrastruktúra objektumait (EIO) kikapcsolni és máris működésképtelenné válik az egész. Az elektronikai agresszor (az agressziót elkövető szervezet vagy ország fegyveres erejének azon része, amely az elektronikai/rádióelektronikai célpontokat, rendszereket támadja) az IT vonatkozásában nem tesz különbséget polgári vagy katonai célpontok között. Támadása totális jelleget ölthet, vagyis az áramtermelésről, a távközlési, a műsorszóró, a repülésirányító, a navigációs és a számítógépes hálózatokon át mindenféle elektronikai célpontot támad a társadalom működésének megbénítása céljából! Nem háborús időszakokban számítani lehet az „elektronikai terrorcselekményekre” is.

Katonai vonatkozásban a felderítő, a csapásmérő, a csapatvezetési és a fegyverirányító, valamint a logisztikai rendszerek az elektronikai/rádióelektronikai infrastruktúra megsemmisítését és zavarás útján történő bénítását számítógéppel előállított, ún. priorált célpontlisták (kiemelt fontosságú elektronikai célpontok jegyzéke) alapján tervezik. Az elekt-

ronikai célpontok elleni tevékenység tervezése jóval a hadműveletek megkezdése előtt elkezdődik a hadszíntér előzetes felderítő értékelés (angolul EIPB = Electronic Intelligence Preparation of the Battlefield) keretében. Ez az összhaderőnemi/összefegyvernemi előzetes felderítő értékelésen belül, annak részeként történik a stratégiai, hadművelleti céltervező csoport irányításával.

Az elektronikai célpontok elleni támadó tevékenységet elektronikai művelet (a szárazföldi és a légvédelmi hadművelettel párhuzamosan folytatott elektronikai támogató tevékenység) keretében hajtják vége. Az elektronikai művelet elektronikai és tűzcsapások sorozatából, különböző típusú és időtartamú zavarási hullámokból, valamint dezinformációs műveletekből és gondosan tervezett elektronikai védelmi rendszábályokból tevődik össze. Mindezen tevékenységeket a megszerzett, feldolgozott és értékelt információk alapján végzik számítógépek és korszerű távközlési eszközök segítségével. Az elektronikai művelet felsorolt tevékenységi körei arra utalnak, hogy az információs társadalom technikai pilléreit (csúcstechnológia, számítástechnika, távközlés) már napjainkban is felhasználják az elektronikai/rádióelektronikai infrastruktúra támadása/védelme érdekében.

Ha számba vesszük egy adott ország EI objektumainak mennyiségét, azonnal kitűnik, hogy több az objektum, mint a védelemre rendelkezésre álló erő és eszköz. Véleményem szerint egy ország EI objektumainak véldemében az ország lakossága részt vesz, hiszen ez nem csupán és nem kizárólag katonai feladat! A mennyiség és a lehetőség elmentmondásának feloldása érdekében az EI-objektumokat fontosságuk szerint rangsorolni kell, és a rendelkezésre álló

védelmi erőt a legfontosabb EI-objektumok védelmére kell összpontosítani. Ez rendkívül nagy és bonyolult feladat, amelyet csak számítógépes EI-objektumkataszter kialakítása alapján lehet eredményesen elvégezni és megtervezni. (A feladat kulcskérdései: mit, mivel, mikor, meddig és hogyan kell védeni?)

Az Öböl-háború és a balkáni háború egyértelműen bizonyítja, hogy a hadszíntéren található „klasszikus” célpontok mellett — éppen az IT kialakulása miatt — igen nagy számban megjelennek az ún. elektronikai célpontok, ezen belül a felderítő, a navigációs, a csapásmérő, a csapatvezetési, a fegyverirányító, a logisztikai rendszerek elektronikai elemei, amelyek megsemmisítésére, bénítására igen nagy figyelmet fordítanak. Kutatók százai vallják, hogy eredményes elektronikai művelet nélkül az összhaderőnemi/összfegyvernemi hadművelet nem járhat sikerrel. A példák és a gondosan előrejelzett változások alapján osztom nézetüket.

*

A tárgyalt témák között több fontos kérdést érintettem, hely hiányában természetesen csak vázlatosan. Ezekből mégis egyértelműen következnek az alábbiak.

1.) A társadalom fejlődése az információs társadalom kialakulásának irányá-

ban halad. E folyamat objektív alapja a technikai civilizáció ugrásszerű fejlődése és a gazdaság számos új típusú kihívása.

- 2.) Az információs társadalom elektronikai, ezen belül rádióelektronikai infrastruktúrára támaszkodik; enélkül hatékonyan nem működhet.
- 3.) Az IT-nek elektronizált hadserege (EHDS) van, amelyben elektronizált rendszerek és harcosok tevékenykednek. Minél magasabb színvonalú az EHDS, annál nagyobb esélye van a győzelemre.
- 4.) Az információs társadalom elektronikai és rádióelektronikai objektumai a jövőben fontos célpontobjektumok lehetnek, ezért fokozott védelmükről gondoskodni kell. Ez nem csupán katonai feladat!
- 5.) Az IT elektronikai és rádióelektronikai infrastruktúrával kapcsolatos fogalmai új és minőségi ismeretek elsajátítását követeli meg a hadsereg és a társadalom érintett tagjaitól. Ennek érdekében részletesen ki kell dolgozni az elektronikai infrastruktúra elméletét, a célponttervezés elveit, ki kell alakítani a végrehajtó szerveket, központokat. Majd közkinccsé kell tenni és oktatni kell a kutatási eredményeket!

Szendy István*

A tüzéség fejlesztéséről

A tüzéség a Magyar Honvédség szárazföldi haderőnemének egyik fontos fegyverneme. Jelentőségét az új harcszabályzat I. fejezetének 4. pontja a következőképpen definiálja: „A tüzéség a szárazföldi haderőnem legnagyobb tűzerejű fegyverneme, az ellenség pusztításának egyik alapvető eszköze”.

A fegyvernem mindenekelőtt a benne szolgálatot teljesítő katonák áldozatos munkája eredményeként képes a vele szemben támasztott követelmények teljesítésére. Ugyanakkor a tüzéségnél az utóbbi években a honvédelmi alapelvekkel összehangolva végrehajtott változások — mindenekelőtt a mennyiségi csökkentés — magával hozták a harci alkalmazással és a tűzpusztítással kapcsolatos elvek újragondolását. Tüzéségünk jelenlegi szervezeti tagozódását, mennyiségi és minőségi állapotát ismerjük, ezért ennek részletes elemzésére nem térek ki.

Foglalkozom viszont az előbb említett új elvek kapcsán a közeljövőben szükségyszerűen jelentkező *technikai és szervezeti fejlesztés problematikájával*. Hozzászólásomban a problémafelvetésen túl — figyelembe véve a korszerű irányzatokat és szem előtt tartva nemzeti hadseregünk

sajátosságait — igyekszem egy lehetséges elvi megoldást is felvázolni.

Nagyon fontos leszögezni: a löveganyag számának csökkenéséből, valamint bizonyos katonai szervezetek megszűnéséből adódóan a tüzéség részaránya a hadműveleti (harcászati) összfeladatok végrehajtásában lényegesen csökkent. Az ellenség tűzzel való pusztításának nagyobbik hányada tehát az összefegyvernemi csapatokra hárul. A tüzéség e tevékenységben az egyik alapvető eszköz. Rendeltetését tekintve is szembe-tűnő változásokat tapasztalhatunk, amelyek az alábbiakban foglalhatók össze: az ellenség TÖPFE eszközeinek megsemmisítése, tüzerütegeinek megsemmisítése és lefogása, valamint vezető és fegyverirányító rendszereinek megbontása. Ezenkívül: az ellenség fő csapatcsoportosítása élő erejének és tűzeszközeinek pusztítása. Részt vesz továbbá rombolásos és speciális feladatok végrehajtásában is.

A tüzéség a korábbi elvárásokkal ellentétben az élőerő és a tűzeszközök pusztítását a kívánt hatékonysággal csak a csapatok főcsoportosítása vonatkozásában tudja teljesíteni. Ritkán és csak szükségyszerűségből jelentkezhet feladatként a légvédelmi eszközök vagy leszállóhelyen levő helikopterek pusztítása. Rendkívül megnőtt a szoros együttműködés jelentősége a repülők-

* A szerző az MHTT II. országos konferenciáján (1993. november 17—19., Balatonkenese) a II. szekció ülésén mondta el a tüzéség fejlesztésére vonatkozó — itt közölt — gondolatait — a szerk.

kel, harci helikopterekkel, valamint a többi fegyvernemmel és szakcsapattal.

A megosztott irányzású és a páncéltörő tüzérséget rendeltetése alapján hadsereg-, hadtest-, dandár- és zászlóaljtüzérségre osztjuk. Az egyes csoportosítások feladataiban bekövetkező jellemző változások az alábbiak:

- a hadseregtüzérség korábbi feladatait megőrizte, ám azon belül arányeltolódás következett be az elsőlépcső-hadtestek tüzének megerősítésében;
- a hadtesttüzérség feladata alapvetően az első lépcsőben védő összefegyvernemi dandárok tüzének megerősítése;
- a dandártüzérség feladatai gyakorlatilag változatlanok;
- a zászlóaljtüzérség feladatai mennyiségi szempontból növekedtek, minőségi oldalról lényegesen összetettebbé váltak.

A tüzérség harci alkalmazását befolyásoló tényezők:

- a hadsereg-, hadtestvédősávok és az összefegyvernemi dandár harctevékenységi körletének méretei megnövekedtek;
- a védelmi hadművelet sikere érdekében a tüzérség csoportosítását a kialakult helyzetnek megfelelően változtatni kell;
- tüzérségünk technikai paraméterei okán a támadó csoportosítás pusztítására csak a harcászati mélységben — peremvonalától 10—13 km-ig — lehet számítani;
- a jelenleg rendszerben levő tüzerfelderítő-eszközök hatékonysága alig felel meg az új követelményeknek;
- a mennyiségi elégtelenségből adódóan a tüzérség zömét az ellenség főcsapásának irányában alkalmazzuk, elsősorban az elsőlépcső gépesített

lövész- (hkc.) dandárok szükségletének kielégítésére törekedve;

- biztosítani kell az ideiglenes harcrendi elemek (LMHCS, MHCS), valamint a honvédelmi dandárok tüzérségi megerősítését, illetve támogatását;
- előtérbe kell helyezni az alegység-szintű (osztály, üteg) alkalmazást;
- mindezekkel együtt vagy mellett a tábori hadsereg (hdt.) részére szükséges egy tűzzel és kerékkel egyaránt jól manőverező, kielégítő tüzerővel rendelkező tüzeszköz.

A tüzérség fejlesztését elsősorban technikai vonatkozásban kell megoldani, amely esetenként kihatással lehet a szervezeti tagozódásra is.

A fejlesztés irányait illetően az alábbiakra gondolok: korszerűsíteni és lehetőleg dandárszintig automatizálni kell a tüzérség vezetési és tűzvezetési rendszerét; korszerű, a követelményeket kielégítő eszközökkel és komplexumokkal nagymértékben növelni kell a tüzertechnikai és -optikai felderítés hatékonyságát; biztosítani kell, hogy a tűzcsapás lehetősége a védelem fő erő kifejtésének irányában elérje a hadművelati mélységet; a páncéltörő tüzérségnél gyakorlattá kell tenni a „tüzelj és felejtsd el!” elvet.

Arra kell törekedni, hogy a tűzzel való pusztítás során megkövetelt hatékonyságot az alegységek (osztály, üteg) kevesebb lőszer és idő felhasználásával éri el. Mennyiségében és minőségében növelni kell a tüzérségen belül az önálló tüzérség részarányát, s végül a helyi háborúk tapasztalatait feldolgozva át kell gondolni a tüzérségnél a vegyvédelmi és a műszaki, valamint a fedezőbiztosítással kapcsolatos kérdéseket.

A tüzerfelderítés vonatkozásában célszerűnek tartanám a rendszerben levő sztereotívmérők kiváltását kis tömegű, 8—10 km-es mérőhatással rendelkező

lézertávmérővel, továbbá a meglévő mozgócél-felderítő lokátorok mellett a lövedék röppályaelemzése alapján működő rádiólokátorok rendszeresítését.

A hangfelderítő komplexumok esetében biztosítani kell: a szelektív működtetés lehetőségét, az akaratlagos célkiválasztást, felderítést és figyelést; a lényegesen rövidebb szétbontakozási és lebontási időt, valamint rádiós üzemmódban történő alkalmazás esetén a komplexum belső és külső zavarásvédelmét.

Hadsereg- és hadtestszinten elengedhetetlenül fontos a speciálisan tűzér-felderítésre épített helikopterek rendszeresítése. A felderítési adatokat feldolgozó és értékelő pontokat (FAFÉP) mobil technikai eszközbe kellene telepíteni. Biztosítani a felderítési adatok feldolgozásának és értékelésének, valamint a szükséges irányokba történő áramoltatásának automatizálását. Fontos, hogy a FAFÉP-ek olyan és annyi híradó berendezéssel legyenek ellátva, amelyek biztosítják a más forrásokból (csapatfelderítő, szakcsapatok) történő adatbeszerzést.

Szervezeti vonatkozásban célszerűnek tartanám tábori hadsereg- és hadtestszinten egy-egy tűzér-felderítő-osztály (felderítő- és vezetésbiztosító üteg, 1 technikai felderítőüteg, 1 hangfelderítő üteg) felállítását.

A megosztott irányzású tűzér-ség technikai fejlesztése keretében szükséges lenne tábori hadseregek között — maximum 2 osztály MLRS, vagy Uragan-mobil, többcélú és a hadműveleti mélységet elérő tűzeszköz rendszerbe állítása. A FAFÉP-vel összekapcsolható, mo-

bil és automatizált TVK-rendszeresítése minimum osztályszintig.

Zászlóaljszinten arra kellene törekedni, hogy az itt levő tűzér-ség menet- és manőverteljesítménye azonos legyen az összefegyvernemi alegység lehetőségével. Olyan tűzér-ségi fegyverzetre lenne szükség, melynek tűzcsapási mélysége megközelíti a 10 km-t, és részben légi úton is szállítható (LMHCS).

A mobilitás és a védettség növelése érdekében emelni kellene az önjáró tűzér-ség részarányát, gazdaságossági szempontból megfontolva a gumikerekes változatot.

Szervezetileg a tábori hadsereg sorozatvető ezredét 4 osztályosra (2 MLRS vagy Uragan, 2 osztály BM-21) lenne célszerű átszervezni.

A páncéltörő tűzér-ségnél fokozni kell a menet- és manőverezőképeséget és emelni a találati valószínűségértéket a 3. és lehetőség szerint a 4. generációs rakéta-páncéltörő eszközök rendszerbe állításával.

A fegyvernem egészénél emelni kell a műszaki és a vegyivédelmi biztosítás szervezeti és technikai feltételeit.

Rövid hozzászólásom célja az együttgondolkodásra való serkentés. Kétségtelen, hogy a tábori tűzér-ség a jövőben is a tűzzel pusztítás egyik alapvető és meghatározó fegyverneme lesz. Fejlesztése, korszerűsítése elkerülhetetlen a közeljövőben. Ehhez nagyon fontos, hogy a szükséges arányokat megtalálva időben és helyesen cselekedjünk. Gondolni kell arra is, hogy amit ma elhatározunk, az csak évek múlva realizálódhat.

Balló István

Emlékezés egy régi fegyvernemre

A lovas fegyvernem létrehozását a második világháború után a hagyomány és a szokások alapján határozták el. Ez a modernizációs törekvésekkel akkor még nem ellenkezett. Az akkori szabályzat szerint a lovasság gyors és tűzerős fegyvernemnek számított, s a háború alatt — bár szomorú tapasztalatok is voltak ezzel kapcsolatban — a lovasság nemegyszer igazolta jó tulajdonságait: terepjáró képessége, harcászati mozgékonyága — főként a gyalogsághoz képest — valóban kedvező volt. Elsősorban támadó jellegű feladatokra alkalmazták, üldözéskor szinte nélkülözhetetlen volt, de halogató harcban, sőt mozgékony védelemben is fontos feladatokat oldott meg. A háborúban szétzilált ország a hadsereg gépesítésére még hosszú ideig nem számíthatott. Természetes volt tehát, hogy a lovasságot az újjáalakuló hadsereg szerves részének tekintették, s hosszú ideig szorgalmazták létrehozását. Az alábbi írás ennek egyik — a ma már történelmi — epizódját villantja fel.

A második világháború hadműveleti-hadászati és hadtörténelmi tapasztalatait feldolgozó elemzések már az ötvenes évek elején is azt igazolták, hogy a háborúban sikert csak a lendületesen egymásba kapcsolódó hadműveletekkel lehetett elérni, amelyben a főszerepet a légierővel szorosan együttműködő gépesített és páncélos kötelékek játszották. A szakemberek világosan látták, hogy a haditechnikai eszközökben bekövetkezett nagymértékű fejlődés, a csapatok gépesítettségi foka, a tűzerő és a csapásmérő képesség megnövekedése, továbbá más tényezők miatt a lovascsapatok már nem tekinthetők jelentős fegyvernemnek, sőt alkalmazásukat szükségtelennek ítélték. Ezt erősítette az a korábban is vallott nézet, mely szerint lovaskötelékek az első világháborúban esetenként még számottevő, a második világháborúban viszont minimálisra csökkent szerepet játszottak.

Ennek ellenére a Magyar Néphadseregben 1952-ben lovashadosztályt állítottak fel, amelynek szükségességét egyrészt a magyar lovashagyományokkal, másrészt a második világháborúban a szovjetunióbeli egyes frontszakaszokon a lovascsapatok kivívta sikerekkel igyekeztek megindokolni.

Tették ezt annak ellenére, hogy a lovasalakulatok létjogosultságát több tényező is megkérdőjelezte: így a harcjelátvitelben bekövetkezett változás, a harcokocsik, a repülőgépek, a tűzérő és egyéb haditechnikai eszközök tömeges alkalmazása, majd a tömegpusztító fegyverek megjelenése is.

A második világháború után következő években az egyes országok hadseregeiben egymás után szüntették meg a lovascsapatokat, helyettük a hadrendekben lövész-, harckocsizó-, tűzerő- és más kötelékek jelentek meg.

Magyarországon nem így történt! Sőt, éppen 1952-ben döntöttek a lovas-

magasabbegység felállításáról. A lovashadosztály megalakítására feszült nemzetközi légkörben került sor. A koreai háború második éve tartott, bizonyos nézetekben már-már felrémlt egy újabb világháború kirobbanásának víziója is. Az egyes országok hadseregeinek létszáma folyamatosan emelkedett. Az USA és a Szovjetunió köré csoportosult országok ellenségesen álltak egymással szemben.

Hazánkban az ország teherbíró képességét messze meghaladó hadseregefejlesztést valószínűsített meg. Habár Magyarország részére 1947. február 10-én a Párizsban megkötött békeszerződés 70 000 fős hadsereget tett lehetővé, 1952 őszére mégis már több mint 200 000 katona volt fegyverben. A lovashadosztály megalakításának időpontját 1952. november huszadikában jelölték meg. A magasabbegység felállításának megszervezésére, az alárendeltek megalakításával összefüggő feladatok tervezésére, vezetésére és irányítására ideiglenes jelleggel *Komáromban 31 főből álló előkészítő törzset hoztak létre.* E csoport részére megalakítási terv és részletes ütemterv rögzítette az elvégzendő feladatokat. Az okmányok a 9. hadtestparancsnokságot és a debreceni kerületi parancsnokságot tették közvetlen felelőssé a megalakítási munkálatokért és a legénységi állomány biztosításáért.

A hadrendbe állított lovas-magasabbegység részére a Tiszántúlon és Északkelet-Magyarországon három megye (Szabolcs-Szatmár, Borsod, Hajdú-Bihar) területén négy helyőrséget jelöltek ki. *Nyíregyházán* kapott laktanyát a 13. lovashadosztály-parancsnokság, az 51. lovasezred, a 96. híradószázad és a 23. felderítőszakasz. *Miskolc* a 22. lovasezrednek, a 70. harckocsi-rohamlöveg zászlóaljnak és a 84. légvédelmi tüzérszázadnak, *Tokaj* pedig a 89. műszaki zászlóaljnak adott otthont. A Haj-

dúság fővárosában *Debrecenben* a 60. lovasezred és a 65. tüzérezred lett helyőrségre.

A fenti helyőrségek laktanyáit az új (lovas) alakulatok fogadására alkalmasnak kellett tenni. Az egyes laktanyákat át kellett alakítani; új épületek váltak szükségessé, már meglévőket bővíteni kellett. Az építkezések beindítására több tervet és intézkedést hoztak.

A lovas-magasabbegység parancsnoka: *Korein Mihály* ezredes lett. A hadosztály vezető állományához tartozott rövidebb-hosszabb ideig: a törzsparancsnok: *Battha György* alezredes, majd *Kálazi József* őrnagy, a politikai osztály vezetője: *Birtók János* százados és a hadtápparancsnok: *Gajdácsi Árpád* százados.

A hadosztály alárendelt alakulatainak parancsnokai voltak: 22. lovasezred: *Bárkányi Frigyes* őrnagy, 51. lovasezred: *Horváth Ferenc* őrnagy, 60. lovasezred: *Eke János* őrnagy, 65. tüzérezred: *Gösi Ferenc* őrnagy, 70. hk.-rolg. zj.: *Fehér László* százados.

1952. november 15-től a kötelék 1. lovashadosztály (korábban 13.) hadrendi megjelöléssel a 9. lövészhadtest alárendeltségébe került.

A lovas-magasabbegység személyi állományát (állománytábla szerint) 3258 fő (1 tábornok, 512 tiszt, 985 tiszthelyettes, 1742 honvéd és 18 polgári alkalmazott) alkotta. A hadosztály 1150 lóval rendelkezett.

A lovashadosztály az állománytábla alapján az alábbi főbb fegyverekkel rendelkezett: 22 közepes harckocsi, 13 közepes rohamlöveg, 6 db 57 mm-es páncéltörő ágyú, 10 db 76 mm-es ágyú, 8 db 122 mm-es tarack, 6 db 120 mm-es aknavető, 1531 db puska és karabély, 744 db géppisztoly, 77 db golyószóró, 9 db géppuska... A hadosztály technikai eszközei az alábbiak voltak: 20 db személygépkocsi, 52 db vontató, 55 db különböző típusú

tehergépkocsi, 2 db traktor és 41 db különleges gépjármű.

Rövidesen elkészültek az alegységek kiképzési tervei, amelyek alapján megkezdtek a harcosok konkrét felkészítését. A lovashadosztály valamennyi alárendeltje részére 1952. november 9-től egységes napirendet vezettek be.

Az alárendeltek elhelyezése és a kiképzés nem volt problémamentes. Egy sor tényező gátolta a feladatok eredményesebb végrehajtását. A lovashadosztály alakulatainál a nehézségek ellenére a jóváhagyott tervek alapján indult meg a katonák kiképzése és teremtdtek meg a szolgálati, az élet- és a munkakörülmények.

A rövid életű hadosztálynak szerencsére harcban nem kellett számot adnia kiképzettségéről, csupán békeidőszakban kellett két esetben vizsgáznia. Ezek a megmértesek sikeresek voltak.

Az egyik erőpróba az 1953. évi április 4-i díszszemle volt, amelyen a magyar huszárok jelesre vizsgáztak.

A másik a Rákóczi hadnagya című történelmi film forgatásának segítése volt. (A filmes stábben a magyar lovasság 565 katonával, 500 lóval és 15 országos járművel vett részt.)

A lovashadosztály sorsát az 1953-as év eseményei pecsételték meg. *Sztálin halála* (1953. március 5.) után megnyílt a lehetőség a Szovjetunió ellentmondásos gazdasági fejlődésére, egyúttal elkerülhetetlenné vált a romló politikai légkör összetevőinek, valamint a második világháború után kialakult új nemzetközi erőviszonyoknak a sokrétű elemzése, átértékelése. Megteremtődött a lehetősége annak, hogy a két nagyhatalom (az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió) korábban megmerevedett kapcsolatát és éles szembenállását a békés egymás mellett élés elvén alapuló konstruktív együttműködés váltsa fel.

Meghatározó jelentőségű esemény volt, amikor 1953. július 27-én a koreai háború végét jelentő fegyverszüneti egyezményt a harcoló felek képviselői Panmindszonban aláírták. Ezzel megszűnt a világ akkori legveszélyesebb válsággóca.

A világpolitikában megnyilvánuló kedvező tendenciák hazánkra is áttértek. A szovjet vezetés ugyanis 1953 nyarától a Magyarországon folytatott politika módosítását és a vezetés személyi összetételének megváltoztatását indítványozta.

A kedvezően megváltozott nemzetközi helyzetben Magyarországnak már nem volt többé szüksége nagy létszámú hadseregre. A hadsereg létszámának csökkentésére hozott első döntés végrehajtására 1953 őszén került sor, amelyet 1954-től továbbiak követtek. A létszámcsökkentések elsősorban lövész-, harckocsizó-, és tüzéralakulatok szervezeti kereteit és létszámviszonyait változtatták meg.

Az 1953. évi őszi átszervezések és csapatcsökkentések így érték el a lovashadosztályt is. Az 1954. évi hadrendben a lovashadosztály már nem szerepelt. A lovassággal rokonszenvezők pedig méltán állapíthatták meg a megváltoztathatatlant: a magyar lovasság a Rákóczi hadnagya című filmben megvívott „győztes csatái” után végérvényesen levonult a hadtörténelem színpadáról.

IRODALOM:

- 1.) Dr. Berki Mihály: Hadsereg vezetés nélkül; Magyar Média, Budapest, 1989.
- 2.) Mucs—Zágoni: A Magyar Néphadsereg története (második kiadás); Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1984.
- 3.) Szabó Bálint: Az „ötvenes évek” (válogatlan utánnomás); Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1986.
- 4.) Az 1. lovashadosztály iratai; Hadtörténelmi Levéltár, 1952. 60. őrzési egység.

A Magyar Hadtudományi Társaság közgyűléséről

A társaság elnöksége az alapszabály értelmében — amely előírja, hogy minden harmadik évben közgyűlést kell tartani — 1994. április 29-én összehívta a társaság közgyűlését a Zrínyi Miklós Katonai Akadémiára.

A közgyűlés napirendjén szerepelt:

- 1) beszámoló a társaság 1991—1993. évi tevékenységéről, helyzetéről;
- 2) az 1994. évi munka- és költségvetési terv megvitatása és elfogadása;
- 3) az alapszabály módosítása és a tisztviselők újjáválasztása.

□ Az 1991—1993. évi tevékenységről készült írásbeli beszámoló, az ahhoz fűzött elnöki és főtthkari szóbeli kiegészítés, valamint a hozzászólások alapján a társaság munkája az alábbiakban összegezhető.

A társaság az 1990 őszen megtartott első közgyűlésétől eltelt közel három és fél év alatt — megküzdve a kezdeti nehézségekkel, elvégezve a munkafeltételeket is megteremtő alapozást — jelentős lépést tett céljai elérésére.

Összefogta a honvédelem kérdései iránt érdeklődő és azzal tudományos igényrel foglalkozó magyar állampolgárok jelentős csoportját és az ország védelmét szolgáló kutatásokra serkentette őket.

A társaság és a szakosztályok által meghirdetett pályázati felhívásokra beérkezett több mint másfél száz dolgozat, amelyeknek jelentős része hozzájárult a széles értelemben vett hadtudomány fejlődéséhez és a honvédelemmel foglalkozó állami szervek előtti feladatokat tudományos megoldásához.

Az aktuális témákból szervezett szakosztály-konferenciák többsége a szakemberek széles körét mozgósította, erősítve a különböző tudományos műhelyek és a hivatalos szervek dolgozói közötti kapcsolatot.

A társaság eddig megrendezett két országos konferenciája — amelynek napirendjén a hadtudomány, a védelem széles spektrumát átfogó témák szerepeltek — bebizonyította, hogy az országnak szüksége van olyan, alul-

ról építkező tudományos társaságra, amely az önkéntes alapon folyó kutatásokat szorgalmazza és azok eredményeit propagálja.

A társaság eddigi munkáját tükrözi a negyedévenként megjelenő, színvonalasan szerkesztett *Hadtudomány* című folyóirat is, amely jól reprezentálja a társaság eredményeit és tükrözi a tagok aktivitását.

A társaság gondozásában készül az ezredforduló legátfogóbb hadtudományi ismertetője, a HADTUDOMÁNYI LEXIKON, amely két kötetben, háromféle kivitelben, valamint CD lemezen az év második felében megjelenik. A feltételek adottak ahhoz, hogy ez a vállalkozás — amely több mint 130 elismert szerző és szerkesztő közös munkája — eredményes legyen. Egy ilyen átfogó, a hadtudomány, a honvédelem alapfogalmait értelmező, elméleti-rendszerező munkát igénylő kiadvány minden bizonnyal tovább növeli a társaság tekintélyét.

A közgyűlésen az eredmények mellett a gondok, a további tennivalók között felmerült: bár rendezvényei, kapcsolatai, publikációi révén a társaság kilépett ugyan a nyilvánosság elé, a közvélemény mégsem ismeri, gyenge a társadalmi szereplése. Nem alakulnak elég dinamikusnak a szakosztályok, a társaság és a polgári, valamint a külföldi szervezetek közötti kapcsolatok. A szakosztályok egy részénél gyenge az ún. műhelymunka. Évek óta nincs megoldva a tagdíj befizetése (az ezen felüli tagságból csak 50—60%-a fizeti be). A társaság tagjain kívül kevesen rendelik meg a *Hadtudományt*. Javítandó a pályázati kiírás rendszere, a gazdálkodás, a szervezeti élet stb.

Az első napirendhez kapcsolódóan a felügyelőbizottság elnöke röviden vázolta az ellenőrzések során szerzett tapasztalatokat. Megállapította, hogy a társaság működésének első időszakában voltak problémák, helyre teendő, értelmezendő és összehangolandó kérdések,

nehezen alakult ki a rend. Ma azonban a társaság — túllépve az „ifjúkoron” — az alapszabály értelmében él és dolgozik.

A közgyűlésen a fentiekén kívül még — főleg a 12 hozzászólás keretében — számos kérdés, probléma felmerült, amelyeket azóta az elnökség értékelt és megoldást, választ keresve, munkatervbe foglalta a tennivalókat.

□ Az 1994. évi munka- és költségvetési tervet — néhány adat pontosítása után — a közgyűlés elfogadta. Az írásos beszámoló a társaság 1994. évi céljait, feladatait, a költségvetést és a források elosztását, valamint a szakosztályok főbb rendezvényeinek tervét tartalmazza. Mindez jó alap a további célirányos munkához.

A közgyűlésen a társaság elnöke — a második napirend lezárása keretében — elismerően szólt az aktívan közreműködő tagok munkájáról, akik közül a legkiemelkedőbb, a legtöbb munkát vállalók részére jutalmat és elismerő oklevelet adott át.

A közgyűlés némileg módosította és megerősítette a Tanárky-díj adományozására javaslatot tevő, korábban kijelölt bizottságot, amely a következő rendezvényen terjeszti be javaslatát a díjra érdemes személyre.

□ Harmadik napirendként került sor az alapszabály módosítására és elfogadására. Az erre vonatkozó javaslatot, az 1993. évi küldöttgyűlésen választott bizottság terjesztette elő. A módosítás célja: az elnökség tevékenységének hatékonyabbá tétele, a társaság belső szervezeti életének javítása, gyakorlatilag az elnökség és a szakosztályok közötti egyensúly helyreállítása a szakosztályok szavának, súlyának erősítésével; a hatáskörök és a feladatok pontos meghatározásával és elosztásával az elnökség belső vezetésének decentralizálása. A javaslat a feladatok szakosított elosztása érdekében *célszerűnek tartotta egy helyettesi rendszerben az elnökség feladatkörének megosztását.*

A bizottság módosító javaslatának indokolásában hangsúlyozta: az elnökségbe ismert, szaktekintéllyel rendelkező, aktív személyek kellene, csökkenteni kell az elnök-

ség létszámát: a jelenlegi 35 helyett 26 fő: ebből az elnök és az alelnök mellett 5 elnökhelyettes felel egy-egy alapvető munkaterületért. Konkrét feladatot ellátók ezenkívül a szakosztályok elnökei.

□ A közgyűlés az alapszabály módosítására vonatkozó javaslatokat elfogadta és erre építve a 4. napirend keretében megválasztotta az új elnökséget és a felügyelőbizottságot.

A közgyűlés több jelölt közül a társaság elnökségébe választotta.

Elnök: Dr. Móricz Lajos

Alelnök: Dr. Szabó József

Elnökhelyettesek:

– gazdasági h.: Dr. Kovács Attila

– tudományos h.: Gyuricza Béla

– belső szerv. h.: Dr. Opál Sándor

– külkapcsolatokért felelős h.: Dr. Hajma Lajos

– propaganda-, sajtó-
ügyekért felelős h.: Dr. Nagy László

A fentiekén kívül az elnökség tagjai a szakosztályok és a klubok mindenkori elnökei (19 fő). A szakosztályok újjáválasztott vezetőségeinek — elnökök, tagok — névsorát a folyóirat 1994. évi 1. számában közöltük.

Ellenőrző bizottság:

Elnök: Dr. Gyaraki Károly

Tagok: Dr. Héjja István (elnökh.)

Dr. Báthy Sándor

Dr. Bodrogi László

Dr. Nagy György

Összefoglalva a közgyűlés teljesítette feladatát, a napirendre tűzött témákat megtárgyalta és elfogadta, megválasztotta az új elnökséget. Az okmányokba foglalt helyzetértékelés és az azokban megfogalmazott feladatok jó alapot biztosítanak a további munkához. A szűkebb értelemben vett elnökség értékelt a közgyűlés tapasztalatait és értelmezte az elnökhelyettesek — témafelelősök — feladatkörét.

H. I.

A Magyar Honvédség repülőállományának egészségi állapotáról

A társaság légvédelmi és repülőszakosztályának repülő- és úrorvosi szekciója 1993. november 15-én Az MH repülőállományának aktuális egészségi állapota címmel kerekasztal-konferenciát rendezett, amelyen az intézet diplomásain kívül részt vettek a repülőcsapatok orvosai, a polgári repülő-egészségügy képviselői is. Az előadásokat követően, amelyeket némi rövidítéssel az alábbiakban közlünk, vita bontakozott ki. A vita során felmerült kérdésekre dr. Remes Péter orvos ezredes, az MH Honvéd Repülőorvosi Vizsgáló és Kutatóintézet igazgatója, a konferencia elnöke válaszolt.

Szombati Gyula

A hajózóállomány egészségi állapotát jellemző mutatók értékelése

Feladatom az 1993. évi letiltási statisztika számszerű adatainak ismertetése, elemzése, az azokból levonható következtetések közzététele, ezen túlmenően a hajózóállomány egészségügyi állapotát jellemző mutatók — közülük a morbiditási, valamint az ideiglenes letiltási adatok — elemzése, értékelése.

Az elmúlt években a betegségek, illetve a latens funkcionális károsodások egyre objektívebb megítélésével, az éves ROB-vizsgálatokon a metodikák bővítésével az volt a legfontosabb célkitűzésünk, hogy prognosztikai igényű minősítést tudjunk adni, ami azt jelenti, hogy 1 éven belül a kivizsgált hajózó várhatóan nem kerül letiltásra, így az előjáró is konkrétabban tervezhet. Arra törekedtünk, hogy az éves ROB-vizsgálatok alkalmával mondjuk ki a szükséges esetekben az alkalmatlanságot, amikor a kiterjesztett vizsgálatok objektív képet adnak az egyes hajózóról.

A letiltási adatokat 1971-től dolgozzuk fel különböző szempontok és mutatók, többek között korcsoport és repült géptípus szerint, minden esetben meghatározva az így létrehozott kategóriákba tartozó pilóták átlagéletkorát. Feldolgozzuk továbbá a letiltásokat a vezető diagnózis és a klinikai szakmák szerint is. Ezen adatok birtokában általánosítható következtetéseket tudunk levonni, illetve preventív utasításokkal látjuk el

azokat a hajózókat, akik az éves ROB-minősítésük alapján a géptípusra meghatározott követelményeknek még éppen megfelelnek.

1993-ban jan. 1. és szept. 30. között 14 hajózót tiltottunk el véglegesen a repüléstől. Megoszlásuk: 5 vadászipilóta-vezető, átlagéletkoruk 30 év, 5 helikoptervezető, átlagéletkoruk 33,8 év és 4 szállítórepülőgép-vezető, átlagéletkoruk 43,7 év. A véglegesen tiltott hajózók átlagéletkora 35,3 év volt, ami a korábbi évekhez viszonyítva alacsonyabb, pl. 1992-ben 37,7, azt megelőzően 39, illetve 40 év körül mozgott. Ezt a negatívnak ítélt tendenciát egyrészt azzal magyarázzuk, hogy a korábbi átszervezésekkel kapcsolatban az idősebb hajózók kikerültek a rendszerből, és azzal, hogy 1993-ban viszonylag több organikus ok miatti letiltás történt, mint korábban.

Az 1. táblázatban látható magas 1992-es vadászipiltási számot az is magyarázza, hogy ebben az évben kerültek orvosi letiltásra a GERECSÉ kapcsán repülésvezetői beosztásba került hajózók. Nem győzzük elgyszer hangsúlyozni, hogy az ilyen, alapvetően egzisztenciális okokkal magyarázható tevékenység elsősorban nem orvosi kérdés, hanem szervezési, illetve személyügyi, s bíznunk benne, hogy az új honvédelmi és tiszti törvény az ilyen és hasonló esetekre is tartogat majd jogorvoslatot.

Letiltott hajózók megoszlása 1990–93 között

1. sz. táblázat

Megnevezés Év	Letiltások száma	Letiltások megoszlása			Letiltott hajózók átlagéletkora
		vadász	hel.vez	száll.rgv	
1990	21	7	9	5	39,8
1991	29	10	11	8	39,3
1992	22	13	8	1	37,7
1993. 09. 30-ig	14	5	5	4	35,3
Összesen	86	35	33	18	38,2

Ha a korábbi évek letiltási adataihoz viszonyítjuk az ez évit, lényeges csökkenés figyelhető meg, amit egyértelműen az előnyösebb korösszetétellel magyarázunk. A fentiek felhívják a figyelmet a hajózóképzés ennek megfelelő alakítására, illetve korrekciójára, mivel a korfa egyértelműen a fiatalabb korösszetétel felé tolódott el. Az elkövetkező néhány évben nyugdíjazás vagy egészségügyi problémák miatt várhatóan tovább csökken a lemorzsolódás, viszont kb. 8–10 év múlva nagyobb arányú létszámcsökkenéssel számolhatunk.

A 2. táblázat a letiltási okok szakmánkénti megoszlását mutatja. 1993-ban 5-öt belgyógyászati, 5-öt ideggyógyászati, 2-t pszichológiai, 1–1 főt pedig sebészeti, illetve fül-orr-gégészeti okok miatt tiltottak le. Továbbra is vezető letiltási okok a pszichoszomatikus megbetegedések, a szív-érrendszeri megbetegedések. Ez évben jelentős mértékben csökkent az ízületi mozgásszervi és degeneratív gerincelváltozások előfordulása. Kiemelendő, hogy letiltás történt pl. agydaganat, koponyasérülés és pszichotikus ok miatt is.

A táblázat utolsó két rovata tartalmazza a megelőző 4 év összesített letiltását betegcsoportok szerint.

A nemzetközi irodalommal egyezően a letiltások csaknem 40%-át a szív-érrendszeri, belgyógyászati típusú betegségek adják.

Második leggyakoribb letiltási okot az ideggyógyászati jellegű betegségek képezik. Itt a központi idegrendszer organikus megbetegedésein túl a gyöki tüneteket okozó degeneratív gerincelváltozások vannak túlsúlyban.

A letiltási okok vonatkozásában harmadik helyen a különböző neurológiai szerepelnek jelentős arányban, illetve a repüléssel szembeni különböző okok miatt kialakult averzió.

Közel azonos arányban játszanak szerepet a letiltásokban a szemészeti, a sebészeti és a fül-orr-gégészeti betegségek.

A szemészetben a rövidlátás, a fül-orr-gégészetben az allergiás nátha uralja a terepet. A sebészeti típusú megbetegedések közül a baleseteket követő polytrauma a leggyakoribb.

A hajózási állomány aktuális egészségi állapotát jellemző mutatók közül röviden az évközi ideiglenes letiltásokkal foglalkozom.

Az intézet 1993-ban végrehajtotta 469 szubszonikus hajózási éves, valamint 642 vadász és egyéb hajózási fél éves repülőalkalmassági vizsgálatát. Tervez felüli és soron kívüli volt az új repülőtechnikára történő átképzésben érintett vadászrepülőgép-vezetők repülőegészségügyi alkalmassági vizsgálata, valamint a kiképzésben érintett mérnök-műszaki állomány szakorvosi szűrővizsgálata. Soron kívüli éves ROB-vizsgálatot végeztek 22 vadászrepülőgép-vezetőnél, akiknél szak-

Letiltási okok szakmánkénti megoszlása

2. sz. táblázat

Letiltási ok Év	1990	1991	1992	1993	Összesen	%
Belgyógyászati	11	11	6	5	33	38,4
Ideggyógyászati	5	7	6	5	23	26,8
Pszichológiai	3	9	4	2	18	20,9
Szemészeti	—	1	2	—	3	3,5
Sebészeti	1	1	2	1	5	5,8
Fül-orr-gégészeti	1	—	2	1	4	4,6
Összesen	21	29	22	14	86	100,0

mai indokok alapján reális repülés során Holter-EKG vizsgálat is történt a túlterhelés tűrőképességének meghatározását célozva.

A hajózási állomány évközi ideiglenes adatait analizálva megállapítható, hogy legmagasabb számban az ízületi — mozgásszervi és degeneratív — elváltozások, a keringési és emésztési rendszeri megbetegedések dominálnak. Számszerűsítve: az év közben történt 131 ideiglenes letiltás közül 47 esetben a csont-izomrendszer megbetegedése, 19 esetben a keringési rendszer, míg 17 esetben emésztőrendszeri megbetegedések szerepelnek. A kórházi kivizsgálások és ideiglenes letiltások miatt a Magyar Honvédség repülőcsapatainál a repülőképzésből kiesett napok száma 2268 nap.

A hajózási állomány aktuális egészségi állapotát minősítve megállapíthatjuk, hogy a legfontosabb mutatókat tekintve, egészségi okok miatt bekövetkező repülőesemény vagy igen veszélyes helyzet ez évben nem fordult elő. Az elenyésző számú startletiltás is a jó egészségi állapotot mutatja. Tudomás szerint ez évben nem fordult elő egészségkárosodás levegőben.

Végezetül két tendenciára világítok rá. Az utóbbi időben jelentősen megszaporodott a sportbalesetek és a közúti közlekedési balesetek kapcsán elszennvedett sérülések száma. Egy kirívó példát hadd említsek! Egyik helikoptervezetőnk térsérülést követő műtét után egészségügyi szabadságon közúti

közlekedési baleset kapcsán gerinctörtést szenvedett. Fontosnak tartom, hogy a csapatoknál többet és eredményesebben foglalkozzanak a sportbalesetek és az egyéb balesetek megelőzésével is.

Az ez évi éves ROB-ok tárták fel azt a tényt, hogy a vártnál lényegesen magasabb számban fordulnak elő köves megbetegedések vadászpilotáknál. Mintegy 5 évvel korábban minden pilótánál elvégeztük a hasi ultrahangvizsgálatot, az ekkor kiszűrt köves esetek megoldásra kerültek. Azóta csak külön indikáció alapján végeztünk ultrahangvizsgálatot. Ez évben a vadász ROB-ok során minden egyes repülőgépvezetőnél elvégeztük a hasi ultrahangvizsgálatot, s legnagyobb meglepetésünkre az eddigi 4 turnusban, ami mintegy 80 repülőgépvezetőt jelent, 6 esetben találtunk köves megbetegedést, 3 esetben vese-, 3 esetben pedig epekövességet.

Az új modern sebészeti eljárásokat — ultrahangos vesekőzúzás, valamint laparoszkópos cholecystectomy — igénybe véve az érintett állomány rehabilitálhatóságának kilátásai kedvezőbbek, ill. a korábbi 6 hónapi várakozást valószínűleg lényegesen mérsékelni tudjuk; erről a közeljövőben ROB-konferencia fog dönteni.

Figyelembe véve a vadászoknál tapasztaltakat, szükségességét látjuk a helikoptervezető és szállítórepülőgép-vezetői állománynál is a hasi ultrahangvizsgálat elvégzését.

Pozsgai Attila

Az intézeti repülőorvosi tevékenység néhány elvi kérdéséről

Mint feltehetően többen tudják, a Magyar Honvéd 35. számában egy — a repülőorvosokra és pilótákra egyaránt dehonesztáló — cikk jelent meg, amely azt a kérdést feszegeti, hogy „kísérleti nyúl-e a magyar pilóta?” A repülő-főszakorvos erre — ugyanezen lap hasábjain — korrekt és határozott választ adott, de úgy gondoljuk, hogy a témára ebben a körben is ki kell térni.

Mindenekelőtt a válasz a feltett kérdésre: *a magyar pilóta — természetesen — nem kísérleti nyúl!*

Mi okozhatja a zavart a fejekben? Először is az ok-okozat fogalmainak összekeverése. Egyesek azt gondolják, hogy azért találunk ki, alkalmazunk újabb és jobb vizsgálati metodikákat, hogy tudományos eredménye-

ink születhessenek, amelyekkel — úgymond — kérkedni lehet; vagy hogy végre okot találjunk a letiltásra. Szó sincs erről, sőt a dolog éppen fordítva igaz! Azért, hogy a pilóta munkaképességét, repülési alkalmasságát minél objektívebben tudjuk meghatározni, és a szakma engedte korlátokon belül meg tudjuk tartani a repülésnek — nos, ezért törekszünk vizsgáló módszereink fejlesztésére. Nagyon egyszerű dolog lenne, ha a pilóta vizsgálatánál kiderült egészségkárosodás vagy rossz tűrőképesség esetén a szabályzat megfelelő pontja alapján azonnal eltüntetnénk a repüléstől a pilótát. Sokkal nehezebb egy meglévő egészségkárosodás vagy rossz tűrőképesség esetén a pilótát rehabilitálni, majd

bebizonyítani, hogy egészségi állapota sem a repülés biztonságát, sem a pilóta egészségét nem veszélyezteti.

A következő kérdés, amiről szólni kell, a követelményrendszer. Közismerten mára olyan jó repülőgépek születtek, hogy az ember—gép rendszer gyenge pontjává az ember vált.

Annak érdekében, hogy a harci pilóta a nem mindennapi feltételeknek meg tudjon felelni, igen magas egészségi követelményeket kell teljesítenie. Először is — a tudomány állásának megfelelően vizsgálva — minden szempontból egészségesnek kell lennie. A betegség hiánya azonban még nem jelent automatikusan repülőalkalmasságot! Nem lehet olyan rejtett egészségkárosodása sem, amely a repülés egy bonyolult fázisában munkaképesség-csökkenést idézhetne elő és repülőeseményhez vezethetne. Ezen túlmenően még a különböző extrém megterhelésekkel szemben is jó tűrőképességűnek kell lennie, végül a vizsgálatoknak prognosztikai igényűeknek kell lenniük.

A fenti követelményrendszert és az ezzel kapcsolatos repülőorvosi tevékenységet hatályos szabályzatok (Eü/24, Eü/28) rögzítik. Ezek azonban — mint minden szabályzat — merevek. Mi arra törekszünk, hogy a lehetséges kiskapukat megtaláljuk, amelyekkel a pilótát nem kell azonnal letiltanunk, vagy leminősítenünk. Ahhoz, hogy ezt — az orvosi eskü és repülőorvosi szemléletünk alapján — megtehessük, az kell, hogy a tudomány mai állásának megfelelő vizsgálati módszer alkalmazásával egzakt diagnózist mondjunk, prognosztikus igénnyel repülőalkalmasságot véleményezzünk. Ehhez a tevékenységhez nem elegendők a hagyományos vizsgálatok, ezeket ki kell egészítenünk kor-

szerű és — legtöbbször önmagunkon begyakorolt — funkcionális terheléses vizsgálatokkal, amelyek az aktuális pszichofiziológiai állapotot és a rezerveket is objektíven meghatározzák. Ezen vizsgálatok egy része kétségtelenül invazív is lehet. A pilóta — mint szubjektum — gyakran nehezen fogadja ezt el, mint ahogy az esetleges letiltást is, hiszen nincsen betegségtudata, gyakran nem is beteg ember, „csak” már — pl. funkcionális rezervei hiánya miatt — repültetése veszélyezteti saját egészségét és a repülésbiztonságot.

Mit tegyen a repülőorvos, hogy pilótája ne érezze magát kísérleti nyúlunk? Először is szoros, kölcsönös bizalomra épülő kapcsolatot kell kiépítenie. Egy ilyen orvos—pilóta kapcsolatban fel sem merülhet, hogy az orvos ne tájékoztassa pilótáját a szükséges vizsgálat okáról és lényegéről. A pilótát nem győzködni kell, hanem érvelni és magyarázni neki.

Nagyon nagy jelentősége van a pilóták (és családtagjaik!) egészségügyi kiképzésének. Úgy érezzük, ez az ügy egy kissé elhanyagolt. Nem vagyok benne biztos, hogy a csapatoknál a kiképzési tervekben szereplő néhány foglalkozás mindegyikét megtartják. Bárcsak tévednék! Mindenesetre ez a kérdés intézetünkben napirenden van, tervezzük és meg is fogjuk valósítani, hogy orvosaink akár itt, az éves ROB-ok idején, akár a csapatokhoz kiszállva — nem elvéve a csapatorvos kenyerét —, rendszeres és kellő mélységű egészségügyi felvilágosító tevékenységet folytassanak.

A repüléstől való ideiglenes vagy végleges letiltás széles körű szakorvosi vizsgálat, konzultáció után az érintett bevonásával történik. Erről a folyamatról a következőkben Csengery főorvos úr szól.

Csengery Attila

A repülőalkalmasság elbírálásának rendszere, fellebbezések, jogorvoslatok

A repülések minden oldalú biztosítása és kiszolgálása terén igen fontos szerepet játszik a repülések egészségügyi biztosítása, mivel a repülőesemények és repülőesemény-veszélyes helyzetek jelentős hányada a pilóták szubjektív hibáiból ered. Bár a repülőesemények bekövetkezésében a közvetlen egészségügyi ok elhanyagolható nagyságot képvisel, de a pszichológiai, illetve a pszichofizi-

kai állapottal összefüggő tényezők és kiváltó okok száma jelentős. Mindezek alapján a repülőalkalmasság elbírálásának rendszere jól körülhatárolt és szabályozott. Ugyanez a helyzet a repülések egészségügyi biztosításának követelményrendszerével is.

A repülések egészségügyi biztosítása — mely a repülésbiztonság egyik meghatározó láncszeme — repülőorvosi tevékenység,

mely a jelöltkiválogatástól a repülések start-orvosi biztosításán keresztül folyamatosan tartó tevékenység. Ebből a megfogalmazásból következik, hogy minden pilóta dinamikus orvosi megfigyelése a jelöltkiválogatástól a nyugdíjba vonulásáig tart. Ezen dinamikus orvosi megfigyelés adatainak nyomon követésével tud a repülőorvosi bizottság, illetve a repülőorvosi alkalmassági minősítést elbíráló egyéb osztály megalapozott és prognosztikai igényű minősítést adni.

A repülőorvos ezen felelősségteljes tevékenysége a *jelöltkiválogatással* kezdődik. A jelöltkiválogatás kritériumrendszerét az Eü/28. szakutasítás tartalmazza. A jelölt a választott típusra történő kiképzésre csak akkor alkalmas, ha vonatkozó szabályzatban előírt követelményeknek megfelel.

Röviden foglaljuk össze a *jelöltkiválogatás* folyamatát.

A repülőhajózó pályát választani szándékozó személy a kiegészítő parancsnokságon jelentkezik, majd a megyei repülőorvosi bizottságok előtt szűrővizsgálatokon esik át. Mielőtt a Szolnoki Repülőműszaki Főiskolán felvételi vizsgát tenne, előzetes előszűrő vizsgálaton vesz részt a honvédkórházak szakorvosi csoportjai előtt. Itt történik a katonai szolgálatra való alkalmasság elbírálása. Ezt követően kerül sor a ROVKI-ban részletes vizsgálatokra. Ennek keretében részletes klinikai, különböző terheléses és röntgenológiai, valamint barokamrai és pszichológiai vizsgálatok történnek. A vizsgálati eredmények és az Eü/28. követelményeinek összevetése után születik döntés a repülőképzésre való egészségügyi alkalmasságról vagy alkalmatlanságról.

A részletes vizsgálaton alkalmasnak talált jelöltek — függően a megfelelés milyenségétől — I/A: vadászrepülőgépjelöltnek alkalmas, vagy I/B: helikoptervezető-jelöltnek alkalmas minősítést kapnak. A végleges minősítést a repülőorvosi bizottság elnöke látja el kézjeggyel.

A repülő-főiskolai növendékek évente egy alkalommal repülőorvosi alkalmassági vizsgálaton vesznek részt, s amennyiben egészségi állapotukban olyan változás következik be, ami alkalmasságuk, illetve minősítésük megváltoztatását teszi szükségessé, ROB-konferencia állásfoglalására kerül sor.

A kiképzett hajózóállományánál rendszeres évenként az intézeti alkalmassági

vizsgálat a ROVKI-ban, illetve féléves repülőorvosi vizsgálat az alakulatnál. A negyedéves repülőorvosi vizsgálatokra a csapatorvosok által a repülőegységeknél kerül sor. Megbetegedés, balesetek után vagy pl. katapultálás után soron kívüli orvosi vizsgálaton kell a pilótáknak részt venniük. Soron kívüli repülőorvosi vizsgálaton esnek át a típusát-képzésre tervezett hajózók is, mint legutóbb a MiG—29-es rendszerbe állítása előtt. A repülőorvosi bizottság elhúzódo megbetegedés vagy baleset, esetleg katapultálás után 3 x 28 nap egészségügyi szabadságot adhat a teljes felgyógyulás, a regenerálódás érdekében. Ilyen esetekben vesszük leginkább igénybe a hévízi és a balatonfüredi szanatóriumi kezeléseket adta lehetőségeket is. Elhúzódo betegségek esetében 1/2—1 év után kell a döntést meghozni.

A hajózó aktuális repülő-egészségügyi alkalmassági vizsgálataira a startorvosi vizsgálatok keretében kerül sor a repülések közvetlen előkészítésének időszakában, melyet az Eü/24. Szakutasítás a repülés egészségügyi biztosítására szolgálati könyv tartalmaz részletesen. Ezen utasítás átdolgozása a kor követelményeinek megfelelően a közelmúltban megtörtént, kiadása folyamatban van.

Amennyiben a pilóta egészségi okból a repülés további folytatására alkalmatlanná válik, a döntést első fokon a ROB-elnök által vezetett ROB-konferencia hozza meg. Természetesen a hajózó minden döntés előtt részletes intézeti, kórházi kivizsgáláson vesz részt, esetenként a vizsgálatokat különböző speciális metodikákkal egészítjük ki, melyeket különböző országos intézetekben hajtának végre (pl. szívkatéterezés, komputertomográfiás vizsgálat, mágneses magrezonancia-vizsgálat stb.). Ha a részletes kivizsgálás után olyan megbetegedésre vagy funkciózavarra derül fény, amely a pilótának az adott típuson történő repültetését nem biztosítja, a ROB-konferencia alacsonyabb típusra történő korlátozást, illetve végleges letiltást jelentő döntést hoz. Ezen a fórumon az illető klinikai szakterület szakorvosa ismerteti a pilóta kivizsgálásának adatait, majd testületi döntés születik: a repülőorvosi bizottság minden egyes szakorvosa állást foglal a további repültetés vagy letiltás vonatkozásában. Az eljárásról jegyzőkönyv készül, melyet a konferencián részt vevő szakorvosok aláírnak. Az alacsonyabb típusra történő kor-

latozásról vagy a végleges letiltásról orvosi bizonyítvány készül, melyet az illető pilóta letiltásában eljáró két szakorvos és a ROB-elnök ír alá, majd jóváhagyásra felterjesztik a repülő-főszakorvosnak. Az orvosi bizonyítvány egyben másodfokú FÜV-döntésnek is minősül, meghatározásra kerül tehát a hivatásos katonai szolgálatra való alkalmasság, szükség esetén korlátozásokkal. Az egészségkárosodás mérvétől függően munkaképesség-csökkenést véleményező eljárásra is sor kerülhet (MUCSÖ).

Amennyiben az eljárásban érintett pilóta

ta a repülőorvosi bizottság döntésével nem ért egyet, fellebbezhet a Magyar Honvédség repülő-főszakorvosához. Ilyenkor a repülő-főszakorvos ismételt és kibővített vizsgálatot rendel el, mely vizsgálat eredményét döntéshozatalra a főszakorvosi testülethez terjeszti be. Ezen döntés ellen már fellebbezésnek helye nincs. A jogorvoslat kérdéséről a továbbiakban még annyit tájékoztatásul, hogy a csapatorvos döntése ellen az illető ROB-szakorvoshoz, a szakorvos döntése ellen a ROB-elnökhöz, míg a ROB-elnök döntése ellen a repülő-főszakorvoshoz lehet fordulni.

Kada Sarolta

ISZB rizikófaktorok vadászpilótáknál

ISZB: isémiás szívbetegség, isémia: a szívizom vérellátási zavara.

Az utóbbi két évtizedben Észak-Amerikában valamennyi korcsoportban a szívbetegségek okozta korszpecifikus halálozásoknak látványos csökkenése tapasztalható. E kedvező tendencia fő oka az ún. rizikófaktorok befolyásolása, amelyek mai tudásunk szerint oki szerepet játszanak az ISZB kialakulásában.

Intézetünkben 1988-tól napjainkig összesen mintegy 801 panaszmentes vadászpilóta vizsgálatát végeztük el az isémiás szívbetegség felderítése, illetve megelőzése céljából. A vizsgált pilóták átlagéletkora 33,2 év (életkorminimum 22 év, életkormaximum 52 év).

Az alábbi ISZB-rizikófaktorokat vizsgáltuk.

1. CSA: Családi kórtörténet
2. AN: Saját kórtörténet
3. DOH: Dohányzás
4. FA: Fizikai aktivitás hiánya
5. TS: Elhízás és testsúlyfelesleg
6. RR: Magas vérnyomás
7. KOL: Emelkedett szérumszén-dioxid-érték
8. VC: Cukorbetegség
9. TG: Emelkedett szérumszén-dioxid-szint és kóros VC-szint / vagy elhízás
10. EKG: Kóros EKG
11. STR: A stresszélelmód
12. SZEM: A típusú személyiség

(Framingham Heart Study)

Vizsgálataink során kétféle ISZB-rizikófaktor-találkozást alkalmazzunk:

- egyszerű rizikófaktorot,
- súlyozott rizikófaktorot.

Az egyszerű rizikófaktorokat közvetlenül a vizsgálati eredményekből képezzük pontozással.

Súlyozással az egyes rizikófaktorok egymást erősítő hatását fejezzük ki, ha ezek ugyanannál a személynél együttesen lépnek fel.

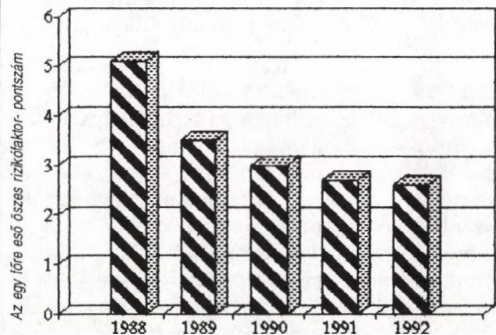
Az elmondottak értelmében nézzük meg az alábbi táblázatot.

Az egyszerű rizikófaktorok előfordulásának száma a vizsgált vadászpilóta-állománynál

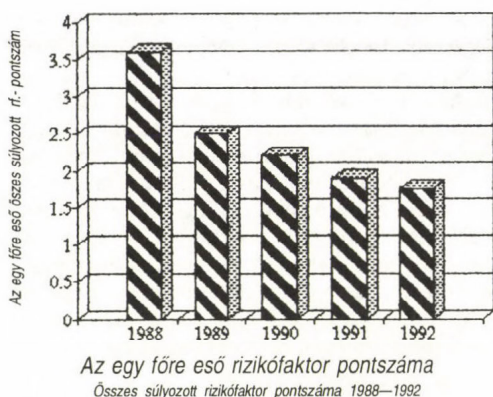
Év	1988	1989	1990	1991	1992
Fő	153	191	131	167	151
Rf. %	96,08	92,15	84,89	83,23	74,85

Évenkénti lebontásban láthatjuk az 1 főre eső rizikófaktor pontszámait, egyszerű és súlyozott formában.

A fentiekből láthatjuk, hogy a rizikófaktor előfordulása 1988-tól napjainkig szignifikánsan csökken. Az egyes rizikófaktorokat külön-külön is vizsgáltuk, valamint korcsoportonkénti megoszlásukat is nyomon követtük.

Az egy főre eső rizikófaktorok pontszáma
Összes egyszerű pontszám 1988–1992

Vizsgáljuk meg az egyes rizikófaktorokat!

DOH: — A veszélyeztető tényező között az ISZB egyik legjelentősebb oka. Dohányosoknál 70%-kal nagyobb a kockázata a coronaria-betegség okozta halálnak. Míg 1988-ban pilótaállományunknak majdnem a fele cigarettázott, addig napjainkban már csak 1/3-áról mondható ugyanez el.

1988–89-ben a 40–44 éves korosztályban a leggyakoribb az előfordulása. Az 1990–92-es években a legfiatalabb korosztályban, a 20–24 évesek között is emelkedett az előfordulás. Ez arra figyelmeztet, hogy a megelőzést már fiatal korban el kell kezdeni!

FA, TS: — Tudjuk, hogy a testmozgás hiánya és az elhízás között szoros összefüggés van. Az életkor előrehaladtával fokozatosan nő az elhízás mértéke. Sajnos — mint a számok mutatják —, hasonló a helyzet vadászpilótáink esetében is. Ismeretsek a rendszeres tréning, a kondicionálás kedvező neurohormonális és biokémiai hatásai, amelyeket a vadászpilótáknál igyekszünk minél hatékonyabban kihasználni.

RR: — Az ISZB rizikója a vérnyomással szignifikánsan emelkedik. Tekintettel az állomány speciális jellegére, fokozott figyelmet fordítunk a magas vérnyomásos vadászpilóták, illetve a határérték-hypertóniások kiszűrésére, a korai időszakban megkezdett kezelésükre. Nem közömbös ugyanis, hogy minél kevesebb vadászpilótát kelljen letiltanunk a már rögzült hypertonia miatt.

Az 1988–89 évihez képest az utóbbi években jelentősen csökkent ennek a rizikófaktornak a gyakorisága (mint látjuk: 40 éves kor fölött fordul elő a leggyakrabban).

KOL: — A Framingham Heart Study megállapítása alapján az 5,2 mmol/l feletti szérumkoleszterin-érték már önálló rizikótényezőt jelent. 35 év felett — a kor előrehaladtával — emelkedik pilótáink szérumkoleszterin szintje is.

TG: — Magas szérumtriglicerid-szintet csak ritkán észlelünk önállóan. A se. chol. szintet csökkentő étrenddel a se. TG-szint is csökkenthető.

EKG: — Az 1988 évihez képest napjainkban csaknem négyszer ritkábban jelentkeznek EKG-abnormitások. Általában a középkorú férfiak korcsoportjában fordulnak elő leggyakrabban.

VC: — A diabetes (cukorbeteg) pilóta egyértelműen alkalmatlan repülésre. Bizonyított, hogy a csökkent szénhidrát-tolerancia statisztikailag kockázatot jelentő állapot. Vadászpilótáink között az előfordulás gyakorisága elenyésző.

STR: — A stressz néhány személynél jelentős rizikófaktor lehet. 35 éves kor felett gyakoribb. Az utóbbi években sokkal kevesebb százalékban fordult elő, mint korábban.

SZEM: — Az ábrán az ún. infarktus típusú — vagyis „A” személyiség típusú — pilóták korcsoportonkénti megoszlása látható. Itt említem meg, hogy vizsgálatainkban „A” személyiségtípust önmagában sohasem találtunk, minden alkalommal egyéb rizikófaktorral járt együtt. A hajózállományban a más szempontból is veszélyeztetett középkorúak között talákoztunk leggyakrabban ezzel a rizikófaktorral.

CSA, AN: — Az ISZB családi halmozódása nem túlzottan jelentős. Egy része abból adódik, hogy a család tagjaiban rizikófaktorok előfordulása hasonló, az azonos környezeti szokások hatása is jelentős. Genetikai okok szerepét is hangsúlyozzák az utóbbi időben.

Végül egy fontos megjegyzés! Közismert, hogy több kockázati tényező egyidejű jelenléte mindig nagyobb veszélyt jelent, mint egyszerű matematikai összegük. Az USA-ban a középkorú férfiak 40%-ának van két rizikófaktor, és 10%-ának három vagy ennél több.

Nézzük meg vadászpilótáinknál ugyanezt:

— Két változó együttes változása.

— Három változó együttes változása.

Összevetve az adatokat — amint a diagramokból is kiderül —, elmondhatjuk, hogy a rizikófaktorok gyakorisága vadászepülő-állományunknál 1988 óta napjainkig egyértelműen csökkent. Az eredmények összefüggésben lehetnek egyrészt az állomány fiatalodásával, az idős és a beteg pilóták letiltásával, másrészt az egészség megőrzésére irányuló tevé-

kenységünk hatékonyságával. A dohányzás mérséklése, a helyes étrend, a magas vérnyomás korai és hatékonyabb kezelése, a kardiológiai ellátásunk fejlődése, a koronáriás sebészet — ezek közül bármelyik szerepet játszhat. Egy azonban nem lehet kétséges: a megelőzést minél korábban kell kezdenünk és kulcsa az egészséges életmódban rejlik.

Kiszely Ilona

Ritmuszavarok előfordulása pilótáknál

Az elmúlt 5 év vizsgálati eredményeit tanulmányozva, 1988 és 1992 között 136 pilótánál találtunk ritmuszavart, 28-nál pitvarit, 108-nál kamrai eredetűt. A panaszt nem okozó elváltozásra többségében a kerékpárterhelés kapcsán derült fény, mindössze 8 esetben talákoztunk vele nyugalmi EKG-n. A teljes repülőgép-vezetői állományra vetítve ez 4,41%-os SVES (kamra feletti extraütés), 17,03%-os VES (kamrai extraütés) előfordulást jelent.

A ritmuszavarok 1. ábrán látható korcsoportonkénti megoszlásánál *feltűnő a 30 év alattiak magas száma*, különösen a kamrai ritmuszavarok kiugró gyakorisága. Ez az 57 fő a különböző ritmuszavart mutató pilóták egynegyede. A többi korcsoportnál már ki egyensúlyozottabb előfordulás tapasztalható. A kiszűrt 136 pilótánál többszöri Holter-monitorozással ellenőriztük a ritmuszavarok természetét. Az utánvizsgálatok folytán már csak 84 személy maradt, akik tartósan extraszisztóliákat produkáltak, 39 pilóta a SVES-et, 45 pilóta VES-t. A bazális adatokkal összevetve, a 2. ábra mutatja, hogy a 30 év alatti csoportban jelentősen csökkent a ritmuszavarok előfordulása, a 46—50 évesek esetén viszont emelkedett. Ebben szerepe van annak is, hogy e korosztálynál rendszeresen rutinszerűen végezzük a Holter-monitorozást (24 órás folyamatos EKG-megfigyelés). A többi csoportban arányosan csökkent a ritmuszavaros pilóták száma.

A ritmuszavarok előfordulására sokszor egymásnak ellentmondó szakirodalmi adatokból annyi egyértelműen kiderül, hogy az egészséges populációban nagyon gyakori abnormitás. Egyes tanulmányok szerint az egészséges emberek 1/3 része fizikai terhelésre extraütéseket produkál, leggyakrabban kamrait (3). Egy adott személynél is nagy válto-

zatosság tapasztalható: ugyanolyan terhelési szintet teljesítve sem konzekvens a ritmuszavar előfordulása (1). Brodsky egészséges egyéneknek tartós ambuláns monitorozással 50%-ban talált kamrai ritmuszavart (2), mások 56%-ban pitvari extraütéseket (6, 8). Braunwald véleménye szerint idősebb korban gyakoribb a kamrai extraszisztólia, de szívbetegsége nézve még a VES párok, 3—5 tagú extraütés-sorozatok sem mutatkoznak prediktív értékűnek (1).

A repülőorvostan adatai közül tanulságos az a felmérés, amit az amerikai légierőnél végeztek az 5 év alatt készült nyugalmi EKG-k analizálásával (4) (3. ábra). A korcsoport szerinti értékelésből kitűnik, hogy az évek emelkedésével párhuzamosan nő a pitvari ektópiák jelentkezésének a száma. A kamrai ritmuszavarok esetén is találtak életkori jellegzetességeket, a 40. évtől kezdődően határozott progresszivitást, 1000 pilóta közül 260 személynél fordult elő VES (4).

Mint azt az irodalmi adatok sokasága mutatja, mindkét fajta ritmuszavar teljesen egészséges embereknek is gyakran előfordul. Ritmuszavart okozhat sok szívérrendszeri betegség, de a pilótáknál még a speciális hatások is ritmuszavarokat válthatnak ki (4):

Pszichés tényezők:

- szorongás,
- félelem,
- feladatok miatti túlterhelés,
- fájdalom.

Környezeti tényezők:

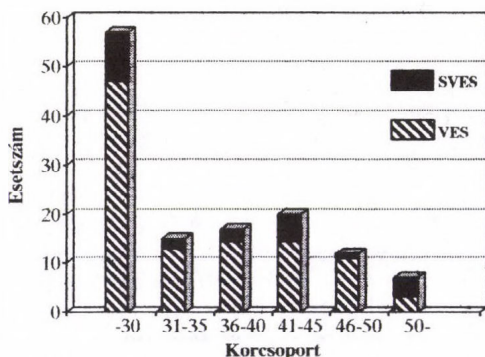
- magasság,
- gyorsulás,
- vibráció,
- zaj,
- hőmérsékleti szélsőségek.

Fiziológiai tényezők:

fizikai terhelés,
respiratorikus változások,
vegetatív idegrendszeri instabilitás,
hormonális változások,
elektroliteltérések,
véráramlási viszonyok,
mechanikai effektusok,
kimerülés.

A ritmuszavar okát elemezve, figyelembe kell venni, hogy az előbbieken felsorolt tényezők közül egyszerre több is jelen lehet, komplex módon egymás hatását erősítve hozzák létre az EKG-abnormitást (10). A leggyakoribb példa rá: a testi vagy lelki terhelés miatt kifáradt egyén fokozott kávé-, alkoholfogyasztással, és/vagy dohányzással próbálja további teljesítményre kényszeríteni magát.

A ritmuszavarok klinikai megítélésénél a fő szempont az, hogy milyen természetű, mennyiben lehet hirtelen halál okozója (5, 11). Egészséges szívizomzatú egyénnél nem kell arra számítani, hogy halálos kimenetelű ritmuszavart indítson el (7, 10). A másik lényeges szempont, a ritmuszavart keltő tényező kiderítése.

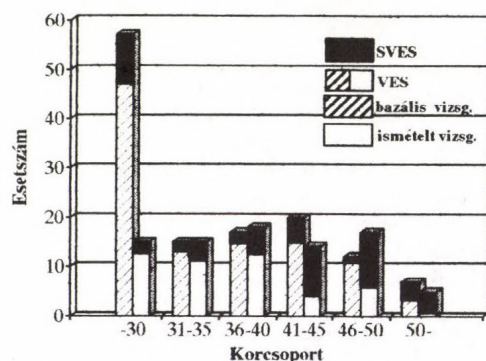
1. ábra. Ritmuszavarok korcsoportos megoszlása bazális adatok alapján

Tekintettel arra, hogy a pilóták rendkívül stresszdús környezetben élnek, minden életkorban gondolni kell organikus szívbetegségről, melynek a ritmuszavar előjele lehet (4).

Ennek megfelelően, az általunk kiszűrt pilótákat a rendelkezésünkre álló noninvazív, szükség esetén invazív módszerekkel tovább vizsgáltuk.

Vitamaximum kerékpárterhelésnél 8 esetben találtunk mérsékelt fokú isémiás elterést. Ortosztatikus és pozitív nyomású lélegeztetési próba normális eredményeket adott. Az ismételt Holter-monitorozással vizsgálva már csak 60 pilóta maradt, akik közül 26 főnél (4,1%) pitvari, 34 főnél (5,3%) kamrai extraszisztóliát találtunk. A többiekben spon-tán megszűnt a ritmuszavar.

Az esetek többségénél vizsgálatonként változó számú extraszisztolét észleltünk. 9 pilótánál 30 óránál több SVES, illetve 13 pilótánál VES fordult elő. 6 esetben kevert formájú ritmuszavart észleltünk. 8 fő multiform kamrai ritmuszavart mutatott, ezentúl 2 esetben rövid VES-roham is jelentkezett. Egy pi-

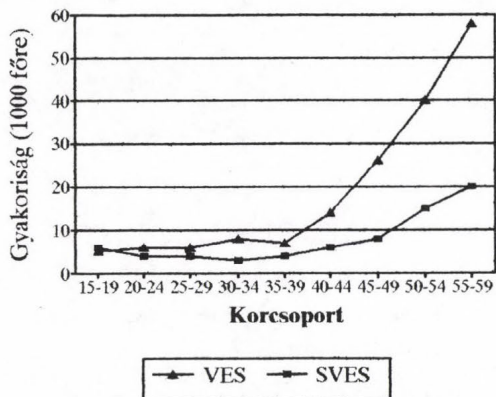
2. ábra. Ritmuszavarok megoszlásának változása az ismételt vizsgálatok alapján

lótánk éveken keresztül egyre növekvő számú szupraventrikuláris extraszisztóliát produkált, majd pitvarfibrillációt.

Mindegyik pilótánál történt echográfia, két kóros lelet kivételével negatív eredménnyel. Az egyiknél bal kamrai hipertrófiát, a másiknál szegmentális falmozgási zavart láttunk.

26 pilótánál végeztünk terhelési tallium-izotópos scintigráfiát, 7 főnél kóros eltérést találtunk. Amennyiben a ritmuszavar tartós-nak bizonyult, esetleg súlyosbodott, és noninvazív módszerekkel az okát nem sikerült tisztázni, koronarográfiát (koszorúérfestést) végeztünk. 2 esetben negatív volt, 2 pilótánál egy-egy ágbán kisméretű koszorúér-szűkületre derült fény.

A ritmuszavarok repülőorvosi értékelését segíti a reális repülés alatt készített Holter-monitorfelvétel. 26 pilótánál repülés alatt

3. ábra. Az amerikai légierőnél előforduló ritmuszavarok korcsoportos megoszlása

megszűnt a ritmuszavar. További 6 főnél a repülési munka jelentős hatást nem fejtett ki az ektópiás aktivitást illetően. Az arra alkalmas esetekben elemeztük a fokozódó +G terhelés szívérrendszerei hatását (6). A vizsgált személyeknél nem növekedett az extraszisztolék száma, gyakran a gyorsulás alatt szünetelt, ami az aktuális ritmuszavar jóindulatú voltát bizonyította.

Összességében az 5 év során vizsgált és ritmuszavart mutató pilóták közül 18-nál találtunk a fent részletezett kivizsgálás során olyan betegséget, mely repülési alkalmatlanságot jelentett. A többi pilótánál az organikus eredetet ki lehetett zárni, a rendszeresen elvégzett vizsgálatokkal utánkövetésük folytatódik.

Helyesbítés

Folyóiratunk korábbi számaiban dr. Pekó József ny. ezds. tudományos fokozata — egyetemi docens — helyett a hadtudomány kandidátusa fokozatot tüntettük fel. Tévedésünkért az olvasó szíves elnézését kérjük!

A szerk.

A haditechnikai szakosztály konferenciájáról

A műszaki (mérnök és akadémiai haditechnikai végzettségű) szakértelmiségi tisztek képzéséről és a haditechnikai szolgálati ágak tisztai utánpótlásának jelenéről és jövőjéről szervezett kerekasztal-beszélgetést (konferenciát) 1994. március 31-én a Zrínyi Miklós Katonai Akadémián az MHTT haditechnikai szakosztálya.

Az előadásokon és a vitán a haditechnikai szakosztály tagjai mellett részt vettek a témában érintett haditechnikai szolgálati ágak vezetői, a katonai műszaki főiskola és az akadémia érintett tanszékeinek képviselői. A rendezvényt megjelenésével és részvételével megtisztelte az MHTT elnöke, dr. Móricz Lajos ezredes úr.

A kerekasztal-beszélgetést dr. Fehérvári Tamás mérnök vezérőrnagy, a haditechnikai szakosztály elnöke, az MH haditechnikai csoportfőnök, főcsoportfőnök helyettes vezette, a házigazda dr. Turcsányi Károly mérnök ezredes, a szakosztály elnökségének tagja, a haditechnikai tanszék vezetője volt.

Dr. Fehérvári Tamás mk. vezérőrnagy az elnöki megnyitóban kiemelte: „... az elmúlt év végén újjászerveződött szakosztály nagy jelentőségű témát tűzött az első rendezvényének napirendjére.

A konferenciát meghatározó két előzmény egyikének a felsőoktatási törvény életbelépésének bekövetkezését, másikának a HM kabinetülés 1993. november 29-i döntéseit (állásfoglalásait) tartotta. A két fórum eredménye és gondolatísága alapvetően határozza meg a katonai felsőoktatás elvárt szintjeit és fő követelményeit.

A kerekasztal-beszélgetés célul tűzte ki, hogy referátumain és a haditechnikai szakterületek érintett vezetőinek problémafelvetései és véleményalkotása alapján elősegítse a képzés szerteágazó rendszerének áttekintését és korszerűsítését, illetve új irányainak és módjainak megjelölését. A haditechnikai

szolgálatok tisztképzésének korszerűsítése a tisztképzés korszerűsítésének szerves része, amely az MH újjászerveződése időszakának egyik első, jövőt meghatározó, az MH társadalmi szerepét, megítélését, minőségét távlataiban döntően befolyásoló eleme. Ennek az újjászerveződésnek a sikerét kívánja elősegíteni a maga területén az MHTT haditechnikai szakosztályának 1994 évi első rendezvénye is” — hangsúlyozta a konferencia elnöke.

A vitaindító előadást 6 korreferátumot és véleménycserét követte.

Havas Tibor alezredes, a ZMKA haditechnikai tanszékének oktatója, vitaindító előadásában a két és fél éve folyó kutatásairól számolt be, amelyben célul tűzte ki a haditechnikai szakterület hivatásos tisztjei előmeneteli rendszere korszerűsítése lehetőségeinek elemzését, értékelését az újjászervezés elősegítése érdekében. Hangsúlyozta, hogy a jövő szem előtt tartása mellett nem szabad elfelejtenni a honvédségnél szolgáló 2350 haditechnikai szaktisztnek az előmeneteli problémáiról sem. Vizsgálatai igen kedvezőtlen képet mutatnak a 25—36 év közti szaktisztek kiáramlásáról. A kiáramlás — elemzése alapján — nem vezethető vissza csupán az anyagiakra, nagy szerepet játszanak abban a pálya kiszámíthatóságának, hadseregben belüli és társadalmi megbecsülésének kérdései, valamint a működési feltételek (munkakörülmények). Az egészséges tiszt mobilizációhoz járulna hozzá egy objektív minősítési rendszer, a világos pályakép, amelyből nem hiányozhat a tisztességes kiválás lehetősége sem a hivatásos szolgálatból

Dr. Fekete László mérnök alezredes a Bolyai János Katonai Műszaki Főiskolán folyó mérnöktisztképzést és e képzés várható változásait foglalta össze. Kiemelte, hogy a 3 éves képzés során — amelyet 1993-ban befejeztek — ellentmondás keletkezett a képzési

cél és a rendelkezésre álló idő között, aminek következményeként alacsonyan képzett tisztek kerültek kibocsátásra. A tisztképzés 4 éves — 1991-től indult — rendszerében helyreáll az egyensúly. Véleménye szerint nem helyes irány a konkrét beosztásra történő felkészítés, ezt a feladatot más képzési formákban célszerű megoldani. A 3 éves képzésben részesültek ismereteinek megerősítésére levelező tanfolyamok indulnak gépész-, illetve villamos-szakirány bontásban.

Az oktatásban sikerült megszüntetni a típusismeret központi szerepét, helyette rendszerszemléletű, konvertálható tudást igyekeznek adni. Hibásnak tartja a jelenlegi képzésben azt a gyakorlatot, hogy a parancsnok és az üzemfenntartó mérnök ugyanazt a szakmai alapot kapja. Nem szorul magyarázatra, milyen nagy a különbség a két terület képzettségi követelménye között.

A jövő megalapozását egy — az MH egészére vonatkozó — teljes körű funkcionális feladatelemzés alapján meghatározott képzési rendszerben képzeli el. Ennek széles alapú, átfogó, konvertálható tudást kellene nyújtania.

Ollé Béla mérnök alezredes korreferátumában áttekintette a Budapesti Műszaki Egyetemen folyó mérnöktisztképzés (mai megjelöléssel okleveles mérnökképzés) mintegy 70 éves történetét. Az elemző történeti áttekintés a jövőre nézve is sok hasznos következtetés levonását tette lehetővé. Az 50-es évek hadmérnöki képzése a kezdeti, mintegy 100 fő képzéséről 1955-re 600 főre növekedett, aminek alapját többek között az akkori igen magas tiszti jövedelem képezte. A hadmérnöki karon végzetek közül sokan még ma is oktatnak az egyetemen.

Mára a létszám évi 40–50 fő kibocsátását vetíti előre. Az előadó megállapította, hogy Budapesti Műszaki Egyetem okleveles mérnökképzésében részt vevő hallgatók többnyire központi szerveknél, tanintézeteknél, kutatóbázisokon kaptak beosztásokat, miután képzésük jellege is elsősorban ilyen feladatok ellátására tette őket alkalmassá.

A katonai főiskolát végzetek részére ún. speciális mérnökképzés folyik a BME-n. Erre a hallgatók az 1 éves felkészítő tanfolyam eredményei alapján jutnak be és az egyetemi alapképzés 4. évfolyamán kezdnek. Negatív tapasztalatuk, hogy a jelentkezőknek csak kis része kerül be, és azok közül is nagyarányú a kiválás.

Király Boldizsár alezredes a Gödöllői Agrártudományi Egyetemen folyó páncélos- és gépjárműmérnöki tisztképzést mutatta be. Ez a képzés az egyetem Gépészmérnöki Karán folyik, ahol a hallgatók honvédségi ösztöndíjként vagy kiegészítő (speciális) mérnöktisztképzés keretében folytathatják tanulmányaikat. Az utóbbiak egyetemre kerülése hasonló ahhoz, mint amit Ollé alezredes ismertetett.

A kiválás 30% körüli, ami elfogadhatónak tűnik. Végzés után a tisztek az MH Haditechnikai Szolgálatához, azon belül többségükben az MH Páncélos és Gépjárműtechnikai Szolgálatához kerülnek általában csapatbeosztásokba. A képzés igen olcsó, alig haladja meg a 100 000 Forint/fő/év értéket.

Dr. Gáspár Tibor mérnök alezredes korreferátumában a Százszöldi Csapatok Parancsokságának tapasztalatait foglalta össze. Megtudhattuk, hogy a mérnöktiszti beosztások 60–70%-a alegységszintű, azaz igen alacsony beosztás. A mérnöki beosztások 40%-a van mérnökkel feltöltve, a többi feltöltött helyet (kb. 50%) főiskolai végzettségűek látják el.

A Bolyai János Katonai Műszaki főiskolán végzetek gyakorlati ismereteit kevésnek, elméleti felkészültségüket javulónak értékelte. Komoly problémaként vetette fel, hogy a főiskolát végzetek — a képzési szakirányokból következően — nem alkalmasak sem javítószázad-parancsnoki, helyettesi, sem zászlóalj anyagi-technikai főnöki beosztások betöltésére. A létszámhiányok miatt mégis gyakran kerülnek közvetlenül a főiskola elvégzése után ezekben a beosztásokba.

Luktor Ferenc mérnök ezredes a haditechnikai szolgálatok tiszti állományának helyzetét elemezve rámutatott arra, hogy milyen sokan kerülnek át más területekre, pl. személyügyi vagy más beosztásokba, illetve áramlanak ki a polgári életbe. Az okok között említette a szakmai alulfoglalkoztatottságot, többeknek a létminimum alá kerülését és emiatt a polgári élet erős vonzatát. A jelenség abban mérhető, hogy az iskolákon végzetek száma nő, ugyanakkor csökken a tiszti beosztások feltöltöttsége a haditechnikai szolgálatoknál.

Dr. Turcsányi Károly mérnök ezredes korreferátuma első részében a FMKA haditechnikai tanszékének képzési formáiról és területeiről, második részben a haditechnikai szakos képzés új, megvalósításra javasolt képzési irányairól számolt be.

Az 1992/93-as oktatási évtől a tanszék szervezi és végzi az 1 éves haditechnikai törzstiszti képzést, továbbá részt vesz a 2 éves anyagi-technikai szakos alapképzésben és az egyetemet végzettek 1 éves hadtudományi kiegészítő tanfolyamának oktatásában. Természetesen az akadémia valamennyi képzési formájában az igényelt óraszámban oktatja a haditechnikai biztosítási és szakmai ismereteket.

A törzstiszti képzés súlypontjait a harcászati ismeretek (110 óra), a haditechnikai biztosítás (240 óra) és a haditechnikai szakismeretek (380 óra) képezik.

A jövőre vonatkozó koncepcióban két irányban javasolja a tanszék a képzést folytatni. Az egyik ezek közül a logisztikai szakon belüli haditechnikai, illetve üzemfenntartói, a másik a vezetés- és szervezéstudományi szak keretében tervezett katonai műszaki menedzserszakirány. Az akadémiai képzés előbbiek tartalmazó koncepciótervezete első változatban már elkészült, megvitatása, véglegesítése és az oktatás részletes dokumentumainak kidolgozása a közeljövő feladata.

Az elgondolás szerint a haditechnikai (üzemfenntartói) szakirány a Bolyai János Katonai Műszaki Főiskolán a haditechnikai ágazatok részére képzett tisztek jelentkezésére számít és felhasználja, továbbfejleszti a tanszék eddigi haditechnikai képzési tapasztalatait.

A katonai műszaki menedzsersképzés 5 éves egyetemi alapképzés formájában, középiskolai végzettségre alapozva valósítható

meg. Elgondolásában szervesen épít a Veszprémi Egyetem által — Magyarországon elsőként — az 1993/94-es oktatási évben indított graduális műszaki menedzsersképzésre. Ez az új szakirány 4 funkciótartományt fogna át, azaz katonai, műszaki (technikai) gazdálkodói és vezetői (menedzserei) feladatkörök megoldására készítene fel. Ennek megfelelően tartalmában katonai, természettudományi és műszaki, technológiától független menedzserei gazdálkodói, jogi és igazgatási ismeretek, jártasságok és készségek kialakítását biztosító képzést ötvözne egységes rendszerré.

A konferencián elhangzott vitaindító előadást és a korreferátumokat hozzászólások követték. *Sorrendben:* Tolnay László mk. ezredes, Knapcsik György mk. ezredes, dr. Farkas Tivadar mk. ezredes, Antal Károly mk. ezredes, Nagy Béla mk. ezredes, Geller István ny. mk. vezérőrnagy, Kálmán Gyula mk. alezredes és dr. Ungvár Gyula mk. vezérőrnagy kiegészítésekkel, javaslatokkal, problémafelvetésekkel gazdagították a kerekasztal-beszélgetést.

A rendezvény zárszavában dr. Fehérvári Tamás mérnök vezérőrnagy várapozáson felülinek értékelte a referátumok színvonalát, valamennyi aktív résztvevő munkáját, a széles körű érdeklődést valamint a szervezést és a lebonyolítást. Támogatta azt a javaslatot, hogy a konferencián elhangzottakat széles körben kell publikálni.

T. K.

Pataky Iván: '68 forró nyara

A Magyar Honvédség Oktatási és Kulturális Anyagellátó Központ gondozásában 1993 végén jelent meg dr. Pataky Iván *kandidátus*: '68 forró nyara című tanulmánya, amelyből az olvasó a Magyar Néphadsereg történetének egyik legjelentősebb szakaszáról — a Csehszlovákia 1968-as megszállásában való magyar részvételről — kap szakszerűen megírt, hiteles képet.

Ebben a képben jól kifejeződik a beavatkozást ideológiailag előkészítő és eldöntő szovjet politika meghatározó szerepe, amelyhez a magyar politikai és katonai vezetés az eredeti elképzelésekhez képest korlátozottabb mértékben ugyan, de hozzájárult. Sok tény, adatot ismertet a szerző a magyar katonai vezetés szervezőmunkájáról, a kijelölt szervek mozgósításáról, felvonulásáról, felkészítéséről, a Szlovákiában történetekről, az alakulatok ellátásáról és végül a hazatérés megszervezéséről, annak módjáról és az itthoni fogadtatásról. Hiteles számokat ismerünk meg a „nagy” manőverben résztvevők létszámáról, a mozgatott gépkocsik, harckocsik, repülők stb. mennyiségéről. A szovjet és a magyar katonai együttműködés szlovákiai és itthoni problémáiról, valamint a kinti és a hazai politikai és katonai vezetés kapcsolatáról — bizonyára a források szűk volta miatt — sajnálatos módon némileg halványabb a kép. Ez azonban aligha csökkent a szerző érdemeit.

Pataky *kandidátus* a téma kutatása elé korábban állított akadályokat sorra

legyőzve fért hozzá a hosszú éveken át tanulmányozhatatlannak tekintett okmányokhoz. Azok alapján válhatott értékelhetővé az esemény a maga bonyolultságában és azoknak a politikusoknak és katonai vezetőknek a tevékenysége, akik a megszállás szervezésében és a magyar csapatok működtetésében közreműködtek. A tanulmány a már elhalt és a ma még élő személyiségeket egyaránt minősíti. E minősítések a tényekre épülnek és mentesek a részrehajlásból és az elfogultságból következő, szélteben-hosszában hallható jelzőktől. A nyilvánvaló politikai problémák érzékeltetése mellett elismeréssel szól a végrehajtás szervezettségéről, az alegységek és a katonák fegyvermezetségéről, valamint a csapatok anyagi-technikai ellátásáról. Megemlékezik természetesen a gyarlóságokról is.

A szerző, aki a Magyar Hadtudományi Társaság elnökségének tagja, 112 oldalas tanulmányában jól tagoltan, az ismeretterjesztési célt is maga előtt látva, olvasmányosan, ad számot több éven át folytatott kutatómunkájáról. Az anyagban elhelyezett dokumentummásolatok és különböző képek segítik a téma jobb megértését. A könyv végén elhelyezett gazdag forrásjegyzék a mű hitelességét bizonyítja.

Pataky Iván '68 forró nyara című tanulmányát mindazok szíves figyelmébe ajánljuk, akik közelmúltunk történelmét kívánják alaposan megismerni.

M. L.

Katonaföldrajzi kézikönyv

Az elmúlt negyven évben hivatásos katonák nemzedékei nőttek fel úgy, hogy hiányosak voltak a földrajzi ismereteik, úgyszintén a katonaföldrajzi tájékozottságuk, amit elsődlegesen a túlzásba vitt titkosításból, illetve titkolódzásból eredő irodalomhiány okozott. Ennek pótlására jelent meg, a *Kozma Endre—Héjja István—Stefancsik Ferenc* által összeállított *Katonaföldrajzi kézikönyv*, amely megfelel mind a csapattisztek, mind a katonai oktatási intézmények tanulói, mind a törzsben szolgálatot teljesítők részére.

A könyv írásakor a szerzőket az a cél vezette, hogy a Magyar Honvédség állománya részére olyan összefoglaló művet készítsenek, amely elkíséri a hivatásos katonát a tiszthelyettesképzőtől a felsőfokú vezetőképző tanfolyamig.

A mű három fő fejezetre tagozódik. Az I. rész (szerzője dr. Kozma Endre) a Magyar Köztársaság katonaföldrajzi értékelésével foglalkozik. Áttekinti a Magyar Köztársaság geostratégiai helyzetét, természeti viszonyait, népességét és közigazgatását. Különös figyelemmel taglalja a gazdasági viszonyokat és azoknak az ország védelmére és a hadsereg ellátására gyakorolt hatását. Értékeli hazánk közlekedési, szállítási és hírközlési viszonyait is. A fejezet legértékesebb részei az összesített értékelésekből levont következtetések. Ennek a résznek az eredetisége abban áll, hogy — szakítva a rossz értelemben vett hagyományokkal — fel mer vetni problémákat és azokra földrajzi alapon megoldásokat is javasol. Reméljük, hogy a mű következő kiadásában az azóta megváltozott gazdaság- és népességföldrajzi, valamint a hadiparra vonatkozó adatokat aktualizálja a szerző.

A II. rész (szerzője dr. Héjja István) a *Magyar Köztársaság regionális katonaföldrajzi értékelése* címet viseli. Ez a fejezet — amelyet a mindennapos munkák folyamán a gyakorló csapattisztek is alkalmazni tudnak — megőrzi a közérthetőséget, ugyanakkor összhangban van a föld-

rajztudomány legújabb eredményeivel. Az újjászerveződő hadtudományban elsőként rögzíti nyilvános irodalomban a földrajzi tényezők mutatóit. Külön öröndetes, hogy ezt a magyar katonaföldrajz megalakítója, vitéz Somogyi Endre alapműve szerint teszi. Felhasználja szerzőtársának e tárgyban korábban megjelent írásait is.

A III. rész (szerzője Stefancsik Ferenc) a környező államok határ menti területeit értékeli. Külön foglalkozik Közép-Európával és a Kárpát-medencével, Szlovákiával, Ukrajnával, Romániával, Kis-Jugoszláviával, Horvátországgal, Szlovéniával és Ausztriával. Az értékelés alapvető szempontja a harcászati igények kielégítése. Ettől válhat e rész a határőrség és a határközeli térségekben diszlokáló, illetve alkalmazásra tervezett katonai szervezetek számára fontosá.

A *Katonaföldrajzi kézikönyvet* a Zrínyi Kiadó gondozta. A szakkönyv külsejében tetszetős, megjelenésében is tükrözi a tartalmat. A fedélterv Erdész László munkáját dicséri. Kár, hogy a borítón szereplő két térkép nem ugyanazt a területet ábrázolja, nincs megnevezve a faksimile térkép se. Sajátos, hogy könyv anyagi okok miatt csak ragasztott kötéssel készülhetett. Sajnos a magyar hadtudományi életben eluralkodott rossz gyakorlat itt-ott megjelent ebben a könyvben is. Remélhetően a könyv második kiadásában korrektebb lesz a felhasznált irodalomjegyzék és az egyébként ragyogóan szerkesztett ábrák kezelése is.

Úgy érezzük, hogy a *Katonaföldrajzi kézikönyv* megfelel az alapvető célnak. Bátran ajánljuk elsősorban a csapatoknál szolgálatot teljesítő tiszteknek, tiszthelyetteseknek. Reméljük, hogy a katonai gimnáziumok földrajz és tereptan szakos kollégái már ma használják mindennapi munkájuk során, a katonai akadémián és a katonai főiskolákon pedig kötelező irodalom lesz.

*Holczer Ferenc—Nagy Miklós
—Siposné dr. Kecskeméthy Klára*

Aus dem Inhalt

Die ersten 2 Artikel dieser Nummer beschäftigen sich im Themenkreis der Sicherheitspolitik mit der UNO-Mitgliedschaft, und mit dem Programm Partnerschaft für den Frieden und dem Krisenmanagement.

Die Zeitschrift veröffentlicht unter den Fragen der Militärwissenschaft und der Landesverteidigung Themen der Militärkunst, der Führung, der Ausbildung. Reihenfolge: das Manöver und die Zeit, die militärische Strategie, die ausgehobenen und die freiwilligen Streitkräfte, die Teilnahme an den UNO-Aufgaben, die Kriegs- und Friedensführung, die Verwendung der Informatik, die Ausbildung zur Kampftätigkeit auf dem waldig-gebirgigen Gelände.

Die kurzen Schriften des gesellschaftlichen Teils knüpfen sich einerseits an die im November des vorigen Jahres organisierte Konferenz der Gesellschaft, an die dort aufgetauchten Themen, schildernd auch die wichtigeren Richtungen der Forschung; andererseits wird über die bedeutenden Veranstaltungen der Gesellschaft (der Fachabteilungen) berichtet.

From the Contents

The first 2 articles of the issue *in the section of security politics* deal with the NATO membership, the Partnership for Peace program, and crisis management.

In the section of *military science* and *national defence* the journal offers articles on strategies, leadership, training, development in the following order: the manoeuvre and time, military strategy, conscripted and voluntary forces, participation in the UN missions, leadership in peace and war, applied information science, training for operations in mountainous and forest-clad areas.

The short articles in the section of *society activities* on the one hand deal with the conference of the society held in last November, discussing the topics touched in the conference, outlining the main directions of the research; on the other hand, these articles touch upon some important activities of the society (sections).

Содержание номера

Первые две статьи этого номера занимаются вопросами политической безопасности: членством в НАТО, программой „Партнёрство ради мира”.

В рубрике „Военная наука” помещены статьи о военном искусстве, об управлении войсками, о подготовке. Статьи расположены в следующем порядке: манёвр и время, военная стратегия, кадровая армия участие в выполнении задач силами ООН, управление в военное и мирное время, использование информатики, подготовка к боевым действиям на лесисто-горной местности.

В рубрике „Форум общественной жизни” помещены статьи, которые, во-первых, освещают темы, обсуждённые на конференции в ноябре прошлого года, а также главные направления исследований; во-вторых, общество отчитывается о самых важных событиях, происшедших за последнее время.

MiG-29 repülőbemutató

Az MH Légvédelmi Parancsnoksága
meghívja a Magyar Hadtudományi Társaság tagjait

Kecskemétre,
a MiG-29 repülőgépbemutatóra,
amelyen ismertetik
a repülőgép harcászati és műszaki jellemzőit,
repülési tulajdonságait, fegyverzetét stb.

Ezt repülőbemutató követi.

A látogatásra

— amelyet a légvédelmi és repülőszakosztály szervez —
1994. szeptember 12—15. között kerül sor.

Kérjük azon tagjainkat,
akik a bemutatón részt kívánnak venni,
hogy szándékukat augusztus 31-ig a titkárságon
jelentsék be.

Az indulás és az érkezés idejéről,
továbbá a részletes programról
a jelentkezőket tájékoztatjuk.